IOAN SCURTU

CAROL al II-lea

editura enciclopedică

S/60

IOAN SCURTU

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN TIMPUL CELOR PATRU REGI (1866–1947)

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Volumul III

CAROL AL II-LEA

Lia și Sorin
Constanța
14 ianuarie
2004

IOAN SCURTU

ISTORIA ROMÂNILOR
ÎN TIMPUL CELOR PATRU REGI
(1866–1947)

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Volumul III

CAROL AL II-LEA

Ioan Scurtu

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN TIMPUL CELOR PATRU REGI (1866–1947)

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

VOLUMUL III

CAROL AL II-LEA

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
București, 2004

ISBN general: 973–45–0437–1

ISBN volumul III: 973–45–0440–1

Tiparul executat la **S.C. IMP S.A.**
BRAȘOV – 500407 – str. Zizinului 110
tel.: 0268 332469 • fax: 0268 332499

CUPRINS

Capitolul I
Restaurația 7
1. Regența în vâltoarea confruntărilor politice 7
2. Creșterea curentului carlist 50
3. Zile decisive: 6–8 iunie 1930 70

Capitolul II
Regele Carol al II-lea și „ritmul nou" în viața politică a României 89
1. Primele manevre și confruntări 89
2. Guvernul de „uniune națională" 113
3. Alte metode, același obiectiv 132

Capitolul III
Creșterea rolului camarilei regale în viața politică 142
1. Forțele oculte și schimbarea guvernelor 142
2. „Se face, Majestate!" 174
3. Pasul decisiv 210

Capitolul IV
Regimul monarhiei autoritare 225
1. Instituționalizarea noului regim. Contextul intern și internațional ... 225
2. Între aparențe și realitate 252
3. Prăbușirea regelui Carol al II-lea 280
Exilul 319

CAPITOLUL I

RESTAURAȚIA

1. Regența în vâltoarea confruntărilor politice

Ca urmare a morții regelui Ferdinand, în după-amiaza zilei de 20 iulie 1927 a avut loc ședința comună a Adunării Deputaților și Senatului în cadrul căreia cei trei regenți — principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și juristul Gh. Buzdugan — au depus următorul jurământ: „Jur credință Maiestății Sale regelui Mihai I. Jur a păzi Constituțiunea și legile poporului român, a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului"[1]. Pentru a oferi noului suveran — dar de fapt Regenței — posibilitatea de a-și exercita prerogativa constituțională de a numi miniștri, Ion I.C. Brătianu și-a depus demisia, dar mandatul i-a fost reconfirmat imediat.

Guvernul Ion I.C. Brătianu a luat măsuri de siguranță pentru a împiedica orice manifestație ostilă actului de la 4 ianuarie 1925 sau o eventuală încercare a principelui Carol* de a veni în țară; starea de asediu a fost extinsă la scara întregii țări, iar presa a fost supusă unei severe cenzuri. Mai mulți ofițeri și oameni politici — între care N. Iorga — au fost atenționați să nu facă propagandă în favoarea fostului principe[2]. De

---

[1] „Dezbaterile Adunării Deputaților" (în continuare: „D.A.D."), nr. 5, ședința din 20 iulie 1927.

* Fiind exclus din rândul membrilor familiei regale, principele Carol avea numele Carol Caraiman; în fapt, liderii politici continuau să-l considere principe, iar uneori îl numeau fostul sau ex-principe, titulatură pe care o vom folosi și noi în lucrarea de față.

[2] N. Iorga, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi.* Ediție Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, București, Editura PRO, 1999, p. 358.

Regele Mihai
— copil

asemenea, au fost reținuți temporar unii membri ai Partidului Național-Țărănesc, cunoscuți pentru vederile lor filocarliste[3]. Din ordinul guvernului, supravegherea lui Carol a devenit foarte strictă, agenții Siguranței trimiși din România informând Bucureștiul asupra oricărei deplasări a fostului principe[4].

În ziua de 25 iulie 1927 a fost dată publicității *Proclamația Înaltei Regențe*, în care aceasta se angaja să asigure regelui Mihai I „putința să domnească peste o țară care prin dezvoltarea ei firească și neîntreruptă să răspundă așteptărilor puse de marii lui înaintași în viitorul României"[5]. În fapt, Regența nu i-a asigurat această „putință", astfel că Mihai I va domni fără să aibă vreun rol în conducerea statului. În afara participării la unele festivități și ceremonii, unde era adus de mama sa, principesa Elena, Mihai I a rămas străin de problemele statului, pe care — la vârsta sa — nu le putea înțelege. Era un copil preocupat de propriile lui jucării și mașini; i se spusese că tatăl lui plecase undeva „departe" și de aceea nu se afla alături de fiul său. Bucurându-se de dragostea mamei și a bunicii (regina Maria), regele Mihai se dezvolta bine, fiind un copil dolofan și optimist.

La 2 august a fost adoptat proiectul de lege pentru fixarea listei civile a Casei Regale, potrivit căreia regele Mihai dispunea de 22 milioane lei (dintre care 6 milioane pentru regenții Miron Cristea și Gh. Buzdugan),

---

[3] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: Arh.N.I.C.), fond Min. Just. Dir. Judiciară, dos. 28/1927, f. 15; fond Președ. Cons. de Min., dos. 15/1928, f. 250.

[4] *Ibidem*, fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 5/1927, f. 197.

[5] „Monitorul oficial", nr. 162 din 25 iulie 1927.

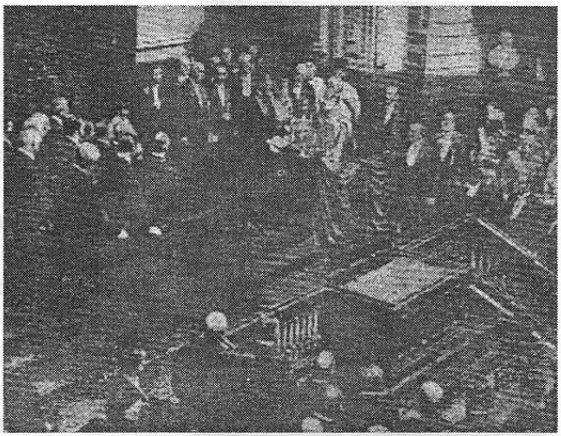

Jurământul Regenței, 1927

principele Nicolae de 7 milioane, regina Maria de 20 milioane, iar principesa Elena (mama lui Mihai) de 7 milioane lei[6]. Erau sume considerabile, menite să asigure familiei domnitoare — în rândul căreia intrau acum și doi regenți — un trai îmbelșugat, lipsit de griji materiale. A doua zi, 3 august, s-au operat modificări în Statutul Casei Regale, care precizau că Regența exercita unele prerogative ale șefului acestei Case[7]. Dar Ion I.C. Brătianu nu a socotit că ar trebui elaborat un Statut al Regenței, care să reglementeze modul de funcționare a acesteia și să aibă în vedere unele situații-limită, precum cazurile de boală, nedemnitate sau moarte a unui regent. Acest fapt va crea serioase complicații, ce aveau să fie rezolvate într-un mod cu totul subiectiv. În ședința Consiliului de Miniștri din 25 iulie, prezidată de principele Nicolae, s-a stabilit că, de regulă, la rezolvarea problemelor de stat vor participa toți regenții, dar că se putea lucra și în doi. În cazul unui dezacord între cei trei, hotărârea se lua cu majoritate de voturi[8].

O dată cu intrarea în funcțiune a Regenței începea o etapă nouă în istoria vieții politice din România. În acel moment, pentru toată lumea era limpede că instituția monarhiei devenise un decor și că întreaga putere

[6] *Ibidem,* nr. 174 din 9 august 1927; Arh. N.I.C., fond Casa Regală, Regența-Mihai, dos. 10/1927, f. 14.

[7] Arh. N.I.C., fond Președ. Cons. de Min., dos. 17.1927, f. 308; „D.A.D.", nr. 21 ședința din 3 august 1927, p. 509–512.

[8] *Consiliul de Miniștri de la Palatul Regal,* în „Aurora", din 27 iulie 1927.

Principele Nicolae

se afla, de fapt, în mâinile lui Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal[9]. Patriarhul Miron Cristea și Gh. Buzdugan — care-și datorau înalta demnitate de regenți lui Ion I.C. Brătianu — erau covârșiți de personalitatea acestuia. Principele Nicolae — care nu avea nici o vocație pentru politică și accepta sarcina de regent ca pe o povară de care s-ar fi debarasat cu bucurie — recunoștea, și el, autoritatea deplină a lui I.I.C. Brătianu. Într-un anumit sens, acesta este momentul când dominația președintelui Partidului Național-Liberal a ajuns la zenit.

La 12 august au fost ridicate starea de asediu și cenzura preventivă, în schimbul angajamentului luat de ziariști că nu vor publica articole privitoare la „chestia închisă"[10].

Ion I. C. Brătianu manifesta o anumită aroganță față de Regență și de membrii familiei regale. Astfel, la 31 iulie 1927, când Gh. Buzdugan i-a cerut explicații în legătură cu desființarea Subsecretariatului de Stat de la Ministerul de Finanțe și trecerea lui la Președinția Consiliului de Miniștri, I.I.C. Brătianu a replicat sec că „n-are de dat explicații"[11]. De asemenea, la 2 august, când principele Nicolae s-a pronunțat pentru colaborarea tuturor partidelor pentru a învinge greutățile ce stăteau în fața țării, șeful guvernului a declarat, pe un ton categoric, că „nu simțea nevoia" unei asemenea colaborări[12]. După ce ani în șir cultivase speranțele reginei Maria că în timpul Regenței va juca un rol politic de marcă, acum I.I.C.

---

[9] Marcel Știrban, *Din istoria României. 1918–1921. Probleme ale vieții politice, economice și sociale,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, p. 117–119.

[10] *Ridicarea cenzurii,* în „Aurora", din 14 august 1927; N. Iorga, *Memorii,* vol. V, p. 244.

[11] N. Iorga, *Supt trei regi,* p. 357.

[12] „Îndreptarea", din 4 august 1927.

Brătianu nu era dispus să tolereze veleităţile acesteia. Când regina-văduvă l-a informat că dorea să plece la Paris pentru a discuta cu Carol anumite probleme de familie, şeful Partidului Naţional-Liberal s-a opus cu cuvintele: „Dacă mă mai plictisiţi cu afacerile dvs. familiale, voi proclama republica"[13].

Gheorghe Buzdugan

Existenţa Regenţei a fost privită cu neîncredere de o mare parte a opiniei publice şi era contestată de principalul partid de opoziţie. Astfel, în şedinţa Adunării Deputaţilor din 25 iulie 1927, Iuliu Maniu a declarat că Regenţa a fost alcătuită „fără concursul liber exprimat al naţiunii", adică al naţional-ţărăniştilor. Totodată, el a afirmat că Regenţa, care exista în fapt, avea obligaţia să asigure respectarea strictă a legalităţii şi drepturilor cetăţeneşti şi, în primul rând, să dizolve Parlamentul pentru a se organiza alegeri libere[14]. Declaraţia preşedintelui Partidului Naţional-Ţărănesc a fost imediat respinsă de I.I.C. Brătianu, ca fiind „în contrazicere cu elementarul simţ politic reclamat de la cei care năzuiesc a reprezenta interesele obşteşti"[15].

Încă din momentul morţii regelui Ferdinand se conturau două grupări, cu vederi substanţial diferite, privind instituţia Regenţei: o grupare — în frunte cu Partidul Naţional-Liberal — care acţiona pentru menţinerea actului de la 4 ianuarie pe baza căruia fiinţa Regenţa; în timp ce o altă grupare — reprezentată în primul rând de Partidul Naţional-Ţărănesc — recunoştea Regenţa doar ca un fapt împlinit, supunând-o unor critici virulente, ameninţând cu anularea actului de la 4 ianuarie şi cu aducerea lui Carol în ţară.

Fostul principe devenea „un steag" al adversarilor guvernării liberale. Avea dreptate Simona Lahovary când aprecia că, sub ameninţarea unei

---

[13] Arh. N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naţionale (în continuare: M.P.N.). Presa Externă, dos. 64, f. 10; fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 3/1927, f. 1.

[14] „D.A.D.", nr. 6, şedinţa din 25 iulie 1927, p. 128.

[15] *Ibidem*, p. 131.

Patriarhul Miron Cristea

Regențe care să dureze 15 ani, „opoziția se transformă în carlism, fără entuziasm pentru persoana principelui, ci în convingerea — omenească, dealtfel — că cui pe cui se scoate“[16].

La 31 iulie 1927, principele Carol a făcut o declarație ziarului parizian „Le Matin“, în care ținea să precizeze că, „pentru un motiv de demnitate“ a fost „silit de împrejurări grave de către persoane și prin mijloace asupra cărora cred de cuviință să mă abțin de a da astăzi lămuriri“, să renunțe la prerogativele sale de moștenitor al Coroanei. Carol susținea că „legendele de ordin sentimental“ ce au fost răspândite „nu au nici o legătură cu hotărârea mea“. Exprimându-și deschis veleitățile de pretendent la tron, Carol conchidea: „Această situație îmi dă dreptul să intervin personal [...] niciodată n-aș putea pregeta de a mă supune poporului meu și de a răspunde chemării sale, când ea s-ar îndrepta către mine“[17].

Era prima declarație publică în care fostul principe își exprima dorința de a reveni în țară pentru a ocupa tronul. Guvernul a interzis publicarea ei în presa românească și a confiscat ziarele străine venite în România în care era cuprinsă declarația lui Carol. Totodată, a fost dat publicității un comunicat — numai pentru presa străină — în care se afirma că declarațiile fostului principe „n-au avut nici un răsunet“ în țară[18].

Pentru a preîntâmpina orice încercare a lui Carol de a veni în România, I.G. Duca, ministrul de Interne, a elaborat, la sugestia lui I.I.C. Brătianu, în ziua de 20 august 1927, documentul intitulat *Instruc-*

---

[16] *„Dragoste filială“ la Curtea Regală. Jurnalul Simonei Lahovary,* în „Magazin istoric“, nr. 4/1974, p. 92.

[17] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 2/1927, f. 11.

[18] *Ibidem,* f. 9.

țiuni permanente în vederea unei eventuale reîntoarceri clandestine în țară a fostului principe Carol. Documentul avea în vedere diferitele ipoteze în care Carol s-ar putea întoarce în țară și modul în care organele Ministerului de Interne trebuiau să acționeze. Astfel, dacă fostul principe era identificat la graniță, autoritățile erau obligate să-i interzică intrarea în țară, iar dacă era depistat în interiorul țării trebuia imediat arestat și expediat — sub o pază severă — la București. Instrucțiunile prevedeau că, în eventualitatea că acesta ar opune rezistență, trebuia arestat cu forța, iar la nevoie „se va face uz de armă până la sfărâmarea completă a rezistenței"[19].

La Paris și în țară s-a constituit un grup de susținători ai lui Carol — numiți „carliști" — care-și propuneau să creeze un curent de opinie în favoarea fostului principe. În fruntea acestui grup se afla Elena Lupescu care, spre deosebire de Zizi Lambrino, nu ținea să devină „principesă de Hohenzollern" și regină a României, mulțumindu-se cu rolul de amantă, confidentă și sfătuitoare a lui Carol. Ea declara, în orice ocazie, că n-a contribuit cu nimic la hotărârea lui Carol din decembrie 1925 și că nu va constitui niciodată un obstacol în calea întoarcerii lui în țară; ei îi plăcea să se erijeze în „prietena loială" a fostului principe într-o vreme când toți îl părăsiseră[20]. Prin mâna ei trecea întreaga corespondență a lui Carol[21], ea era prezentă la orice discuție politică a acestuia, fie direct, fie din camera alăturată. Elena Lupescu a ajuns astfel să țină în mână toate firele activității politice a fostului principe, luând parte sau influențând adesea adoptarea deciziilor. Carol avea deplină încredere în ea, răsplătind-o din plin; eleganța Elenei Lupescu ajunsese să fie invidiată de cele mai bogate femei din Europa*. În preajma celor doi — Carol și Elena Lupescu — se aflau diverse persoane, cele mai multe cu un trecut dubios. Un carlist de marcă era Barbu Ionescu, pe numele său adevărat Leibovici, fost funcționar la o întreprindere petrolieră de pe Valea Prahovei, fugit din țară pentru a nu fi arestat în urma unor escrocherii. Spirit întreprinzător, el a deschis un lanț de restaurante specializate în cafea turcească și s-a căsătorit cu o

---

[19] *Ibidem,* dos. 5/1927, f. 186.

[20] *Ibidem,* dos. 4/1927, f. 4.

[21] *Ibidem,* dos. 5/1927, f. 304.

* La un concurs desfășurat la Biarritz ea a primit premiul „Femeia cea mai bine îmbrăcată" (*Memoriile doamnei Elena Lupescu,* București, 1928, p. 49).

belgiancă din „lumea bună", devenind principalul acționar al fabricii de automobile „Minerva" din Bruxelles. El s-a decis să „ponteze" pe fostul principe Carol, sperând că va deveni „stâlpul economic" al României după urcarea acestuia pe tron. În consecință, a finanțat un număr important de ziare din Occident pentru a face propagandă în favoarea întoarcerii lui Carol în țară și, personal, s-a aflat adesea în preajma acestuia.

Pe lângă fostul principe o influență deosebită a dobândit Constantin (Puiu) Dumitrescu, student la Facultatea de Drept din Paris, fiul colonelului Constantin Dumitrescu, șeful Cercului de Recrutare din Constanța. Descurcăreț și bine informat, Puiu Dumitrescu a câștigat rapid încrederea lui Carol, care l-a angajat în funcția de secretar particular. Susținând că fostul principe fusese prigonit de vechii politicieni datorită „ideilor noi" pe care dorea să le aplice, Puiu Dumitrescu căuta să ralieze în jurul acestuia un număr cât mai mare de oameni politici și de afaceri, doritori să ajungă cât mai rapid în vârful piramidei economice și politice. Funcția de secretar particular al prințului a fost îndeplinită, pentru o perioadă, de Nicolae Gatoski, fost prefect al județului Bacău. Văzând că în Partidul Poporului, al cărui membru era, nu avea perspective, N. Gatoski a încercat să devină „mâna dreaptă" a viitorului rege. Un înfocat susținător al lui Carol era și Ioseph Bogdan, licențiat al Facultății de Drept din Iași. El se stabilise la Paris în 1925, devenind secretarul grupului studenților români de la Facultatea de Drept din capitala Franței[22]. Ioseph Bogdan își asumase sarcina de a face propagandă în favoarea lui Carol printre studenții români din Franța și de a organiza manifestații „de simpatie" în favoarea acestuia. Carlist notoriu era și Mircea Mihail, pe numele său inițial Melic S. Mendel, plecat din țară la sfârșitul primului război mondial, condamnat în 1921 la 10 luni recluziune de autoritățile italiene pentru escrocherie. Ulterior s-a stabilit la Paris, devenind corespondent al mai multor ziare din România[23]. Grație relațiilor pe care le avea în lumea presei, el a reușit să publice în presa internațională, mai ales în cea franceză, un număr important de articole în favoarea lui Carol. Din același grup făcea parte și Hugo Backer, fiul unui dentist din Craiova. Condamnat pentru dezertare din armata română, el a beneficiat în 1913 de o amnistie, după care a plecat în Occident. Expulzat pentru escrocherii din Suedia, Hugo Backer s-a stabilit în Franța. Inteligent și dinamic, el a

[22] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 5/1927, f. 326–327.
[23] *Ibidem*, f. 325.

ajuns secretarul particular al lui Bertrand de Jouvenal (reprezentantul Franței la Societatea Națiunilor). De asemenea, Hugo Backer a reușit să creeze o agenție de publicitate la Paris și să întrețină legături strânse cu redacția ziarului „Le Matin", în care a publicat numeroase articole procarliste. În jurul lui Carol se mai aflau alte câteva persoane, de ambe sexe, sperând că micile servicii făcute în „exil" vor fi răsplătite în anii de domnie. Cunoscutul ziarist T. Teodorescu-Braniște aprecia că la Paris, în preajma fostului principe, se alcătuise „o curte restrânsă, pestriță și ciudată [...] O curte în care aventurierul politic se întâlnea cu curtezana de mare lux, bancherul cu omul veșnic ocupat, dar fără nici o profesiune, omul de afaceri cu gazetarul în căutarea unui interviu de senzație, naivul devotat [...] cu agentul secret trimis din țară tocmai ca să-l spioneze. Toți aceștia așteptau ora, ora cea mare ... Când Carol va urca treptele tronului, fiecare dintre ei va da «lovitura». Toți vor pune mâna pe o părticică din putere și din țară, vor face afaceri, se vor îmbogăți, în umbra acestui principe, pe care l-au înconjurat în anii grei ai exilului"[24]. Printre susținătorii lui Carol se aflau și câteva persoane aparținând corpului diplomatic: Petre Ciolan (consulul României la Paris), Alexandru Cretzianu (ministrul țării noastre la Washington), N. Tătăranu (atașatul militar al României în Franța).

În țară s-a constituit, treptat, o grupare carlistă, alcătuită din bancheri, ziariști, ofițeri, oameni politici de mâna a doua. Un devotat slujitor al fostului principe era generalul N. Condeescu, administratorul averii personale a lui Carol, omul de contact cu familia regală, cu autoritățile, precum și cu oamenii politici. Unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai fostului principe era colonelul Paul Teodorescu, cu care se împrietenise încă din vremea când Carol îndeplinea funcția de inspector general al armatei. Colonelul Teodorescu fusese implicat în „afacerea avioanelor Fokker" și spera nu numai într-o reabilitare, dar și într-o strălucită carieră militară și politică sub domnia lui Carol al II-lea. Fervent adept al fostului principe era și colonelul Gabriel Marinescu, caracterizat de Zaharia Boilă ca „prototipul ofițerului activ, carierist, afacerist, parvenit, plin de suficiență"[25]; el reprezenta acea categorie de ofițeri care năzuia să joace un rol politic major, urmărind lichidarea „desmățului partidelor politice"[26] și

[24] T. Teodorescu-Braniște, *Creanga putredă*, în „Magazin istoric", nr. 12/1971, p. 20–21.

[25] Zaharia Boilă, *Memorii*, în Biblioteca Academiei Române. Arhiva Istorică, fond XV, dos. 113, f. 152 (în anul 2001 această arhivă a fost preluată de Arhivele Naționale Istorice Centrale).

[26] *Ibidem*, f. 153.

instaurarea unui regim autoritar. Printre adepții lui Carol se numărau: maiorul Victor Precup, colonelul aviator Andrei Popovici, generalul N. Racoviță, generalul Teodor Tăutu, generalul Anton Holban, generalul Ernest Baliff, colonelul Ștefan Zăvoianu, colonelul August Stoika, colonelul Gujdu, căpitanul Nicolau, căpitanul Ștefănescu, căpitanul Gotcu[27] ș.a., care — deși nu erau la curent cu planurile urzite de carliști — susțineau că repunerea fostului principe în drepturile lui ar fi un bine pentru autoritatea și prestigiul statului român. Dintre oamenii de afaceri, cel mai activ sprijinitor al lui Carol era Aristide Blank. Concurat de gruparea financiară susținută de Partidul Național-Liberal, A. Blank era adeptul politicii „porților deschise", întreținând strânse relații cu capitaliștii străini. El a acordat fostului principe importante sume de bani, în speranța că sub domnia lui Carol al II-lea întreaga viață economică a României va pivota în jurul Băncii Marmorosch, Blank et comp. O intensă activitate în favoarea lui Carol a desfășurat Nae Ionescu, profesor universitar, proprietarul ziarului „Cuvântul". El aspira să devină „îndrumătorul spiritual" al vieții politice sub regele Carol al II-lea. Dintre carliștii proveniți din rândul oamenilor politici se distingea Mihail Manoilescu, economist și sociolog de prestigiu; tânăr și ambițios, el a sesizat că i se închidea cariera politică odată cu compromiterea Partidului Poporului, din care făcea parte și care nu-i oferise decât postul de subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe; neîmpăcându-se cu soarta de naufragiat politic, M. Manoilescu s-a atașat rapid de fostul principe, cu convingerea că sub domnia acestuia va juca un rol de primă importanță. În grupul carlist se mai integrau, prin activitatea lor, I. Axinte (fost prefect averescan), Nichifor Crainic (ziarist și profesor universitar), precum și mulți funcționari de la Fundația Culturală „Principele Carol".

La o analiză, oricât de sumară, a grupului carlist se observă că el avea o componență eterogenă: diferiți ziariști, profesori, ofițeri, funcționari, bancheri, afaceriști, aventurieri, oameni politici. Toți doreau să ajungă cât mai sus cu ajutorul lui Carol, fiind convinși că în cadrele politice existente nu puteau spera la o ascensiune spectaculoasă; ei se pronunțau pentru un regim de ordine și autoritate, împotriva dominației Partidului Național-Liberal, ca și a permanentei agitații politice — cu un puternic iz demagogic — desfășurată de partidele din opoziție. Pe această platformă, carliștii găseau sprijin la unii oameni politici animați de sentimente

[27] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 16/1927, f. 2.

sincere privind viitorul României. Subsecretarul de Stat de la Ministerul de Interne, Gheorghe Tătărescu, făcea aprecieri foarte critice la adresa susținătorilor lui Carol: „un lung șir de aventurieri; străini sau înstrăinați de neam, naufragiați ai vieții, căutând un liman dătător de nădejdi în preajma marilor aventuri, faliți ai luptelor politice, bancheri ahtiați după un plasament cu perspective, trântori de toate categoriile, expatriați de neputința de a munci; o coasociere interlopă de patimi, de vicii și de ambiții bolnave"[28].

Între adepții lui Carol existau dese contacte, mai ales la Paris. Nu s-a constituit însă o organizație, cu un statut bine precizat, care să cuprindă pe toți carliștii. Aceasta și pentru că între ei existau multe suspiciuni și divergențe, fiecare căutând să se plaseze, pe cont propriu, cât mai aproape de fostul principe. Nici Carol nu s-a preocupat să dea un cadru bine organizat grupării care-l susținea și a căutat să tragă maximum de folos de pe urma activității fiecăruia, fără a se angaja concret față de cineva. În mod deliberat, fostul principe căuta să atragă de partea sa un număr cât mai mare de persoane, chiar dintre foștii lui adversari, lăsând să se înțeleagă că atunci când va fi pe tron, privirea sa se va îndrepta spre cei care l-au sprijinit în „zilele negre". Carliștii căutau să speculeze nemulțumirea împotriva liberalilor, să le inoculeze ideea că fostul principe n-a plecat de bună voie din țară, ci silit de I.I.C. Brătianu, că el era singurul în măsură să pună capăt dominației Partidului Național-Liberal și să întroneze un nou regim.

Oricât de intensă era propaganda carliștilor, ea nu putea fi realmente periculoasă decât în măsura în care se sprijinea pe activitatea unor partide sau grupări politice cu influență în opinia publică. Făcând din actul de la 4 ianuarie un mijloc de agitație politică și de presiune asupra guvernului liberal, Partidul Național-Țărănesc nu a ezitat să stabilească legături cu Carol. În vara și toamna anului 1927 fostul principe a fost vizitat succesiv la Paris de: Virgil Madgearu, M. Popovici, Citta Davila, V. V. Tilea și Victor Cădere, care s-au făcut mesagerii dorinței lui Iuliu Maniu de a sprijini reîntoarcerea lui Carol în țară cu condiția despărțirii sale de Elena Lupescu[29]. Această insistență apărea cu atât mai necesară cu cât în memoriile sale, publicate de presa americană în septembrie 1927, Elena

[28] „Adevărul", din 5 noiembrie 1927.

[29] A.L. Easterman, *King Carol, Hitler and Lupescu*, Londra, 1942, p. 51.

Lupescu își exprima hotărârea de a nu-l părăsi niciodată pe fostul principe. Aceste memorii au fost aduse la cunoștința publicului din România în 1928, când au apărut la București.

Carol dădea răspunsuri echivoce, iar național-țărăniștii au dezmințit categoric „zvonurile" că ar fi tratat cu el, sau că ar „unelti" împotriva „înaltei Regențe"[30].

La rândul său, Partidul Național continua să se pronunțe pentru revenirea lui Carol în țară, iar N. Iorga a avut repetate întrevederi cu acesta în capitala Franței, cu ocazia cursurilor pe care le ținea la Sorbona. De asemenea, Ion Sân-Giorgiu și Al. Cuzin, membri marcanți ai Partidului Național, își făcuseră un obicei din a-l vizita pe Carol. Când Al. Averescu i-a propus fuziunea Partidului Poporului cu Partidul Național, N. Iorga a răspuns că el dorea un al doilea mare partid „de ordine" care să scape țara „de aservirea la o clică de familie și la tiranicul ei șef" (aluzie la I.I.C. Brătianu), dar a accentuat asupra ideii că aceasta trebuia „să ție deschisă ușa țării aceluia care, azi, cu atâta înțelepciune, reclamă ceea ce după orice omenie i se cuvine", adică lui Carol.

Președintele Partidului Poporului, Al. Averescu, convins că nu-și mai putea reface popularitatea și că nu mai avea șanse să reintre în grațiile lui I.I.C. Brătianu, a început să vadă în întoarcerea lui Carol și în sprijinul său modalitatea cea mai sigură de a ajunge la putere. Sesizând această evoluție, în septembrie 1927, Carol și-a trimis un emisar la Nürnberg, unde se afla Averescu, invitându-l la o discuție în capitala Franței. Lui Averescu i s-a părut însă prematură și oarecum imprudentă o asemenea întâlnire. A pretextat că nu putea vizita Parisul fără a-l vedea pe președintele Franței și a-i mulțumi pentru Cordonul Legiunii de Onoare pe care i-l acordase. Or, neavând la el nici decorația, nici costumația adecvată (frac și jachetă) nu se putea deplasa la Paris. Generalul a dat în schimb însărcinarea lui O. Goga să-l viziteze și să discute cu Carol în numele Partidului Poporului. Imprudentă însărcinare, căci Goga — fire ambițioasă și dornică de ascensiune politică — va reuși să câștige încrederea lui Carol și să-l discrediteze pe Averescu. Cel care cu câteva luni în urmă, în calitate de ministru de Interne, declarase că-l va împușca pe Carol în cazul în care ar încerca să vină în țară, mergea acum la Paris să discute cu

[30] Arh. N.I.C., fond M.P.N., Presa Externă, dos. 38, f. 66.

ex-principele, socotind că astfel își va satisface mai lesne aspirațiile politice.

Șeful guvernului, Ion I. C. Brătianu, urmărea cu atenția încordată activitatea carliștilor și mai ales contactele diferiților oameni politici cu fostul principe. Se pare că în acele momente dificile, președintele Partidului Național-Liberal se gândea la eventualitatea instaurării unui regim republican în România. O asemenea idee era cunoscută de unii fruntași liberali, între care Victor Iamandi. Ziaristul A.P. Samson scria în memoriile sale: „În iunie 1933 la o masă de vagon restaurant la care se afla și Cezar Petrescu, l-am auzit pe Victor Iamandi spunând că dacă Ionel Brătianu mai trăia șase luni, România ar fi devenit republică. Șeful liberalilor — explica Iamandi — n-avea nici o încredere în principele Nicolae și în patriarh, iar pe Buzdugan îl considera un jurist onest, dar nu o figură de suprafață capabilă să se opună presiunilor în favoarea revenirii lui Carol pe tron. Soluția Titulescu — președinte de republică i se părea mult mai bună. Mai întâi, o dată schimbată forma de stat, ar fi fost mult mai greu să se revină la monarhie. În al doilea rând, Titulescu se bucura și înăuntru și afară de un asemenea prestigiu încât înlăturarea lui apărea imposibilă. Un guvern național-țărănist supravegheat de Titulescu devenea suportabil și cel mai important partid de opoziție ar fi consimțit astfel la instaurarea republicii. Cât privește stânga, indiferent de nuanțe, ea nu putea refuza sprijinul ei unei mișcări republicane"[31]. Deocamdată, în 1927, Ion I. C. Brătianu a decis să dea o lovitură decisivă celor care unelteau împotriva actului de la 4 ianuarie și să ofere „un exemplu, pentru a dovedi că pe această chestiune nu se șovăie"[32]. În consecință, guvernul I.I.C. Brătianu a dispus arestarea lui M. Manoilescu.

Plecat în ziua de 9 octombrie 1927 la Paris, M. Manoilescu ducea cu el o scrisoare a lui N. Iorga prin care Carol era rugat să confirme în scris autenticitatea declarației din 31 iulie 1927[33]. Din Capitala Franței, M. Manoilescu a trimis o telegramă deschisă unui prieten în care-l anunța că „în curând vom veni"[34]. La rândul său, Carol declara la 21 octombrie,

---

[31] A.P. Samson, *Memoriile unui gazetar (1927–1937)*, București, Editura Cartea Românească, 1979, p. 20.

[32] *Ce s-a urmărit prin arestarea d-lui Manoilescu,* în „Adevărul", din 27 octombrie 1927.

[33] *Procesul Manoilescu, Ibidem,* din 9 noiembrie 1927.

[34] „Viitorul", din 4 noiembrie 1927.

Agenției Havas: „dacă țara mă va chema voi răspunde chemării [...] Nu sunt pretendent care agită, dar nu mă dezinteresez de chestiunea constituțională a României"[35]. La 23 octombrie M. Manoilescu se întorcea în țară aducând cu sine cinci scrisori pe care Carol le adresase lui N. Iorga, I.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, A.C. Cuza și Al. Averescu. Prin aceste scrisori, cu conținut identic, șefii principalelor partide politice respective erau informați că declarațiile din 31 iulie erau autentice; totodată, fostul principe își exprima dorința ca „ele să fie aduse la cunoștința țării și ca să se dea poporului posibilitatea legală de a mă judeca în mod liber și conștient"[36]. Ajungând la punctul de frontieră Episcopia Bihorului, M. Manoilescu a fost supus unei severe percheziții, în urma căreia i s-au confiscat cele cinci scrisori și alte documente „compromițătoare". Pe această bază guvernul a dispus arestarea sa în gara Timiș (județul Brașov), aflată în zona stării de asediu. Mihail Manoilescu a fost arestat de doi inspectori de siguranță din Capitală, pe baza ordinului verbal al primcomisarului regal al Corpului al II-lea Armată, deși localitatea Timiș se afla în zona Corpului al V-lea Armată.

În dimineața zilei de 24 octombrie, Consiliul de Miniștri a dat publicității un comunicat în care se afirma că M. Manoilescu, „încercând să facă pe agentul de transmisiune al celor care uneltesc tulburarea ordinei constituționale a statului, guvernul a dispus arestarea lui și trimiterea lui în judecata Curții Marțiale"[37]. Mihail Manoilescu a fost depus la închisoarea Jilava, iar în locul scrisorilor destinatarii au primit câte o copie din partea Ministerului de Interne. Simultan au fost arestați mai mulți carliști printre care: colonelul Paul Teodorescu, colonelul Șt. Zăvoianu, Ion Axinte din Iași, Ilie Arjoca și Ion C. Pavel din Craiova[38].

Guvernul a început o vastă campanie de propagandă, afirmând că M. Manoilescu era vinovat de „complot împotriva statului", drept care va fi pedepsit cu cea mai mare asprime. În ziarul „Aurora" — oficios al

---

[35] Arh. N.I.C., fond M.P.N., Presa Externă, dos. 38, f. 56.

[36] Ibidem, fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 2/1927, f. 9; Scrisoarea adresată șefilor de partide, în „Adevărul", din 5 noiembrie 1927.

[37] D. Manoilescu a fost depus astăzi la Jilava, în „Viitorul", din 26 octombrie 1927.

[38] Arh. N.I.C., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 21/1927, f. 108; fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 31/1925, f. 150.

Partidului Țărănesc — dr. N. Lupu, devenit colaborator în guvern al liberalilor — sublinia: „Pilda care se dă azi cu trimiterea în judecată a d-lui Manoilescu va deschide, nădăjduim, și ochii celor mai orbi. Vor ști și cei care scontau eventuale tulburări pentru a le putea exploata în folosul situației lor politice, că se află în fața unui guvern hotărât, care nu cunoaște bariere în calea datoriei sale sfinte de apărător al ordinei constituționale. Și, nădăjduim, agitațiile vor înceta"[39].

Foarte activ s-a dovedit a fi Gheorghe Tătărescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, care și-a asumat rolul de a „demonstra" vinovăția lui M. Manoilescu. El susținea că acesta „urmărea schimbarea ordinei dinastice", că a plecat la Paris, „pentru a primi ultimele dezlegări" și a aduce în țară „ultimul cuvânt"[40]. Gh. Tătărescu afirma că Manoilescu avea elaborat un plan concret de acțiune, pe care începuse să-l traducă în practică, și se folosea de un cifru convențional pentru a nu se opera cu numele cunoscute*. Partidele din opoziție au declanșat o nouă campanie împotriva guvernului liberal, de această dată în legătură cu arestarea lui Manoilescu. După ce cu numai câteva luni în urmă presa național-țărănistă îl acuzase pe M. Manoilescu că propagă idei fasciste, de nuanță mussoliniană, contrare spiritului democratic care trebuia să guverneze statul român, imediat ce a aflat de arestarea lui a început să-l apere ca pe o victimă a „despotismului liberal"[41]. De asemenea, presa averescană și cea iorghistă condamna cu energie actul arestării fostului subsecretar de stat. N. Iorga a adresat regenților un apel public să înlăture de la putere pe „uzurpatorii liberali", Iuliu Maniu declara că singura soluție pentru rezolvarea situației create era demisia imediată a guvernului I.I.C. Brătianu, iar

---

[39] Liniște..., în „Aurora", din 27 octombrie 1927.

[40] *Acuzațiile ce se aduc d-lui Manoilescu,* în „Adevărul", din 5 noiembrie 1927.

* Ziaristul C. Gongopol „descifra" astfel codul „folosit" de carliști: „Bubi complotistul, adică generalul Averescu, învoindu-se cu Vasilică et Andrei (Maniu—Mihalache) și cu d. Iorga, nedesemnat printr-un alt nume — ar fi urmat să declare peste tot și totdeauna, că-l vor pe Gică (prințul Carol), deoarece s-au săturat de Constantin, de Costel (Ionel și cu Vintilă) și de asociatul lor Mitică (d. Barbu Știrbey). La această propagandă fățișă și directă prin Parlament, presă, întruniri, ar mai fi luat parte desigur Emil (d. O. Goga), Victorel (d. Madgearu) eventual și alții". (C. Gongopol, *Săptămâni... 1924–1929,* Craiova, Editura Ramuri, [f.a.] p. 108).

[41] *Cearta oligarhiei,* în „Socialismul", din 30 octombrie 1927.

Al. Averescu a întocmit un memoriu de protest către Regență și a inițiat o largă acțiune de solidarizare cu M. Manoilescu[42].

Guvernul se menținea ferm pe poziția sa; I.I.C. Brătianu afirma, în ședința Adunării Deputaților din 27 octombrie 1927, că oricine se împotrivește ordinei constituționale stabilite „este inamic al statului" și „se va izbi de neclintita noastră hotărâre". Totodată, făcând aluzie la fostul principe, șeful guvernului declara că este inamic al statului cel care „năzuiește, prin oricare mijloace, să ia Coroana de pe capul suveranului legitim, căruia ea, potrivit Constituțiunii, îi revine, prin grația lui Dumnezeu și voința națională, din clipa când, după hotărârea regelui Ferdinand, s-a luat act, cu îndeplinirea tuturor formelor legale, de renunțare la tron, după singura voință și complet conștient de fapta sa, așa cum însuși a declarat acela care până atunci fusese principe moștenitor"[43]. Iuliu Maniu — după ce a declarat că era de acord că unele probleme, precum „existența națională, integritatea statului nostru și instituțiunea monarhică, prin urmare Coroana", nu puteau fi atinse — a declarat: „eu cred că națiunea este suverană și are dreptul să discute orice chestiune care interesează viitorul ei", astfel încât, atunci când „interesul țării ar pretinde să se discute această chestiune [dinastică], partidul nostru nu s-ar putea da îndărăt de a o discuta". Iuliu Maniu a cerut guvernului să demisioneze pentru a se organiza alegeri libere[44]. Pentru a nărui și cea mai mică speranță pe care, eventual, și-o putea pune Partidul Național-Țărănesc, I.I.C. Brătianu s-a simțit dator să declare pe loc că Partidul Național-Liberal era hotărât să-și continue „opera de consolidare națională, pe care, zilnic, apare tot mai clar, că nu sunt alții capabili s-o realizeze"[45]. Împotriva arestării lui M. Manoilescu a vorbit și P. Papacostea, în numele Partidului Poporului. Dar a intervenit imediat I.G. Duca, amintindu-i de declarațiile lui Al. Averescu din februarie 1927 și cerându-i să se „răfuiască" mai întâi cu președintele partidului din care făcea parte[46].

---

[42] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 12/1927, f. 2; *Întrevederea Averescu–Maniu,* în „Adevărul", din 28 octombrie 1927.

[43] „D.A.D.", nr. 5, ședința din 27 octombrie 1927, p. 43.

[44] *Ibidem,* p. 44–45.

[45] *Ibidem,* p. 45–46.

[46] *Ibidem,* p. 47.

Deoarece presa internațională găsise un nou prilej de a face speculații în legătură cu situația din România, I.I.C. Brătianu a trimis ziarului „Daily Mail" o telegramă, la cererea direcției acestuia, care s-a și publicat în numărul din 27 octombrie. Șeful guvernului român declara că în România exista un „calm complet", doar fostul subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe, M. Manoilescu și „un grup neînsemnat" au încercat o acțiune în favoarea ex-prințului Carol. Având în vedere acțiunea lui M. Manoilescu și documentele ce s-au găsit, „guvernul a crezut că nu trebuie să se rețină de la a întreprinde o acțiune împotriva lui, conform cu cerințele legii". Președintele Consiliului de Miniștri ținea să se știe și în afara hotarelor țării că succesiunea la tron era o chestiune hotărâtă, asupra căreia nu se mai putea discuta, și încheia cu afirmația că opinia publică din România privește afacerea Manoilescu ca un simplu incident"[47]. Fostul principe a replicat imediat, într-un interviu acordat ziarului „L'Intransigeant": „Am spus și repet că nu mă voi amesteca niciodată în politica țării mele pentru a aduce tulburări și pentru a exercita violențe. Dar am adăugat că dacă opinia publică ar îndrepta către mine un apel, aș considera o lașitate să mă sustrag acestui apel". El a dezvăluit că de trei luni „unii șefi de partide, și în special ai Partidului Național-Țărănesc", i-au cerut să facă o nouă declarație în legătură cu succesiunea la tron, dar el a refuzat, considerând că gestul era prematur. Până la urmă a cedat, trimițând răspunsul prin M. Manoilescu. Dar acesta a fost arestat, acuzat de înaltă trădare, depus la o închisoare militară și adus în judecata unei Curți Marțiale. Carol viza direct pe șeful guvernului: „Ori situația este pașnică, liniștea domnește în România și astfel de măsuri dictatoriale sunt cel puțin uimitoare. Ori opinia este în adevăr mișcată, este dispusă să-și primească prințul și toate măsurile de constrângere, de teroare sunt mijloace menite să înăbușe expresiunea voinței populare". În încheierea interviului său, Carol făcea o mărturisire plină de înțelesuri: „Aștept să-mi sune ora, dacă această oră trebuie să sune într-o zi"[48]. Grigore Filipescu dădea și el un interviu ziarului parizian „L'Oeuvre", afirmând că „prințul Carol a trebuit să renunțe la tron în urma unei campanii minunat înscenată" împotriva lui de Ion I.C. Brătianu, ajutat de cumnatul său prințul Știrbey, și conchidea că „prințul este o victimă" a lui Brătianu[49].

---

[47] *Ce scrie presa străină*, în „Adevărul", din 5 noiembrie 1927.

[48] *În jurul declarațiilor prințului Carol, Ibidem.*

[49] *Un interviu al d-lui Gr. Filipescu, Ibidem*, din 6 noiembrie 1927.

Ministrul român la Paris, C. Diamandy, a intervenit la Ministerul de Externe al Franței, cerând încetarea campaniei din presa franceză în legătură cu criza dinastică din România. De asemenea, C. Diamandy a avut la 9 noiembrie o discuție cu reprezentanții agenției Havas, arătându-le că „nu este îngăduit unei agenții care are legături cu Quai d'Orsay și se bucură de un oarecare prestigiu să răspândească chiar când sunt culese din alte ziare străine, defăimațiuni contra familiei regale și a țării, dezmințite a doua zi atât de usturător de faptele înseși. Nu este iarăși îngăduit Agenției Havas să se facă indirect, prin interviuri, agentul de propagandă a celor ce voiesc să răstoarne ordinea constituțională definitiv stabilită într-un stat amic și aliat"[50]. Pentru a face imposibilă publicarea în presa românească a unor articole privind criza dinastică, guvernul a reintrodus la 8 noiembrie, cenzura preventivă.

La 10 noiembrie 1927, începea, în fața Tribunalului Militar al Corpului II Armată, procesul lui M. Manoilescu. Prin ordonanța definitivă citită în prima ședință el era acuzat de atentat contra siguranței statului, încercare de a provoca tulburări în țară, uneltire împotriva Constituției și a succesiunii la tron[51]. Urmărind să creeze o stare de spirit defavorabilă lui M. Manoilescu, guvernul a pus în circulație, la 11 noiembrie, broșura *Acte și corespondență relative la renunțările la tron ale fostului principe. 1918–1919–1925.* După ce se prezentau principalele documente care au condus la hotărârile din 4 ianuarie 1926, în această broșură se afirma: „Prin renunțarea repetată și irevocabilă a fostului principe moștenitor, situațiunea este definitivă. Formele constituționale cu care această renunțare a fost investită, după cererea regelui Ferdinand care până în ajunul morții a ținut să-și afirme hotărârea nestrămutată, au închis definitiv această chestiune [...] Cine caută să turbure liniștea țării cu această chestiune, care n-are nici o altă soluțiune constituțională este răzvrătitor din punctul de vedere legal, antidinastic din punctul de vedere monarhic și deci inamic al neamului din punctul de vedere național"[52]. Broșura a fost difuzată gratuit parlamentarilor și trimisă tuturor magistraților și ofițerilor din țară, precum și funcționarilor publici. Protestând împotriva

[50] Arh. N.I.C., Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 31/1925, f. 156.

[51] *Ordonanța definitivă în procesul Manoilescu,* în „Adevărul", din 8 noiembrie 1927.

[52] *Acte și corespondență relative la renunțările la tron ale fostului principe moștenitor,* București, 1926, p. 29.

acestui sistem de propagandă, deputatul național-țărănist Gh. Măcărescu susținea că broșura era „de natură a turbura și agita conștiința națională"[53]. Răspunzând acestei afirmații, ministul de Interne I.G. Duca a declarat că guvernul era hotărât să îngăduie „toate actele și documentele care pot confirma ordinea legală existentă"[54].

Guvernul a depus în Parlament un proiect de lege prin care se considerau infracțiuni contra liniștei și ordinei publice acțiunile ce aveau ca scop uneltiri împotriva așezămintelor prevăzute de Constituție, a formei de guvernământ sau a așezării monarhice, precum și agitațiile sau încercările de agitație din care ar rezulta un pericol pentru siguranța statului. Acest proiect de lege avea rolul de a completa „legea Mârzescu" din decembrie 1924, introducând în cadrul infracțiunilor privind siguranța statului și acțiunile îndreptate împotriva actului de la 4 ianuarie 1926. Pedepsele prevăzute erau deosebit de grele: închisoare de la 6 luni la 5 ani și amendă de la 10 000 la 100 000 lei și interdicție corecțională. De asemenea, se pedepseau cu închisoare corecțională de la 6 luni la 2 ani, cu amendă de la 5 000 la 50 000 lei și interdicție corecțională acei care răspândeau prin viu grai, prin scris sau prin orice fel de mijloace „știri tendențioase privitoare la schimbarea așezămintelor prevăzute de Constituție, a formei de guvernământ sau a așezării monarhice". Proiectul de lege preciza că funcționarii publici și cei ai așezămintelor puse sub controlul statului, precum și membrii clerului de orice categorie, „care se vor face culpabili de faptele de mai sus, vor fi suspendați din funcțiune în momentul deschiderii acțiunii publice în contra lor, reținându-li-se și salariul. Condamnarea atrage pierderea defintivă a funcțiunii"[55].

Fruntașul național-țărănist D.R. Ioanițescu aprecia proiectul de lege ca un „atentat la viața partidelor politice", vexatoriu și inutil[56]. La rândul său, Iuliu Maniu declara că legea ce va fi adoptată era lipsită de „orice valoare legală și de orice forță obligatorie"[57]. Pe un ton foarte categoric a vorbit și Al. Vaida–Voevod: „această lege o vom combate în permanență". Adresându-se liberalilor, el avertiza: „vom sări în ajutorul acelor victime

---

[53] „D.A.D.", nr. 13, ședința din 11 noiembrie 1927, p. 160.
[54] *Ibidem.*
[55] *Ibidem,* p. 176.
[56] *Ibidem,* p. 177.
[57] *Ibidem,* nr. 17, ședința din 13 noiembrie 1927, p. 229.

pe care le veți persecuta invocând această lege, ca să vă creați diversiuni și spre a vă construi un pretext de a salva situația d-voastră privilegiată"[58]. Un punct de vedere similar exprima și Gr. Iunian, care nega existența unei mișcări carliste, susținând că era vorba doar „de împotrivire la regimul d-voastră de ilegalitate și abuzuri"[59]. Combătut de toate partidele din opoziție, proiectul de lege a fost totuși adoptat de majoritatea liberală la 13 noiembrie 1927[60].

Ziarul „Socialismul", organul central al P.S.D., aprecia că legea cuprindea „dispoziții periculoase care pot face din ea un instrument pentru prigonirea mișcării democratice și muncitorești. De aceea, lupta cea mai energică se impune împotriva acestei legi — nu pentru că apără ordinea succesiunii la tron, care este lipsită de importanță directă, ci pentru că este un nou atac împotriva drepturilor și libertăților cetățenești"[61].

Mihail Manoilescu a respins în mod categoric acuzațiile ce i s-au adus, susținând că el a lucrat într-un cadru exclusiv legal. Explicându-și acțiunea, M. Manoilescu spunea: „cred în posibilitatea revizuirii actului de la 4 ianuarie. Actul acesta e o lege ordinară, care poate fi lovită de nulitate ca oricare alta"[62]. Apoi el a arătat că a lucrat pentru ca fostul principe Carol să intre în Regență (fapt perfect legal), că nu a urmărit să agite opinia publică, dovadă că s-au tipărit scrisorile pe care el le-a adus fără să se fi produs vreo mișcare de masă. În pledoaria sa, M. Manoilescu a arătat că nu s-a întâlnit cu Iuliu Maniu și cu Nicolae Iorga din luna iulie și deci nu a acționat împreună cu ei pentru realizarea vreunui plan. În legătură cu utilizarea cifrului, el a susținut că nu a făcut-o pentru probleme politice, ci pentru o afacere comercială, invocând numele lui Kaufman și al lui Margulies de la Banca de Credit. Călătoria la Paris a calificat-o ca fiind de afaceri, el deplasându-se în aceste scopuri în străinătate la fiecare două luni. Revenind la chestiunile care făceau obiectul procesului, M. Manoilescu și-a reafirmat vechea simpatie față de Carol și a declarat: „Nu d-na Lupescu, pentru care n-am nici o considerație, e cauza renunțării".

---

[58] *Ibidem*, nr. 16, ședința din 12 noiembrie 1927, p. 213.

[59] *Ibidem*, p. 224.

[60] *Ibidem*, nr. 17, ședința din 13 noiembrie 1927, p. 236.

[61] *Legea pentru apărarea ordinei monarhice a fost votată*, în „Socialismul", din 20 noiembrie 1927.

[62] *Dezbaterile procesului Manoilescu*, în „Adevărul", din 13 noiembrie 1927.

Manoilescu a propus nu mai puțin de 110 martori, între care fostul principe Carol, șefi de partide (I.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, Al. Averescu, N. Iorga) și alți oameni politici (I. Mihalache, Al. Vaida-Voevod, Virgil Madgearu, M. Popovici, I.G. Duca, N. Titulescu, O. Goga)[63]. Cum era de așteptat, mulți dintre ei nu s-au prezentat, dar aproape toți cei care au vorbit la proces au susținut că arestarea lui M. Manoilescu era un act ilegal.

Alexandru Averescu a afirmat că ordonanța definitivă, prin care se cerea condamnarea, era „un monument de exagerațiuni legate în aparență prin silogisme, în realitate prin sofisme"[64]. Șeful Partidului Poporului a folosit prilejul oferit pentru a dezvălui public evoluția poziției regelui Ferdinand față de actul de la 4 ianuarie 1926*. I. Mihalache a declarat că el n-ar ezita nici un moment să-l achite pe M. Manoilescu, deoarece a făcut un act care este „expresiunea sentimentului general al țării"[65]. Președintele Partidului Național-Țărănesc a spus că actul de la 4 ianuarie putea fi supus revizuirii pe cale legală și că nici o piedică constituțională nu exista în calea proclamării lui Carol —care continua să fie cetățean român — ca regent[66]. Idei similare au susținut și alți martori (între care, Virgil Madgearu, Al. Vaida-Voevod, M. Popovici, O. Goga, I. Petrovici). N. Iorga a fost foarte categoric: „Eu declar că-l voi vedea mereu [pe Carol]. Nimeni nu-mi poate lua acest drept". După ce a ridiculizat ordonanța definitivă, șeful Partidului Național a susținut că „s-a inventat o revoluție de bal mascat, ca guvernul să-și treacă legea de ieri [privind completarea legii Mârzescu din decembrie 1924]"[67].

Procesul a oferit partidelor din opoziție un bun prilej de a ataca concentric guvernul și a facilita apropierea și chiar colaborarea lor pe o

---

[63] „Adevărul", din 8 noiembrie 1927.

[64] Dionisie Nobilescu, *Restaurația,* București, 1930, p. 32.

* În timpul procesului s-a făcut apel la o scrisoare a regelui Ferdinand (datată Sinaia, iulie 1927), prin care suveranul afirma că singura soluție capabilă să asigure propășirea și întărirea țării era urcarea lui Carol pe tron. După atente cercetări, s-a constatat că scrisoarea fusese plăsmuită de Hugo Backer (Stephane Floresco, *L'affaire Carol,* Paris, 1928; Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1927, f. 214).

[65] Dionisie Nobilescu, *op. cit.,* p. 30.

[66] *Dezbaterile procesului Manoilescu,* în „Adevărul", din 13 noiembrie 1927.

[67] *Dezbaterile procesului Manoilescu, Ibidem,* din 15 noiembrie 1927.

platformă antiliberală. Totodată, procesul a evidențiat ideea, prezentă la liderii partidelor din opoziție, că fostul principe Carol putea intra în Regență, deoarece el nu renunțase la cetățenia română. Prin aceasta, însuși temeiul actului de la 4 ianuarie era pus sub semnul întrebării.

Surpriza s-a produs la 14 noiembrie ora 2 noaptea, când Consiliul de judecată a hotărât, cu 3 voturi pentru și 2 contra, achitarea lui M. Manoilescu**. Așadar, ceea ce trebuia să fie o lovitură dată carliștilor s-a transformat într-un răsunător eșec pentru guvern. În fața acestei situații, Consiliul de Miniștri a dat publicității un comunicat în care se arăta: „Consiliul de Război al Corpului II Armată, cu trei voturi contra două, a achitat pe d. Manoilescu. Guvernul a socotit că este necesar să dea un exemplu chiar la o primă încercare pentru a se opri tentativele mai serioase [...] Consiliul de Război, făcând abstracție de consecințe, a crezut că nu e cazul să aplice legea în toată rigoarea ei"[68]. Ziarul „Viitorul" nu a ezitat să critice hotărârea Consiliului de Război, socotind-o nejustă și generatoare de fapte grave. Totuși, ministrul de Interne I.G. Duca a fost nevoit să declare în Parlament că guvernul „se înclină" în fața verdictului pronunțat de justiție[69].

În prima ciocnire directă cu carliștii, I.I.C. Brătianu a suferit un grav eșec. Referindu-se la sentința din 14 noiembrie, un ziarist scria: „Desigur, nu rareori se întâmplă ca vrând capul altuia, vânătorul să și-l piardă pe al lui. Mulți nu sunt departe să admită acest risc președintelui Consiliului [...] în orice caz, legenda «capului» său este în primejdie. Cel mai strașnic adversar nu-i putea improviza dramatica aventură, pe care singur și-o filmează"[70].

Achitarea lui M. Manoilescu a fost primită cu mare satisfacție de partidele din opoziție. Iuliu Maniu afirma că verdictul Consiliului de Război „este cea mai grozavă condamnare" a lui Ion I.C. Brătianu și cerea ca guvernul liberal să demisioneze imediat, pentru a ceda puterea național-țărăniștilor[71]. Comentând aceste declarații, ziarul „Aurora" scria cu

---

** Consiliul de judecată era alcătuit din: col. Gh. Vlădescu, maior C. Chirculescu, maior Victor Precup, căpitan Ion Tănăsescu, căpitan Traian Ursu. Pentru achitarea lui M. Manoilescu au votat: Victor Precup, Ion Tănăsescu și Traian Ursu.

[68] „D.A.D.", nr. 18, ședința din 17 noiembrie 1927, p. 242.

[69] *Ibidem*, p. 243.

[70] C. Gongopol, *Săptămâni...*, p. 109.

[71] *Partidele politice și achitarea d-lui Manoilescu*, în „Adevărul", din 16 noiembrie 1927.

maliție: „Un partid democratic care revendică puterea pe baza unui verdict dat de o instanță militară — iată un lucru pe care numai d. Maniu îl poate concepe cu gravitate și susține cu seriozitate"[72].

Ion I.C. Brătianu

Încă de la 4 noiembrie, Partidul Național-Țărănesc a anunțat organizare primului său congres în ziua de 20 noiembrie 1927 la Alba Iulia[73], conceput sub forma unei mari adunări populare menită să demonstreze forța partidului, să determine Regența să demită guvernul liberal și să-l cheme pe Iuliu Maniu la putere. Dar guvernul liberal a refuzat să admită ținerea proiectatei adunări, invocând, între altele, și motivul că Partidul Național-Țărănesc nu avea o poziție clară în „problema constituțională", menținându-se într-un „echivoc periculos".

Guvernul ținea tot mai greu piept presiunilor opoziției, când a căzut, ca un trăsnet, vestea morții lui I.I.C. Brătianu la 24 noiembrie 1927. Omul care urcase Partidul Național-Liberal pe cele mai înalte culmi din istoria sa, care reușise să-și impună punctul de vedere asupra marilor acțiuni politice din România ultimului deceniu și jumătate, care izbutise să-și subordoneze, în fapt, însăși instituția monarhiei, dispărea pe neașteptate. Decesul acestei personalități „a fost pentru liberali o pierdere ireparabilă"[74]. N. Iorga aprecia, cu deplin temei, că în acea zi de 24 noiembrie 1927 se sfârșea „o dominație fără pereche ca autoritate în lunga serie a cabinetelor ministeriale din epoca intitulată constituțională"[75].

Regența a numit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe Vintilă Brătianu, devenit președinte al Partidului Național-Liberal. Dar

---

[72] „Aurora", din 20 noiembrie 1927.

[73] *Convocare,* în „Dreptatea", din 4 noiembrie 1927.

[74] Maurice Beaumont, *La faillite de la Paix (1918–1939),* Paris, 1946, p. 356.

[75] N. Iorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 455.

acesta nu era plămădit „din aluatul din care se dospesc cârmuitorii de țări și de noroade"[76], iar partidul său va intra într-un evident declin.

Guvernul Vintilă Brătianu, constituit la 24 noiembrie 1927, s-a menținut ferm pe linia apărării actului de la 4 ianuarie 1926. În ziua de 27 noiembrie 1927 el a cerut lui C. Diamandy să facă demersuri pe lângă guvernul Franței pentru a-i arăta necesitatea de a evita „orice încercare de a turbura ordinea legală de la noi"; de asemenea, să exprime rugămintea ca guvernul francez „să întărească supravegherea principelui Carol, atât în ceea ce privește deplasările sale, cât și în jurul aerodroamelor de unde el ar putea încerca o plecare spre România"[77]. Peste două zile, la 29 noiembrie, Diamandy informa pe Vintilă Brătianu că a discutat cu Aristide Briand, care „mi-a dat asigurarea că guvernul francez nu va neglija nimic, pentru a ne da întregul său concurs"[78].

La începutul lunii decembrie 1927, Partidul Național-Țărănesc și-a reluat „campania de răsturnare" a liberalilor de la putere[79]. Ea era concepută ca o amplă acțiune de mobilizare a maselor împotriva guvernului; în acest scop au fost pregătite adunări național-țărăniste la nivelul comunelor, județelor, provinciilor și al întregii țări. Adunările locale, desfășurate în perioada decembrie 1927—februarie 1928, s-au bucurat de participarea unui mare număr de cetățeni, nemulțumiți de politica guvernului liberal. Nu o dată, în cadrul acestor adunări a fost atacată Regența, întrucât menținea Partidul Național-Liberal la putere, împotriva „voinței naționale". Uneori s-au auzit glasuri în favoarea fostului principe; astfel, avocatul Victor Artenie și-a încheiat discursul rostit în orașul Bârlad cu cuvintele: „Trăiască regele Carol al II-lea"[80].

Partidul Național-Țărănesc cultiva cu grijă echivocul, cerând puterea din mâinile Regenței, dar vehiculând și numele fostului principe. Liderii național-țărăniști și-au dat seama că cea mai eficientă metodă de a impresiona Regența și de a lovi în Vintilă Brătianu era „șantajul cu prințul Carol". În acest sens, este semnificativ interviul dat de Iuliu Maniu ziarului „Petit Parisien", apărut în presa românească la 29 decembrie 1927:

---

[76] M. Theodorian-Carada, *Efimeridele,* Roman, 1937, p. 139.

[77] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1927, f. 213.

[78] *Ibidem,* f. 187.

[79] *Campania de răsturnare a guvernului,* în „Dreptatea", din 7 decembrie 1927.

[80] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 4/1927, f. 13.

„Ceea ce ne desparte de liberali nu este chestia dinastică. Divergența este mult mai însemnată. Ne deosebim asupra însăși principiilor de guvernământ, ne deosebim asupra felului de a administra și a guverna România". Declarația că Partidul Național-Țărănesc respecta ordinea constituțională existentă era estompată de elogiile aduse fostului principe: „Prințul Carol este un om inteligent, bine înzestrat, simpatic și bine pregătit pentru a fi rege. Cred că ar fi fost un rege foarte bun pentru noi". Totodată, el acuza Regența că „favorizează pe liberali" și declara că partidul său nu putea tolera acest fapt. În cazul că regenții continuau pe această linie, național-țărăniștii se vor „considera absolut liberi, dacă vom socoti în acel moment, fie să facem apel la prinț, fie să instituim republica"[81].

După o suită de adunări opoziționiste organizate de Partidul Național-Țărănesc la nivelul județelor, în ziua de 17 martie 1928, Iuliu Maniu a avut o lungă audiență la Regență, în cadrul căreia a cerut demisia guvernului național-liberal și aducerea Partidului Național-Țărănesc la putere[82]. Patriarhul Miron Cristea a observat că aceste cereri se întemeiau pe ideea că Regența există nu numai de fapt, dar și de drept, și a sugerat ca Partidul Național-Țărănesc să facă o declarație publică în acest sens. Iuliu Maniu a replicat că asupra unei asemenea chestiuni numai un parlament liber ales putea să se pronunțe, lăsând astfel să planeze un echivoc profitabil pentru național-țărăniști. A doua zi, 18 martie 1928, s-a desfășurat în București o mare adunare opoziționistă la care au luat parte circa 40 000 de persoane, între care și mulți comuniști, care au făcut propagandă pentru amnistie, suspendarea proceselor intentate Sindicatelor Unitare, pentru legalizarea P.C.R., imprimând astfel adunării un caracter radical. Național-țărăniștii au rostit din nou amenințări la adresa guvernului și a Regenței. Virgil Madgearu afirma că era pentru ultima dată când Partidul Național-Țărănesc își spunea cuvântul în mod pașnic: „Dacă glasul nostru nu va fi ascultat nici astăzi, vom mâna masele care ne urmează necondiționat pe alte căi pentru că avem conștiința că facem operă de salvare națională"[83]. Iar I. Mihalache conchidea: „Camarazi! Puneți baioneta și faceți piramide. Înalta Regență să privească și să înțeleagă că de nu, va veni a doua comandă: «Năvăliți, ura!»"[84]. Cu acest prilej

[81] *Interviul d-lui Iuliu Maniu,* în „Adevărul", din 29 decembrie 1927.
[82] „Curentul", din 20 martie 1928.
[83] „Adevărul", din 20 martie 1928.
[84] „Dreptatea", din 21 martie 1928.

s-a votat o moțiune în care se cerea: „Guvernul să părăsească puterea. Regența să încredințeze puterea d-lui Iuliu Maniu fără amânare"[85]. Documentul a fost prezentat regenților de președintele Partidului Național-Țărănesc. Cu acest prilej, Gh. Buzdugan a declarat că o decizie cu privire la demisia guvernului liberal va fi luată la „momentul oportun" și că Regența va analiza situația cu obiectivitate, lăsând să se înțeleagă că nu se va lăsa impresionată de presiunea străzii.

Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc s-a declarat nemulțumit de răspuns, drept care a hotărât organizarea Congresului general al partidului și a unei mari adunări „naționale" la Alba Iulia[86].

Fixate inițial pentru 22 aprilie și amânate apoi pentru 6 mai, Congresul și adunarea erau menite — în concepția liderilor Partidului Național-Țărănesc — să arate Regenței popularitatea de care acest partid se bucura în rândul maselor și să impună chemarea lui la putere. În cadrul propagandei desfășurate problema monarhiei a ocupat un loc important. Virgil Madgearu susținea că adunarea trebuia să ducă la eliberarea „factorului constituțional de cătușele cu care e legat" și care-l împiedicau să-și îndeplinească rolul de arbitru între partidele politice[87]. Într-un interviu acordat ziarului „Corriere de la Sera" din Milano, Iuliu Maniu aborda problema crizei dinastice în următorii termeni: „Atât timp cât a trăit regele Ferdinand, ne-am urat întotdeauna ca el să revină asupra hotărârii sale și să-l recheme pe prințul Carol [...] Este desigur de preferat un rege propriu-zis unei Regențe"[88].

Național-țărăniștii au stabilit strânse contacte cu Carol, încercând să realizeze cu el un acord de colaborare pe o platformă antiliberală. Între altele, se avea în vedere sincronizarea acțiunilor, astfel încât fostul principe să sosească în țară în ziua de 6 mai 1928, aterizând la Alba Iulia, în mijlocul participanților la marea adunare organizată de Partidul Național-Țărănesc.

Ministrul de Interne a ținut să reamintească prefecților de județe instrucțiunile din 20 august 1927 privind eventuala reîntoarcere clandestină în țară a fostului principe Carol, de aplicarea cărora — în caz de

---

[85] *Ibidem.*

[86] *Ibidem.*

[87] *Ibidem*, nr. 148 din 10 aprilie 1928.

[88] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Presa Externă, dos. 188, f. 8.

necesitate — îi făcea direct răspunzători. De asemenea, Consiliul de Miniștri a hotărât, la 3 mai 1928, ca I.G. Duca să ia toate măsurile de siguranță, civile și militare, pentru ca „abcesul să crape la Alba Iulia și puroiul să nu poată curge în afară"[89].

Pe măsură ce se apropia ziua de 6 mai, Carol devenea tot mai activ: primea corespondenți ai presei internaționale, dădea interviuri pline de optimism, făcea vizite, lăsând tuturor impresia că se afla în ajunul ocupării tronului. La 21 aprilie Carol, însoțit de Elena Lupescu, a plecat de la Paris la Bruxelles, iar de aici a trecut la 28 aprilie Canalul Mânecii în Marea Britanie, unde a fost găzduit în vila lui Barbu Ionescu de lângă Londra.

Legațiile României din Franța, Belgia, Olanda, Germania și Marea Britanie[90] urmăreau îndeaproape, prin agenți de siguranță, activitatea lui Carol. Din telegrama adresată de C. Em. Laptev, însărcinatul cu afaceri al României la Londra, lui I.G. Duca aflăm că guvernul englez era hotărât să interzică orice acțiune politică a lui Carol pe teritoriul Marii Britanii și, mai ales, să împiedice o eventuală încercare a acestuia de a pleca cu avionul spre România[91].

În ziua de 4 mai, Carol a avut o întâlnire cu un ziarist de la „Evening News", căruia i-a declarat că „este o minciună" că a părăsit țara și a renunțat la tron pentru o femeie[92]. La discuție a participat și Barbu Ionescu, care a spus explicit că principele vrea să se întoarcă în țară pentru a-și ocupa tronul[93]. Apoi Carol a făcut declarații presei engleze, elogiind Partidul Național-Țărănesc, care avea „un program sănătos și cu speranțe de reușită"[94]. Simpatia deschisă a lui Carol față de Partidul Național-Țărănesc avea un dublu scop: pe de o parte el căuta să profite de popularitatea dobândită de acest partid în rândul alegătorilor din România, iar pe de altă parte, să câștige încrederea capitaliștilor străini, care susțineau venirea național-țărăniștilor la putere pentru a traduce în practică doctrina lor economică exprimată în lozinca „porților deschise".

---

[89] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VIII. Ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1997, p. 248.

[90] Ion Bodunescu și Ion Rusu-Șirianu, *Descifrarea unei istorii necunoscute*, vol. III, București, Editura Militară, 1975, p. 29.

[91] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1929, f. 58.

[92] *Ibidem*, f. 61.

[93] *Ibidem.*

[94] *Ibidem*, f. 63.

La 5 mai 1928 era difuzat la Londra „manifestul de la Gladstone". Elaborat de grupul carlist din țară, manifestul a fost adus în Marea Britanie de generalul N. Condeescu și tipărit la Gladstone cu banii lui Barbu Ionescu[95]. Pe prima pagină — care avea înscrise cuvintele *Români! Nu uitați pe fiul regelui Ferdinand!* — se afla fotografia lui Carol, în uniformă de general de aviație, semnătura lui autografă, cu mențiunea „în exil". Pe pagina următoare era tipărit manifestul intitulat *Poporului României Mari*[96] în care Carol afirma: „Declar că am părăsit țara fără voia mea, forțat de împrejurări nenorocite [...] Am fost silit, pe de o parte, de o neînțelegere asupra direcției în care țara era condusă de un guvern — consecințele le simțim încă astăzi — iar pe de altă parte, de triste conflicte matrimoniale". Și apoi, foarte clar: „Vreau să mă înapoiez, prin voința voastră, spre a conduce România la locul ce i se cuvine în lume și spre a continua opera celor doi mari regi ai noștri. Doresc să mă înapoiez la copilul meu și să fac din el un demn urmaș al dinastiei".

Potrivit planului stabilit, „manifestul de la Gladstone" trebuia să ajungă în România în dimineața zilei de 6 mai și să fie răspândit în rândurile participanților la adunarea național-țărănistă de la Alba Iulia, iar după câteva ore să sosească și Carol, în entuziasmul celor peste 100 000 de cetățeni aflați pe platoul istoricei cetăți. Peste câteva zile, la 10 mai, fostul principe urma să fie proclamat rege al României. Sarcina transportării manifestului în România a fost asumată de Dutley Heathert, corespondentul ziarelor „Daily Expres" și „Daily Mail"; el a plecat cu avionul la Budapesta, de unde trebuia să trimită în România[97] mai multe pachete cuprinzând documentul menționat.

Cu câteva zile înainte, Nicolae Gatoski, cunoscut carlist, a fost trimis la București pentru a lua legătura cu conducătorii Partidului Național-Țărănesc și a asigura o coordonare a acțiunilor. De asemenea, Barbu Ionescu a închiriat de la societatea „Imperial Airway" două avioane, având trei locuri fiecare, în vederea transportării câtorva ziariști doritori să asiste la adunarea de la Alba Iulia[98]. În realitate, pasagerii erau fostul principe

---

[95] Stephane Floresco, *L'affaire Carol,* Paris, 1929, p. 123.

[96] Vezi textul manifestului în Arh. N.I.C., fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 6/1928, f. 1–4.

[97] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Informații, dos. 44, f. 94.

[98] *Ibidem,* fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 5/1929, f. 44.

Carol (căruia i s-a procurat un pașaport fals, pe numele „căpitanul Le Mesureur") și câțiva dintre intimii săi colaboratori.

Carol a făcut noi declarații presei engleze, afirmând că „sunt de așteptat evenimente importante care pot hotărî soarta tronului" în România[99]. Până la urmă, s-a dovedit că speranța lui Carol și a adepților săi nu era îndreptățită. Dutley Heathert a ajuns la Budapesta, dar în urma intervenției Legației române guvernul maghiar i-a confiscat manifestele; N. Gatoski n-a putut determina pe Iuliu Maniu să se declare public pentru revenirea lui Carol în țară; de asemenea, alertat de guvernul de la București, Ministerul de Interne al Marii Britanii a pus sub o strictă supraveghere pe fostul principe al României[100]. La 6 mai, ora 4 dimineața, autoritățile engleze au interzis decolarea celor două avioane de pe aeroportul Croydon, sub motiv că pasagerii „nu aveau actele în regulă"[101].

Participanții la adunarea de la Alba Iulia au scrutat în zadar cerul pentru a zări avionul care trebuia să-l aducă pe fostul principe. „Surpriza senzațională" de care vorbeau național-țărăniștii nu s-a produs. Congresul Partidului Național-Țărănesc a adoptat o moțiune prin care condamna în termeni energici guvernul prezidat de Vintilă Brătianu și „pretindea" Regenței să încredințeze mandatul de formare a unui nou cabinet lui Iuliu Maniu[102]. Adunarea și-a însușit moțiunea, iar participanții au jurat să nu înceteze lupta împotriva guvernului „numit printr-un decret stors mișelește regelui Ferdinand, pe patul de moarte"[103]. Liderii Partidului Național-Țărănesc au cerut participanților să se împrăștie, socotind că „demonstrația de popularitate" fusese făcută. În fond, Partidul Național-Țărănesc a folosit masele doar ca un mijloc de presiune în vederea obținerii puterii din mâinile Regenței.

În ziua de 7 mai, I.G. Duca telegrafia legațiilor României că adunarea de la Alba Iulia „s-a terminat în liniște, fără nici un incident". El preciza că „nu s-a făcut nici o aluziune" la chestiunea dinastică; ea este socotită de toți „ca definitiv închisă". De asemenea, ministrul de Interne al României aprecia: „Nu este de mirare că principele Carol își dă seama atât de puțin

[99] „Viitorul", din 13 mai 1928.
[100] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 5/1929, f. 44.
[101] *Ibidem*, f. 44–46.
[102] „Dreptatea", din 9 mai 1928.
[103] *Ibidem.*

de realitatea lucrurilor, căci a căzut în mâinile unei bande de aventurieri și escroci cunoscuți, care-l împing la cele mai nesocotite atitudini"[104]. Într-o altă telegramă, din aceeași zi, se cerea Legației din Londra să dea un comunicat oficial prin care să atragă atenția presei să nu fie indusă în eroare de declarațiile fostului principe Carol: „Acesta a renunțat de bună voie și de mai multe ori la Coroana României, nu are sprijinul nimănui într-o chestie definitiv închisă și definitiv rezolvată conform Constituției și legilor țării. Înseși declarațiile fostului principe Carol că are concursul Partidului Național-Țărănesc au fost dezmințite prin atitudinea acestui partid la întrunirea din Alba Iulia"[105].

Aflând de eșecul de la Londra, național-țărăniștii nu au cerut revenirea lui Carol pe tronul României. Mai mult, la 14 mai Iuliu Maniu declara că chestiunea succesiunii la tron este „definitiv închisă pentru toată lumea". La rândul său, Carol — afectat de oportunismul liderilor național-țărăniști, care s-au adresat Regenței, din mâinile căreia sperau să obțină puterea — într-o convorbire cu un ziarist german, a dezaprobat acțiunea Partidului Național-Țărănesc de mobilizare a maselor împotriva guvernului legal aflat la putere[106].

În telegrama din 7 mai, adresată lui Laptev, I.G. Duca, după ce-și exprima satisfacția pentru torpilarea încercării lui Carol de a veni în România, ruga guvernul britanic să arate fostului principe „că nu îi se va mai acorda ospitalitatea pe teritoriul englez dacă continuă să abuzeze de ea, dedându-se la acte contra regimului constituțional al unui stat amic"[107]. Îndată ce acțiunea decolării a eșuat, Barbu Ionescu s-a prezentat la ministrul de Interne, Williams Hicks, cerându-i scuze pentru neplăcerile pricinuite și rugându-l să admită șederea lui Carol în Marea Britanie încă un anumit timp, în schimbul angajamentelor că fostul principe nu va desfășura nici un fel de activitate politică[108]. Foreign Office a cerut însă ca în termen de 2–3 zile Carol să părăsească Marea Britanie. Problema a ajuns și în dezbaterea Camerei Comunelor, unde ministrul de Interne a fost interpelat asupra condițiilor în care fostul principe a intrat în Marea

---

[104] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 7/1928, f. 3.

[105] *Ibidem,* fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 5/1929, f. 66.

[106] „Curentul", din 16 mai 1928.

[107] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1929, f. 64.

[108] *Ibidem,* fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 33/1928, f. 26.

Britanie și a valorii pașaportului său[109]. În fața acestei situații, Barbu Ionescu a adresat o petiție Ministerului de Interne englez în care afirma că fostul principe era străin de toată acțiunea ce fusese pusă la cale. Barbu Ionescu lua asupra sa întreaga răspundere a incidentului creat, dar nu uita să afirme că principele Carol era socotit „de milioanele de români" ca „adevăratul lor rege"[110]. După multe stăruințe, invocând motivul că fostul principe era bolnav, guvernul a admis șederea lui în Marea Britanie până la 16 mai. În acea zi Carol traversa din nou Canalul Mânecii, profund afectat de răsunătorul eșec al primei sale tentative de a se reîntoarce în țară. Pe de altă parte, prin acțiunea sa, principele își mai adăuga o „bilă neagră" față de monarhia britanică, ce se adăuga la cea din noiembrie 1925, când a părăsit ceremoniile organizate cu prilejul decesului reginei Alexandra.

Din nereușita acestei încercări fostul principe a desprins câteva concluzii prețioase: în primul rând, să nu mai mizeze pe un anumit partid politic, care-și urmărea scopurile sale proprii, iar în caz de reușită putea pretinde „recunoștința" noului rege; în al doilea rând, că se impunea activizarea curentului carlist din țară pentru a crea o opinie de masă favorabilă „restaurației"; în al treilea rând, că trebuia acționat cu mai multă discreție și prudență pentru a înșela vigilența guvernului român și a evita intervenția unor cabinete străine, capabile să-i zădărnicească întregul plan. Documentele atestă faptul că din mai 1928, Carol a mizat mai puțin pe acțiunile spectaculoase, menite să-i creeze publicitate la rubrica știrilor senzaționale și mai mult pe fapte concrete, minuțios pregătite, atât în țară cât și în străinătate, fără a se angaja față de vreun partid sau om politic.

Guvernul a obținut un important succes pe linia discreditării fostului principe și, credea Vintilă Brătianu, a înlăturării ultimului pretext al acestuia de a reveni în țară: la sugestia guvernului, în ziua de 7 iunie 1928 principesa Elena, mama regelui Mihai, a adresat primului președinte al Curții de Apel din București o petiție prin care solicita desfacerea căsătoriei sale cu Carol, deoarece acesta o părăsise și locuia în străinătate, „unde duce în mod public o viață absolut ireconciliabilă cu demnitatea căsătoriei"[111]. În aceeași zi, Curtea de Apel a trimis o citație lui Carol, de a se

[109] *Uneltirile împotriva dinastiei*, București, 1930, p. 29.
[110] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 33/1928, f. 71.
[111] „Monitorul oficial", nr. 123 din 8 iunie 1928.

prezenta la proces în ziua de 21 iulie 1928, făcându-i cunoscut că în caz contrar hotărârea se va lua în lipsă[112]. De asemenea, regina Maria a scris o lungă scrisoare Elenei Lupescu prin care-i cerea să-l sfătuiască pe Carol să accepte divorțul de principesa Elena și s-o ia pe dânsa de nevastă. Carol a refuzat să se prezinte la proces, trimițând printr-un avocat o scrisoare prin care-și exprima regretul că o lege specială prevedea un regim de excepție pentru membrii familiei regale, deosebit de cel al dreptului comun. El ținea să declare că nu „înțelege a achiesa la cererea de despărțire", căci a sperat întotdeauna „într-o reconciliere". Fostul principe sesiza că pentru a se apăra trebuia să explice mai întâi „motivele de ordin politic care au provocat situația actuală", dar că își rezerva acest drept pentru momentul când va crede de cuviință și față de cine va socoti cu cale. Cum era de așteptat, în ședința secretă din 21 iulie, Curtea de Apel a pronunțat sentința de divorț, întrucât Carol părăsise domiciliul conjugal, fapt ce constituia „o insultă gravă adusă soției"[113].

Campania de răsturnare a guvernului, desfășurată de național-țărăniști, a continuat. În fiecare duminică și în zilele de sărbătoare au fost organizate întruniri antiliberale în cadrul cărora Regența era somată să încredințeze puterea lui Iuliu Maniu. Simultan, mai mulți lideri ai Partidului Național-Țărănesc făceau turnee în țările occidentale, cu scopul declarat de a torpila împrumutul extern solicitat de guvernul liberal. Cu acest prilej, național-țărăniștii au reluat legătura cu fostul principe. Astfel, în iulie 1928, Virgil Madgearu a avut, din însărcinarea lui Maniu, o întrevedere cu Carol, promițându-i sprijinul Partidului Național-Țărănesc pentru dobândirea tronului în schimbul angajamentului de a se despărți de Elena Lupescu*. Dar toată pledoaria secretarului general al Partidului Național-Țărănesc s-a dovedit a fi zadarnică.

---

[112] *Ibidem.*

[113] „Monitorul oficial", nr. 144 din 24 iulie 1928.

* Pamfil Șeicaru descrie astfel această vizită: „Fără menajamente, Virgil Madgearu a pus problema Elena Lupescu. În definitiv, prințul Carol ar fi suportat cu resemnare vehementul rechizitoriu al lui Virgil Madgearu, dacă Elena Lupescu n-ar fi ascultat — deși nu era prezentă — pe mandatarul Partidului Național-Țărănesc. În salonul vilei de la Neuilly se găsea o bibliotecă plină cu cărți, dar al cărei fund nu era un perete; biblioteca fusese pusă într-o deschizătură care comunica cu camera alăturată. Elena Lupescu acoperise acea deschizătură cu o pânză de culoarea acaju. În timpul unei convorbiri a prințului, la care ea nu putea fi prezentă, asculta netulburată, așezată pe un scaun în dosul bibliotecii. Totul era aranjat cu măiestria unui

Carol acționa pentru a-și realiza legături cât mai numeroase, pentru câștigarea unui număr cât mai mare de aderenți, ceea ce a provocat îngrijorarea guvernului de la București. Într-o telegramă din 13 octombrie 1928, ministrul C. Argetoianu atrăgea atenția membrilor Legației române din Franța că fostul principe „și-a constituit un stat major compus din cetățeni aparținând statului român, cu ajutorul cărora săvârșește acte menite să turbure liniștea și ordinea internă a statului român"[114]. El aprecia că Parisul devenise principalul centru de activitate al lui Carol și al adepților săi. În acest sens, C. Argetoianu cita declarațiile prin care fostul principe revendica tronul, tipărirea proclamației sale din iulie 1927, aranjarea unui birou de expediere în țară a acesteia, precum și a altor publicații, scoaterea unui timbru reprezentând pe Carol, organizarea unui serviciu de curieri și emisari cu misiunea de a aduce directivele lui Carol în România. În consecință, ministrul român cerea lui C. Diamandy să intervină „cu toată insistența pe lângă guvernul francez și chiar pe lângă domnul Poincaré spre a se lua măsurile de constrângere cele mai eficace spre a se zădărnici încercările subversive ale fostului principe Carol și ale agenților săi pe teritoriul francez"[115]. Acest document este sugestiv pentru aprecierea credințelor politice ale lui C. Argetoianu care, după 8 iunie 1930, va deveni unul dintre cei mai înfocați susținători ai regelui Carol al II-lea.

Carliștii continuau să desfășoare o activitate susținută, căutând să profite de divergențele dintre cele două mari partide politice. Ei răspândeau declarația lui Carol din 31 iulie 1927 și manifestul din 5 mai 1928,

---

regizor de teatru. Prințul oferea vizitatorului un fotoliu, situându-l cu spatele la bibliotecă, iar el se așeza în alt fotoliu cu fața la bibliotecă. Virgil Madgearu, conform obiceiului lui, își alcătuise un dosar al Elenei Lupescu, meticulos ca pentru o interpelare. Poseda tot ce ar fi trebuit să zguduie simțul de demnitate al prințului. Ca un detectiv strânsese o serie de fapte, nu prea măgulitoare pentru amant. În numele lui Iuliu Maniu îi cerea ca anularea actului de la 4 ianuarie 1926 să fie condiționată de ruperea legăturilor cu Elena Lupescu". Carol a ascultat în liniște, iar când secretarul general al Partidului Național-Țărănesc și-a sfârșit rechizitoriul a spus doar atât: „D-na Elena Lupescu nu a avut nici un rol determinant în decembrie 1925. Rog să nu confundați motivele politice cu ceea ce este viața mea particulară". (Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor Național, Țărănist și Național-Țărănist.* Ediție Victor Frunză, 2000, p. 318–319.

[114] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1929, f. 14.

[115] *Ibidem*, f. 15.

Regina Maria

urmărind să mențină la ordinea zilei problema revenirii lui Carol. Scopul unora dintre ei era limpede formulat de colonelul aviator Andrei Popovici, într-o scrisoare adresată lui Carol: „A venit vremea să se lipească pentru o epocă de vreo 5–10 ani bilet de închiriere pe Parlament și să se declare imediat dictatura"[116].

Vintilă Brătianu a început să susțină necesitatea ca principele Nicolae să devină „prim regent" și să joace astfel un rol conducător în politica României. Dar principele, angrenat în complicate afaceri sentimentale, a răspuns că singura lui dorința era să fie „eliberat" din Regență. Atunci, Vintilă Brătianu a căutat să o atragă pe regina Maria, stimulându-i veleitățile de a juca un rol de seamă în viața politică a României. În acest scop, „Viitorul" a publicat mai multe articole elogioase la adresa reginei văduve, iar unii fruntași liberali acreditau ideea că aceasta ar trebui inclusă în Regență în locul principelui Nicolae[117].

Președintele Consiliului de Miniștri a făcut demersuri pe lângă Gh. Buzdugan pentru a-i demonstra necesitatea ca Partidul Național-Liberal să fie menținut la putere. Fără succes însă. Referindu-se la această chestiune, M. Theodorian-Carada aprecia că „Buzdugan s-a ridicat la o independență nebănuită, care mi-a întărit credința că rău se păcălesc cei ce-și închipuiesc că e abil să pună înainte oameni de paie. La anumite înălțimi paiele se aprind singure, când nu le pun foc alții. Cei ce ard sunt tocmai cei ce ridică paiele prea sus"[118]. Gh. Buzdugan, înțelegând că trebuia să dea satisfacție opiniei publice, care cerea îndepărtarea Partidului Național-Liberal de la guvern, și dorind să consolideze pozițiile Regenței,

[116] *Ibidem*, f. 1.

[117] M.I. Costian, *op. cit.*, p. 27.

[118] M. Theodorian-Carada, *Efimeridele*, p. 136.

socotea necesară chemarea Partidului Național-Țărănesc la putere, întrucât prin aceasta ar dispărea cauza care-i determina pe liderii național-țărăniști să acționeze în direcția aducerii fostului principe Carol în țară.

La 3 noiembrie 1928 Vintilă Brătianu a demisionat, act ce marca încheierea unei faze din evoluția României interbelice, aceea caracterizată prin dominația liberalilor. După consultări politice, în ziua de 8 noiembrie Regența a încredințat mandatul președintelui Partidului Național-Țărănesc.

Guvernul Iuliu Maniu a depus jurământul la 10 noiembrie 1928. Ziarul „Dreptatea" scria: „Ziua de 10 noiembrie 1928 este o dată mare în istoria politică a României. Vremea în care libertățile și drepturile poporului românesc înscrise în legile țării nu mai sunt o literă moartă a sosit"[119]. Vestea a fost primită cu o explozie de entuziasm în toată țara; în noaptea de 10/11 noiembrie au avut loc mari manifestații în București și în orașele de provincie, în cadrul cărora se saluta formarea guvernului Maniu. Ziarul „Cuvântul", condus de Nae Ionescu, aprecia: „Un eveniment epocal s-a întâmplat în România [...] Astăzi începe o eră constituțională cinstită în România, o politică modernă. Astăzi se îngroapă epoca de ipocrizie, falsitate și arbitrar, care a oglindit spoiala noastră de viață politică, transformând-o într-o caricatură odioasă, unde minciuna se împletea cu bunul plac". Pe de altă parte, Nicolae Iorga scria despre „strigătele străzii care-și avea biruința deplină"[120]. Marele istoric avertiza: „România începe în acest moment una din cele mai riscante experiențe. Se promit țării lucruri care nu se pot realiza"[121].

Noul guvern a obținut din partea Regenței decretul de dizolvare a Parlamentului și de organizare a alegerilor generale în zilele de 12 decembrie la Adunarea Deputaților și 15–19 decembrie la Senat. Nici în aceste alegeri violențele nu au lipsit, dar ele erau comise mai ales de „gărzile cetățenești", alcătuite din aderenți ai Partidului Național-Țărănesc, care nu îngăduiau partidelor de opoziție să ia contact cu alegătorii și să facă propagandă electorală. Listele Partidului Național-Țărănesc au obținut 77,76% din totalul voturilor și 348 mandate, în timp ce Partidul Național-Liberal, clasat pe locul al doilea cu 6,55%, a câștigat 13 mandate.

---

[119] „Dreptatea", din 12 noiembrie 1928.

[120] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 365.

[121] „Neamul românesc", din 11 noiembrie 1928.

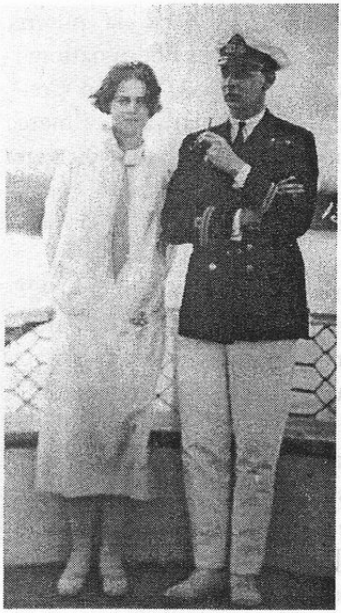

Principesa Ileana
și principele Nicolae

Ajuns la putere, Partidul Național-Țărănesc a desfășurat o vastă campanie legislativă[122], prin care vechile legi din perioada guvernării liberale — bazate pe concepția „prin noi înșine", au fost înlocuite cu legi întemeiate pe doctrina „porților deschise"[123]. Au fost contractate masive împrumuturi externe, care au dus la creșterea rapidă a datoriei publice a statului român. Pentru a asigura achitarea acestei datorii, băncile occidentale au trimis un „expert" pe lângă Banca Națională a României. În martie 1930 a fost semnat un contract cu firma cehoslovacă Škoda pentru achiziționarea de către statul român a unor tunuri și muniție; mai mulți fruntași național-țărăniști au primit comisioane substanțiale, acceptând în schimb clauze dezavantajoase pentru țară.

Instalat la putere, Iuliu Maniu și-a nuanțat mult atitudinea față de criza dinastică; el nu-și mai putea permite să agite „chestiunea constituțională" așa cum procedase în opoziție. Fiind de mulți ani în relații proaste cu patriarhul Miron Cristea și neavând încredere în principele Nicolae, Iuliu Maniu a căutat să-l „capaciteze" pe Gh. Buzdugan. Șeful guvernului a acționat pentru alegerea lui Lică Buzdugan, fiul regentului, ca deputat pe listele Partidului Național-Țărănesc, având astfel un canal permanent spre Regență. În declarațiile lor publice, liderii național-țărăniști proslăveau rolul Parlamentului — în care, după alegerile generale din decembrie 1928, dețineau o covârșitoare majoritate — ca expresie a suveranității

[122] Despre ansamblul activității parlamentare din anii 1928–1933, vezi Klaus Beer, *Zur Entwicklung des Partein-und parlamentssystemus in Rumänien 1928–1933,* Frankfurt a M., Bern, 1983.

[123] Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc,* ediția a II-a, București, Editura Enciclopedică, 1994 (cap. III).

naționale și păstrau o semnificativă tăcere asupra rolului „factorului constituțional".

Pe măsură ce timpul trecea, Regența se dovedea a fi o instituție tot mai șubredă și lipsită de autoritate. Contribuia la aceasta din plin principele Nicolae, care în loc să fie coloana de rezistență a Regenței, dovedea un total dezinteres politic. La numai câteva săptămâni după ce devenise regent, principele Nicolae intrase în relații cu Ioana Săveanu, născută Dumitrescu, soția avocatului Radu Săveanu, fiul fruntașului liberal N.N. Săveanu. Aflat în preajma cercurilor puterii, C. Argetoianu descrie astfel începutul idilei dintre principele Nicolae și Ioana Săveanu: „De o frumusețe discutabilă, dar înzestrată cu toate atracțiile viciului, deșteaptă și șireată, prinsese în mrejele ei pe tânărul Săveanu (fiul lui Nicușor Săveanu, fostul ministru și viitorul președinte al Camerei), vicios și el, dar prostănac, îndestul ca să o ia de nevastă. Prințul a cunoscut-o la «Automobil-Club», unde doamna venea des să dejuneze cu soțul și cu amantul ei, d-l B., amândoi membri ai cercului. Practica femeie făcea, cum zice francezul «d'une pierre deux coups» [împușca doi iepuri dintr-un foc] și putea astfel să-și elaboreze în liniște programul zilei. În patima lui sportivă, prințul Nicolae a întârziat într-o zi prin birourile clubului și a rămas la dejun și el. Întâlnirea a fost decisivă, adevărat «coup de foudre» [amor fulgerător]. Nicolae își găsise femeia vieții lui... Cei doi tineri și-au jurat dragoste și credință pe viață. Scandalul a izbucnit într-o zi cu soare la poarta «Automobil-Clubului». Prințul dejuna cu iubita și soțul ei, coborâseră câteștrei scara și, când să se despartă, d-na Săveanu în loc să se urce în mașina conjugală, s-a urcat în a prințului și șterge-o fără nici o explicație! Săveanu a sărit în a lui și după ei! Au luat-o la goană spre Șosea: prințul înainte și Săveanu după el. În dreptul palatului principesei Elena, prințul a oprit mașina, a scos garda palatului și tocmai când sosea și Săveanu cu ochii beliți — nu s-a jenat să ordone arestarea supărătorului soț. S-a urcat apoi la volan lângă damă și a plecat liniștit înainte. În fața scandalului, căci toată lumea a aflat cele întâmplate, tânărul Săveanu, silit probabil și de ai lui, a cerut divorțul"[124].

Deoarece chestiunea devenise de notorietate publică, Radu N. Săveanu a intentat divorț, astfel că la 7 aprilie 1928 Tribunalul de Ilfov a decis desfacerea căsătoriei[125]. Câteva luni mai târziu, la 4 februarie 1929,

[124] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX. Ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1997, p. 379–380.

[125] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 65/1931, f. 16.

Ioana Dumitrescu obținea aprobarea Consiliului de Miniștri de a-și schimba numele de Dumitrescu în acela de Dolete[126] care i se părea — ei și principelui Nicolae — mai „nobil".

Comportarea principelui Nicolae era foarte departe de ținuta pe care trebuia să o aibă un regent.

Automobilist pasionat și petrecăreț din fire, principele Nicolae se înjura birjărește cu alți șoferi și provoca adesea scandaluri publice. Astfel, într-o zi l-a pălmuit, în plină stradă, pe profesorul universitar Emanoil Antonescu, deoarece acesta nu se dăduse suficient de repede la o parte din calea mașinii princiare, silindu-l pe Nicolae să oprească. Într-o altă zi, regentul a hotărât, din proprie inițiativă, să împrejmuiască cu sârmă ghimpată o parcelă din pădurea Snagov, pe care a decis să-și construiască un palat. Guvernul, pus în fața faptului împlinit, a stabilit ca Ministerul Agriculturii și Domeniilor să doneze acea parcelă principelui Nicolae, oferindu-i și 4 milioane de lei pentru construirea palatului. Cu un alt prilej guvernul a oferit lui Nicolae o importantă sumă de bani, cu care acesta a cumpărat un imobil pe strada Modrogan, pe care l-a dăruit amantei sale Ioana Dumitrescu, devenită Dolete.

Toate încercările făcute pentru a-i trezi principelui Nicolae sentimentul datoriei s-au dovedit zadarnice. Obligațiile de regent îi pricinuiau o stare de nervozitate, cu atât mai mult cu cât era convins că numai datorită lui Carol ajunsese în această funcție. Iată ce scria fratelui său Carol la 17 ianuarie 1929: „Mă zbat ca un nebun să pot să îmi țin capul pe umeri [...] nu voi fi mirat dacă dictatura va trebui instaurată peste un an, poate chiar mai devreme. Guvernul încearcă să facă bine, însă sunt mulți proști și fără experiență. [...] Regența este o porcărie fără autoritate și cu trei capete, grea de dus și proastă conducătoare. Mare prostie ai făcut să te cari, dar ce mai, dacă nu erai tu, eram eu. Acuma să vedem cum putem să împăcăm capra și varza"[127]. Carol a căutat să speculeze cât mai mult starea de spirit a fratelui său, scriindu-i, la 4 februarie 1929, că „ar fi nevoie mai mult ca oricând să fim unul lângă altul, căci pentru unul singur e greu, dar fiind doi, cu același suflet, cu același sânge, s-ar putea face mult. [...] Tu ești înconjurat de dușmani apropiați și mai îndepărtați. Cu «porcăria cu trei capete», cum îi zici [se vede că lui Carol i-a

[126] *Ibidem*, f. 19.

[127] *Ibidem*, fond Carol II Arh. Personală. Secretariat, dos. V–515/1929, f. 1–3.

plăcut această caracterizare făcută Regenței], nu trebuie sperat că va fi destulă tărie să răzbească. Trebuie găsită o altă soluție, și aia s-o găsim sfătuindu-ne împreună"[128].

Divergențele dintre guvern și opoziție — privind politica economică și socială, precum și sistemul de organizare administrativă a țării — s-au accentuat. La 10 iulie Vintilă Brătianu a convocat pe toți șefii de organizații județene ale Partidului Național-Liberal pentru a le comunica hotărârea conducerii partidului său de a se retrage din Parlament. Vintilă Brătianu a reușit să convingă și pe Al. Averescu, președintele Partidului Poporului, ca parlamentarii săi să părăsească Adunarea Deputaților și Senatul, în semn de protest față de politica guvernului național-țărănesc în general și față de proiectul legii administrative în mod special, și să-și intensifice campania opozițională[129]. Încercarea liderului liberal de a stabili un acord în „problema constituțională", în sensul angajării ferme pe linia respectării actului de la 4 ianuarie 1926, s-a izbit însă de refuzul generalului Al. Averescu. Astfel încât, pe acest teren, Partidul Național-Liberal rămânea singurul partid care ataca cu vehemență guvernul.

Campania liberalilor nu era lipsită de temei. Cu prudența care-l caracteriza, Iuliu Maniu nu înceta să se ocupe de problema eventualei întoarceri a lui Carol în țară. Formele și metodele concrete de acțiune cunoșteau o gamă destul de largă. Astfel, în vara anului 1929, el a avut repetate discuții cu principesa Elena, mama regelui Mihai, susținând că acțiunea de divorț, inspirată de liberali, nu a fost utilă și că cel mai bine ar fi să revină, pentru a putea relua căsătoria cu Carol, în eventualitatea întoarcerii lui în țară.

Iuliu Maniu a continuat să țină legătura cu fostul principe. În acest scop s-a folosit de Petre Ciolan, consulul României în Franța, precum și de mai mulți fruntași național-țărăniști, între care: Virgil Madgearu, M. Popovici, Gr. Iunian, Gh. Gh. Mironescu, Sever Bocu, Aurel Leucuția[130]. Unii dintre aceștia se bucurau de încrederea deplină a lui Carol, care-i folosea și ca informatori personali. Astfel, în scrisoarea din 1 mai 1929, care începea cu „Alteță Regală", Aurel Leucuția îl informa pe Carol

---

[128] *Ibidem,* fond Principele Nicolae. Arh. Personală, dos. V–3 bis/1930, f. 2–4.

[129] *Retragerea reprezentanților partidelor din opoziție din Parlament,* în „Viitorul", din 17 iulie 1929.

[130] Arh. N.I.C., fond Carol II. Arh. personală, dos. II-150/1929, f. 1.

asupra situației din țară și a activității guvernului, trimițându-i, totodată, proiectul legii pentru organizarea administrativă; Aurel Leucuția scria că i-a vorbit lui Vaida despre nemulțumirea principelui în legătură cu faptul că i se desfăceau scrisorile la poștă, drept care ministrul de Interne a hotărât luarea de măsuri pentru pedepsirea vinovaților. În scrisoare, Aurel Leucuția își exprima speranța că „nu am omis nimic din ceea ce ați binevoit a-mi încredința"[131].

În toată acțiunea sa, Iuliu Maniu urmărea, așa cum singur avea să mărturisească în 1934, un obiectiv precis: „întâi să am asigurări din partea A.S.R. prințul Carol că, împotriva informațiunilor pe care le aveam de la cele mai apropiate persoane din jurul său, înțelege să domnească în mod constituțional și nu prin prieteni personali, și apoi, că se va despărți de d-na Lupescu, a cărei fatală influență asupra prințului Carol își arunca înainte umbra"[132]. Dar Carol nu se ridicase împotriva dominației lui I.I.C. Brătianu pentru a o accepta pe cea a lui Iuliu Maniu. Prin rețeaua sa de informatori, ca și prin publicațiile pe care le primea cu regularitate — „Monitorul oficial", „Universul", „Cuvântul", „Adevărul" — el cunoștea bine situația din țară, caracterizată prin rapida compromitere a guvernului național-țărănesc.

La 7 octombrie 1929 regentul Gheorghe Buzdugan a încetat din viață în urma unui abces de prostată. Situația a devenit gravă, deoarece nu exista un statut al Regenței, care să stabilească modalitățile de procedare în eventualitatea decesului sau a incapacității unuia dintre regenți. C. Stere mărturisea că, încă înainte de moartea lui Gh. Buzdugan, a discutat cu Iuliu Maniu o asemenea problemă, propunând șefului guvernului elaborarea unei soluții bine chibzuite. Dar „domnul prezident", „zâmbind, cu acel aer smerit pe care îl dă conștiința superiorității", a răspuns că avea soluția deja pregătită[133]. Când starea sănătății lui Gh. Buzdugan s-a înrăutățit, C. Stere a propus din nou lui Iuliu Maniu să discute în forurile statutare ale Partidului Național-Țărănesc problema eventualei vacanțe în Regență. Dar, pe un ton foarte familiar — neobișnuit la Iuliu Maniu — i-a sugerat să nu vorbească cu nimeni despre această chestiune, deoarece va discuta el „cu cine trebuie"[134]. În fond,

---

[131] *Ibidem*, fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 3/1929, f. 6–7.

[132] *Ibidem*, fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 7.

[133] C. Stere, *Preludii. Partidul Național-Țărănesc și „cazul Stere"*, București, Atelierele Adevărul, 1930, p. 125.

[134] *Ibidem*, p. 126.

„domnul prezident" urmărea să evite orice dezbatere în sânul Partidului Național-Țărănesc pe această temă.

Ca urmare a morții lui Gh. Buzdugan, guvernul a solicitat convocarea Corpurilor legiuitoare pentru 9 octombrie, ora 10. De asemenea, Consiliul de Miniștri a preluat asupra sa exercitarea prerogativelor regale până la completarea Regenței. Această hotărâre a dat naștere la vii discuții, deoarece articolul 81 din Constituție prevedea că prerogativele regale treceau asupra Consiliului de Miniștri în momentul morții suveranului. Dar, în cazul respectiv, regele era în viață, precum și doi dintre cei trei regenți; apoi era cunoscut faptul că Regența funcționase, luând și hotărâri, atunci când principele Nicolae s-a aflat în străinătate, sau când patriarhul a fost bolnav. Deci se crease o anumită stare de fapt, ca Regența să lucreze și cu doi dintre cei trei regenți. Cu toate acestea, șeful guvernului a decis să considere Regența ca inexistentă prin moartea lui Gh. Buzdugan, dar să mențină calitatea de regent pentru principele Nicolae și pentru patriarhul Miron Cristea.

Atitudinea partidelor din opoziție a fost promptă și negativă. Întrunit în ziua de 7 octombrie sub președinția lui Vintilă Brătianu, Comitetul Executiv al Partidului Național-Liberal a apreciat că preluarea de către guvern a prerogativelor regale constituia „un act contrariu Constituției și de natură să știrbească grav autoritatea instituțiunii Regenței", deoarece tronul nu era vacant, iar Regența continua să funcționeze. Partidul Național-Liberal declara că „nu poate participa la ședința Parlamentului, nevoind — indiferent de persoana ce s-ar alege — să consfințească o procedură arbitrară și un precedent primejdios pentru interesele Coroanei și pentru normala dezvoltare a statului"[135]. La rândul său, Comitetul de Direcție al Partidului Poporului declara că „interpretarea dată de guvern art. 81 din Constituție este arbitrară, contrară spiritului și literei Constituției și de aceea consideră ca o uzurpațiune dreptul ce declară că are să exercite puterile constituționale ale regelui". Totodată, Partidul Poporului observa că decretul de convocare a Parlamentului nu fusese semnat de Regență. În consecință, Partidul Poporului respingea „orice contact cu guvernul care s-a pus el însuși în afară de lege"[136].

---

[135] „Viitorul", din 9 octombrie 1929.

[136] *Partidul Poporului în fața loviturii de stat,* în „Îndreptarea", din 8 octombrie 1929.

Vintilă Brătianu și Alexandru Averescu au prezentat regenților protestul lor energic împotriva „loviturii de stat" la care recursese guvernul. Ei au propus convocarea unui Consiliu de Coroană, care să desemneze un nou regent; acesta urma să fie propus de Regență printr-un mesaj similar celui semnat de regele Ferdinand la 4 ianuarie 1926. O opinie similară avea și dr. N. Lupu, președintele Partidului Țărănesc.

Iuliu Maniu ținea să dea asigurări că „Parlamentul va alege liber, prin vot secret, persoana desemnată pentru această înaltă funcțiune, guvernul neînțelegând să propuie vreun candidat"[137]. Pentru a da impresia că decesul lui Gh. Buzdugan îl pusese într-o situație dificilă, că era gata să primească sfaturi, că singura lui preocupare era de a se găsi persoana cea mai indicată pentru a ocupa înalta demnitate de regent, Iuliu Maniu a făcut vizite șefilor de partide care acceptau să colaboreze cu guvernul, precum și altor oameni politici în scopul discutării situației create. În cadrul acestor întâlniri el nu făcea nici o propunere, dar obiecta la toate cele care i se prezentau: regina Maria, generalul Constantin Presan, Gh. Gh. Mironescu, Nicolae Titulescu. Cele mai mari iluzii le avea regina Maria, care credea că „ceea ce a făcut ea pentru țară îi dă dreptul de a-și spune cuvântul în afacerile țării", cu alte cuvinte de a face parte din Regență. Iuliu Maniu a acceptat ideea ca regina să intre în Regență, dar numai în locul principelui Nicolae, apreciind că nu era îngăduit ca din acest organism să facă parte doi membri ai familiei regale, care l-ar pune în minoritate pe cel de al treilea membru al Regenței[138].

După insistențe deosebite, Maniu a acceptat discutarea acestei probleme în Biroul Partidului Național-Țărănesc; ședința a început la ora 18, în ziua de 8 octombrie, cu participarea lui Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voevod, I. Mihalache, Gr. Iunian, M. Popovici și C. Stere. În timpul ședinței Iuliu Maniu s-a mulțumit să asculte, nespunând nimic despre soluția pe care „o avea", în timp ce ceilalți susțineau, fiecare, „o altă formulă". „Fratele Alexandru", în elanul său caracteristic, l-a propus regent pe „fratele Iuliu", dar acesta, modest, a refuzat, deoarece — cum avea să motiveze mai târziu — „nu vreau măriri și în al doilea rând vreau să lucrez în sensul convingerilor mele politice". Deși s-a dezbătut îndelung problema completării Regenței, „după patru ceasuri de solemnă pisare a apei

[137] „Dreptatea", din 9 octombrie 1929.

[138] Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 157.

în piuă" nu s-a luat nici o decizie. Imediat s-a întrunit Consiliul de Miniștri, care, după dezbateri sterile ce s-au prelungit către ora 3 dimineața, și-a suspendat ședința până la ora 8. Atunci trebuia să se ia o hotărâre, deoarece la ora 10 erau convocate Corpurile legiuitoare în vederea alegerii noului regent. În ziua de 9 octombrie, la ora 8, Iuliu Maniu, de felul său foarte punctual, n-a venit la ședința Consiliului de Miniștri. Imediat s-a dat alarma și a început o febrilă căutare a primului ministru; s-a aflat că el plecase de la ora 7 de acasă, dar unde anume nu se știa. C. Stere descrie astfel atmosfera din acele momente: „Se scurgeau penibile, într-o tensiune indescriptibilă minute după minute, sferturi de ceas după sferturi de ceas, ceasuri, se adunase și colegiul parlamentar; și iarăși se scurgeau, în incinta Camerei, în aceeași tensiune febrilă, minute, sferturi de oră și ceasuri. Primul ministru nu era nicăieri de găsit"[139]. Ședința Consiliului de Miniștri nu s-a putut ține, membrii guvernului deplasându-se în Dealul Mitropoliei, unde parlamentarii se adunaseră deja.

Ședința Adunării Deputaților[140] a fost deschisă de Ștefan Cicio-Pop care, după ce a făcut un elogiu regentului dispărut, a vorbit despre „grija de a investi cu marea demnitate rămasă vacantă, o persoană care, ridicată deasupra patimilor și frământărilor luptelor politice, să aibă tactul și autoritatea de a domoli și al cărui ideal în viață și permanentă preocupare să fie înălțarea neamului nostru la rolul de factor important în realizarea progresului general al omenirii și de apărător iubit și respectat al civilizațiunii latine".

Au mai rostit cuvinte de omagiu la adresa lui Gh. Buzdugan: Iuliu Maniu, N. Iorga, V. Tomescu, Hans Otto Roth, G. Bethlen, Meyer Ebert, dr. N. Lupu. Ultimul a declarat că prin moartea lui Buzdugan „așezământul instituit de regele Ferdinand la 4 ianuarie 1926 a fost zdruncinat" și a propus organizarea unui Consiliu de Coroană, la care să participe cei doi regenți, membrii guvernului și șefii de partide. Faptul că un asemenea Consiliu nu s-a ținut era apreciat ca „o mare greșeală", contribuind la hotărârea celor două partide — Liberal și al Poporului — de a nu participa la ședință. Mergând pe aceeași linie, dr. N. Lupu cerea ca „alesul de astăzi al Parlamentului să corespundă necesităților superioare ale țării", în mod special să fie „o persoană necontrolată politicește,

[139] C. Stere, *Preludii...*, p. 128–131.

[140] Vezi, pe larg, „D.A.D.", ședința din 9 octombrie 1929 (fără număr).

capabilă de a ține un echilibru și cumpănă dreaptă în lupta dintre partide. O persoană care să respecte așezămintele democratice dobândite de România în urma marelui război și să lucreze temeinic, cu dragoste și pricepere, la consolidarea lor". El ținea să declare: „Dacă persoana propusă va corespunde acestor postulate, ne vom da și noi adeziunea, trecând peste greșeala de la început". A luat cuvântul Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri, care a arătat că Regența trebuia întregită și a cerut membrilor Reprezentanței Naționale să se „scoboare" în conștiința lor, „ridicându-și" inimile și sufletele spre „atotputernicul, cu rugămintea ca să ne lumineze pe toți. Iar d-voastră să vă exercitați acest drept de vot secret, precum prescrie Constituția, și precum conștiința și sentimentul datoriei naționale a d-voastră vă dictează". Apoi, șeful guvernului a cerut suspendarea ședinței pentru un sfert de oră, pentru ca senatorii și deputații să-și poată primi buletinele de vot.

Ședința n-a putut fi suspendată, pentru că a intervenit N. Iorga, care a spus între altele: „O Adunare ca să ia o hotărâre, trebuie să aibă convingerea că se găsește în drepturile ei. Dreptul acestei Adunări a fost atins de anumite critici", care după opinia sa nu erau întemeiate, întrucât nu se putea face o cooptare hotărâtă de cei doi regenți și propusă apoi aprobării Parlamentului, pentru că a ataca hotărârea lor însemna a ataca pe suveran. Făcând aluzie la opinia exprimată de unii oameni politici, în special liberali, de a fi aleasă în Regență regina văduvă Maria, N. Iorga a spus că, într-adevăr, în trecut, Regența era formată din soția suveranului absent pentru câteva săptămâni, sau din mama suveranului minor așezat în scaun, dar, aprecia el, rezultatele au fost „dezastruoase" și a amintit de doamna lui Ieremia Movilă care, deși animată de gânduri bune, a distrus întreaga ei dinastie. După părerea lui N. Iorga persoana cea mai indicată pentru această demnitate era un magistrat. Ion Flueraș, a declarat: „Partidul Social-Democrat consideră că instituțiunea monarhiei prin prerogativele politice cu care înregistrează Coroana, constituie o restrângere esențială a principiului suveranității populare, care trebuie să stea la baza oricărui stat modern și care nu poate fi realizat pe deplin decât în republica democratică. Partidul Social-Democrat, deși este în principiu adept al formei de guvernământ republicane, nu poate rămâne indiferent atunci când, pe baza legilor existente, se alege unul din conducătorii statului". După această afirmare a convingerilor sale republicane, Partidul Social-Democrat protesta împotriva modului de acțiune a guvernului național-țărănist. I. Flueraș preciza că alegerea trebuia „să fie conștientă",

candidații să fie cunoscuți din vreme, iar această cerință nu era îndeplinită: „Nici opinia publică, nici deputații și senatorii chemați să aleagă n-au cunoscut dinainte pe candidați, n-au avut vreme nici să-și scruteze conștiința și să vadă dacă alegerea care se face astăzi corespunde intereselor prezente și viitoare ale țării". În consecință, grupul parlamentar social-democrat nu-și „putea lua răspunderea pentru hotărârea de azi".

Iuliu Maniu a intervenit pe un ton neobișnuit de dur pentru un om ca el: „Tot ce a spus d. deputat Flueraș este atât de mult în contra gândirii, firii și tradiției neamului românesc și atât de mult în contra rezonamentului drept și just, încât cred că ar fi o impietate de a intra în discuțiunea celor spuse de d-sa. Tot ce mă mărginesc a zice, este: «Trăiască monarhia. Trăiască dinastia română. Trăiască România întregită»".

După suspendarea ședinței, parlamentarii național-țărăniști au fost convocați la o consfătuire, în cadrul căreia Vaida-Voevod a propus alegerea în Regență a lui Constantin Sărățeanu, consilier la Înalta Curte de Casație[141]. Cum cei mai mulți nici nu auziseră de acesta, Vaida-Voevod a fost nevoit să repete numele și să precizeze că el „trebuie votat". Imediat, pe toate buletinele de vot a fost înscris numele lui C. Sărățeanu, după care acestea au fost împărțite deputaților și senatorilor. La reluarea ședinței s-a trecut la vot, al cărui rezultat a fost următorul: votanți — 493, voturi anulate — 1, voturi albe — 10. C. Sărățeanu a întrunit 445 voturi, generalul C. Presan — 22, principele Carol — 9, Andrei Rădulescu — 3, T. Sauciuc-Săveanu — 1, N. Iorga — 1, mitropolitul Bălan — 1. Astfel, C. Sărățeanu a fost ales regent. A urmat o pauză de 15 minute pentru pregătirea ceremoniei de depunere a jurământului.

Apariția noului regent a reprezentat, pentru cei prezenți, o surpriză dezagreabilă*. Ziaristul C. Gongopol nota: „Un «Deus ex-machina» este adesea primit cu aplauze. Noul regent a fost întâmpinat de către Adunare cu exclamații care l-au intimidat foarte"[142]. Atmosfera a fost atât de penibilă, încât Ștefan Cicio-Pop a uitat să-l salute. După ceremonia depunerii

---

[141] *Comedia constituțională de ieri*, în „Viitorul", din 11 octombrie 1929.

* Iată descrierea lui Pompiliu Pop Mureșan: „Un bătrân înalt și uscat, care abia vorbește. Face impresia că și-a pierdut de mult dacă nu memoria, controlul asupra ei. E un om cu un picior în groapă. Penibil. Iuliu Maniu e însă mulțumit. De acum înainte are un picior serios în Regență. Manechinul va juca așa cum îl va trage de sfori din culise. E tocmai ceea ce îi trebuie lui Iuliu Maniu". (Pompiliu Pop Mureșan, *Adevărul despre Iuliu Maniu*, București, 1946, p. 97).

[142] C. Gongopol, *Săptămâni...*, p. 162.

jurământului, președintele Adunării nu i-a dat — așa cum s-ar fi cuvenit — cuvântul, mulțumindu-se să strige: „Trăiască Regele!", „Trăiască augusta dinastie!", „Trăiască Înalta Regență!", "Trăiască România Mare și eternă!", „Să trăiască noul regent!". Un sfârșit, „aproape comic"[143], nota N. Iorga.

2. *Creșterea curentului carlist*

Alegerea lui C. Sărățeanu în Regență și mai ales felul cum s-a realizat acest act, a demonstrat limpede că nu s-a urmărit creșterea prestigiului Regenței, ci influențarea — sau mai bine zis — înfeudarea ei politică. Este adevărat că nu exista un regulament care să precizeze modul de rezolvare a unei asemenea situații, însă, dacă s-ar fi luat în considerare principiul care a stat la baza alcătuirii Regenței în 1926, locul lui Gh. Buzdugan trebuia luat de Andrei Rădulescu, primul președinte al Înaltei Curți de Casație. Pe C. Sărățeanu mulți îl socoteau om cult, cu o solidă pregătire juridică, dar aprecierea cvasiunanimă era aceea că nu întrunea calități politice care să-l indice pentru înalta funcție de regent*. C. Sărățeanu a ajuns să ocupe această demnitate numai datorită manevrelor lui Iuliu Maniu. Prin alegerea de la 9 octombrie 1929, Maniu a reușit să neutralizeze complet influența Partidului Național-Liberal asupra Regenței; astfel, liberalii — care avuseseră un puternic punct de sprijin la Palat — se vedeau acum înlăturați într-o manieră categorică. În același timp, Iuliu Maniu a asigurat partidului în fruntea căruia se afla o înrâurire covârșitoare asupra Regenței. Nu este lipsit de semnificație faptul că șeful guvernului și-a luat ca secretar particular pe Relu Măldărescu, unul din nepoții lui C. Sărățeanu, prin intermediul căruia se informa asupra activității noului regent și al Regenței în general. Pe de altă parte, prin alegera făcută, Iuliu Maniu

[143] N. Iorga, *Memorii,* vol. V, p. 364.

* C. Sărățeanu s-a născut la Buzău în anul 1862. Cele mai importante funcții pe care le-a deținut au fost următoarele: procuror la Curtea de Apel din Iași (1900), secretar general al Ministerului de Justiție (1903), consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție (din 1905), ministru de Interne (ianuarie–martie 1918). Desemnarea lui în această ultimă funcție a fost socotită, la vremea respectivă, "o glumă" a generalului Al. Averescu. (N. Iorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 396).

urmărea să exercite presiuni asupra lui Carol pentru a-l sili să accepte condițiile pe care el i le punea în vederea reîntoarcerii în țară**.

Pentru opinia publică a devenit clar faptul că Regența nu era „deasupra partidelor", ci o expresie a acestora. De aici și reacția atât de energică a principalelor partide din opoziție și mai ales a Partidului Național-Liberal față de actul de la 9 octombrie. Astfel, I.G. Duca spunea: „Printr-o interpretare vinovată a dispozițiunilor constituționale și printr-o îndrăzneață procedare, d-l Iuliu Maniu și-a însușit dreptul să desemneze singur pe al treilea regent și să supună alegerea sa personală ratificării de formă a Parlamentului său cu demisiile în alb. Și pe cine a ales? Pe un înalt magistrat, o persoană foarte respectabilă desigur, dar care fiind rudă de aproape cu d-nii Popovici și Vaida, d. Maniu și-a închipuit că va fi în Regență instrumentul măruntelor sale interese de partid". Și fruntașul liberal conchidea: „Tentativa d-lui Maniu de-a coborî Regența la nivelul combinațiilor sale de partid și de familie rămâne și constituie o gravă atingere adusă unei instituții care prin natura ei trebuie să fie un arbitru suprem în afară și deasupra tuturor partidelor politice"[1]. O opinie similară avea și Partidul Poporului, care declara că guvernul, „neținând seama nici de prevederile Constituției, nici de indicările cumințeniei politice, a recurs la procedee arbitrare"[2], lovind astfel grav în prestigiul Regenței. Partidul Social-Democrat aprecia că doar formal alegerea noului regent s-a făcut în conformitate cu prevederile Constituției, pentru că, în fond, guvernul „a procedat greșit și antidemocratic"[3]. Ziarul „Socialismul" concluziona: „Se poate afirma, așadar, că alegerea s-a făcut fără cunoștință de cauză, prin surpriză, fără participarea opiniei publice, care și ea ar fi trebuit să-și dea indicațiile asupra persoanei noului regent"[4].

** De altfel, însuși Maniu avea să declare în 1936: „Și am ales pe marele bărbat, pe Sărățeanu, care mi-a făgăduit că dacă națiunea română va voi pe rege, nu se va opune. Despre acest plan știa numai dl. Vaida Alexandru și îi mulțumesc că a ținut secretul până la capăt și astfel l-am putut aduce înapoi pe rege". În fond, Iuliu Maniu recunoștea că C. Sărățeanu a fost ales regent în mod condiționat (*Cuvântarea d-lui Iuliu Maniu la Vințu de Jos,* în „Dreptatea", din 3 iulie 1936).

[1] „Viitorul", din 23 octombrie 1929.

[2] „Îndreptarea", din 10 octombrie 1929.

[3] *Partidul Social-Democrat și problema Regenței,* în „Socialismul", din 13 octombrie 1929.

[4] *Ibidem.*

Conducerea Partidului Național-Țărănesc și membrii guvernului nu au avut o contribuție la desemnarea regentului. Efectele n-au întârziat să se producă. Alegerea lui C. Sărățeanu în Regență a declanșat o gravă criză în sânul Partidului Național-Țărănesc. Deosebit de revoltat era Grigore Iunian, care, în calitate de ministru al Justiției, nu fusese consultat într-o problemă constituțională atât de importantă*. Potrivit unor afirmații, Iunian ar fi ajuns la concluzia că alegerea lui Sărățeanu făcea parte din planul lui Maniu de a proclama republica: „vrea să fie președinte de republică"[5] a spus Iunian lui Gafencu. La rândul său, I. Mihalache, care în ajunul alegerii regentului „părea căzut din nori, cu desăvârșire dezorientat"[6], a adresat la 10 octombrie o scrisoare publică lui Iuliu Maniu în care cerea retragerea lui M. Popovici din guvern, deoarece o soră a acestuia era căsătorită cu C. Sărățeanu și, conform Constituției, nici un membru al familiei domnitoare nu putea fi ministru. În caz contrar, amenința I. Mihalache, cei 5 miniștri țărăniști își vor prezenta demisia[7].

Șeful guvernului a trebuit să-l sacrifice pe cumnatul noului regent, astfel că la 14 octombrie M. Popovici a demisionat, interimatul Ministerului de Finanțe fiind preluat de președintele Consiliului de Miniștri. Țărăniștii s-au declarat, momentan, mulțumiți cu această rezolvare, deși — dacă ar fi fost consecvenți cu ei înșiși — trebuiau să ceară și demisia lui Al. Vaida-Voevod, care era văr cu Sărățeanu, și chiar a primului ministru care, deși cunoștea bine aceste relații de rudenie, a impus alegerea noului regent. Zarva făcută de I. Mihalache, izbucnirea crizei în Partidul Național-Țărănesc și în guvern, ca și modalitatea de rezolvare, au pus

---

* Cu câteva săptămâni înainte, Grigore Iunian prezentase Consiliului de Miniștri un proiect de lege prin care se preconiza ca pensionarea pentru limită de vârstă a consilierilor de la Curtea de Casație să scadă de la 70 de ani la 68 de ani, întrucât, datorită vârstei înaintate, deveneau incapabili să mai îndeplinească această demnitate. Pentru a argumenta, el a citat cazul lui C. Sărățeanu, care era complet depășit de sarcinile ce-i reveneau. În urma opoziției lui M. Popovici și a lui Vaida, Gr. Iunian a renunțat la proiectul său de lege. Oricum, rămânea problema: cel ce era socotit un consilier incapabil a fost desemnat în cea mai înaltă demnitate de stat. („Universul", din 16 octombrie 1929).

[5] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*. Ediție Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 17.

[6] C. Stere, *Preludii...*, p. 127.

[7] *Criza de guvern*, în „Universul", din 14 octombrie 1929.

într-o lumină dintre cele mai proaste pe noul regent, care își începea activitatea sub cele mai rele auspicii.

Regența se dovedea incapabilă să stăpânească situația, să joace rolul de „arbitru" între partide, fiind depășită de evenimente. Deși formal sistemul de guvernământ nu s-a modificat, practic monarhia nu avea nici o putere politică, devenise un instrument în mâna partidului aflat la cârma țării. Patriarhul îi declara lui Octavian Goga că nu putea lua nici o hotărâre, deoarece el nu reprezenta „decât 33 de procente"[8], iar lui Nicolae Iorga îi mărturisea: „Regența nu merge pentru că n-are cap. Prințul își fumează țigările, Sărățeanu cercetează cărțile, eu, un preot, nu pot decât să încerc o împăcare"[9]. Totuși, Regența era, conform Constituției, „capul statului", însă autoritatea ei era minată și nimeni nu credea în mod sincer în capacitatea ei.

Adus la putere de un val de entuziasm popular, Partidul Național-Țărănesc a deziluzionat rapid masele de cetățeni. În locul economiilor promise la bugetul statului, s-au înființat noi posturi care au fost preluate de aderenții acestui partid; în locul reducerii impozitelor și taxelor, guvernul a sporit poverile fiscale; cinstea și corectitudinea promise în anii de opoziție au fost înlocuite cu afaceri dintre cele mai dubioase. Nicolae Iorga conchidea: „Toate acestea arătau limpede că un grup de materialiști urmase altuia, că, schimbându-se numai personalul, piesa era în fond aceeași, cu aceeași căpătuială pe seama statului"[10]. Noii guvernanți doreau să-i ajungă din urmă și chiar să-i întreacă pe cei vechi, adică pe liberali, care acumulaseră averi în zeci de ani. Fruntașii național-țărăniști — cu excepția lui Maniu și Mihalache — se întreceau în a-și construi vile cât mai luxoase, de a cumpăra mobilă scumpă din străinătate, a-și confecționa haine după ultima modă de la Paris, de a-și împodobi soțiile, fiicele și amantele cu bijuterii în cantități care, nu o dată, frizau prostul gust. „Era la acești oameni răsăriți din mulțime o poftă de pradă pe socoteala statului care pentru cei din vechiul Regat contrasta așa de neplăcut cu discreția boierilor noștri"[11], constata Nicolae Iorga.

---

[8] Octavian Goga, *Jurnal politic,* în „Revista de istorie și teorie literară", nr. 4/1985, p. 167.

[9] N. Iorga, *Supt trei regi,* p. 376.

[10] *Ibidem,* p. 366.

[11] *Ibidem,* p. 318.

Ca urmare a deteriorării situației materiale, mișcările sociale s-au intensificat. Cea mai mare mișcare socială din perioada de început a crizei economice a fost greva muncitorilor de la Lupeni, desfășurată în august 1929. Aici, minerii, „tratați ca animalele"[12], după expresia lui N. Iorga, cereau încheierea unui nou contract de muncă, dar patronatul a refuzat timp de mai multe luni. Guvernul — deși a fost sesizat, inclusiv de parlamentari național-țărăniști — nu a intervenit. Minerii au ocupat uzina electrică din Lupeni, iar armata a intervenit în forță, omorând 22 de oameni, alți 58 de muncitori fiind grav răniți[13]. Comentând aceste evenimente sângeroase, Partidul Național-Liberal aprecia că „întreaga răspundere a măcelului de la Lupeni o are guvernul, iar autorii morali se găsesc pe banca ministerială"[14]. Vestea represiunii de la Lupeni, după ce național-țărăniștii îi folosiseră pe mineri în campania lor de răsturnare a liberalilor de la putere, a șocat opinia publică din România.

De această stare au căutat să profite unii oameni politici și lideri de opinie, care s-au străduit să ofere românilor un nou „ideal": venirea principelui Carol și urcarea lui pe tron, pentru a conduce destinele României spre mai bine. Propaganda carlistă a început să câștige teren, chiar în rândul parlamentarilor. Astfel, în ziua de 9 octombrie 1929, cu ocazia alegerii noului regent, generalul N. Racoviță, Nae Ionescu și Nichifor Crainic nu s-au sfiit să facă, deschis, propagandă „carlistă"[15]. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că, cu același prilej, 9 parlamentari au votat pentru alegerea lui Carol în Regență. La 28 noiembrie deputatul național-țărănist D. Manu a urcat la tribuna Parlamentului în postura de apărător al fostului principe, întrebând guvernul de ce „nu ia nici o măsură împotriva calomniatorilor prințului Carol, tatăl Majestății Sale regelui Mihai I", susținând că ponegrirea „tatălui regelui nostru știrbește prestigiul Coroanei și al micului nostru rege, căci hula ce se aduce tatălui se răsfrânge și asupra fiului"[16]. El făcea aluzie la unele articole publicate în oficiosul liberal „Viitorul", care-l prezentau pe Carol ca un aventurier, fără nici un fel de calități politice. În ziua de 12 decembrie un alt național-țărănist,

---

[12] *Ibidem*, p. 369.

[13] M.C. Stănescu și M. Silvian, *Lupenii ieri și azi*, București, Editura Politică, 1983, p. 104–105.

[14] „Viitorul", din 8 august 1929.

[15] N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 364.

[16] „D.A.D.", nr. 5, ședința din 28 noiembrie 1929, p. 76.

M. Cornescu, declara în Senat că „actul de la 4 ianuarie 1926 este mai mult decât o nedreptate" și a cerut repararea acesteia, pentru ca „să redăm liniștea sufletească în țară, să redăm armonia în sânul familiei regale"[17].

Ziarul „Cuvântul" desfășura o adevărată campanie în favoarea lui Carol, reproducând unele documente și materiale privitoare la criza dinastică, într-o formă trunchiată și tendențioasă, urmărind să demonstreze că fostul principe n-a renunțat de bună voie la prerogativele sale, ci silit în urma manevrelor și presiunilor lui I.I.C. Brătianu. Într-unul din articolele sale, intitulat *Renunțarea,* Nae Ionescu punea întrebarea: „Are principele Carol moralmente dreptul să se întoarcă în țară atunci când ar crede de cuviință?". Și tot el răspundea: „Categoric, da!"[18].

Cel mai înfocat carlist devenise principele Nicolae, care dorea să scape cât mai repede de demnitatea de regent pentru a se consacra, fără nici o reticență, aventurilor sale sentimentale cu Ioana Dolete-Săveanu. Profitând de faptul că deținea funcția onorifică de inspector general al armatei, principele Nicolae a întreprins adevărate turnee pe la regimentele din țară, arătând ofițerilor că singura soluție pentru rezolvarea situației critice din România era aducerea lui Carol[19]. În urma unor întrevederi cu Iuliu Maniu, principele Nicolae a primit acceptul guvernului de a pleca la Paris pentru a se întâlni cu Carol în ziua de 18 iulie în vederea discutării câtorva „probleme de familie"[20]. Era vorba despre conflictul iscat între el și regina Maria, care făcea presiuni pentru a obține calitatea de „prim-regentă". În consecință, principele Nicolae a propus „arbitrajul" lui Carol[21], în calitate de frate mai mare și — într-un anumit sens — cap al familiei domnitoare.

Preocuparea de bază a carliștilor era aceea de a discredita sistemul de guvernare existent, afirmând că în România trebuia instaurat un regim de ordine și autoritate. În același timp, ei căutau să acrediteze ideea că numai prin venirea lui Carol situația țării putea fi îndreptată. Manifestele și broșurile editate și răspândite de carliști, care făceau tot felul de promisiuni demagogice, aveau ca motto apelativul: „Să vină salvatorul". Într-o

---

[17] „D.S.", nr. 8, ședința din 12 decembrie 1929, p. 117.

[18] „Cuvântul", din 1 iunie 1930.

[19] T. Teodorescu-Braniște, *Creanga putredă,* în „Magazin istoric", nr. 12/1971, p. 25.

[20] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 10.

[21] *Ibidem,* fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 23/1929, f. 1.

astfel de broșură se scria: „Cetățeni, țara noastră este în grea suferință și trece azi prin tot felul de convulsiuni pentru că-i lipsește un stăpân, care să rămână arbitrul cu autoritate deasupra partidelor politice. Țara noastră a avut unul, care este însă astăzi departe de noi, dar al cărui suflet palpită pentru noi. Poporul nostru, care a iubit și iubește din tot sufletul pe prințul Carol, consideră actul de la 4 ianuarie 1926 ca o crimă. Cetățeni, actul este nul. Fiți gata în orice moment a readuce pe prințul Carol. Cetățeni, nedreptatea făcută prințului și țării trebuie reparată prin orice mijloc și cât mai repede. Jurați voi și copiii voștri credință prințului și fiți gata în orice moment pentru ziua sosirii lui, pentru că el este salvatorul". Într-un alt manifest se adresa următorul apel: „mergeți din casă în casă și spuneți rudelor, prietenilor și cunoscuților voștri că dezbinarea, mizeria și nedreptatea nu vor înceta în țara noastră decât odată cu întoarcerea lui Carol salvatorul, singurul care va putea duce națiunea pe drumul cel bun"[22]. În legătură cu această broșură, Alexandru Vaida-Voevod avea să relateze: „Revoltat de prostia broșurilor carliste antiguvernamentale și de nemernicia propagandei anticarliste, am dictat eu însumi în cabinetul meu de ministru de Interne această broșură incendiară. Am somat prin ea guvernul să nu se prefacă, deoarece toată lumea știe că el așteaptă și pregătește întoarcerea prințului. A doua zi, broșura a fost tipărită în mare secret chiar în tipografia lui Angelescu, subsecretar de Stat la Interne. Lucrătorii credeau că e vorba de un complot împotriva patronului lor și a guvernului. Tot Angelescu a pus să se răspândească apoi pe străzi, în cafenele, în ministere. Mai multe exemplare au fost aruncate pe ferestrele deschise ale Palatului Regal. Când Siguranța a prins de veste era prea târziu. Crima era consumată. Stan Emanuel, inefabilul meu subaltern, a venit la mine înspăimântat, cu câteva broșuri confiscate. Am convocat toate autoritățile de Siguranță și de Poliție în biroul meu. Am ordonat o anchetă severă. Am cerut capul vinovaților: autorul și tipograful. Trei zile mai târziu mi s-a prezentat un raport cu «supoziții». Se pomenea numele lui Grigore Filipescu și al lui Radu Budișteanu. Simple supoziții, însă. Am fost nevoit să clasez afacerea"[23]. Această mărturisire i-a fost făcută de Alexandru Vaida-Voevod lui Grigore Gafencu la 17 februarie 1931.

---

[22] Gabriel Marinescu, Ion Modreanu, Constantin Buruiană, *Carol al II-lea, regele românilor. Cinci ani de domnie. 8 iunie 1930—8 iunie 1935,* București, 1935, p. 31–32.

[23] Grigore Gafencu, *Însemnări politice,* p. 95.

Într-o scrisoare adresată lui Carol la 18 aprilie 1930, Victor Vorobchievici argumenta necesitatea venirii acestuia în țară pentru a lichida principalele instituții democratice — Parlamentul și partidele politice — și a instaura un regim de mână forte, deoarece „aceste două instituții, Parlamentul și partidele politice, cu principiul ce-l au la bază, democrația, sunt neputincioase a da viață statului românesc"[24].

Cu toată propaganda lor, carliștii nu reprezentau o forță capabilă să influențeze decisiv evoluția crizei dinastice. Cheia rezolvării acesteia se afla în mâinile partidelor politice. Partidul Social-Democrat se pronunța pentru un regim republican, dar manifesta un anumit dezinteres față de criza dinastică, apreciind că muncitorilor le era indiferent dacă în fruntea statului se afla o Regență sau un rege. Cel mai consecvent se dovedea a fi Partidul Național-Liberal. Ziarul „Viitorul" a desfășurat o vie agitație împotriva revizuirii actului de la 4 ianuarie, susținând că fostul principe nu numai că nu era în drept, dar era și incapabil să domnească. În zilele de 1–4 mai 1930 a avut loc Congresul general al Partidului Național-Liberal, în cadrul căruia s-a reafirmat hotărârea partidului de a apăra „ordinea constituțională" existentă și de a nu îngădui „ca această chestiune vitală pentru statul nostru să alcătuiască obiect de speculațiuni politice sau să slujească interese josnice și trecătoare de partid"[25]. La 13 mai 1930, Vintilă Brătianu a adresat o scrisoare șefilor de organizații județene ale Partidului Național-Liberal, cerându-le „ca fără întârziere să ia atitudine hotărâtă prin care să se afirme intangibilitatea ordinei constituționale stabilite la 4 ianuarie 1926 și să pună capăt tuturor tentativelor de a redeschide o chestiune definitiv închisă"[26]. Totodată, liberalii au hotărât să tipărească o nouă broșură, cuprinzând, pe lângă actele oficiale ale renunțării lui Carol (publicate în cele două broșuri anterioare), și documente privind „complotul de la Londra și echivocul național-țărănist".

Președintele partidului, Vintilă Brătianu, încerca să-l cointereseze pe principele Nicolae în menținerea Regenței și avansa ideea că el ar putea fi „prim-regent". În broșura pregătită de liberali se scria: „Fostul principe Carol nu mai poate domni. Chiar dacă Dumnezeu ne-ar lipsi de oblăduirea regelui Mihai, succesorul nu poate fi tatăl său care, renunțând la drep-

[24] Arh. N.I.C., fond Carol II. Arh. personală, dos. V-715/1930, f. 1.

[25] *Congresul general al Partidului Național-Liberal,* în „Viitorul", din 3 mai 1930.

[26] *Partidul Național-Liberal, Regența și guvernul, Ibidem,* din 13 mai 1930.

turile sale, nu le mai poate revendica, ci numai acel arătat de orânduirea monarhică și de legile țării, adică A.S.R. principele Nicolae. Tot astfel, după moartea regelui Carol, Coroana nu ar fi putut fi revendicată de principele Wilhelm de Hohenzollern, care renunțase la dânsa, ci a revenit fratelui său mai tânăr, Ferdinand, desemnat prin legile țării ca moștenitor al tronului"[27]. Dar principele Nicolae nu numai că nu era încântat de asemenea avansuri, ci se simțea realmente deranjat. Referindu-se la atacurile pe care ziarele Partidului Național-Liberal le îndreptau împotriva lui Carol, principele Nicolae spunea: „N-ar trebui să se uite că cel atacat este tatăl regelui și fratele meu. Și mă întreb cum concep unii relații personale cu mine, când îngăduie insulte la adresa fratelui meu?"[28].

Vintilă Brătianu și-a îndreptat apoi privirile către regina Maria. Ziarul „Viitorul" a publicat câteva articole elogioase la adresa acesteia, lăsând să se înțeleagă că ar fi de dorit ca ea să intre în Regență în locul principelui Nicolae. Dar se pare că însăși regina ajunsese la concluzia că o asemenea eventualitate era greu de realizat, mai ales că Nicolae se declara pentru revenirea lui Carol. Liberalii se erijau în critici și sfătuitori ai regenților. Cea mai gravă acuzație era aceea de incompetență. Astfel, într-un articol intitulat *Partidul Național-Liberal, Regența și guvernul,* publicat în „Viitorul" din 13 mai 1930, citim: „Înalta Regență astăzi neluând atitudinea pe care țara o așteaptă și pe care împrejurările și îndatoririle ei i-o impun, nu rămân decât două alternative: sau să lăsăm agitația să se întindă și rătăcirea să cuprindă spiritele, sau ca Partidul Național-Liberal să ia el apărarea unui mare interes național și prin atitudinea sa hotărâtă și neschimbată din primul ceas, să pună capăt acestor periculoase frământări".

În campania sa anticarlistă și pentru apărarea actului de la 4 ianuarie, care viza, ca un obiectiv de bază, înlăturarea guvernului național-țărănist, Vintilă Brătianu a încercat să atragă și Partidul Poporului. Generalul Averescu era de acord cu campania „de răsturnare" a cabinetului prezidat de Iuliu Maniu, nu însă și cu aceea împotriva lui Carol. Cu toate insistențele lui Vintilă Brătianu, șeful Partidului Poporului a refuzat să facă o declarație categorică împotriva revenirii lui Carol în țară și în favoarea apărării „ordinei constituționale" stabilite la 4 ianuarie 1926. Campania

---

[27] *Acte și documente. Uneltirile împotriva dinastiei,* [București. Tipografia Independența, 1930], p. 4–5.

[28] *„Chestia închisă" — centrul discuțiilor politice,* în „Adevărul", din 13 mai 1930.

liberalilor împotriva național-țărăniștilor viza îndeosebi politica economică promovată, care afecta în mod vizibil pozițiile marii burghezii industriale și bancare. Totodată, național-țărăniștii erau acuzați că „complotează la lumina zilei" împotriva „ordinei constituționale" existente[29].

Dar Partidul Național-Liberal nu mai era organizația impunătoare din vremea lui I.I.C. Brătianu. Contradicțiile interne deveneau tot mai evidente, tinzând să degenereze în sciziuni. Astfel, Ioan (Jean) Th. Florescu, fost ministru de Justiție, a înființat în 1929 un organ de presă propriu intitulat „Omul Liber", care în multe probleme — inclusiv în cea privind criza dinastică — se afla în divergență cu conducerea oficială a Partidului Național-Liberal și în special cu Vintilă Brătianu. La rândul său, Gheorghe Brătianu, fiul lui Ion I.C. Brătianu, adunase în jurul său un grup de „tineri liberali", doritori să se emancipeze de „tirania bătrânilor" și să realizeze o „primenire" a cadrelor și programului partidului. Deocamdată el făcea declarații de fidelitate față de conducerea Partidului Național-Liberal și își afirma devotamentul față de „ordinea constituțională" stabilită la 4 ianuarie 1926[30], dar pentru cunoscătorii situației din interiorul partidului era limpede că — mai devreme sau mai târziu — o ruptură era inevitabilă. Constantin Argetoianu — care nu-și putuse materializa ambițiile cu care intrase în 1927, imediat după moartea lui I.I.C. Brătianu, în Partidul Național-Liberal — manifesta o tendință tot mai independentă față de conducerea partidului. El nu participa la campania împotriva lui Carol și căuta punți de legătură cu fostul principe. În timp ce „Viitorul" desfășura o susținută campanie împotriva lui Carol și pentru apărarea actului de la 4 ianuarie, directorul acestui ziar, Alexandru Mavrodi, se întâlnea cu fostul principe la Paris, mărturisindu-i că va fi fericit să strige din balconul redacției oficiosului liberal „Trăiască regele Carol al II-lea"[31]. De asemenea, în timp ce Partidul Național-Liberal edita broșuri anticarliste, fostul ministru C. Banu avea întrevederi cu Carol la Paris, declarând presei că acesta era „animat de sentimente măreție, întărite printr-o inteligență cu adevărat creatoare"[32]. La rândul lor, tinerii, dar foarte ambițioșii, Richard Franasovici și Gh. Tătărescu spu-

[29] *Echivocul continuă,* în „Viitorul", din 27 aprilie 1930.

[30] „Mișcarea", din 27 mai 1936.

[31] Dionisie Nobilescu, *Restaurația,* p. 38.

[32] *Audiența d-lui Banu la principele Carol,* în „Cuvântul", din 14 mai 1930.

neau că rău face „jupânul"[Vintilă Brătianu] că persistă în greșeala de a susține actul de la 4 ianuarie[33]. Partidul Național-Liberal, aflat într-un evident declin, măcinat de contradicții interne, se dovedea incapabil să stăvilească curentul carlist și, oricât de paradoxal ar părea, prin agitația pe care o făcea în jurul crizei dinastice contribuia la crearea unui climat de incertitudine în legătură cu actul de la 4 ianuarie 1926.

Partidul Poporului continua să aibă o atitudine ostilă față de guvernul național-țărănist, cerând înlăturarea lui imediată de la conducerea țării. Deoarece Regența nu se decidea să ia o asemenea hotărâre, averescanii nu ezitau să o atace în termeni duri, ba chiar să-i conteste existența ca instituție. Astfel, la Congresul Partidului Poporului din 23 martie 1930, Al. Averescu nu se sfia să declare: „Nu mai pot avea încredere în hotărârile Regenței, pentru că am făcut urâta experiență că a vorbi cu trei persoane înseamnă a vorbi în văzduh [...] Eu, personal cel puțin, consider că este o umilință fără folos de a mai bate la o ușă pe care am găsit-o, în mai multe împrejurări serioase, zăvorâtă". Și conchidea: „din propria mea pornire însă nu mai am nimic de cerut Regenței, nici măcar de propus"[34]. Un vorbitor la Congres, Iancu Anastasescu, din județul Dâmbovița, a făcut apel la principele Carol, cerându-i să sară „în ajutorul țării", iar în sală s-a scandat: „Să vină principele Carol!"[35]. Era pentru prima dată când la un congres general al unui partid politic din România se făcea apel deschis la fostul principe, iar Regența era declarată o instituție falimentară.

Constatând că popularitatea i se năruie definitiv și că Partidul Național-Liberal nu mai putea „face și desface totul" în România, Alexandru Averescu s-a orientat tot mai ferm spre sprijinirea întoarcerii lui Carol. După mai multe sondaje, șeful Partidului Poporului a acceptat să aibă o întrevedere cu fostul principe în localitatea elvețiană Bellinzona, aflată la 60 km de granița cu Italia. Întâlnirea a avut loc în ziua de 25 aprilie 1930 și s-a axat pe problema anulării actului de la 4 ianuarie. Averescu a pledat pentru revenirea lui Carol în țară, cu condiția să se despartă de Elena Lupescu și să reia căsătoria cu principesa Elena. La un moment dat, fostul principe, care auzise de atâtea ori această condiție, a întrebat ex-abrupto pe șeful Partidului Poporului: „Ce-ai face, dacă te-ai trezi într-o bună zi

[33] Dionisie Nobilescu, *op. cit.*, p. 39.

[34] *Congresul Partidului Poporului*, în „Adevărul", din 25 martie 1930.

[35] *Ibidem.*

cu mine în București?". La care generalul, descumpănit, a răspuns: „Aș zice bun venit! În orice caz, din partea noastră nu va fi de temut o atitudine ostilă!"[36]. Potrivit afirmațiilor lui Averescu, la Bellinzona s-a stabilit ca Partidul Poporului să pregătească atmosfera pentru reîntoarcerea lui Carol în țară, iar în septembrie 1930 să aibă loc o nouă întâlnire între cei doi, pentru a discuta stadiul pregătirilor și modalitățile concrete de revenire[37].

Întors în țară, Al. Averescu a avut o întrevedere cu Vintilă Brătianu, pe care l-a informat despre discuția avută cu Carol și despre hotărârea acestuia de a ocupa tronul. Rezultatul a fost că șeful Partidului Național-Liberal și-a intensificat campania împotriva lui Carol, susținând că actul de la 4 ianuarie nu putea fi în nici un caz pus sub semnul întrebării. De asemenea, Al. Averescu a adresat o circulară confidențială către organizațiile județene ale Partidului Poporului, cerându-le să-și exprime în scris poziția față de criza dinastică. Interesant este că toate organizațiile s-au pronunțat pentru întoarcerea lui Carol[38]. Partidul Poporului nu numai că nu era dispus să opună rezistență revenirii lui Carol, ci din contra, își schimbase radical atitudinea din decembrie 1925 — ianuarie 1926 și acționa în sensul anulării actului de la 4 ianuarie. Cel mai fervent „carlist" devenise Octavian Goga, care îndeplinea și rolul de „om de legătură" între Al. Averescu și principele Carol, căruia i-a făcut mai multe vizite la Paris.

Partidul Național, prezidat de N. Iorga, fusese de la început favorabil întoarcerii lui Carol. N. Iorga a avut mai multe întrevederi cu ex-prințul, care-l „cerceta" la Paris cu ocazia lecțiilor ținute de profesor la Sorbona. Atitudinea lui N. Iorga era justificată atât prin speranțele pe care și le punea în propria-i ascensiune politică, cât și prin concepția sa monarhică, prin dorința de a se reface prestigiul monarhiei, grav afectat prin instituirea Regenței și disputele politice pe care criza dinastică le-a generat. Într-o scrisoare adresată lui Carol la 27 martie 1930, N. Iorga afirma: „Eu aștept cu aceleași sentimente, pe care și față de cele mai neînchipuite greșeli și jigniri eu tot le-am păstrat, în ciuda tuturora și chiar a mea însumi. Aștept și eu și așteaptă și alții, începând cu unul din sufletele cele mai sfinte pe

---

[36] x.x.x., *Adevărul despre Bellinzona,* în „Îndreptarea", din 7 martie 1932.

[37] *Ibidem.*

[38] *Ședințele Comitetului de Direcție al Partidului Poporului din zilele de 13 și 14 iunie 1930,* în „Îndreptarea", din 18 iunie 1930.

care le-am cunoscut [aluzie la principesa Elena]. Și nu se poate să așteptăm în zadar. Concentrarea oamenilor care pot ceva, în jurul țării amenințate, e o datorie a oricui. Restul sunt forme, forme de drept care rămân, forme de înșelare de sine care se duc"[39].

Așadar, președintele Partidului Național era în așteptarea revenirii lui Carol în țară, socotind că modalitatea concretă de rezolvare a crizei dinastice nu prezenta o importanță deosebită.

Partidul Țărănesc nu manifesta un interes special față de criza dinastică, acest fapt fiind prin el însuși semnificativ: dr. N. Lupu și adepții săi nu mai considerau necesar să susțină actul de la 4 ianuarie. Intrat în divergență cu liberalii, partidul se detașase de aceștia și în legătură cu atitudinea față de fostul principe. Partidele minorităților naționale nu participau la disputa politică generată de criza dinastică; ele se situau, în activitatea concretă, de partea guvernului. Organizațiile de extremă dreaptă — L.A.N.C. și Legiunea Arhanghelul Mihail — priveau cu simpatie propaganda carliștilor, socotind că revenirea fostului principe va crea climatul propice instituirii unui regim autoritar.

În ultimă instanță, partidul care avea cel mai greu cuvânt de spus în această problemă era Partidul Național-Țărănesc, deoarece se afla la putere. El era tot mai mult frământat de crize interne, generate de modul în care Iuliu Maniu înțelegea să guverneze, de contradicțiile dintre naționali și țărăniști privind aplicarea programului partidului și ocuparea unor demnități în stat. Înlăturarea lui M. Popovici din guvern, în octombrie 1929, a determinat o puternică reacție a naționalilor, în special a lui Vaida-Voevod, împotriva țărăniștilor și mai ales a lui Grigore Iunian. Șicanat zi de zi și nemaiputând suporta atitudinile „domnului prezident", Gr. Iunian s-a văzut nevoit să demisioneze din guvern, invocând ca motiv dezacordul său față de legea pentru apărarea onoarei[40]. Demisia i-a fost acceptată la 6 martie 1930, locul său în fruntea Ministerului Justiției fiind luat de „naționalul" Voicu Nițescu. Imediat după demisie, Grigore Iunian a plecat la Paris, unde s-a întâlnit cu Carol, căruia i-a sugerat să se întoarcă într-un termen cât mai scurt în România[41].

---

[39] Arh. N.I.C., fond Carol II. Arhiva Personală. Secretariat, dos. V-635. f. 2.

[40] *Demisia d-lui Iunian,* în „Adevărul", din 1 martie 1930.

[41] „D.A.D.", nr. 56, ședința din 13 martie 1935, p. 1617.

Contradicțiile din sânul Partidului Național-Țărănesc s-au accentuat și ca urmare a faptului că liberalii repuseseră pe tapet „cazul Stere". De această dată, Iuliu Maniu — care aștepta de mult un moment favorabil — a decis să se debaraseze de incomodul lider țărănist. La 27 martie 1930, cu ocazia unui festival organizat la Opera Română pentru comemorarea Unirii Basarabiei cu România, a avut loc — nu fără știrea lui Iuliu Maniu — un incident cu o evidentă tentă politică: trei generali* au părăsit în mod ostentativ sala în momentul în care oratorul a pronunțat numele lui C. Stere. Datorită intervenției aparatului propagandistic pus în mișcare de liberali, incidentul — în fond minor — a căpătat o extindere extraordinară. Henri Cihoski s-a solidarizat cu generalii protestatari, prezentându-și demisia din funcția de ministru de Război. Într-o discuție avută cu C. Stere, Iuliu Maniu a afirmat că situația creată îl adusese în situația de a cere Regenței să primească demisia guvernului. Înțelegând că era supus unui adevărat șantaj, la 4 aprilie 1930 C. Stere a demisionat din Partidul Național-Țărănesc[42]. După multe ezitări, în mai 1931, el a pus bazele unei noi organizații politice — Partidul Țărănesc-Democrat.

Incidentul de la Opera Română a evidențiat un fapt îngrijorător: generalii și-au impus punctul de vedere într-o problemă politică, au creat guvernului o situație delicată. Cu alte cuvinte, exista teama ca armata să scape de sub controlul autorității civile, fapt fără precedent în istoria modernă a României. Și aceasta pentru că Regența — care conform Constituției exercita și prerogativa de „cap al puterii armate" — nu se bucura de autoritate. În consecință, carliștii aveau la dispoziție un nou argument în favoarea revenirii lui Carol și anume „nevoia unui șef al armatei"[43].

Guvernul prezidat de Iuliu Maniu se dovedea tot mai incapabil de a face față situațiilor generate de criza economică, de acutizarea conflictelor sociale și a tensiunilor politice. În activitatea practică de guvernare acțiunile coercitive au început să predomine. Pe lângă măsurile represive menționate, guvernul a venit cu proiecte de legi privind „apărarea liniștei și creditului țării", „apărarea onoarei", „împotriva alarmismului", care au fost votate de parlamentarii național-țărăniști.

---

* Este vorba de generalii inspectori de armată Gh. Mărdărescu, Nicolae Petala și Vasile Rudeanu.

[42] Vezi textul demisiei, în C. Stere, *Preludii...*, p. 254–255.

[43] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 16.

La începutul anului 1930 mișcările sociale s-au intensificat; alături de muncitori au început să iasă în stradă funcționari, învățători, profesori, văduve, orfani, invalizi de război. Nicolae Iorga nota: „Bucureștii văzură în april războiul civil între invalizii susținuți de excelenții noștri studenți și între forța publică și armată, bombardate cu ce le cădea în mână de asediații din Palatul Studenților în Medicină"[44]. După confruntarea desfășurată în fața Cercului Militar Național strada rămăsese „acoperită cu bețe, cârje, resturi de îmbrăcăminte, drapele rupte, apoi bucăți de piatră, cărămidă etc. Au fost adunați 12 inși răniți". Guvernul trata pe cei care se jertfiseră pentru patrie și pe urmașii lor ca pe niște infractori. Iuliu Maniu declara fără echivoc: „guvernul și armata și-au făcut datoria și și-o vor face față de oricine"[45].

Pe fondul deteriorării situației sociale și al compromiterii Partidului Național-Țărănesc în ochii cetățenilor a început să se afirme mișcarea de extremă dreaptă, ostilă regimului democratic. În aprilie 1930, Corneliu Zelea Codreanu a decis să creeze Garda de Fier, ca o expresie politică a mișcării legionare. El a organizat „marșuri" în diferite zone ale țării, mai ales în Basarabia și Moldova. Deocamdată, aderența la mișcarea legionară era slabă, cea mai mare parte a celor nemulțumiți de guvernarea național-țărănistă îndreptându-și speranțele spre principele Carol.

La începutul anului 1930, dezbaterea privind actul de la 4 ianuarie 1926 și eventuala revenire a lui Carol în țară deveniseră un subiect predilect al presei din România. Ministerul de Interne, în fruntea căruia se afla „fratele" Al. Vaida-Voevod, confisca atât ziarele care-l atacau, cât și pe cele care-l lăudau pe fostul principe. Această acțiune a dat naștere la vii dispute în Parlament. Astfel, deputatul social-democrat Iacob Pistiner afirma: „Totdeauna a fost cea mai nenorocită politica de a crede că prin suprimarea publicațiunilor se suprimă și faptele publicate"[46]; la rândul său, dr. N. Lupu, fiind de acord că nu trebuia să se vorbească de „chestia închisă", afirma că „aceasta nu dă drept guvernului ca vrând să distrugă șoarecii, să dea foc morii [...] Nu există mijloc mai bun de a face o idee să progreseze decât a o ține ascunsă și latentă"[47]. Răspunzând, ministrul de Interne,

[44] N. Iorga, *Supt trei regi,* p. 374.
[45] „Adevărul", din 13 aprilie 1930.
[46] „D.A.D.", nr. 40 ședința din 26 martie 1930, p. 1.370.
[47] *Ibidem,* nr. 41 ședința din 28 martie 1930, p. 1.430.

Al. Vaida-Voevod, susținea că nu se putea îngădui discutarea „ordinei constituționale" existente: „Nimeni nu poate să se atingă de ideea de regalitate și suprema autoritate în acest stat, astăzi, este Înalta Regență". Și apoi declara categoric: „Orice atac îndreptat la Regență și orice încercare de a discuta ordinea constituțională vor întâmpina toată rezistența noastră"[48]. Această declarație era identică cu cea făcută de Al. Averescu în 1927, împotriva căreia Partidul Național-Țărănesc — atunci în opoziție — protestase cu toată hotărârea. Iuliu Maniu ținea să sublinieze deosebirea „fundamentală" dintre modul în care au procedat guvernele anterioare — care interziceau publicarea articolelor neconvenabile, și cel al cabinetului său: articolele se tipăreau, iar ziarele erau confiscate de la chioșcuri. El justifica aceste confiscări prin faptul că nu putea admite punerea în discuție a problemei „constituționale" și nici să fie ponegrit „tatăl regelui țării"[49].

Deziluziile începeau să cuprindă și pe ziariștii care în 1927–1928 susținuseră cu frenezie Partidul Național-Țărănesc.

Tudor Teodorescu-Braniștescria: „În programul acela [al Partidului Național-Țărănesc] din anii eroici de opoziție, nu erau înscrise nici masacrul de la Lupeni, nici schingiuirile de la poliție, nici confiscările de ziare. Erau înscrise, dimpotrivă, proteste împotriva masacrului de la 13 decembrie 1918, proteste împotriva schingiuirilor din beciurile Siguranței și — iarăși — proteste împotriva confiscărilor de ziare. Nu erau înscrise în acel program nici legea comisiilor interimare, naufragiată în cotloanele Camerei; nici tolerarea acțiunilor huliganice; nici multe cele ce s-au făcut și n-ar fi trebuit să se facă"[50]. Nu mai puțin critic devenise Nae Ionescu: „Guvernarea domnului Maniu trebuia să fie un început de regim: «Noul curs» pe care toată țara îl dorea și pentru care atâția ne înhămasem la carul d-lui Maniu. Și în loc de noul curs, am avut o guvernare care s-a târât de pe o zi pe alta, izbită la fiecare cotitură de drum, amenințând la fiecare pas să sucombe sub o nouă dificultate. Au fost vremuri grele? Desigur. Nu însă sub marile probleme a suferit regimul Maniu, ci sub cele mărunte, pe care și le crea singur; sau pe care, îndemânatec, i le creau adversarii"[51].

---

[48] *Ibidem,* nr. 40 ședința din 26 martie 1930, p. 1.371.

[49] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 10.

[50] „Adevărul", din 2 iulie 1930.

[51] „Cuvântul", din 19 iulie 1930.

Principesa Elena, mama regelui Mihai

Creșterea curentului carlist i-a făcut pe național-țărăniști să analizeze cu mai multă atenție noua stare de spirit și să adopte o atitudine proprie. Dar poziția Partidului Național-Țărănesc față de criza dinastică era departe de a fi unitară. Iuliu Maniu continua să manevreze, urmărind nu numai să se mențină deasupra valului, dar să și domine situația, impunându-i cursul dorit de el. În timp ce în public se pronunța în favoarea actului de la 4 ianuarie și făcea repetate declarații de fidelitate față de Regență, în culise își intensifica contactele cu fostul principe, de la care urmărea să obțină angajamente ferme. Omul pe care Iuliu Maniu îl desemnase pentru a trata cu Carol era Petre Ciolan; atribuțiile limitate ale acestuia (transmițător de mesaje în ambele sensuri), ca și faptul că el nu avea nici o bază politică, arată limpede că Iuliu Maniu miza pe „factorul timp". Șeful guvernului român continua să afirme că era gata să sprijine revenirea lui Carol în țară, cu următoarele condiții: recunoașterea regimului parlamentar-constituțional, despărțirea de Elena Lupescu, refacerea căsătoriei cu principesa Elena. După una din întrevederile sale cu Carol, Petre Ciolan raporta lui Iuliu Maniu: „La câteva minute apare d-na Lupescu care, după salutul de rigoare, fără preambul, se adresează direct mie, debitând, ca o lecție învățată pe dinafară, următoarele: «Eu știu, d-le Ciolan, pentru ce d-l Maniu se opune revenirii Alteței Sale. El crede că eu voi veni în țară după Alteța Sa și voi face dificultăți. Ei bine, declar aci în fața Alteței Sale, că este cea mai mare eroare. Eu am fost lângă Alteța Sa un tovarăș de suferință. L-am încurajat în momente de întristare, l-am îngrijit când a fost bolnav, i-am întreținut moralul sănătos și plin de încredere și voi fi cea mai fericită când Alteța Sa se va reîntoarce. În ziua când Alteța Sa regală își va relua tronul spre fericirea țării, eu voi dispare pentru totdeauna și nici nu vreau să se vorbească despre mine». A intervenit apoi Carol, care a ținut să precizeze: «d-na nu a fost niciodată o piedică pentru mine, niciodată nu s-a opus planurilor

mele de a mă reîntoarce, precum s-a vorbit pe contul ei. Nu voi uita însă devotamentul cu care m-a îngrijit în exilul meu și îl voi purta o curată recunoștință»". Petre Ciolan arăta în raport că după câteva minute Carol „l-a concediat" fără a mai discuta altceva. Conducându-l, Puiu Dumitrescu i-a atras atenția în felul următor: „Mă, ai auzit ce ți-a spus A.S. regală? Ești singurul căruia i-a făcut declarații oficiale relativ la situația d-nei Lupescu. Natural că asta este pentru ca tu să o transmiți stăpânului tău"[52].

Iuliu Maniu își luase ca aliat timpul, fiind convins că, până la urmă, tactica sa va reuși. Pe de altă parte, mulți fruntași național-țărăniști erau îngrijorați că partidul lor ar putea fi depășit de evenimente. Ei se temeau că fostul principe va reveni în țară cu sprijinul altor partide care, evident, vor trage toate foloasele „restaurației". În plus, unii dintre aceștia, plasați pe un loc secundar în ierarhia Partidului Național-Țărănesc, nutreau speranța că, sprijinind revenirea lui Carol, vor fi propulsați cu ajutorul acestuia pe primul plan al vieții politice. Asupra lui Maniu se exercitau puternice presiuni din partea grupării „Chemariste" din Transilvania condusă de V.V. Tilea, care cerea ca Partidul Național-Țărănesc să aibă un rol activ și decisiv în reîntoarcerea lui Carol, pentru a profita din plin de pe urma acestui act.

Iuliu Maniu, continuându-și manevrele, a luat o măsură care a provocat o vie îngrijorare în tabăra liberalilor: a numit, la 14 aprilie 1930, pe generalul N. Condeescu, cunoscut carlist, în fruntea Ministerului de Război. De asemenea, la propunerea lui Iuliu Maniu, Regența a aprobat prelungirea sesiunii parlamentare, care în mod normal se încheia la sfârșitul lunii aprilie. Prin asemenea acte, Iuliu Maniu spera să țină sub control desfășurarea evenimentelor în perspectiva revenirii lui Carol în țară. De asemenea, cu acordul tacit al șefului guvernului, unii miniștri în funcțiune l-au vizitat pe Carol la Paris; totodată, mai multe proiecte de lege — între care și cel privind reorganizarea armatei — au fost trimise lui Carol spre „avizare"[53].

La sfârșitul lunii mai, fostul principe l-a însărcinat pe Victor Precup să-l întrebe pe Iuliu Maniu ce atitudine ar lua dacă, într-o bună zi, „se va hotărî să vină în țară". Șeful guvernului a cerut să i se comunice că el își

---

[52] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 9.

[53] „Viitorul", din 20 mai 1930.

propusese ca, în timpul vacanței politice de vară, să facă o călătorie în Franța și atunci va discuta cu Carol problema revenirii în țară[54]. Până atunci, Maniu îl ruga stăruitor pe fostul principe să nu întreprindă vreo acțiune. Dar factorul timp încetase de a mai fi un aliat pentru președintele Consiliului de Miniștri.

Carol a ajuns la concluzia că erau întrunite condițiile pentru întoarcerea sa în țară. Criza economică înainta cu pași mari, făcând noi victime, mai ales în rândul maselor populare. Marile mișcări sociale se amplificau. Frământările din sânul partidelor politice se accentuau. Regența se dovedea incapabilă, găsindu-se, practic, în pragul falimentului.

Fostul principe își conturase destul de limpede planurile politice, își fixase direcțiile prioritare în care urma să acționeze și oamenii pe care se putea bizui. Un document elaborat cu puțin înainte de venirea lui în țară ne edifică asupra concepției și modului de acțiune a acestuia[55]. Pe plan economic preconiza gravitarea în jurul cercurilor financiare de la Geneva, Paris, Bruxelles, Londra și Berlin. De asemenea, avea în vedere crearea unui institut bancar pentru agricultură, încurajarea micii economii, reducerea rolului Băncii Naționale a României, revizuirea regimului de facilități pentru industrie. Situându-se pe o poziție antiliberală, dorind să lovească în marea burghezie industrială și financiară legată de Partidul Național-Liberal, Carol era adeptul politicii „porților deschise" și a „colaborării" neîngrădite cu capitaliștii străini. În acest sens, el se gândea la concesionarea unor bunuri și sectoare economice, precum electricitatea, turismul, navigația, organizarea porturilor, silozurile. Din punct de vedere politic, Carol era decis să utilizeze în scop propriu contradicțiile din sânul partidelor și dintre oamenii politici. Astfel, el știa cu lux de amănunte despre contradicțiile din sânul guvernului și al Partidului Național-Țărănesc după alegerea lui C. Sărățeanu în Regență, despre neînțelegerile dintre Al. Averescu și O. Goga, precum și despre cele din sânul Partidului Național-Liberal. De asemenea, el aprecia că „Regența a devenit un simplu oficiu de înregistrare sau, pur și simplu, de protocol". Carol concluzia că în general „este un marasm vizibil, datorită crizei, lipsei de orientare și poate, de asemenea, datorită lipsei unei personalități de seamă de mare anvergură". O asemenea personalitate se considera el însuși, care

[54] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 10.

[55] *Ibidem*, fond Carol II. Arh. personală, dos. III–174/1929, f. 3–17.

trebuia să revină pe tron. În acest scop își propunea să țină o legătură mai strânsă cu agențiile internaționale de presă, să „flateze" corpul diplomatic, să acționeze la Geneva, în cercurile financiare, la cancelariile străine și în opinia publică. În interior, își dorea să influențeze guvernul, armata și opinia publică. Merită subliniat faptul că ex-prințul era decis să lucreze cu extremă prudență, să mențină întotdeauna o rezervă utilă, să folosească pe cât mai mulți, să fie stăpân pe situație, să creeze o ierarhie a oamenilor politici în ordinea utilității și nu a importanței lor, să-și asigure rolul de „arbitru suprem". Acest plan, care avea să stea la baza viitoarei sale domnii, demonstrează cu claritate faptul că el era hotărât să asigure primatul monarhiei în viața politică a României. Din analiza întreprinsă, Carol desprindea concluzia că existau condiții favorabile revenirii lui în țară, fără sprijinul direct al vreunui partid politic, dar profitând de divergențele existente între ele. Acțiunea trebuia realizată prin surprindere, punând principalii factori politici în fața faptului împlinit.

3. Zile decisive: 6–8 iunie 1930

Momentul restaurației se apropia, iar principele Carol era decis să forțeze destinul. În consecință, el a convocat pentru ziua de 27 mai 1930 la castelul Coesmes (aflat la 180 km de Paris)* o consfătuire la care au participat: Nicolae Tătăranu (atașatul militar al României în Franța), Puiu Dumitrescu (secretarul său particular) și Victor Precup. Cu acest prilej s-a pus la punct planul revenirii lui Carol în țară. Acesta urma să părăsească Franța într-un automobil, deplasându-se la München, unde trebuia să urce la bordul unui avion care să-l aducă în țară. S-a prevăzut o escală de alimentare la Someș-sat (lângă Cluj), după care avionul urma să pornească spre București și să aterizeze pe platoul din preajma palatului regal de la Cotroceni. În cadrul consfătuirii s-a decis ca Nicolae Tătăranu să se deplaseze la München pentru a închiria un avion, iar Victor Precup să se întoarcă la București și să poarte o discuție „de sondaj" cu Iuliu Maniu, după care să meargă la Grupul II Aviație din Someș-sat pentru a organiza primirea lui Carol[1].

---

* Acest castel a fost cumpărat de principele Carol la 28 iulie 1927, pe contractul de vânzare-cumpărare fiind trecut numele Elenei Lupescu.

[1] *Cum a venit regele Carol în țară,* în „Dimineața", din 12 iunie 1930.

În conformitate cu cele stabilite, la 3 iunie, Carol, împreună cu Puiu Dumitrescu și Nicolae Gatoski, a plecat de la Paris spre München, unde a ajuns la 5 iunie.

Între timp, Victor Precup a sosit în România și la 4 iunie a fost primit de Iuliu Maniu, căruia i-a comunicat planul lui Carol de revenire în țară, afirmând că acesta conta pe „bunăvoința" șefului guvernului. În consecință, l-a rugat să îmbrățișeze ideea „restaurației". Maniu a declarat că, după opinia sa, Carol trebuia să mai aștepte până în vară, dar dacă s-a decis să facă singur acest pas, el îl va primi „cu toată bunăvoința" și nu-i va face „nici o greutate"[2]. Neputând furniza data precisă a revenirii lui Carol, Precup a declarat lui Maniu că va fi ținut la curent de maiorul Ion Nicoară. Într-adevăr, la ora 12 noaptea, Nicoară l-a informat pe șeful guvernului că fostul principe Carol va sosi în București a doua zi, în jurul orei 18. Totodată, maiorul Nicoară a mai spus lui Iuliu Maniu că partizanii lui Al. Averescu, împreună cu Gr. Iunian, au ținut o consfătuire intimă acasă la M. Manoilescu, în cadrul căreia s-a discutat problema organizării de către ei a „restaurației". Mai târziu, Iuliu Maniu avea să afirme că această informație — mai ales aceea a participării lui Gr. Iunian, care s-a dovedit a fi eronată — i-a impus „o reticență desăvârșită și o discrețiune îndoită"[3]. Singurul om pe care l-a informat asupra situației create a fost Al. Vaida-Voevod, vechiul său prieten („fratele Alexandru"), ministru de Interne.

Șeful guvernului n-a considerat necesar să aducă la cunoștința guvernului și a conducerii Partidului Național-Țărănesc veștile pe care le deținea, în vederea stabilirii unui plan concret de acțiune. Lucrând de unul singur, Iuliu Maniu a comunicat colonelului adjutant Manolescu „să-l înscrie la audiență" la principele Nicolae pentru a-i anunța lucruri „extrem de importante". De asemenea, a cerut generalului N. Condeescu, ministrul Armatei, ca împreună cu generalul Nicolae Samsonovici, șeful Marelui Stat Major, să ia măsurile necesare pentru a pune în alarmă trupele Corpurilor de Armată din Cluj și Iași, să consemneze ofițerii în cazărmi, sub motiv că trebuie să fie gata să facă față unor eventuale incursiuni teritoriale din partea Ungariei sau a U.R.S.S. Spre seară, Iuliu Maniu a comunicat principelui Nicolae veștile despre venirea lui Carol.

---

[2] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 11.

[3] *Ibidem*, f. 12.

Acesta „a primit surprins, dar cu mult calm, știrile raportate"[4].

În dimineața zilei de 6 iunie, Carol expedia următoarea telegramă amicilor săi din țară: „Sosesc cu întreaga familie. Gică"[5]. Având asupra sa un pașaport fals, pe numele Eugen Nicolas[6], fostul principe s-a îmbarcat în avionul închiriat de Tătăranu în schimbul sumei de 44 000 franci francezi[7]. După survolarea teritoriului Austriei și Ungariei, avionul (marca „Farman") a avut o pană de ulei, fiind nevoit să aterizeze la Vadu Crișului. Întrucât aparatul nu sosise la ora fixată pe aerodromul Grupului II Aviație din Someș-sat, căpitanul Cristescu a fost trimis să cerceteze fâșia aeriană pe care trebuia să vină Carol. Foarte curând a descoperit avionul aflat în pană; după alimentarea acestuia cu ulei, cele două avioane au pornit spre Cluj. Dar, un nou ghinion! „Farmanul" lui Carol a capotat, având o defecțiune de motor. Atunci, fostul principe s-a urcat la bordul avionului pilotat de Cristescu și la ora 19 a aterizat pe aerodromul Grupului II Aviație. Aici a fost întâmpinat de Victor Precup și de colonelul Dahinten, care luaseră măsuri pentru securitatea pretendentului la tronul României. După o scurtă pauză, la ora 19.25, Carol s-a urcat într-un avion marca „Potez" pilotat de căpitanul Opriș, pornind spre București. Între timp, Puiu Dumitrescu și N. Gatoski sosiseră cu un avion special în Capitală pentru a rezolva problema primirii și găzduirii lui Carol. În București, zvonurile despre sosirea fostului principe începuseră să se întindă. Confirmarea acestora s-a făcut, indirect, chiar în incinta Adunării Deputaților. Aici se discuta proiectul de lege privind avocații și se hotărâse prelungirea ședinței

Regele Carol al II-lea

[4] *Ibidem*, f. 13–14.

[5] „Adevărul", din 8 iunie 1930.

[6] Arh. N.I.C., fond Carol II. Arh. personală, dos. 18/1930, f. 1.

[7] „Adevărul", din 8 iunie 1930.

Regele Carol al II-lea

pentru a se ajunge cât mai curând la votarea lui. Dar, pe la ora 19, C. Angelescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a apărut pe banca ministerială și a spus ceva la urechea lui Voicu Nițescu, ministrul Justiției. Acesta s-a dus imediat la președintele Adunării Deputaților, care, după cele aflate de la Voicu Nițescu, a declarat, brusc, ridicarea ședinței. Cei prezenți au făcut imediat legătura cu zvonurile care circulau privitoare la revenirea lui Carol[8].

Ministrul de Interne Al. Vaida-Voevod și prefectul Poliției Capitalei, generalul Eracle Nicoleanu, au așteptat avionul care făcea cursa Paris–București, dar observând că printre pasageri nu se afla și Carol, au plecat liniștiți.

Defecțiunile tehnice înregistrate de avionul închiriat la München au dus la o anumită dereglare a planului stabilit: Carol n-a putut ajunge în termenul planificat în Capitală, astfel încât a fost așteptat în zadar de cei câțiva inițiați pe platoul de la Cotroceni. Aceștia, văzând că se lăsase noaptea, au socotit că planul se amânase și s-au risipit, în speranța că vor primi noi vești. La rândul său, căpitanul Opriș n-a riscat o aterizare la locul stabilit inițial, ci s-a îndreptat spre aeroportul Băneasa, care avea instalație pentru iluminatul pistei. Era ora 22.05 când comandantul aeroportului, maiorul aviator Alexandru Cantacuzino-Pașcanu — care tocmai se pregătea să plece — a observat semnalul unui avion care cerea permisiunea să aterizeze. Comandantul a ordonat aprinderea luminilor, astfel că aparatul a aterizat în bune condițiuni. A coborât mai întâi căpitanul Opriș, apoi Carol, care avea fața acoperită cu o eșarfă neagră. Fostul principe a trăit un moment de panică, văzând că nu-l aștepta nimeni; el și-a exprimat teama că a fost trădat și lăsat la discreția politicienilor.

---

[8] „Cuvântul", din 8 iunie 1930.

Ulterior, acest moment penibil avea să fie redat într-o formă idilică. Cezar Petrescu scria: „Principele pribeag a coborât îmbrăcat în straiul zburătorilor români. La palatul Cotroceni, două regimente de vânători făceau front înclinând drapelele. Principele a trecut trupa în revistă, rostindu-le cu părintească dragoste: — Bine v-am găsit, băieți! Își găsise într-adevăr băieții. Și din toate piepturile voinicești și credincioase au izbucnit urale nesfârșite. Așa s-a petrecut întoarcerea în țară. Toată noaptea norodul Capitalei, norodul cel mai de departe, de la toate marginile de hotar, a veghiat cu neastâmpăr în suflet cu înduioșare în ochi. Trenurile din gări gemeau de lumea grăbită să-l vadă și să ia parte la sărbătoarea cea mare"[9].

Aflând că persoana misterioasă era Carol, Cantacuzino-Pașcanu s-a oferit să-l ducă, cu mașina sa, la cazărmile regimentelor 2 și 9 vânători, pentru a-l pune în contact cu coloneii Paul Teodorescu și Gabriel Marinescu. După o scurtă vizită făcută la aceste unități militare, care l-au luat „sub protecția" lor, Carol s-a îndreptat spre palatul Cotroceni[10]. Aici a fost întâmpinat de principele Nicolae, care l-a îmbrățișat cu bucurie. Tocmai în acel moment au intrat cu mașina pe poarta palatului Al. Vaida-Voevod și Eracle Nicoleanu, care s-au grăbit să se facă nevăzuți.

Au urmat câteva ore hotărâtoare pentru destinul lui Carol și într-o bună măsură pentru evoluția vieții politice din România timp de un deceniu. În fond, reușita sau eșecul acțiunii lui Carol depindea în întregime de guvern. În acel moment, guvernul, care jurase credință regelui Mihai I, era dator să apere legile țării, inclusiv pe cele din 4 ianuarie 1926. Dar guvernul, și în primul rând șeful acestuia, Iuliu Maniu, s-a angajat pe linia concesiilor, a recunoașterii faptului împlinit. Instalat la Cotroceni, Carol i-a dat telefon lui Iuliu Maniu, care a acceptat invitația de a avea împreună o discuție. Aceasta a fost reprodusă de Zaharia Boilă, după mărturiile făcute de Iuliu Maniu:

„— Domnule Maniu, am sosit!

— Bine ați venit, Alteță. Vă așteptăm la Președinție, unde vă este amenajat un apartament. Vă socotim — deocamdată — oaspetele guvernului.

O clipă de ezitare și tăcere. Ex-prințul continuă:

— Rămân mai bine la Cotroceni, dar aș vrea să vă vorbesc.

---

[9] Cezar Petrescu, *Cei trei regi*, București, Editura RAI, [1997], p. 143.

[10] *Ibidem.*

— Cum doriți, Alteță. Am să mă duc la Cotroceni!"

Astfel, la ora 1 noaptea, „domnul prezident" sosea la Cotroceni, recunoscând prin chiar acest fapt ca legală întoarcerea lui Carol. Discuția dintre șeful guvernului și pretendentul la tron, la care asista — fumându-și țigările și fără a scoate o vorbă — și principele Nicolae, a cunoscut momente de maximă tensiune, fiecare interlocutor urmărind să încline în mod decisiv balanța de partea sa. Carol a afirmat că sosise în țară deoarece cunoștea că „situația politică este din ce în ce mai grea" și dorea să fie „util" în acțiunea de redresare a României. Iuliu Maniu a recunoscut că guvernul său avea de întâmpinat multe greutăți și a apreciat că venirea fostului principe a creat o situație „de fapt și de drept peste care nu putem trece ușor". El a ținut să declare că, personal, nu se putea angaja să acționeze pentru detronarea regelui Mihai, căruia i-a jurat credință, dar că optează pentru o soluție care „necesită două condițiuni fundamentale": prima, „de ordin formal", era aceea ca unul dintre regenți, „probabil" Sărățeanu, să demisioneze, iar în locul său să fie ales Carol; într-o următoare etapă, guvernul urma să propună abrogarea actului de la 4 ianuarie 1926 și astfel tronul revenea fiului mai mare al regelui Ferdinand. A doua condiție, era „de fond": „un obligament al Alteței Voastre de a reface căsătoria cu principesa Elena, de a vă despărți de doamna Lupescu, adică de a nu permite reîntoarcerea ei în țară, cu un cuvânt de a nu continua în nici un chip raporturile de până acuma". Referitor la prima condiție, Carol nu a spus nimic, dar la cea de a doua a replicat imediat: „De d-na Lupescu m-am despărțit definitiv. Ea a promis că nu va reveni în țară, deși nu văd cum în mod legal se poate interzice unui cetățean român de a nu reveni în țară, dacă dorește". De asemenea, a atras atenția „domnului prezident" că divorțul fusese cerut de principesa Elena și nu de el, că împăcarea era o chestiune personală, de ordin sentimental. Maniu a intervenit, contrazicându-l categoric: „După cele câte s-au întâmplat și cum s-au întâmplat, principesa avea toate motivele să ceară divorțul, căci altmintrelea rămânea într-o postură ridicolă". Apoi șeful guvernul a reliefat cauza care-l determina să insiste asupra acestei chestiuni, considerate de el esențiale: „Împăcarea cu principesa Elena înseamnă o corectare a principiilor etice și a poruncilor creștine, grav lezate tocmai prin atitudinea Alteței Voastre. Principesa Elena este mama regelui de acum, respectiv al viitorului moștenitor al tronului. După toate uzanțele Constituționale și sociale ea trebuie să devină regină. În orice caz, menținând regalitatea

într-o țară, Curtea regală nu se poate lipsi de decorul unei regine". Și, atingând punctul cel mai vulnerabil pentru Carol, Iuliu Maniu a declarat că „în nici un caz regina nu putea fi înlocuită prin tolerarea unei metrese regale, care, ca și în trecut și în atâtea alte țări, va excela prin amestecul ei direct în treburile politice. Și apoi împăcarea cu principesa Elena este doar pecetluirea făgăduielii solemne de a nu continua legăturile cu doamna Lupescu". Așadar, nu era vorba de o simplă și omenească chestiune de familie, ci de faptul că, ajungând rege, Carol nu-și va putea permite orice, că el va trebui să accepte toate îngrădirile pe care legea fundamentală a țării le punea în calea unui regim monarhic autoritar. Tenacitatea și mai ales argumentele lui Maniu l-au indispus mult pe Carol, care a trebuit să depună mari eforturi pentru a-și frâna accesul de furie care-l cuprinsese. Dându-și seama că avea o situație incertă, că „domnul prezident" putea să facă uz de legile în vigoare și să ceară expedierea lui peste granițe, Carol s-a mărginit să declare că, deși vede „altfel situația", era gata să primească formula, „bineînțeles în principiu"[11]. Patriarhul Miron Cristea avea să noteze că, în timpul discuției, Carol i-ar fi replicat lui Maniu: „Ei bine, dar când cu Alba Iulia — tot așa ne-a fost înțelesul. Să fiu proclamat rege". Patriarhul aprecia că lui Maniu „nu i-a convenit că prințul a trădat chestia. Era demascat"[11A]. În mod cert, agitația din opoziție a Partidului Național-Țărănesc nu viza includerea lui Carol în regență, ci aducerea lui pe tron. La 6 mai 1928 național-țărăniștii aveau în vedere sosirea lui Carol la Alba Iulia și încoronarea lui la București.

După această discuție, Iuliu Maniu a înțeles că pretendentul la tron nu era dispus să accepte angajamente concrete[12]. La rândul său, Carol s-a convins că șeful guvernului acceptase venirea lui în țară ca un fapt împlinit. Noaptea de 6/7 iunie 1930 a fost la palatul Cotroceni o noapte albă. Prin fața fostului principe, acum pretendent la tron, s-au perindat oameni politici, ziariști și ofițeri, unii invitați, alții veniți din proprie inițiativă, pentru a depune „mărturie de credință" față de cel ce avea să devină regele României. De la național-țărăniști au venit I. Mihalache, Grigore Iunian (invitați) și Aurel Leucuția (din proprie inițiativă),

---

[11] Zaharia Boilă, *op. cit., loc. cit.*, p. 157–165.

[11A] Elie Miron Cristea, *Note ascunse*, p. 127.

[12] Barbara Cartland, *The scandalous life of King Carol*, New York, 1957, p. 137–139.

cunoscuți adepți ai „restaurației". Prin primirea la Cotroceni a acestor lideri, Carol ținea să sublinieze, din primele ore ale sosirii sale în țară, „că Maniu nu-i totul în Partidul Național-Țărănist și că mai sunt și alții"[13]. Aceștia n-au dat nici o importanță problemei „morale" ridicate de Maniu. Pentru ei prezenta interes numai latura juridică, modalitatea în care Carol putea fi proclamat rege. Pornind de la teza constituțională potrivit căreia puterea emană de la națiune, iar națiunea era reprezentată de Parlament, Gr. Iunian a arătat că Corpurile legiuitoare existente puteau anula actul de la 4 ianuarie și proclama pe Carol rege. Liderii național-țărăniști menționați considerau că prin contribuția sa decisivă la actul „restaurației", Partidul Național-Țărănesc își asigura o lungă perioadă de guvernare și dădea o lovitură nimicitoare principalului său adversar politic — Partidul Național-Liberal. Ei se temeau că „scrupulele morale" ale „domnului prezident" puteau nărui poziția Partidului Național-Țărănesc, punându-l în conflict cu viitorul rege.

Iuliu Maniu avea să se plângă că prin atitudinea lor, cei care s-au prezentat la Cotroceni în noaptea de 6/7 iunie i-au dărâmat „tot planul" de acțiune. „Planul meu era — avea să mărturisească Maniu — ca A.S.R. prințul Carol să intre în Regență: în timpul foarte scurt al funcției sale de regent, să se anuleze divorțul cu principesa Elena, și să se aranjeze definitiv chestiunea d-nei Lupescu. Toate acestea terminate în câteva săptămâni, să fie proclamat rege prin concursul și cu consensul Regenței"[14].

La ora 2,30, Alexandru Averescu a fost înștiințat de venirea lui Carol și invitat la Cotroceni. Din discuția avută cu acesta, șeful Partidului Poporului a dedus că era vorba de intrarea fostului principe în Regență. Carol i-a sugerat ca Partidul Poporului să organizeze o manifestație de simpatie în ziua de 7 iunie pe la orele 12–12,30[15].

Nicolae Iorga a aflat abia la 5 dimineața despre sosirea lui Carol. Iată ce nota în memoriile sale: „Sunt trezit la ceasurile 5 de Dumitrescu, secretarul prințului Carol, și de Cădere, secretarul de la Justiție. Îmi anunță sosirea cu avionul a prințului. E la Cotroceni. A fost primit de prințul

---

[13] T. Teodorescu-Braniște, *Creanga putredă,* în „Magazin istoric", nr. 12/1971, p. 27.

[14] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 17.

[15] *Ședințele Comitetului de Direcție al Partidului Poporului din zilele de 13 și 14 iunie 1930,* în „Îndreptarea", din 18 iunie 1930.

Nicolae, care l-a îmbrățișat. Două regimente i-au dat onorurile. Mă cheamă. Arăt că trebuie să știu despre ce e vorba"[16]. Într-o lucrare apărută în 1932 Iorga completează: „Când acum doi ani mi s-a anunțat în faptul zilei sosirea prințului Carol, am întrebat în ce calitate și cu ce gând vine. Față de situația creată, față de jurământul luat de armată și de funcționari copilului regal, credeam că o atitudine se impune: aceea ca tatăl să intre în Regență pentru a apăra tronul fiului său"[17]. Carol a primit, de asemenea, pe generalul C. Presan, O. Goga, dr. N. Lupu și Nae Ionescu; toți aceștia s-au pronunțat pentru anularea actului de la 4 ianuarie și proclamarea fostului principe ca rege al României.

Știind că Partidul Național-Liberal avea o atitudine ostilă față de modificarea actului de la 4 ianuarie 1926, Carol a recurs la o manevră urmărind să lovească în acest partid și în același timp, să aibă de partea sa un membru al familiei Brătianu: a chemat în audiență pe Gh. Brătianu. Acesta tocmai se pregătea să deschidă Congresul profesorilor de istorie organizat la Iași, când, pe la 5 dimineața, a primit invitația de a veni de urgență la București. Ajuns aici, l-a vizitat pe șeful partidului. „Am avut o convorbire foarte aprigă — avea să mărturisească Gh. Brătianu — și am spus unchiului meu că nu pot refuza o asemenea chemare, că este în interesul său și al partidului să văd care este rostul acestei chemări". Vintilă Brătianu s-a opus categoric, dar cum Gh. Brătianu a insistat, președintele Partidului Național-Liberal a conchis: „Te voi vedea mâine și te voi judeca după faptele tale"[18]. Gh. Brătianu s-a prezentat la Cotroceni, unde Carol a susținut necesitatea ca toate partidele să se strângă în jurul tronului; de asemenea el și-a exprimat dorința de a conlucra cu Partidul Național-Liberal, iar dacă nu era posibil să realizeze acest obiectiv cu întregul partid, atunci să aibă cel puțin sprijinul tineretului liberal. Carol a arătat lui Gh. Brătianu că dacă Partidul Național-Liberal refuză această colaborare, regele riscă să devină prizonierul Partidului Național-Țărănesc. În încheiere, Carol a declarat că îndată ce va fi proclamat rege va cere formarea unui guvern de concentrare, în care ar dori să-l includă și pe Gh. Brătianu. Reprezentantul „tinerilor liberali" s-a declarat de acord

---

[16] N. Iorga, *Memorii,* vol. VI, p. 1.

[17] Idem, *Doi ani de restaurație,* ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 3.

[18] *Partidul Național-Liberal și regele Carol al II-lea. Impresionanta expunere a d-lui prof. Gh. I. Brătianu,* în „Mișcarea", din 20 iunie 1930.

cu anularea actului de la 4 ianuarie și urcarea lui Carol pe tron, exprimându-și speranța că va putea determina Partidul Național-Liberal să meargă pe făgașul colaborării cu noul monarh. După audiență, Gh. Brătianu l-a vizitat din nou pe Vintilă Brătianu, căruia i-a comunicat conținutul discuției. Revoltat de atitudinea nepotului său, șeful Partidului Național-Liberal a refuzat să mai discute cu el și l-a dat pur și simplu afară din casă.

Regenții aveau atitudini contradictorii: dacă principele Nicolae era alături de Carol, Miron Cristea părea ofensat de întorsătura pe care o luaseră evenimentele, de evoluția cărora era în totală ignoranță. La rândul său, C. Sărățeanu, trezit din somn de Gh. Gh. Mironescu la ora 4 dimineața, a rămas foarte surprins de vestea sosirii lui Carol[19].

Abia la ora 2,30 noaptea Președinția Consiliului de Miniștri a comunicat: „A.S. regală principele Carol a sosit, aseară, cu avionul în Capitală. A.S. regală a luat contact cu A.S. regală principele regent Nicolae și cu d. Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri. Un Consiliu de Miniștri se întrunește spre a aviza. În toată țara domnește ordine și liniște"[20]. Majoritatea ziarelor apărute în primele ore ale dimineții de 7 iunie 1930, anunțau pe prima pagină, cu litere groase, vestea revenirii lui Carol. „Cuvântul" saluta evenimentul cu apelativul: „Trăiască salvatorul României Mari". Nichifor Crainic, unul dintre cei mai înfocați carliști, scria: „Ceea ce m-a mirat în decursul acelei zbuciumate zile [de 7 iunie 1930] a fost lipsa marilor manifestații populare care să aclame pe cel sosit, arătându-i că inima mulțimii bate pentru el"[21]. În fața acestei situații, Nichifor Crainic s-a dus la locotenent-colonelul Șt. Zăvoianu, șeful Organizației foștilor ofițeri și invalizi de război, împreună cu care a „colindat Capitala", pentru a găsi participanți la manifestația procarlistă. Abia în după amiaza zilei de 7 iunie a putut fi organizată o manifestație sub lozinca „Trăiască regele Carol". În fața Președinției Consiliului de Miniștri (palatul Cantacuzino), participanții au fost salutați de I. Mihalache, Sever Bocu, Eduard Mirto și Virgil Potârcă. După o scurtă oprire în Piața Pala-

[19] Gh. Gh. Mironescu, *Restaurația,* în *Zece ani de domnie ai M.S. Regelui Carol al II-lea,* vol. I, București, 1940, p. 37–38.

[20] „Universul", din 8 iunie 1930.

[21] Nichifor Crainic, *De ziua Restaurației,* în „Apărarea națională", din 9 iunie 1935.

tului din Calea Victoriei, manifestanții s-au îndreptat spre palatul Cotroceni. Singurul om politic mai cunoscut care s-a alăturat acestora a fost A.C. Cuza, președintele L.A.N.C.

Iuliu Maniu continua să susțină alegerea lui Carol în Regență. Aurel Leucuția a făcut o nouă vizită la Cotroceni pentru a vedea dacă fostul principe acceptă propunerea președintelui Consiliului de Miniștri. Dar Carol — care se vedea înconjurat de un cerc larg de sprijinitori — a declarat limpede că dorește să fie proclamat rege. Aflând acest răspuns, Iuliu Maniu a exclamat consternat: „Nemaipomenit!"[22]. În acel moment și-a dat seama că, practic, întregul său plan dăduse faliment. În Consiliul de Miniștri, deschis la ora 8,30, discuțiile au fost aprinse și contradictorii; până la urmă, propunerea lui Iuliu Maniu ca fostul principe să fie proclamat regent n-a obținut majoritatea. Singurul care a votat fără rezerve pentru formula lui Maniu a fost Virgil Madgearu[23]. Astfel, pentru prima dată de la constituirea cabinetului său, „domnul prezident" era pus în minoritate.

Întrunit în dimineața zilei de 7 iunie, Comitetul Executiv al Partidului Național-Liberal a hotărât să rămână „în chestia constituțională cu nestrămutată hotărâre la punctul de vedere de apărare a ordinei legale stabilite prin actul regelui Ferdinand din 4 ianuarie 1926"[24]. Luând cuvântul cu acest prilej, I.G. Duca a spus: „De mult cugetam la această chestiune și în dese rânduri mi-am pus în conștiința mea judecata acestei chestiuni care bănuiam că va surveni, cum s-a și întâmplat. Am scrutat tot ce-mi putea spune judecata și conștiința mea și două motive: unul de ordin etic și altul de ordin politic și național mă împiedică definitiv să primesc soluția de azi. Am fost prea strâns legat de opera regelui Ferdinand I și a lui Ion I.C. Brătianu, am slujit țara sub conducerea acestora în timpuri care prin nimic nu se pot șterge, așa încât este firesc să urmez în totul hotărârea lor. Aș considera că mă dezonorez făcând altfel, și deci, să sfârșesc cariera mea politică cu un act de dezonoare". El a apreciat că „Fapta de astă noapte este cea mai primejdioasă aventură ce s-a putut face și este tot ce poate aduce mai mult rău consolidării noastre naționale și

[22] Zaharia Boilă, *op. cit., loc. cit.*, f. 172.

[23] *Ibidem*, f. 175.

[24] *Hotărârea de astăzi a Comitetului Executiv al Partidului Național-Liberal*, în „Viitorul", din 8 iunie 1930.

situațiunii țării în toate privințele". Totodată, a dat asigurări că de la această poziție „nimic în lume nu mă va abate"[25]. Potrivit unor surse, I.G. Duca ar fi declarat că „preferă să i se taie mâna, decât să servească un asemenea regim"[26]. După numai câteva zile el avea să regrete amarnic aceste afirmații, punându-le pe seama dorinței subiective de a nu supăra pe Vintilă Brătianu, care-l suspecta că vrea să-i uzurpe șefia partidului.

Încă de dimineață deputații și senatorii începuseră să se adune în localul Adunării Deputaților din Dealul Patriarhiei. Aici, M. Manoilescu, Nae Ionescu, M. Cornescu, generalul Racoviță și alți carliști se felicitau reciproc, trăind — după aprecierea lui N. Iorga — „un adevărat triumf"[27]. În momentul când în sala de ședințe a apărut Ștefan Cicio-Pop, generalul Racoviță i s-a adresat cu cuvintele: „D-le președinte, noi nu ieșim de aici fără alegerea lui Carol ca rege!". La care acesta a replicat tăios: „Mie nu mi se poate vorbi astfel, d-le general; eu mi-s președintele Adunării Deputaților"[28]. Apoi a anunțat că, deoarece nici un membru al guvernului nu se afla pe banca ministerială, ședința se amână pentru a doua zi, la ora 11.

O delegație alcătuită din circa 30 de parlamentari național-țărăniști a pornit spre Consiliul de Miniștri pentru a exprima dorința lor ca fostul principe să fie proclamat rege și a insista ca guvernul și partidul să nu pună piedici în calea acestui obiectiv. Iuliu Maniu a ascultat împietrit punctul de vedere exprimat de reprezentanții „voinței naționale". „Am văzut — avea să scrie el mai târziu — că problema a ajuns pe o pantă de unde nu mai putea fi întoarsă, am prevăzut urmările reale ale faptului că A.S.R. principele Carol va fi proclamat rege fără a fi aranjat chestiunea principesei Elena și a d-nei Lupescu"[29].

În aceste condiții, Iuliu Maniu a decis să caute o formulă de retragere din fruntea guvernului pentru a nu prezida un act care se săvârșea împotriva voinței sale. Ea a fost repede găsită; sub motiv că „nu a putut realiza în sânul cabinetului acordul asupra chestiunii constituționale", la ora 18 el a prezentat demisia guvernului. Totodată, își motiva această

---

[25] *Ibidem.*

[26] N. Iorga, *Supt trei regi,* p. 377; Zaharia Boilă, *op. cit., loc. cit.,* f. 147.

[27] N. Iorga, *Memorii,* vol. VI, p. 1.

[28] „Universul", din 9 iunie 1930.

[29] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 18.

decizie prin considerente de ordin „moral" și anume că nu putea contribui la detronarea regelui Mihai I, căruia îi jurase credință. Referindu-se la atitudinea președintelui Partidului Național-Țărănesc în acele împrejurări, Nichifor Crainic avea să scrie: „Iuliu Maniu, împins la cârmă de forțele populare, ar fi putut face orice în România, dar n-a știut s-o facă. Crescut în binecunoscuta opoziție ardeleană față de unguri și în opoziția de zece ani din țară, bărbatul de stat în care se pusese atâta nădejde se dovedea a fi un nihilist incapabil să respire într-o inițiativă creatoare. Ca președinte de Consiliu n-a făcut decât poză, dar în acel moment [iunie 1930] a avut un mare merit: a stat pasiv în fața evenimentelor de frica permanentă a răspunderii"[30].

După ce și-a anunțat demisia, Iuliu Maniu l-a propus ca succesor pe Ion Mihalache, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc și unul din cei mai fervenți susținători ai „restaurației". Dar I. Mihalache n-a îmbrățișat această propunere, deoarece nu dorea să apară un „uzurpator", fapt ce putea duce la amplificarea divergențelor dintre naționali și țărăniști. A circulat ideea constituirii unui guvern de 24 de ore, alcătuit din național-țărăniști, la care să participe și dr. N. Lupu, N. Iorga, Gh. Brătianu și O. Goga. Nu era însă vremea tratativelor, astfel încât Regența a încredințat sarcina prezidării noului cabinet lui Gh. Gh. Mironescu.

După câteva ore de la demisia lui Iuliu Maniu, mai exact la 21,30, guvernul **Gh. Gh. Mironescu** depunea jurământul la palatul din Calea Victoriei. Adresându-se miniștrilor, principele Nicolae a spus: „Sunteți chemați să realizați un vis al regelui Ferdinand și dvs. sunteți cei mai indicați să-l realizați"[31].

În calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, Gh. Gh. Mironescu a prezentat Regenței spre aprobare un proiect de lege prin care se abrogau articolele 6 și 7 din Statutul Casei Regale, potrivit cărora Carol pierduse drepturile politice și pe acela de a se reîntoarce în țară timp de 10 ani, începând din 1926. La rândul lor, patriarhul Miron Cristea și C. Sărățeanu și-au dat demisia din Regență, motivând că „Prin actul îngăduit de guvern se atinge grav prestigiul Regenței și se calcă articolele 6 și 7 din legea de la 4 ianuarie 1926. În acest fel nu mai putem admite

[30] Nichifor Crainic, *Zile albe. Zile negre. Memorii.* Ediție Nedic Lemnaru, București, Casa Editorială „Gândirea", 1991, p. 214.

[31] „Universul", din 9 iunie 1930.

această încălcare, care ne pune în situația de a nu mai fi credincioși regelui căruia i-am jurat credință"[32].

În primele ore ale dimineții de 8 iunie, guvernul a dat publicității următorul comunicat: „Înalții regenți sanctitatea sa patriarhul Miron Cristea și C. Sărățeanu au demisionat din înaltele lor posturi prevăzute de art. 83 din Constituție. Reprezentanța Națională a fost convocată azi, duminică, 8 iunie, pentru a decide asupra exercitării prerogativelor regale"[33]. Încă din zorii zilei de 8 iunie, Gh. Gh. Mironescu a efectuat un adevărat turneu pe la șefii partidelor politice pentru a-i pune la curent cu măsurile pe care guvernul le preconiza. Dacă dr. N. Lupu a fost de acord cu anularea actului de la 4 ianuarie și proclamarea lui Carol ca rege, Al. Averescu s-a arătat rezervat: „Domnule Mironescu, eu iau act de comunicarea d-tale. Trebuie să văd mai întâi hotărârea Parlamentului"[34]. La rândul său, N. Iorga a luat și el „act" de informațiile primite, fără a exprima vreun punct de vedere. Discuția cu Vintilă Brătianu a fost, după aprecierea lui Gh. Gh. Mironescu, „într-adevăr dramatică"[35], deoarece șeful Partidului Național-Liberal refuza să recunoască faptul împlinit al sosirii fostului principe și cerea ca guvernul să apere actul de la 4 ianuarie. Această rezistență avea însă un caracter pasiv, Vintilă Brătianu neavând curajul să vină în Parlament pentru a-și susține punctul de vedere de la tribuna celui mai înalt for politic al României. În acele momente decisive, liderii Partidului Național-Liberal stăteau închiși în clubul lor central, urmărind, cu îngrijorare și teamă, desfășurarea evenimentelor.

În ziua de 8 iunie au avut loc ședințele Adunării Deputaților și Senatului pentru a dezbate și hotărî în problema succesiunii la tron[36]. Lucrările Senatului s-au desfășurat sub președinția lui Paul Bujor. A luat cuvântul președintele Consiliului de Miniștri, Gh. Gh. Mironescu; el a prezentat proiectul de lege pentru abrogarea articolelor 6 și 7 din legea privitoare la actele civile ale familiei domnitoare. La propunerea lui Gică Ștefănescu, directorul ziarului național-țărănist „Dreptatea", s-a adoptat

---

[32] „Adevărul", din 10 iunie 1930.

[33] *Ibidem.*

[34] x.x.x., *Adevărul despre Bellinzona,* în „Îndreptarea", din 7 martie 1932.

[35] Gh. Gh. Mironescu, *Restaurația, loc. cit.,* p. 39.

[36] Relatare după „D.S.", nr. 49 ședința din 8 iunie 1930, și „D.A.D.", nr. 42 ședința din 8 iunie 1930.

un amendament la proiectul depus de guvern potrivit căruia: „Legea promulgată prin înalt decret regal nr. 13 din 4 ianuarie 1926, prin care s-a primit renunțarea Alteței Sale regale principele Carol la succesiunea tronului și la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea Constituției și Statutelor familiei regale se bucură ca principe moștenitor al României și ca membru al familiei regale, se anulează". Pus la vot, proiectul de lege, împreună cu amendamentul, a întrunit 182 bile albe și 1 neagră, fiind astfel adoptat de Senat. În continuare, Apostol Popa a citit proiectul de lege din inițiativă parlamentară prin care principele Mihai, devenit moștenitorul tronului, primea titlul de „Mare Voievod de Alba Iulia". Proiectul a fost adoptat — fără discuții — cu 178 voturi pentru, 1 contra.

Principele Mihai,
Mare Voievod de Alba Iulia

Simultan s-au desfășurat, sub președinția lui Ștefan Cicio–Pop, lucrările Adunării Deputaților. Raportul la proiectul de lege privind anularea actului de la 4 ianuarie 1926 a fost prezentat de Pompiliu Ioanițescu, care a spus: „Când acela care a fost A.S. regală principele Carol urmează a fi repus în toate drepturile sale, Comisiunea Camerei a găsit că Adunarea este datoare a admite anularea actului de la 4 ianuarie". În cuvântul său, N. Iorga a afirmat că actul de la 4 ianuarie nu a avut niciodată putere legală, deoarece nu se putea renunța la o succesiune care nu era încă deschisă; în plus, actul de renunțare nu fusese semnat în fața ministrului României în Italia sau măcar a unui notar public din acea țară. În concluzie, N. Iorga declara că Adunarea Deputaților trebuia să adopte o hotărâre de „recunoaștere a unui act de elementară dreptate, care restabilește în conștiința țării respectul față de dinastia întreagă și îngăduie unei familii să privească în viitor, ceea ce dorim cu toții". Fără alte discuții, proiectul de lege a fost adoptat cu 310 voturi pentru și 1 contra. Apoi a fost depus proiectul de lege prin care se acorda lui Mihai titlul de

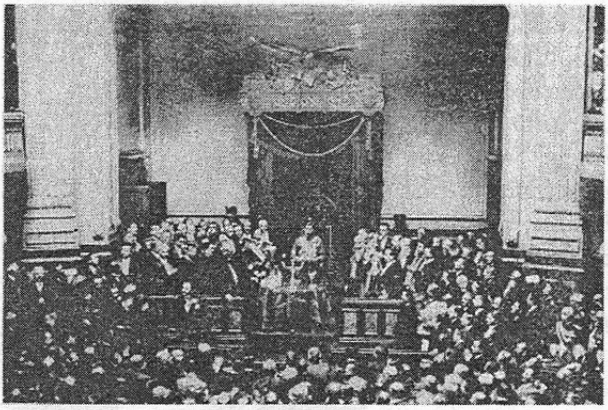

Regele Carol al II-lea depunând jurământul în Parlament

„Mare Voievod de Alba Iulia". Proiectul a provocat revolta lui N. Iorga, care a afirmat că titlul era „nepotrivit" și „ridicol", că tot „clanul nostru istoric și toată lumea de oriunde va râde de acest titlu". Protestul său a răsunat însă în pustiu, deoarece fusese aranjat ca totul să meargă „șnur", iar majoritățile parlamentare nu erau dispuse să piardă timpul cu considerații desprinse din istorie. Nemaifiind și alți vorbitori, proiectul a fost adoptat cu 293 voturi pentru și 5 contra.

La ora 13,20 au început lucrările comune ale Adunării Deputaților și Senatului, sub președinția lui Ștefan Cicio-Pop. Erau prezenți 496 membri, dintre care 185 senatori și 311 deputați. Un public numeros, mai ales „doamne din lumea bună", se afla în tribune pentru a asista la un inedit spectacol și a-l revedea pe cel ale cărui aventuri sentimentale făcuseră înconjurul globului. Luând primul cuvântul, Grigore Iunian — care juca și rolul de jurist și pe cel de regizor[37] — a propus, în numele „câtorva sute" de membri ai Adunării (între care M. Manoilescu, Nichifor Crainic, A.C. Cuza, I. Petrovici, generalul Racoviță, Ionel Lupescu), următorul proiect de lege: *„Articol unic.* Corpurile legiuitoare întrunite într-o singură Adunare și constituite în Reprezentațiunea Națională declară anulată legea promulgată prin Înaltul decret regal nr. 13, publicată în «Monitorul Oficial» nr. 4 din 5 ianuarie 1926, prin care s-a primit renunțarea principelui Carol la succesiunea tronului și la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea Constituției și a Statutelor

[37] N. Iorga, *Memorii.* vol. VI, p. 2.

Regale, se bucura, ca principe moștenitor și membru al familiei domnitoare. Declară, de asemenea, anulată legea promulgată prin Înaltul decret regal nr. 14 din 4 ianuarie 1926, prin care Reprezentanța Națională primește Regența numită de Majestatea Sa, regele Ferdinand I. În consecință, pe temeiul art. 77 și 79 din Constituție, Reprezentațiunea Națională constată că succesiunea tronului României se cuvine de drept Alteței Sale regale principelui Carol, coborâtor direct și legitim în ordinea de primogenitură bărbătească a regelui Ferdinand I".

Primul a vorbit Gh. Gh. Mironescu, președintele Consiliului de Miniștri, care deținea și interimatul Ministerului de Justiție; el a afirmat că Reprezentanța Națională fusese convocată pentru a completa cele două locuri rămase vacante în Regență, în urma demisiei regenților Miron Cristea și C. Sărățeanu, dar că guvernul era de acord ca propunerea prezentată de deputatul Gr. Iunian să fie discutată de Reprezentanța Națională, care „să hotărască cum va găsi de cuviință". Iuliu Maniu a declarat că majoritatea parlamentară primește această propunere „și se alătură cu însuflețire ca Reprezentanța Națională să declare ca moștenitor al tronului pe Alteța Sa regală principele moștenitor Carol".

Constatând că dezbaterile mergeau în direcția proclamării lui Carol ca rege, Al. Averescu a renunțat să mai vorbească, sub pretext că nu avea un costum adecvat momentului. O. Goga a modificat pe loc declarația prin care Partidul Poporului se pronunța pentru intrarea lui Carol în Regență — dându-i un nou sens, de adeziune la proclamarea lui ca rege — și a citit-o de la tribuna Reprezentanței Naționale. În document se arăta că Partidul Poporului „s-a văzut dator" să respecte actul de la 4 ianuarie 1926, care exprima hotărârea categorică a principelui Carol și voința suveranului. „Astăzi situația este cu desăvârșire schimbată", afirma O. Goga, întrucât „în cursul vremii", în atitudinea regelui Ferdinand „au intervenit orientări care înlăturau cu totul punctul de vedere al primelor sale deciziuni", iar principele Carol a revenit asupra declarației sale „și cere însuși ratificarea acestei modificări din partea Corpurilor legiuitoare". În consecință, Partidul Poporului „se închina" în fața noii situații și ura noului rege „ani mulți spre binele celor mulți".

Președintele Partidului Țărănesc, dr. N. Lupu, a citat cuvintele pe care le rostise la 4 ianuarie 1926 și anume că Partidul Țărănesc fusese nevoit să accepte cu „lacrimi" și cu „sufletul îndurerat" înlăturarea lui Carol. Socotind că cea mai mare scădere a vieții publice era lipsa de

unitate în conducere, de autoritate și de continuitate în guvernare, dr. N. Lupu își exprima credința că acestea vor fi înlăturate prin proclamarea lui Carol ca rege, fiind convins că noul suveran „va înțelege interesul superior al neamului românesc". În concluzie, președintele Partidului Țărănesc s-a pronunțat pentru anularea actului de la 4 ianuarie 1926, încheindu-și discursul cu lozinca „Trăiască regele Carol al II-lea". A.C. Cuza a declarat că L.A.N.C. „se închină cu profund respect" înaintea regelui Carol al II-lea. La rândul său, C. Garoflid a ținut să afirme că Liga Agrară „salută cu bucurie" urcarea pe tron a principelui Carol. Reprezentanții minorităților naționale s-au declarat pentru anularea actului de la 4 ianuarie 1926 și proclamarea lui Carol ca rege.

Deputatul social-democrat Lothar Rădăceanu, după ce a reamintit poziția principială exprimată de P.S.D. la 9 octombrie 1929, a ținut să afirme că, „independent de schimbările de persoane ce s-ar petrece în așezarea regimului nostru monarhic, interesele bine pricepute de ordin național și internațional ale țării reclamă în mod imperios asigurarea tuturor condițiilor de dezvoltare democratică și lărgirea lor, în ritmul general al Europei civilizate. De aceea, clasa muncitoare, ale cărei interese se confundă cu interesele mari ale țării, va continua cu toate puterile să îndrepte întreaga ei acțiune pentru statornicirea definitivă a regimului democratic, singura garanție pentru dezvoltarea normală a României". Luând cuvântul spre finalul dezbaterilor, N. Iorga și-a exprimat acordul față de proclamarea lui Carol ca rege, după care — cu excepționala-i putere de prevedere — a afirmat că „astăzi amurgul se lasă asupra vieții de partid". Socotindu-se un „vechi sfătuitor din zile grele" al principelui, el declara că avea obiceiul să sărute buzele când sunt amare, „fiindcă atunci când sunt dulci le sărută toată lumea". De aceea, a ținut să adreseze un îndemn „prietenilor" viitorului rege: să ajute cu un sfat, iar nu pentru vreo răsplată. Astfel, el își formula destul de clar opoziția față de camarilă, care era pe cale de a se constitui. Totodată, N. Iorga a chemat partidele să nu mai continue „politica de ură personală" și să colaboreze pentru binele țării.

Gh. Gh. Mironescu a constatat că Reprezentanța Națională avea să hotărască reintrarea „în făgașul normal, de la care o întocmire artificială ne-a îndepărtat". El a încheiat strigând: „Trăiască Majestatea Sa regele Carol al II-lea!". A urmat votul cu bile. Liberalii, averescanii și social-democrații n-au participat. Rezultatul a fost: 485 bile albe și 1 neagră. Președintele Adunării a constatat că, prin votul său, Reprezentanța Națio-

nală l-a proclamat rege pe Carol, fiul mai mare al regelui Ferdinand. După ce a adresat regenților mulțumiri pentru activitatea desfășurată, președintele a suspendat ședința.

După pauză, Carol — „spătos și voinic"[38] — a apărut la tribuna Parlamentului în uniformă de general de aviație, însoțit de principele Nicolae, de membrii guvernului și de alte persoane oficiale. După depunerea jurământului, regele Carol al II-lea a rostit un discurs în care, deși a insistat asupra ideii că nu venea cu gânduri de răzbunare și că a șters din inimă „și cea din urmă umbră de mâhnire", a ținut să afirme că pribegia i-a fost silită, că n-a renunțat de bună voie la drepturile și la obligațiile ce-i reveneau în calitate de moștenitor al tronului, ci silit „de aceia care au încercat prin acțiunea lor nechibzuită să rupă legătura indisolubilă dintre mine și tot ce simte românește". Lăsând să se înțeleagă că regele Ferdinand fusese silit să accepte îndepărtarea fiului său de la tron, Carol a susținut că sufletul acestuia „se bucură a-și vedea împlinit ultimul său gând și cea mai fierbinte a sa dorință". Noul rege și-a declarat hotărârea de a strânge „într-un mănunchi pe toți cei care au voința și puterea de a colabora pentru propășirea patriei" și a adresat un apel la toți românii, „fără deosebire de opinie politică", să se strângă în jurul tronului[39].

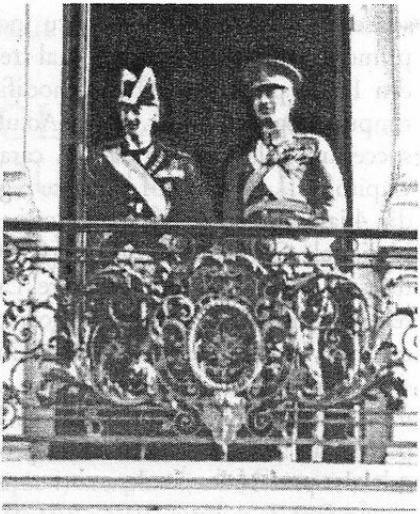

Regele Carol al II-lea
și prințul Nicolae

Legalitatea deciziilor din 8 iunie 1930 este discutabilă; de aceea, se poate aprecia că actul restaurației a îmbrăcat forma unei lovituri de stat. În primul rând, principele Carol a venit în țară, încălcându-și angajamentul luat în 1925 de a nu se întoarce timp de zece ani. În al doilea rând, din iulie 1927 România avea un rege, care urmase la

[38] N. Iorga, *Memorii,* vol. VI, p. 3.
[39] *Cuvântările M. S. Regelui Carol II,* București, 1940, p. 13–15.

succesiune în conformitate cu normele constituționale (ordinul de primogenitură bărbătească). În al treilea rând, Constituția în vigoare (cea din 1923) prevedea: „Nici o modificare nu se poate face constituției în timpul Regenței" (art. 42). Actul de la 4 ianuarie 1926, privind succesiunea la tron, avea un caracter constituțional, referindu-se la Capitolul II, secțiunea I „Despre rege". Parlamentul care a adoptat legile din 4 ianuarie 1926 fusese ales în martie 1922 și avea caracter de Adunare Națională Constituantă, în timp ce Corpurile legiuitoare din iunie 1930 fuseseră alese ca Adunări ordinare. La 8 iunie s-a înregistrat un fapt inedit: regele în funcțiune a devenit moștenitorul tronului. O ultimă chestiune de ordin juridic este aceea a consecințelor generale ale anulării legilor din 4 ianuarie 1926; în mod normal, anularea unei legi atrage după sine nulitatea tuturor actelor emise pe baza acesteia. Dar în fapt, oamenii politici au avut în vedere numai problemele privind succesiunea la tron, celelalte păstrându-și valoarea și consecințele.

În fapt, la 8 iunie 1930 a luat sfârșit, ceea ce în epocă s-a numit „criza dinastică", generată de renunțarea principelui Carol la prerogativele sale de moștenitor al tronului. Timp de aproape cinci ani societatea românească a fost divizată în legătură cu legitimitatea actului de la 4 ianuarie 1926, lupta politică a atins adesea cote foarte înalte, care depășeau, în fond, problema persoanei care se afla pe tron, punând în discuție însăși evoluția societății românești. Actul „restaurației" apărea, astfel, ca o intrare pe făgașul normal, constituțional, privind succesiunea la tron a principelui Carol, fiul mai mare al regelui Ferdinand.

Capitolul II

REGELE CAROL AL II-LEA ȘI „RITMUL NOU" ÎN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI

1. Primele manevre și confruntări politice

Ca urmare a urcării lui Carol pe tron, guvernul Mironescu și-a prezentat demisia pentru a da noului rege posibilitatea să înceapă consultările în vederea formării unui nou guvern. Urmărind să pună în practică ideea „cabinetului de uniune națională" — în fapt, de guvernare peste capul partidelor existente — Carol al II-lea a sondat opinia principalilor lideri politici. Reține atenția faptul că suveranul i-a consultat nu numai pe șefii de partid, ci și alți oameni politici, urmărind — de la bun început — să vadă ce breșe se pot face în partidele politice constituite. Astfel, din Partidul Național-Țărănesc a primit, pe lângă Iuliu Maniu, Gh. Gh. Mironescu (președintele Consiliului de Miniștri demisionar), Ștefan Cicio-Pop (președintele Adunării Deputaților), Traian Bratu (președintele Senatului) și pe Gr. Iunian și I. Mihalache. Din Partidul Național-Liberal a primit pe Gh. Brătianu, generalul A. Văitoianu și Atta Constantinescu, din Partidul Poporului pe Al. Averescu, O. Goga și generalul C. Coandă[1].

Intențiile suveranului au fost dezvăluite în discuția din 8 iunie 1930 avută cu N. Iorga: „Vreau un ministeriu de concentrare supt o conducere care să nu fie a unui șef de partid [...] Vreau ca ministeriul să nu fie dat în arendă unui șef de guvern; miniștrii care mă reprezintă pe mine, eu să-i numesc"[2]. N. Iorga a aderat întru totul la această idee, declarând că era

[1] „Universul", din 10 iunie 1930.

[2] N. Iorga, *Învingătorul,* în „Neamul românesc", din 15 iunie 1930.

gata să-l sprijine pe suveran în realizarea ei. Dr. N. Lupu s-a arătat și el favorabil guvernului de concentrare, dar a apreciat că, în condițiile menținerii Parlamentului dominat de național-țărăniști, un guvern prezidat de Iuliu Maniu era inevitabil[3]. La rândul său, Al. Averescu s-a pronunțat împotriva cabinetului de concentrare, susținând că numai guvernele omogene, de partid, erau viabile[4].

Iuliu Maniu, primit de rege în după-amiaza zilei de 9 iunie, a fost însărcinat să constituie guvernul, dar acesta a refuzat. Comentând acest act, oficiosul național-țărănist scria: „Din cercuri autorizate aflăm următoarele în legătură cu declinarea de către d. Maniu a însărcinării de a forma guvernul. D. Iuliu Maniu, cu totul devotat M.S. regelui Carol al II-lea, și noii ordine de lucruri întemeiate și cu concursul său, nu putea să primească înalta însărcinare cu care îl onora M.S. regele, decât cu sinceră mulțumire și înaltă onoare. A declinat-o însă din două motive, ambele de o egală importanță. Unul personal. De 15 ani, d. Maniu trăiește cea mai grozavă luptă și neîntreruptă activitate politică publică, fără cel mai mic repaus. De aici a urmat o serioasă zdruncinare a sănătății sale, care pretinde un imediat repaus de câteva luni. Apoi, în momentul de față, d-sa nu găsește indispensabilă prezența sa în fruntea guvernului. Din contra. Acesta este al doilea motiv"[5].

În realitate, Iuliu Maniu urmărea să-l aducă pe noul rege în situația de a înțelege că Partidul Național-Țărănesc era factorul decisiv al vieții politice și, pe de altă parte, să tranșeze în sensul vederilor sale contradicțiile din sânul Partidului Național-Țărănesc, mai ales dintre naționali și țărăniști. Totodată, el voia să vadă care va fi reacția celorlalte partide politice și în special a Partidului Național-Liberal față de prima criză de guvern declanșată sub domnia lui Carol al II-lea.

În fața acestei situații, suveranul a încredințat mandatul de formare a noului guvern generalului C. Presan. În discuția cu generalul C. Presan, Vintilă Brătianu a declarat că întrucât regele a afirmat că respectă Constituția, nu putea fi însărcinat cu formarea guvernului un militar, ci un om politic. În consecință, nu-și putea da concursul, dar „nu va face nimic care să împiedice liniștita dezvoltare a statului și scoaterea lui din

[3] M.I. Costian, *Regele Carol II și partidele politice*, București, 1932, p. 57.

[4] „Îndreptarea", din 18 iunie 1930.

[5] „Dreptatea", din 13 iunie 1930.

greutățile prin care trece"[6]. Dr. N. Lupu și Al. Averescu au acceptat, în principiu, să sprijine formarea unui guvern al generalului Presan[7]. Singurul șef de partid care și-a oferit concursul necondiționat a fost N. Iorga; el i-a declarat că acceptă să primească ministerul pe care-l vor refuza toți, sau chiar să nu i se atribuie nici unul[8].

Partidul Național-Țărănesc a adoptat, aparent, o atitudine binevoitoare față de ideea constituirii unui guvern de colaborare. Și aceasta deoarece era limpede că situația unui nou guvern depindea de atitudinea deputaților și senatorilor național-țărăniști. Evident, un guvern care nu s-ar fi bucurat de sprijinul parlamentar al național-țărăniștilor era virtualmente căzut, iar Carol nu putea trece la dizolvarea Corpurilor legiuitoare, care-l proclamaseră rege cu numai câteva zile în urmă.

Întrucât C. Presan a eșuat în tentativa sa, iar regele nu mai avea nici o soluție, la 13 iunie Iuliu Maniu a fost însărcinat din nou cu constituirea guvernului; de această dată, președintele Partidului Național-Țărănesc a acceptat, în schimbul angajamentului suveranului că se va încorona la Alba Iulia împreună cu Elena în septembrie 1930[9], ceea ce însemna neadmiterea revenirii Elenei Lupescu în țară.

În aceeași zi, **guvernul Iuliu Maniu** a depus jurământul în fața regelui Carol al II-lea.

Tentativa de constituire a unui cabinet „peste partide" a suscitat, mai ales în presa internațională, multe comentarii nefavorabile noului suveran, care era acuzat de tendințe dictatoriale. De aceea, în primul său interviu acordat presei străine, Carol al II-lea a trebuit să declare: „sunt convins că suveranul trebuie să rămână în limitele Constituției. Toate sforțările mele vor tinde către o colaborare sinceră cu guvernul și cu Parlamentul"[10]. Aceeași idee a fost reluată în interviul acordat ziarului „Paris Midi": „mă voi menține în cadrul strict constituțional deasupra partidelor, veghind la păstrarea libertăților cetățenești și a ordinei publice"[11].

---

[6] *Comunicările făcute de d-l Vintilă Brătianu d-lui general Presan,* în „Viitorul", din 14 iunie 1930.

[7] *D. general Presan a depus mandatul,* în „Dreptatea", din 14 iunie 1930.

[8] *D. general Presan desemnat de rege,* în „Neamul românesc", din 13 iunie 1930.

[9] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 19.

[10] *Regele vorbește presei străine,* în „Dimineața", din 13 iunie 1930.

[11] *Majestatea Sa regele Carol al II-lea vorbește d-lui Ion Vițianu, trimisul special al ziarului „Paris Midi",* în „Îndreptarea", din 30 iunie 1930.

Aparent, Carol al II-lea a suferit o înfrângere în tentativa sa de a crea un guvern „peste partide" și, în această primă ciocnire cu Iuliu Maniu, regele a înregistrat un eșec de proporții. Ziarul „Aurora" scria la 19 iunie 1930: „Guvernul actual este guvernul d-lui Iuliu Maniu. Al d-sale și numai al d-sale. Nu este guvernul regelui, fiindcă regele a dorit guvern de concentrare, care nu s-a putut realiza". O idee similară exprima și N. Iorga: „Învingătorul e d. Iuliu Maniu, șeful Partidului Național-Țărănesc... Voința sa de fier a izbutit. Ceea ce a vrut, se împlinește. A învins pe rege. Ave Cezar"[12].

În realitate, Maniu a câștigat numai formal, pentru că, în fond, Carol al II-lea a știut să profite de criza politică din 8–13 iunie pentru a lua câteva decizii importante, cu un puternic impact — pe termen lung — asupra evoluției vieții politice din România. El și-a luat foarte în serios rolul de șef al Casei Regale. În numai câteva zile a făcut o adevărată „curățenie" la Palat, înlocuind cea mai mare parte a personalului, din vremea regelui Ferdinand și a Regenței, cu „oameni noi", care-i erau total devotați. Cea mai importantă schimbare a fost înlocuirea lui Constantin Hiott din funcția de mareșal al Palatului cu generalul Constantin Ilasievici[13]. De asemenea, a instituit funcția de secretar particular al regelui care a fost încredințată lui Puiu Dumitrescu[14]. Florian Marinescu, directorul Casei Regale și al contabilității, a fost numit administratorul Casei Regale[15]. Lui Barbu Știrbey i s-a interzis să mai intre în Palatul regal. Prudent, la 1 iulie Barbu Știrbey a plecat în străinătate, stabilindu-și reședința în Elveția.

Din suita acestor schimbări, una a avut consecințe politice majore: înlocuirea generalului Eracle Nicoleanu, prefectul Poliției Capitalei, cu colonelul Gabriel Marinescu, instalat în acest post la 11 iunie 1930[16]. A fost modificat și statutul reginei Maria. Aceasta plecase în dimineața zilei de 6 iunie la Viena, unde a aflat, dintr-o telegramă a prințului Nicolae, că principele Carol a sosit în țară. Regina nu și-a întrerupt călătoria pentru a participa la actul restaurației continuându-și călătoria până la München.

---

[12] „Neamul românesc", din 15 iunie 1930.

[13] „Dreptatea", din 14 iunie 1930.

[14] „Universul", din 15 iunie 1930.

[15] *Ibidem.*

[16] *Instalarea noului prefect al Poliției Capitalei,* în „Dreptatea", din 13 iunie 1930.

S-a înapoiat în țară la 12 iunie, în Gara de Nord fiind primită de noul rege. Pentru a o anihila din punct de vedere politic pe regina Maria, Carol al II-lea i-a interzis pur și simplu mamei sale să mai desfășoare vreo acțiune publică sau să aibă discuții cu liderii politici, stabilindu-i domiciliul în localitatea Balcic, din Cadrilater. Aici regina avea o vilă, o grădină aranjată în stil englezesc, o bisericuță (Stella Maris), precum și o mică terasă chiar pe malul Mării Negre. Peste câteva luni, văzând-o cu prilejul unui bal organizat în onoarea reginei Iugoslaviei, într-un cerc restrâns, Grigore Gafencu a avut o discuție cu regina Maria: „Regina pare obosită, adânc frământată. Un singur gând: fiul ei, regele Carol II. Îl urmărește cu bănuieli, îngrijorare, neîncredere și cu suflet neîmpăcat, ce nu iartă și nu se supune. Faptul de a fi fost înlăturată de la putere, de la ce reprezintă pentru ea «puterea» și anume influența ei continuă și discretă, mai mult închipuită de altfel decât reală, asupra oamenilor și a lucrurilor și, mai ales, ofensa ce i s-a adus prin înlăturarea desăvârșită din viața publică și socială a lui Barbu Știrbey — legătură pe care regina o afișase cu o trufie regală, cu un splendid curaj moral — au rănit-o adânc. E o furtună ce se stăpânește cu greu. O furtună în care clocotesc patimi trufașe, ambiții zădărnicite, porniri generoase, tot sufletul chinuit al unei femei de o uimitoare vitalitate“[17]. Regele a pus să i se asculte telefonul și să i se „fileze“ corespondența; el a „plantat-o“ în preajma reginei Maria pe principesa Lucia Caragea, agentă a Serviciului Secret, care a reușit să câștige încrederea acesteia; fără să știe că era „filată“ regina îi dezvăluia principesei gândurile și sentimentele sale; la rândul ei, Lucia Caragea îi trimitea aproape zilnic informări lui Carol al II-lea, pe care le semna cu numele de cod „Haiduc“. Uneori regele desfăcea chiar el scrisorile care erau adresate reginei Maria. Regele Mihai avea să-și amintească: „Odată, când m-am întors de la Florența, mama mi-a dat să duc o scrisoare către regina Maria. Am ajuns la Sinaia. Acolo i-am spus tatălui meu: «Mâine aș vrea să mă duc la Bran s-o văd pe bunica». «De ce?» m-a întrebat el. Am făcut prostia să spun că am o scrisoare din partea mamei. Atunci el mi-a spus: «Dă-mi-o mie pentru moment!» I-am dat-o. Când mi-a înapoiat-o, am văzut foarte bine că plicul fusese dezlipit și pe urmă lipit iarăși. Asta m-a tulburat. M-am dus la Bran cu sentimentul că scrisoarea pe care i-o dau

[17] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 85.

Carol al II-lea și principesa Elena în 1930

reginei nu este una și aceeași cu scrisoarea pe care mi-o înmânase mama, la Florența"[18].

Pentru fosta sa soție, Elena, mama Marelui Voievod de Alba Iulia, Carol al II-lea a stabilit titlul de „Majestatea Sa", nu și de „regină", fapt ce dovedea limpede că nu dorea să-și refacă familia. La rândul ei, principesa Elena nu accepta să reia relațiile cu Carol. Principele Mihai își amintea că în ziua de 7 iunie 1930 „Mama a fost cea care a venit să mă anunțe că tatăl meu se întorsese. Îmi amintesc că era în mod vizibil foarte tulburată"[19]. De la început ea a pus protocolul mai presus de sentimente: „Mama ceruse în mod imperios să nu fiu eu acela care să meargă înaintea lui, ci el să vină la rege. A venit deci în casa noastră. Îmi amintesc ca și cum s-ar fi întâmplat ieri [relatarea este din anul 1990]. Se aflau acolo unchiul meu — prințul regent Nicolae, mătușa mea — principesa Elisabeta, și mama mea, adunați toți în salon. Mama privea pe fereastră, într-o stare de agitație extremă. Deși stătea cu spatele la mine, știam că plânge. Iar acolo, așezat călare pe un scaun, se afla un bărbat pe care nu-l cunoșteam... Înalt, arătos, cu o mustață scurtă. Era tatăl meu. M-a privit îndelung, apoi s-a ridicat în picioare și m-a luat în brațe, strângându-mă foarte tare. Mă simțeam prizonierul lui. Aș fi vrut să scap, eram foarte stânjenit deoarece, în timp ce el mă strângea în brațe, eu întorceam capul spre mama care plângea pe tăcute. Știam ce reprezenta tatăl meu pentru ea și această scenă era teribil de neplăcută. Nu îmi era frică de el, la drept vorbind, însă ceva

[18] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României,* București, Editura Humanitas, 1991, p. 118.

[19] Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă.* Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces. Versiune în limba română: Ecaterina Stamatiu, București, Editura Libra, 1995, p. 42.

mă deranja, în fond nu simțeam nici un fel de bucurie"[20]. După 8 iunie, Elena să găsea într-o situație delicată, pe care Carol a rezolvat-o într-o manieră proprie, conferindu-i un titlu fără conținut. Aceasta avea să aprecieze că Majestatea Sa era „numai un început de titlu, fără de care formula de adresare nu avea nici o semnificație. Era ca și cum s-ar fi vorbit de Majestatea Sa Lampa. Dându-mi seama că titlul era o bătaie de joc, nu am permis nimănui să-l folosească în prezența mea, nici măcar în casă. Am preferat să rămân prințesa-mamă"[21]. În intervalul 1925–1930, cât nu s-au văzut, Elena acumulase o ură neîmpăcată împotriva lui Carol și îl educase și pe fiul său în același spirit. În primele săptămâni de după sosirea lui Carol în țară, regina Maria a încercat să-i convingă pe cei doi că ar trebui să reia relațiile între ei, „măcar oficial". Dar Carol a replicat: „Sitta e aceea care a insistat să divorțăm. Ea mi-a dat lovitura de grație când eram pus la zid în public; divorțul s-a pronunțat, și ea i-a telefonat mamei sale: «Am fost eliberată, în cele din urmă, de coșmar». Oare de ce să mă împac cu o femeie care mă urăște și pe care o detest? Ar fi imoral"[22]. Cu toate acestea, Iuliu Maniu era convins că regele Carol al II-lea își va reface căsătoria cu Elena, iar cei doi vor fi încoronați la Alba Iulia, sub un guvern național-țărănist. Se părea că existau șanse ca încoronarea să fie organizată în luna septembrie. La 1 iulie 1930, regele s-a instalat la Sinaia, iar fosta sa soție și Marele Voievod au petrecut și ei câteva săptămâni la Peleș. Cei trei luau uneori masa împreună. De asemenea, la 20 iulie Carol și Elena s-au aflat la Curtea de Argeș, participând la comemorarea regelui Ferdinand.

Dar gândurile lui Carol al II-lea nu mergeau spre o împăcare, ci spre o ruptură definitivă de fosta sa soție și spre realizarea unor obiective politice proprii. Numit în fruntea guvernului, Iuliu Maniu nu era învingătorul, așa cum îl caracteriza presa, cu prilejul formării noului guvern. Poate că, prea încântat de succesul său inițial, noul președinte al Consiliului de Miniștri nu a analizat mai în detaliu acțiunile regelui Carol

---

[20] *Ibidem*, p. 43.

[21] Arthur Gould Lee, *Elena. Regina-mamă a României, prințesă de Grecia și Danemarca. O biografie autorizată*. Traducere din engleză de Liana Alecu; București, Editura Humanitas, 2000, p. 120.

[22] Prințul Nicolae de Hohenzollern, *În umbra Coroanei României*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 67.

al II-lea din timpul crizei de guvern. De aceea, Maniu a semnat, în calitate de prim-ministru, toate înlocuirile și numirile, precum și funcțiile noi stabilite de suveran. De asemenea, Adunarea Deputaților și Senatul au adoptat legea privind lista civilă pentru rege și membrii Casei Regale. Lui Carol al II-lea i se acorda o sumă în valoare de 40 milioane lei anual. În expunerea de motive se aprecia că aceasta era „foarte redusă în comparație atât cu listele civile ale altor suverani actuali, cât și cu cele care le primeau regii României înainte de război". Proiectul de lege menționea dotațiile ce reveniseră în trecut reginei Maria, M.S. Elena și Marelui Voievod Mihai, „statul român urmând să continue a-și îndeplini datoriile sale de recunoștință"[23]. Totodată, se stipula că regina Maria beneficia de 20 milioane, M.S. Elena de 7 milioane, iar Marele Voievod Mihai de 7 milioane lei. Luând cuvântul cu acest prilej, N. Iorga a propus ca întreaga sumă să fie încredințată regelui, deoarece împărțirea propusă era „imposibilă"; în mod concret, el avea în vedere pe principesa Elena, căreia nu i se putea acorda o sumă mai mică decât reginei văduve. Iuliu Maniu a replicat că problema ridicată de N. Iorga era „interesantă", dar că ea nu putea fi rezolvată de Adunarea Deputaților, ci cu concursul hotărâtor al regelui[24]. Proiectul a fost adoptat, în forma propusă, cu 140 bile albe și 4 negre[25].

Afirmațiile privitoare la lista civilă a lui Carol al II-lea sunt numai în parte adevărate; în primul rând, această sumă trebuie raportată la situația generală a finanțelor statului român și a veniturilor populației. Ca urmare a împrumuturilor externe contractate și a deteriorării vieții economice, statul român intrase într-o perioadă grea din punct de vedere financiar. Salariul mediu al unui lucrător industrial era, în 1930, de circa 2 500 lei pe lună, adică 30 000 lei pe an. Cu alte cuvinte, lista civilă a regelui echivala cu salariul anual a 1 333 de lucrători, iar a Marelui Voievod de Alba Iulia cu salariul a 233 de lucrători. În același timp, se cuvine menționat faptul că regele nu trăia „doar" din lista civilă. La 30 mai 1930, Carol poseda o avere (bani lichizi, acțiuni, titluri, depozite) cifrată la 70 374 371,57 lei[26]. Numeric, Carol poseda 1 211 acțiuni la Banca Generală a Țării Românești, 1 500 la Reșița, 3 750 la Fabrica de hârtie

[23] „D.A.D.", nr. 75, ședința din 18 iunie 1930, p. 3878.
[24] *Ibidem*, p. 3883.
[25] *Ibidem*, p. 3885.
[26] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol II, dos. 220/1930, f. 3; dos. 210/1930, f. 91.

Bușteni, 1 250 la Fabrica de postav Azuga, 3 098 la Letea, 5 714 la Societatea de ciment „I.G. Cantacuzino", 800 la Fabrica de bere Azuga, 500 la Creditul Minier ș.a.

Pentru a marca prețuirea pe care o acorda armatei și comandanților ei, regele Carol al II-lea a sugerat instituirea demnității de mareșal al României. Conform proiectului de lege prezentat de generalul Nicolae Condeescu — ministrul Armatei — se înființa, începând cu ziua de 14 iunie 1930, demnitatea onorifică de mareșal al României, care se conferea „generalilor, care, în gradul de general de corp de armată, au condus cu succes operațiunile Armatei Române, în funcțiunea de șef al Marelui Cartier General, sau de Comandant titular al unei Armate, în războiul pentru întregirea neamului. Mareșalii României vor lua parte la ședințele Consiliului Superior al Apărării Țării, la care vor fi invitați de M.S. regele"[27]. La această demnitate au fost înălțați generalii Alexandru Averescu și Constantin Presan.

Ceremonia ridicării la gradul de mareșal a generalilor Constantin Presan și Alexandru Averescu

După urcarea pe tron o preocupare de bază a lui Carol al II-lea au constituit-o uniformele militare. Constantin Argetoianu, vizitându-l în acele zile, a fost impresionat de priveliștea oferită: „Nasturi, trese, modele de șepci și chipiuri, schițe de tunici și lampasuri de pantaloni zăceau azvârlite pe mesele și canapelele saloanelor de jos din Palatul Regal"[28]. De asemenea regele a introdus noi decorații și medalii, între care și „Coroana cu Spini", oferită celor care l-au sprijinit în timpul „exilului".

O importantă victorie a obținut regele Carol al II-lea în relațiile cu Partidul Național-Liberal, principalul partid de opoziție. Pe de o parte, suveranul a contribuit la „spargerea" blocului liberal, iar pe de altă parte

[27] „Monitorul oficial", nr. 134 din 17 iunie 1930.

[28] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. IX, p. 79.

la „îmblânzirea" celui mai redutabil adversar al său, Vintilă Brătianu. În ziua de 9 iunie 1930 a avut loc ședința Comitetului Executiv al Partidului Național-Liberal, în cadrul căreia Vintilă Brătianu a ținut să declare că renunțarea lui Carol la prerogativele sale în 1925 n-a fost un act impus, ci „s-a făcut de bună voie", și a protestat împotriva faptului că Ferdinand fusese prezentat de noul rege ca „o unealtă a unui partid politic". Șeful Partidului Național-Liberal i-a acuzat pe regenți că și-au călcat jurământul și a apreciat că evenimentul de la 8 iunie era „Actul disperat al unui guvern care crede să-și refacă situația în acest mod", conchizând că „restaurația" reprezenta „o simplă încercare de aventură, fără durată mare". Luând cuvântul, I. Inculeț întreba: „Putem să recunoaștem validitatea acestui act?" Și răspundea: „Nu!". Dar tot el ținea să precizeze: „Noi nu luptăm pentru restabilirea Regenței, care n-a știut să-și facă datoria. O lăsăm să se prăbușească. Ne luăm însă — să se știe — toată libertatea de a hotărî în chestia constituțională". În sfârșit, I.G. Duca era optimist: „dreptatea e cu noi și biruința e cu noi"[29]. La această ședință s-a hotărât excluderea lui Gh. Brătianu din Partidul Național-Liberal, deoarece încălcase disciplina de partid, aderând la ideea anulării actului de la 4 ianuarie 1926[30]. După ședința Comitetului Executiv a fost dat publicității *Manifestul Partidului Național-Liberal către țară,* în care se conchidea: „ne aflăm în fața unei aventuri primejdioase pentru interesele generale ale țării și compromițătoare pentru însuși principiul monarhic"[31].

Vintilă Brătianu a trimis, la 12 iunie 1930, o circulară către președinții organizațiilor județene ale Partidului Național-Liberal, prin care le cerea să convoace de urgență membrii partidului pentru „a le face o expunere asupra acestei grave probleme, dându-le explicațiunile necesare asupra manifestului prin care partidul nostru și-a fixat atitudinea față de schimbarea ordinei constituționale". În document se sublinia necesitatea ca Partidul Național-Liberal „să rămână aceeași forță disciplinată și conștientă" care l-a impus în viața politică a României; în acest sens se cerea urmărirea zilnică a organului de presă „Viitorul" în care se fixa atitudinea

---

[29] *Ședința de ieri a Comitetului Executiv al Partidului Național-Liberal,* în „Viitorul", din 10 iunie 1930.

[30] Constantin C. Giurescu, *Amintiri,* vol. I, București, Editura Sport-Turism, 1976, p. 253.

[31] „Viitorul", din 10 iunie 1930.

partidului față de problemele la ordinea zilei. Caracteristic pentru modul de a gândi și a acționa, pentru concepția liderilor Partidului Național-Liberal este următorul paragraf: „partidul nostru nu urmărește nici turburarea ordinei, nici învrăjbirea între fiii țării, ci înțelege să fie, și astăzi ca totdeauna, un factor de concordie națională"[32].

În fond, Partidul Național-Liberal era complet debusolat. Clădirea clubului central și cea a ziarului „Viitorul" aveau „aspectul unor clădiri părăsite, cu porțile ferecate, cu obloanele trase, cu firmele smulse. În toate aceste clădiri, unde înainte aproape clipă de clipă forfotea un număr mare de oameni, câțiva bărbați cu figurile răvășite se strecurau fantomatic prin încăperile goale"[33]. Ziarul „Viitorul" era scris aproape în întregime de I.G. Duca și de Vintilă Brătianu; conducerea partidului nu mai știa cine a rămas în partid, la cine putea să apeleze, pe cine putea conta. Carliștii organizau, fără contenire, manifestații ostile în fața clubului central al Partidului Național-Liberal; la chioșcuri nu se mai primeau ziarele liberalilor, iar afișele lor erau smulse. S-a ajuns ca un număr de 40 de generali pensionari, rămași credincioși Partidului Național-Liberal, îmbrăcați în uniformă, cu Ordinul „Mihai Viteazul" pe piept, mergând în grup, să împartă pe Calea Victoriei și pe bulevardele Capitalei ziarul „Viitorul"[34].

Partidul Național-Țărănesc privea cu vădită satisfacție degringolada din sânul Partidului Național-Liberal, sperând că se prăbușea principalul său concurent în lupta pentru putere[35]. Partidul Național, condus de N. Iorga, manifesta un sentiment de îngrijorare: „Regele Carol II e al țării. Împotriva lui nu se poate ridica un partid conștient de rolul lui și de răspunderile lui. Partidul Liberal mai are încă vreme să se reculeagă, și să priceapă... Noi dorim cu sinceritate ca Partidul Liberal să judece stările de azi, și să vadă înalta lui datorie"[36]. Punctul de vedere al conducerii Partidului Național-Liberal nu era însușit de mulți membri, care — într-un fel sau altul — cereau reluarea relațiilor cu noul suveran. La întrunirea partizanilor săi, din 15 iunie 1930, I. Th. Florescu ținea să se desolidari-

---

[32] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol II, dos. 3/1930, f. 1.

[33] Amedeu Bădescu, *op. cit., loc. cit.*, f. 42.

[34] *Ibidem*, f. 43.

[35] „Dreptatea", din 16 iunie 1930.

[36] *Greșelile conducerii liberale*, în „Neamul românesc", din 11 iunie 1930.

zeze public de „atitudinea dușmănoasă și nedemnă față de rege a conducerii Partidului Liberal"[37].

Gh. I. Brătianu a declarat în Adunarea Deputaților: „Majestatea Sa regele Carol al II-lea urcându-se pe tronul României în ziua de 8 iunie 1930, membrii Partidului Național-Liberal, credincioși înaltei lor tradiții monarhice, își afirmă nețărmuritul lor devotament față de rege, simbolul unității statului și al prestigiului său"[38]. De asemenea, Gh. Brătianu a adresat un apel către țară în care se spunea: „Un partid de ordine și de guvernământ poate duce o luptă cât de îndârjită împotriva altui partid, împotriva oricărui guvern, el nu poate dușmăni sau bănui pe regele României. Trebuie să spulberăm orice urmă de echivoc. Partidul Național-Liberal, credincios adevăratelor tradiții, trebuie să păsească cu fruntea sus la lumina zilei și să reia legăturile sale normale și firești cu purtătorul Coroanei"[39]. Totodată, el dădea acțiunii sale și sensul primenirii programului și ideologiei liberale, al luptei „împotriva sclerozei bancare care-l amenința"[40]. În fond, Gh. Brătianu urmărea să preia șefia Partidului Național-Liberal, după moartea lui I.G. Duca. În acest sens, este semnificativ un articol apărut în ziarul „Mișcarea" din 19 iunie, în care Gh. Brătianu era prezentat drept „fiul și demnul urmaș al marelui Ion I.C. Brătianu"[41]. În expunerea făcută la 18 iunie în fața aderenților săi din Iași, Gh. Brătianu afirma: „Fiul lui Ion I.C. Brătianu nu poate fi exclus din partidul de care-l leagă nedespărțit și sângele și tradiția"[42]. Gh. Brătianu a fost urmat de câțiva lideri de marcă, între care C. Banu, Istrate Micescu, I. Vasilescu-Valjean, precum și de mai tinerii Atta Constantinescu, Mihai Antonescu, Constantin C. Giurescu ș.a. În aceleași zile și-a anunțat demisia din Partidul Național-Liberal și Ion Sân-Giorgiu, care va deveni unul dintre informatorii de bază ai lui Carol al II-lea[43]. Suveranul privea cu multă simpatie acțiunea lui Gh. Brătianu.

---

[37] *Marea întrunire cetățenească de la sala Amiciția,* în „Omul liber", din 18 iunie 1930.

[38] *Declarațiile d-lui Gh. I. Brătianu de la Cameră,* în „Mișcarea", din 19 iunie 1930.

[39] *Apelul d-lui Gh. I. Brătianu către țară, ibidem,* din 22 iunie 1930.

[40] Constantin C. Giurescu, *op. cit.,* p. 253.

[41] „Mișcarea", din 19 iunie 1930.

[42] *Ibidem,* din 20 iunie 1930.

[43] „Omul liber", din 11 iunie 1930.

Comentând primirea acestuia de către rege, ziarul „Mișcarea" afirma că „Suveranul s-a interesat de acțiunea pe care o desăvârșește, în cercuri tot mai largi, șeful nostru"[44]. În cursul lunii iulie 1930, Gh. Brătianu a fost primit de Carol al II-lea de trei ori; de asemenea, în cadrul întrunirilor organizate de georgiști se trimiteau telegrame de omagiu către rege, la care acesta răspundea cu satisfacție și îndemnuri de succes[45].

Gh. I. Brătianu, devenit „persona grata" pentru noul suveran, a provocat, prin activitatea sa, o vie îngrijorare în tabăra liberală. Vintilă Brătianu, dar mai ales I.G. Duca, au dezlănțuit o campanie extrem de dură la adresa lui Gh. Brătianu, cu scopul de a-l compromite și a-i torpila încercarea de a atrage după el întregul Partid Național-Liberal. În același timp, era limpede că urcarea lui Carol pe tron constituia un fapt împlinit și ca atare trebuiau găsite punți de legătură cu noul suveran. Dar starea de spirit cvasigenerală a membrilor partidului nu era acceptată de Vintilă Brătianu, care se menținea pe o poziție rigidă. Pe de o parte se remarcă activitatea tinerilor liberali, care cereau primenirea programului și ideologiei, democratizarea organizației partidului. Pe de altă parte, exponenții marii burghezii industriale și bancare își exprimau temerea că noul rege va adopta măsuri împotriva instituțiilor economice liberale. Ei nu puteau omite faptul că printre cei chemați în audiență de Carol al II-lea s-a numărat și Dimitrie Burileanu, guvernatorul Băncii Naționale a României[46].

După câteva zile de la „restaurație" s-a constatat o desolidarizare a unor fruntași liberali de poziția inițială și un efort de căutare a punților de legătură cu Palatul. Astfel, într-o declarație făcută presei străine, I.G. Duca afirma: „Avându-și stabilit punctul său de vedere în ultima criză constituțională, Partidul Național-Liberal rămâne în expectativă [...] Nu suntem un partid revoluționar; rămânem un partid monarhic. Nu ne solidarizăm cu ceea ce s-a petrecut. Lăsăm celorlalți răspunderea și așteptăm"[47]. Într-un discurs rostit în ziua de 24 iunie 1930 la Deva, Gh. Tătărescu spunea: „Atitudinea de ieri o cunoașteți: desolidarizare pentru actele săvârșite și expectativă. A fi adoptat o altă poziție ar fi

[44] „Mișcarea", din 26 iunie 1930.

[45] *Ibidem,* din 6 iulie 1930; din 12 iulie 1930; din 16 iulie 1930; din 25 iulie 1930; din 29 iulie 1930.

[46] „Dreptatea", din 15 iunie 1930.

[47] *Declarațiile d-lui Duca,* în „Viitorul", din 17 iunie 1930.

însemnat un acces de lașitate colectivă", în urma căruia suveranul însuși „ne-ar fi privit cu dezgust și am fi oferit țării cea mai monstruoasă schimbare la față înregistrată în analele noastre politice". Și „tânărul liberal" a conchis că ziua de 8 iunie a închis un ciclu istoric și a deschis un altul: „Ne-am închinat în fața puterii faptelor și am recunoscut noua ordine instituită, adoptând atitudinea de așteptare". Declarațiile noului rege că respectă Constituția „deschid perspective noi și conducerea partidului le va lua, la timp, în serioasă considerare pentru a conforma atitudinea partidului în fața acestor perspective"[48]. Luând cuvântul la 30 iunie 1930 la adunarea de la Odorhei, președintele organizației Partidului Național-Liberal din acest județ, Augustin Pordea, afirma: „partidul, în decursul întregului său trecut, a dat dovadă că este monarhic și dinastic [...] În interesul țării, Partidul Național-Liberal dorește ca domnia M.S. regelui Carol al II-lea să fie cât mai înțeleaptă și mai folositoare. Partidul recunoaște noua stare de fapt ce s-a creat"[49]. Vintilă Brătianu a trebuit să ceară audiență la regele Carol al II-lea, care i-a fost acordată în ziua de 9 iulie 1930.

Comentând acest moment, Amedeu Bădescu scria: „Vintilă Brătianu a fost constrâns de partid să meargă la Carol II, să-i prezinte supunerea partidului, să-i explice, în mod penibil, noua poziție, trebuind să-l convingă, lucru și mai greu, de logica și necesarul atitudinii din trecut a Partidului Liberal. Îmbătrânit cu 2–3 ani de înfrângere, trăind intens drama sfârșitului politic al familiei sale, numai cu câțiva ani în urmă în apogeul puterii și hegemoniei politice, copleșit de grave responsabilități față de Partidul Liberal, creat și condus la culmi de importanță istorică de familia sa, și al cărui crepuscul trebuia să-l prezideze, Vintilă Brătianu, trist, având imprimată pe figură toată amărăciunea și umilința din lume, se îndrepta spre Canossa". Și autorul continuă: „Întâlnirea a fost deprimantă pentru Vintilă Brătianu. Regele l-a primit rece, ironic și a ascultat distrat spusele adversarului înfrânt, neputând să-și ascundă ostilitatea. Tot atât de glacial l-a concediat, fără să dea nici un răspuns declarației de acceptare și de supunere ce i se făcea. Cu lacrimi în ochi, bătrânul șef, spunea celuilalt conducător al partidului [I.G. Duca]: «Mi-am făcut

[48] *Justificarea unei atitudini, ibidem* din 26 iunie 1930.

[49] *Manifestația de solidaritate a Partidului Național-Liberal din Odorhei,* în „Universul", din 3 iulie 1930.

datoria... Au fost cele mai grele momente din viața mea». Indiferenți față de drama umană a bătrânului lor șef, câțiva fruntași ai partidului au răspuns în cor: «Nu-i nimic, ce să-i faci? nu se putea altfel. Dar ceea ce este important, greul, s-a făcut... obstacolul prim a fost înlăturat... Proaste sau bune, raporturile cu regele s-au luat»"[50]. Ziarul „Universul" scria: „Audiența pe care d. Vintilă Brătianu a avut-o la M.S. regele înseamnă reluarea raporturilor normale între Partidul Național-Liberal și Coroană"[51]. După audiență a avut loc o consfătuire la locuința lui Vintilă Brătianu, în urma căreia s-a decis trimiterea unei circulare către organizațiile județene, în care să se arate că partidul „a reluat legăturile cu Coroana". Partidul Național-Liberal susținea că era gata să contribuie, cu toate forțele, la scoaterea țării din impasul în care se afla, „dând tot concursul său unei vieți normale de stat"[52].

În ziua de 15 iulie a fost primit în audiență I.G. Duca, celălalt fruntaș al Partidului Național-Liberal. Cu acest prilej, adepții lui Gh. Brătianu au venit în piața Palatului, unde au răspândit manifeste conținând discursul lui Duca din 7 iunie. Pentru a se evita o încăierare între cele două tabere liberale, a fost nevoie de intervenția poliției.

În august 1930, Carol al II-lea a dat „marea lovitură", demonstrând limpede că nu era dispus să se conformeze preceptelor constituționale atât de mult invocate de Iuliu Maniu. Regele a decis să nu mai stea despărțit de Elena Lupescu și s-o aducă în țară, alături de el. Rămasă în Franța, Elena Lupescu se temea că „ochii care nu se văd se uită", de aceea a insistat foarte mult să vină cât mai repede în țară. La 15 iunie ea îi scria lui Carol: „Acum n-am decât o dorință: să fiu cât mai curând lângă tine"[53*]. Deși

---

[50] Amedeu Bădescu, *op. cit., loc. cit.*, f. 48.

[51] „Universul", din 12 iulie 1930.

[52] *Ibidem,* din 13 iulie 1930.

[53] Arh. N.I.C., fond Carol II. Arh. personală, dos. V-651/1930, f. 6–7.

* Într-o scrisoare din 15 iunie 1930, ea recurgea la formule sentimentale: „Sunt 9 zile de când ai plecat, dar mi se par 9 ani, un veac mai bine. Sunt rău bolnavă, aici mă distruge totul, am temperatură continuă 39,5, îți dai seama tu? De ce oare mi-e teamă? Nu vreau să pierd dragostea, căci îți jur că mă omor. Dumnezeu e bun și sigur că voi fi curând lângă tine îngerul meu drag, lângă acela care îmi dă viața toată". Apoi, din nou reapărea teama de o eventuală împăcare a lui Carol cu Elena: „Ce e cu voiajul ce spuneai pentru Of? [Elena] Cred că trebuie ca mama să plece și ea în voiaj". (*Ibidem,* f. 10).

știa că va avea de înfruntat opoziția primului său sfetnic, Carol i-a cerut lui M. Manoilescu să plece la Paris pentru a o aduce pe Elena Lupescu în țară. În ziua de 12 august 1930 Elena Lupescu sosea în România însoțită de M. Manoilescu. În stația de frontieră Episcopia Bihorului se găseau Eugen Bianu (directorul Siguranței) și Ilie Rău (inspector de Siguranță la Oradea). Manoilescu a cerut celor doi să nu cerceteze compartimentele 9 și 10, căci acolo se găsea soția sa, care dormea. La Sinaia, M. Manoilescu a coborât împreună cu Elena Lupescu, pe care a condus-o la castelul Foișor[54]. Ilie Rău a venit la București, unde a relatat președintelui Consiliului de Miniștri despre cele petrecute la frontieră.

Atunci Maniu a decis să meargă personal la Episcopia Bihorului pentru a cerceta problema. Dar în drum a primit un telefon de la Virgil Madgearu, care i-a confirmat că într-adevăr Elena Lupescu sosise în țară. Maniu s-a oprit la Sinaia, cerând audiență la Carol al II-lea, căruia i-a reproșat că nu a respectat „obligamentul" de a nu admite venirea Elenei Lupescu în țară. Regele a negat categoric că aceasta s-ar afla la Sinaia și a chemat administratorul pentru a vedea dacă între angajații castelului se afla o persoană cu acest nume. Într-adevăr, în listele administrației figura o spălătoreasă numită Elena Lupescu, din localitatea Baia (județul Suceava). Iuliu Maniu a replicat că nu la o spălătoreasă se referea el, ci la o cu totul altă persoană[55]. El i-a cerut regelui să accepte demisia din guvern a lui Mihail Manoilescu și a lui Gabriel Marinescu din funcția de prefect al Poliției Capitalei. Regele a argumentat că nu existau motive temeinice pentru asemenea demiteri, dar Maniu a replicat că, potrivit Constituției, suveranul era dator să accepte orice demisie cerută de șeful guvernului și a observat că regele era predispus „a domni absolutist", drept care l-a anunțat că-și depune mandatul. Carol al II-lea a stăruit să nu facă un asemenea gest și să-i ofere răgazul pentru a se „obișnui" cu modul de gândire al primului său sfetnic. La stăruința regelui, Maniu a cedat.

A fost o greșeală fundamentală a liderului național-țărănist, cu consecințe politice pe termen lung, mai ales că, la solicitarea presei, el a declarat că exista un „perfect acord" între guvern și Coroană. Sesizând semnificația momentului august 1930, Pamfil Șeicaru scria: „Ce s-ar fi întâmplat dacă Iuliu Maniu ar fi dat ordin, în calitatea sa de prim-ministru, ca Elena

[54] Zaharia Boilă, *Memorii, loc. cit.*, f. 185.

[55] *Ibidem*, f. 186–187.

Lupescu să fie arestată, sub acuzarea de a fi intrat în țară cu pașaport fals? Cine ar fi cutezat să-i ia apărarea? Atât Partidul Liberal, cât și celelalte partide din opoziție ar fi aplaudat măsura guvernului, care satisfăcea opinia publică. Regele? În august 1930 el se ferea să provoace opinia publică, pe care orice partid politic ar fi aprins-o mulțumită unei agitații violente și bine organizate. Pe ce se rezema Carol în august 1930? Absolut pe nimic. Își închipuie cineva că armata română s-ar fi înfruntat cu unanimitatea partidelor sprijinite de opinia publică spre a apăra pe țiitoarea regelui intrată în țară cu un pașaport fals?"[56]

În primele luni de la venirea ei în țară, Elena Lupescu a stat ascunsă la Sinaia, evitând orice legături cu alte persoane. Peste puțină vreme s-a mutat într-o impozantă vilă din Aleea Vulpache (București), fiind nu o dată văzută și în palatele regale. O dată cu venirea Elenei Lupescu în țară s-a constituit camarila regală, care a jucat un rol important în viața politică a României timp de un deceniu. Principala figură a camarilei era Elena Lupescu, care nu ținea să devină soția legitimă a lui Carol, cum stăruise cu ani în urmă Zizi Lambrino. Ea se mulțumea să fie numită „Duduia" și să stea alături de rege, fără a avea un statut oficial. Elena Lupescu îl domina din punct de vedere sexual pe Carol și a speculat cu inteligență această situație. A știut să facă în așa fel încât să-l sugestioneze pe Carol că oricine era împotriva ei era și împotriva lui, și, ca atare, trebuia înlăturat și chiar distrus. A avut abilitatea de a nu se lăsa prinsă în mrejele anumitor prietenii, dispensându-se fără nici o urmă de regret de oricine i se părea că ar căuta să-i submineze poziția. Deși acționa din umbră, Elena Lupescu a reușit să eclipseze numeroși oameni politici cu experiență. De asemenea, rudele acesteia au beneficiat din plin de favorurile regale. Este suficient să amintim că una din primele acțiuni ale lui Carol al II-lea a fost introducerea unor noi uniforme pentru armata română, care puteau fi procurate de la un singur furnizor — avocatul Dumbrăveanu, vărul Elenei Lupescu, iar construcția noului Palat regal din Calea Victoriei a fost încredințată unei rude apropiate a „Duduiei".

Deoarece presa internațională acorda spații largi aventurilor sentimentale ale lui Carol, precum și faptului că el intenționa să introducă un regim dictatorial în România, regele a indicat luarea unor măsuri de

[56] Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 332.

contrapropagandă. În acest scop au fost folosiți membrii corpului diplomatic și s-au afectat fonduri speciale Ministerului de Externe.

Astfel, la 12 septembrie 1930, Gr. Gafencu, subsecretar de stat la Ministerul de Externe, a trimis o telegramă cifrată tuturor atașaților de presă români, în care se spunea:

„1. Informațiile privitoare la viața intimă a Majestății Sale regelui, în legătură cu noi planuri de căsătorie sau legături cu persoane străine de Curtea Regală și de familia Majestății Sale trebuiesc numaidecât categoric dezmințite.

2. Vă veți da toată silința să preveniți asemenea informații și campanii de acord cu șeful Misiunii de care depindeți, prin intervenții directe pe lângă ziare, agenții de presă și asociații de presă.

3. Veți da cât mai multă publicitate informațiilor exacte cuprinse în interviurile și articolele unor ziariști străini care au fost primiți de Majestatea Sa la București și la Sinaia și care și-au dat seama atât de atmosfera în care regele Carol lucrează, cât și de cuvintele și de vederile sale adevărate.

4. Veți insista asupra hotărârii Majestății Sale, exprimată în mai multe rânduri în mod precis și categoric, să domnească în spiritul Constituției și al legilor fundamentale ale țării"[57].

Cel de-al doilea om al camarilei era Constantin (Puiu) Dumitrescu, numit secretar particular al regelui, pe la care trecea întreaga corespondență politică a suveranului. El ajunsese un sfetnic apropiat al suveranului, care-l consulta sau îl folosea ca purtătorul său de cuvânt în relațiile cu oamenii politici. Acesta nu a ezitat să ceară și să obțină de la Carol al II-lea numirea tatălui său, generalul Constantin Dumitrescu — șeful Cercului de recrutare de la Constanța — în funcția de inspector general al jandarmeriei din România. Una dintre cele mai bizare inițiative luate de generalul Constantin Dumitrescu — de comun acord cu Elena Lupescu și cu mareșalul Palatului (Ilasievici) — a fost aceea de a introduce în „dotarea" jandarmeriei a unor batiste de mătase pe care era imprimat chipul regelui Carol al II-lea. Comentând această inițiativă, Mihail Manoilescu se întreba din ce „imaginație a putut ieși o asemenea afacere, în care trivialitatea, ridicolul și odiosul erau întrunite superlativ în același

[57] Arh. N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale (M.P.N.), Presa Externă, dos. 289, f. 1–2.

timp"[58]. Pentru că ofițerii erau puși într-o situație dificilă, aceea de a-și sufla nasul peste chipul regelui. Principele Nicolae avea să aprecieze că „afacerea batistelor ce aveau efigia lui Carol pe ele" era o „escrocherie de pomină, în care erau implicați Dumitrescu-senior și Lupeasca, desigur cu acordul lui Carol. Mi s-a cerut în repetate rânduri să intervin să împiedic să fie vândute bieților soldați: nu erau pe gratis, țăranul trebuia să le plătească din micul lui avut. Ca să dau curs cererii m-am dus la Sinaia, la vechiul Foișor pe care focul încă nu-l înghițise la acea vreme; m-am așezat într-un jilț, cu fața la Carol. I-am spus că se vorbește mult în popor despre aceste batiste ca despre o afacere murdară, l-am sfătuit să fie extrem de atent, căci nemulțumirea crește. Parcă l-aș fi atins cu un fier roșu; a început să țipe la mine: «Oare de ce să nu aibă dreptul să cumpere batiste cu portretul meu?» Am crezut că va avea un atac de cord. «Ei bine, Carol, chiar eu am să cumpăr una!» S-a calmat cât ai zice pește și, imprudent, m-a întrebat: «La ce-ți trebuie?». «Cum la ce, ca să-mi șterg mucii pe fața ta». A rămas țintuit în scaun, iar eu i-am spus «rămas bun» și am plecat"[59].

Cea mai largă platformă politică din camarila regală o avea M. Manoilescu, aureolat de titlul de „martir" al luptei pentru restaurație. El a fost inclus în toate guvernele din perioada 1930–1931 în calitate de „om al regelui". Deși nu o frecventa pe Elena Lupescu, Nae Ionescu, filozof și ziarist de talent, aspira să devină „ideologul" noului regim. El a jucat un rol important în cultivarea unor idei de dreapta, prodictatoriale în presa românească, iar ziarul său, „Cuvântul", era de fapt un organ pus la dispoziția camarilei regale. Nae Ionescu spera să realizeze o colaborare între Carol al II-lea și legionari, pentru a asigura regimului un „dinamism tineresc". Profesorul era invitat la Palat de rege pentru a discuta diferite probleme, a se sfătui, fapt pe care Nae Ionescu știa să-l pună în valoare, pentru a sublinia rolul său în societatea românească.

Felix Wieder — „gentleman cu aspect occidental, elegant și simpatic", cum îl caracteriza C. Argetoianu — avea avantajul unei averi impresionante și al unei soții frumoase, atât de necesară pentru decorul camarilei. Inteligent și deosebit de abil, Wieder manevra mai ales prin intermediul lui Puiu Dumitrescu. Considerat expert în probleme financiare, Aristide Blank căpătase încrederea lui Carol ca urmare a largului sprijin material pe care i-l acordase în anii exilului, a masivelor daruri pe

[58] Mihail Manoilescu, *Memorii,* vol. II. Ediție Valeriu Dinu, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 275.

[59] Prințul Nicolae de Hohenzollern, *op. cit.*, p. 77–78.

care i le făcea Elenei Lupescu — între care și suma de 11 milioane de lei, cu care aceasta a cumpărat, pe numele soției generalului C. Dumitrescu, casa din Aleea Vulpache, devenită centrul intrigilor politice din România. În februarie 1934 Elena Lupescu a intrat și legal în posesia acestui imobil, fără a mai avea nevoie de intermediar[60]. De asemenea, Puiu Dumitrescu a beneficiat din plin de fondurile oferite de A. Blank.

Nicolae Tabacovici, unul dintre directorii Băncii Marmorosch, Blank et Comp., a intrat în rândurile camarilei prin mijlocirea proprietarului acestei bănci; el a dovedit o capacitate extraordinară de adaptare, câștigând deplina încredere a lui Carol al II-lea și a Elenei Lupescu, prin grația cărora a devenit președintele Consiliului de administrație și director economic al Regiei C.F.R. Un alt membru de bază al camarilei era Alexandru Mavrodi, fost actor de mâna a doua la Teatrul Național din Iași, fost director al ziarului liberal „Viitorul", prețuit de Carol și de Elena Lupescu pentru informațiile pe care le putea oferi despre „bătrânii liberali". Apropiați camarilei erau bancherii Oscar Kaufmann și N. Shapira, precum și Ion Gigurtu, Constantin Argetoianu, Paul Angelescu. Camarila urmărea să conducă din umbră viața economică și social-politică a României și, de aceea, a acționat cu perseverență pentru creșterea rolului monarhiei în viața de stat, pentru un regim de autoritate, împotriva sistemului de guvernare bazat pe partidele politice.

Primul om politic care a sesizat pericolul camarilei regale pentru funcționarea normală a regimului parlamentar-constituțional a fost Iuliu Maniu. Pentru a o îndepărta pe Elena Lupescu de la Palat, el a socotit că cea mai bună soluție era să obțină încoronarea regelui Carol al II-lea împreună cu principesa Elena la Alba Iulia[61]. Dar suveranul a evitat să dea curs acestei propuneri. Căutând să forțeze luarea unei decizii, Iuliu Maniu a prezentat demisia guvernului său la 8 octombrie 1930. Era, așa cum aprecia N. Iorga: „o ciocnire între voința regelui și aceea, care nu cunoaște margini, a președintelui de Consiliu"[62]. Maniu a invocat motivul că se simțea obosit, cu sănătatea zdruncinată, astfel încât avea nevoie de un concediu de odihnă. De această dată, Carol al II-lea a admis „îndreptățirea" motivelor invocate[63]. Demisia lui Iuliu Maniu — mai ales prin

[60] Arh. N.I.C., fond Carol II. Arhiva personală, dos. VII-271, f. 1.
[61] *Ibidem*, fond M.P.N. Presa Externă, dos. 303, f. 1–4.
[62] N. Iorga, *Doi ani de restaurație*, p. 22.
[63] *După demisiunea d-lui Maniu*, în „Dreptatea", din 9 octombrie 1930.

motivația adusă — a îmbrăcat o formă protestatară, platonică. Pamfil Șeicaru aprecia, cu deplin temei, că octombrie 1930 „a fost un moment decisiv, când se putea impune regelui cămașa de forță a simțului de răspundere, ceea ce implica și teama de reacția spiritului public. Personal, desigur, Iuliu Maniu a apărut ca un om politic de o pilduitoare rigiditate morală, dar Partidul Național-Țărănesc, prin faptul că nu s-a solidarizat cu șeful lui, a dat dovadă că era gata la toate tranzacțiile. Pe de altă parte, era adevărat că Iuliu Maniu n-a cerut partidului să treacă la opoziție, și zadarnic se va căuta în presă o declarație prin care să se fi explicat cauzele demisiei, pentru a solidariza opinia publică cu atitudinea lui"[64]. În ședința Comitetului de Direcție al Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a declarat, din nou, că „se constată un perfect acord între partid și Coroană, cât și în sânul partidului"[65]. Evident că asemenea declarații l-au încurajat pe Carol al II-lea în acțiunile sale.

Guvernul Gh. Gh. Mironescu s-a constituit la 10 octombrie 1930, având la bază programul Partidului Național-Țărănesc. Pentru a limita efectele crizei economice și mai ales a diminua cheltuielile bugetare, guvernul a luat unele măsuri de „austeritate", între care desființarea a cinci subsecretariate de stat, dreptul unui funcționar de a primi un singur salariu, chiar dacă acesta ocupa mai multe funcții, reducerea personalului Legațiilor României. Profitând de ocazie, Carol al II-lea a declarat public că renunță să se încoroneze la Alba Iulia. Într-un interviu acordat ziarului „Daily Mail" din 4 decembrie 1930 el a spus: „Față de marile probleme de ordin cu totul urgent ale României, încoronarea nu poate fi o chestiune de actualitate, cu atât mai mult cu cât această solemnitate implică mari cheltuieli, care nu se pot face în timpurile de față, când se cere și statului, ca și fiecărui cetățean în parte, mari economii"[66].

Din a doua jumătate a anului 1930 se constată o activizare a forțelor de dreapta, care se pronunțau pentru introducerea unui regim de autoritate monarhică. Într-un memoriu înaintat regelui la 20 septembrie 1930, L.A.N.C. afirma: „Remediul crizei generale stă numai în înlăturarea partidelor ca organe de guvernare, restabilind Constituția. Regele

---

[64] Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 332.

[65] „Dreptatea", din 11 octombrie 1930.

[66] *Un interviu al M.S. regelui,* în „Dreptatea", din 6 decembrie 1930.

să-și numească miniștrii săi direct, și nu prin șefii de partid"[67]. Memorii cu un conținut similar curgeau pe adresa suveranului, fiind trimise de persoane diverse, a căror preocupare comună era instaurarea unui guvern de „autoritate". O bună parte a opiniei publice își pusese speranțele în regele Carol al II-lea. Dar timpul se scurgea, iar aceste speranțe se diminuau. Situația economică se deteriora, viața oamenilor se înrăutățea, frământările sociale creșteau în amploare. Deoarece țăranii nu-și puteau plăti impozitele, guvernul a dat ordin ca acestea să fie încasate cu „orice preț", astfel că perceptorul și jandarmul recurgeau la tot felul de presiuni, inclusiv la vinderea „la licitație" a lucrurilor din casă. Împrumuturile contractate trebuiau plătite, iar reprezentantul băncilor străine, Roger Auboin, cerea regelui reducerea bugetului, a cheltuielilor pentru achitarea cuponului[68].

Entuziasmul generat de actul restaurației a dispărut în câteva săptămâni, iar regele Carol al II-lea risca să rămână o speranță fără acoperire. De aceea, el a decis să acționeze mai energic, folosind în acest scop presa. Din inspirația camarilei, aceasta a început să acrediteze ideea că se impunea un „ritm nou" în viața politică și el putea fi realizat numai de Carol al II-lea. Forma pe care trebuia să o ia noul regim era guvernul „peste partide". Puiu Dumitrescu a fost însărcinat să transmită conducerilor Partidului Național-Liberal și Partidului Poporului dorința suveranului ca acestea să revină în Parlament pentru a-și demonstra voința de normalizare a vieții politice. Partidul Poporului a acceptat — „din deferență față de Coroană"[69] — să-și reia locul în Adunarea Deputaților și în Senat, deși aprecia că motivele care au determinat retragerea lui, în august 1929, continuau să existe. La rândul său, Comitetul Executiv al Partidului Național-Liberal a publicat un comunicat în care se arăta că, în urma apelului făcut de rege, parlamentarii liberali își reiau locurile în Corpurile legiuitoare; totodată se făcea următoarea remarcă semnificativă: „Partidul se pune în serviciul Coroanei spre a o ajuta la normalizarea vieții

---

[67] *Dictatura partidelor și „guvernul constituțional"*, în „Apărarea Națională", din 28 septembrie 1930.

[68] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 382.

[69] *Partidul Poporului și reintrarea în Parlament*, în „Universul", din 16 noiembrie 1930.

politice și la restabilirea funcționării actualului nostru regim constitu-țional"[70].

În mesajul de deschidere a Corpurilor legiuitoare, la 15 noiembrie, regele Carol al II-lea a strecurat următoarea frază, căreia atunci nu i s-a sesizat adevărata semnificație: „Fericit de a mă găsi în mijlocul domniilor voastre, țin să afirm din nou dorința și speranța mea de a vedea conlucrând în mod armonic toate forțele vii ale națiunii la consolidarea și neîncetata înălțare a patriei"[71].

Această idee a devenit subiectul unei ample dezbateri în presă. Tonul a fost dat de ziarul „Universul", care la 30 noiembrie a publicat un interviu cu Constantin Argetoianu, în realitate un text al cărui conținut fusese fixat de însuși regele Carol al II-lea[72]. Vorbind ca și cum nu ar fi făcut parte din nici un partid politic, ba chiar ca un adversar al acestora, C. Argetoianu critica atât partidul de la guvern cât și pe cele din opoziție pentru că nu aveau „o idee clară despre soluțiile cerute" de situația grea a țării: „Vechiul organism de stat trebuie nu numai îmbrăcat în țoale noi, dar și toate obiceiurile noastre trebuie primenite". El cerea adoptarea unui „ritm nou" în conducerea statului, întemeiat ca o „autoritate neștirbită", pe „disciplină morală și fizică". Cel ce putea întrona acest „ritm nou" era, după opinia sa, numai regele Carol al II-lea, în care Argetoianu vedea „chezășia unui viitor mai bun și a realizării menirii noastre ca popor". Pentru înfăptuirea acestuia, suveranul trebuia „scutit de alte preocupări", cum ar fi cele privind situația familială, precizând că divorțul inițiat de M.S. Elena „este și rămâne definitiv", iar cei care discută această problemă „fac rău țării și bine nimănui". Profund iritat de acest interviu, Vintilă Brătianu a convocat la 2 decembrie Comitetul Executiv al Partidului Național-Liberal, declarând că atitudinea lui C. Argetoianu „este un act de indisciplină față de partid și o nesocotire condamnabilă a directivelor acestuia"[73]. La 10 decembrie 1930, Comitetul Central al Partidului Național-Liberal constata că, prin atitudinea sa, C. Argetoianu s-a pus în

---

[70] *Întrunirea Comitetului Executiv al Partidului Liberal, ibidem.*

[71] *Deschiderea sesiunii Corpurilor legiuitoare, ibidem,* din 17 noiembrie 1930.

[72] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine,* vol. IX, p. 122.

[73] *Cum s-a produs excluderea d-lui Argetoianu,* în „Dreptatea", din 5 decembrie 1930.

afara partidului, ceea ce echivala, de fapt, cu excluderea lui din Partidul Național-Liberal.

Peste 12 zile, Vintilă Brătianu înceta subit din viață, fapt cu profunde consecințe pentru evoluția partidului în fruntea căruia se afla, și chiar pentru istoria României în general. Amedeu Bădescu scria: „Vintilă Brătianu lua cu el în mormânt orice veleitate de hegemonie și de dominație a Partidului Liberal și a familiei Brătianu în viața publică și națională a poporului român"[74].

Grigore Gafencu aprecia că pe neașteptate „a dispărut din viața noastră politică personalitatea cea mai jenantă. Vintilă Brătianu jena pe rege, căruia nu i s-a supus decât pe jumătate și desigur cu numeroase rezerve mentale, jena partidul său, pe care îl îndepărta de rege și deci de putere, jena pe Duca, îndepărtându-l de șefie, jena partidul nostru [P.N.Ț.], viața parlamentară și viața politică, deoarece era un element de permanentă fricțiune și iritare, jena viața noastră economică, instituțiile bancare și industriale ce trăiau sub teroarea lui, financiarii străini care-l considerau drept o continuă primejdie pentru plasamentele lor în România. Acest om, de o aparență modestă, s-a întins într-atâta în această țară, moștenită de la tatăl lui, încât nu e om care să nu fi resimțit ca o sarcină prezența lui"[75].

Noul șef al Partidului Național-Liberal, I.G. Duca — fire suplă, cu o largă viziune asupra complexității vieții politice — a acționat de o manieră mult mai dibace pentru a apropia Partidul Național-Liberal de putere și de a o dobândi într-un viitor cât mai apropiat. În discursul rostit cu prilejul alegerii sale, I.G. Duca a spus: „Partidul Național-Liberal stă cu hotărâre astăzi ca întotdeauna în slujba țării și în slujba Coroanei [...] Partidul Național-Liberal stă în slujba Coroanei cu devotamentul lui întreg și cu lealitatea cea mai desăvârșită. Călăuzit de aceste sentimente, el înțelege să ajute din toate puterile lui pe M.S. regele Carol al II-lea în greaua și înalta sa misiune"[76].

Între timp, situația economică a țării continua să se agraveze. Încasările bugetare nu atingeau nici jumătate din prevederile planificate, întrucât populația devenise realmente insolvabilă. În acest context, guvernul a

---

[74] Amedeu Bădescu, *op. cit.*, vol. I, *loc. cit.*, f. 53.

[75] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 153.

[76] „Universul", din 30 decembrie 1930.

introdus de la 1 ianuarie 1931 prima „curbă de sacrificiu", prin care salariile se diminuau cu 10–12%. Mișcările sociale au luat amploare. În ziua de 29 ianuarie 1931, circa 10 000 de muncitori au demonstrat pe Calea Griviței din București, împotriva curbei de sacrificiu recent introduse de guvern. Autoritățile au intervenit cu brutalitate, două persoane fiind ucise[77]. Frământările țărănești creșteau în intensitate; având în vedere starea de tensiune existentă la sate, partidele politice au început să se preocupe de problema datoriilor agricole. Guvernul a venit în martie 1931 cu un proiect de lege contra camătei, care punea unele stavile în calea cămătarilor abuzivi.

Pe acest fond de nemulțumiri populare, Garda de Fier a început să-și facă tot mai simțită prezența în viața politică. Presa „din Sărindar" — „Adevărul" și „Dimineața" — a desfășurat o vie campanie împotriva legionarilor, acuzându-i că la 4 iulie 1930 au incendiat locuințele evreilor din Borșa (Maramureș), că au pus la cale atentatul asupra subsecretarului de stat Constantin Angelescu (21 iulie 1930). La 8 noiembrie 1930 a fost inaugurat sediul din București al Gărzii de Fier, în biroul „căpitanului" fiind așezate trei tablouri, reprezentându-i pe Mussolini, Carol al II-lea și Hitler. La 30 decembrie, un elev de liceu, Constantin Dumitrescu, a încercat să-l împuște pe Emil Socor, directorul ziarului „Adevărul", dar atentatul a eșuat. Pe fondul unei campanii de presă extrem de intense împotriva legionarilor, la 2 ianuarie 1931, din inițiativa ministrului de Interne Ion Mihalache, Garda de Fier a fost scoasă în afara legii[78].

Realizând că nu puteau face față situației extrem de grele a țării, generată în primul rând de accentuarea crizei economice, unii fruntași național-țărăniști au trebuit să accepte ideea guvernului de „uniune națională". Astfel, la consfătuirea majorităților parlamentare din ianuarie 1931, I. Mihalache afirma că guvernul nu refuza „colaborarea nimănui". Și făcând o aluzie la zvonurile că regele dorea înlăturarea național-țăraniștilor de la putere, el declara: „Când împrejurările o vor cere — fiindcă nici un guvern nu este etern — guvernul va ști cel dintâi că pleacă, iar nu cafenelele care trag cu urechile pe la scara de serviciu"[79]. Criza s-a declanșat prin demisia din guvern a lui Mihail Manoilescu, sub motiv că, prin

[77] „Aurora", din 5 februarie 1931.

[78] Arh. N.I.C., fond Președ. Cons. Min., dos. 28/1931, f. 8.

[79] „Dreptatea", din 3 aprilie 1931.

votul din 1 aprilie 1931, Adunarea Deputaților îi anulase proiectul de lege privind înființarea unei societăți pentru industria chimică; deși Parlamentul a revenit asupra deciziei inițiale și a adoptat proiectul de lege, M. Manoilescu și-a menținut demisia. Dându-și seama că actul lui M. Manoilescu era sugerat din „Înalt ordin", Gh. Gh. Mironescu a depus mandatul guvernului la 4 aprilie 1931.

2. *Guvernul de „uniune națională"*

Pentru realizarea planurilor sale, învăluite în formula guvernului de „uniune națională", regele a încredințat mandatul de constituire a acestuia lui Nicolae Titulescu, ministrul României la Londra și reprezentantul țării noastre la Societatea Națiunilor. Acceptând această misiune, de la 10 aprilie Titulescu a avut întrevederi separate cu șefii partidelor politice, dar, după repetate încercări, n-a putut ajunge la un rezultat pozitiv. Apreciind că tensiunea dintre partidele politice ajunsese la punctul culminant, că acestea nu erau capabile de a stabili un front comun, regele a decis să intervină energic pentru a-și impune propria-i voință. În consecință, el i-a chemat, la 14 aprilie, pe șefii partidelor politice într-o audiență colectivă, adresându-li-se pe un ton energic, ultimativ: „De când m-am urcat pe tronul glorioșilor regi Carol I și Ferdinand, am fost dus de gândul de a strânge într-un singur mănunchi forțele vii ale țării. Astăzi am găsit că a sunat ceasul ca această dorință să se îndeplinească". El a cerut că „până mâine seară înțelegerea dintre partide să fie desăvârșită, așa ca acest guvern ce-l doresc din tot sufletul și din adâncul conștiinței mele să se poată înfăptui chiar în acea zi [...] Dacă, din păcate, guvernul de uniune națională nu se va înfăptui, eu unul nu voi purta nici o răspundere, având conștiința că am făcut toate sforțările ce le poate face un suveran în această împrejurare"[1]. Șefii partidelor păreau uluiți. Doar N. Iorga a luat cuvântul pentru a declara că este nevoie de supunere față de cuvântul regelui și că el o va face. Dr. N. Lupu a întrebat care va fi programul economic al acestui guvern, dar suveranul a replicat tăios: „Sunt sătul de programe".

Aflând despre înlăturarea, la 16 aprilie, a regelui Alfons al XII-lea al Spaniei, Carol al II-lea n-a avut curajul să meargă până la capăt. El l-a

[1] „Neamul românesc", din 16 aprilie 1931.

chemat la palat pe N. Iorga, căruia i-a încredințat mandatul de a prezida noul guvern, precum și lista miniștrilor care urmau să depună jurământul în seara aceleiași zile. Constantin Argetoianu descrie astfel starea de spirit a lui Iorga din acel moment: „Nu văzusem de mult un om așa de fericit. Lumea era a lui! Îi scânteiau ochii, barba, nasul! Turneul miniștrilor nu ne-a luat mai mult de o jumătate de ceas. Iorga intra ca o vijelie în casele oamenilor și, fără să le zică bună ziua, îi întâmpina cu «ești ministru», față de care interpelatul încerca să bâlbâie ceva ca: «Bine, dar...». «Nici un dar. Ești ministru. La 7½ la mine acasă, în frac și decorații. La 8 depunem jurământul». Rămâneau viitorii miniștri cu gura căscată, pe mâinile soțiilor, încântate, uitând să mai conducă la ușă pe «domnul prim-ministru». Domnul prim-ministru, cu aripi la călcâie, ca Hermes redivivus, zbura spre automobil, cu mine după el și la altul [...] Pe Manoilescu, negăsindu-l acasă, l-am angajat telefonic, iar pe Vâlcovici, după ce l-am căutat și la Universitate, l-am rechiziționat cu poliția"[2].

Guvernul Nicolae Iorga a depus jurământul în ziua de 18 aprilie 1931. La ceremonia desfășurată la Palatul Regal, Carol al II-lea afirma că miniștrii „s-au descătușat" de apartenența la partidele politice și că „dezlegați de orice interes, în afară de cel al binelui țării, sunt sigur că veți lucra așa încât să corespundeți așteptărilor tuturor". Răspunzând, N. Iorga declara: „Vom face tot ce putem ca să răspundem încrederii Majestății Voastre [...] La vârsta mea omul nu mai e dominat de nici o ambiție deșartă, ci numai de dorința de a face bine și de a isprăvi frumos [...] Astfel sper că Majestății Voastre nu-i va părea rău de momentul când a crezut în noi"[3]. Un atent cercetător al activității lui Carol al II-lea aprecia că guvernul Iorga „constituie replica pe care regele o dădea partidelor politice care nu au înțeles să răspundă la apelurile ce li s-au adresat și era în același timp o lecție pentru ele, arătându-le că țara se poate conduce la nevoie și cu un guvern în afara partidelor"[4]. Într-adevăr, suveranul făcuse un pas hotărât pe calea instaurării unui regim personal, folosindu-se de N. Iorga, ale cărui sentimente monarhice erau bine cunoscute și care, neavând un partid puternic, nu ținea prea mult la existența partidelor politice.

---

[2] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine,* vol. IX, p. 209.

[3] „Neamul românesc", din 20 aprilie 1931.

[4] M.I. Costian, *op. cit.,* p. 83.

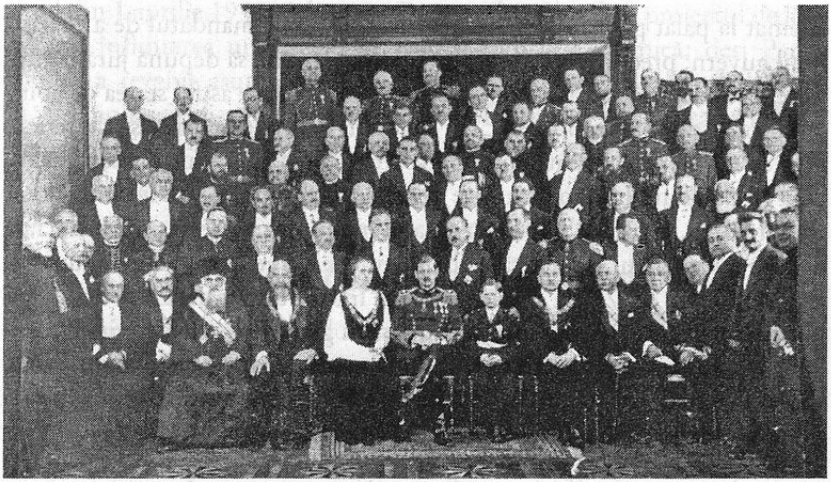

Familia regală în mijlocul unor fruntași politici și militari

Regele Carol al II-lea a mizat pe prestigiul personal al lui N. Iorga, punând în fruntea guvernului un om ale cărui sentimente patriotice și de iubire față de popor nu puteau fi puse la îndoială. N. Iorga a acceptat acest post în speranța că va putea face „puțin bine" țării, că va realiza unele îmbunătățiri, mai ales în domeniul învățământului. De asemenea, nu pot fi neglijate nici ambițiile politice ale lui N. Iorga, care dorea, după o atât de lungă carieră politică, să ocupe funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Într-o declarație făcută ziariștilor străini, N. Iorga spunea: „Mi-am oferit spatele meu destul de voinic ca un sfânt Cristofor pentru ca să susțin ideea monarhică și persoana regelui, căruia îi aparțin din toată inima"[5].

Dincolo de anumite aspecte pitorești privind formarea guvernului Iorga, în aprilie 1931 s-a petrecut un fapt fără precedent în istoria românilor: alcătuirea listei miniștrilor de către rege. N. Iorga nu a dat nici o atenție acestui fapt grav, care însemna o încălcare a normelor legale. Constituția din 1923 prevedea că regele „numește pe miniștrii săi", iar legea pentru organizarea ministerelor preciza: „Regele desemnează persoana însărcinată cu formarea guvernului. Decretul de numire a președintelui

[5] „Neamul românesc", din 20 aprilie 1931.

Consiliului se contrasemnează de președintele de Consiliu demisionat sau revocat; el poate fi însă contrasemnat și de noul președinte de Consiliu". Apoi, președintele Consiliului de Miniștri desemnat alcătuia lista miniștrilor, pe care o prezenta regelui, care făcea numirile prin decret. După semnarea decretului, președintele Consiliului de Miniștri împreună cu miniștrii săi depuneau jurământul: „Jur să respect Constituțiunea și legile țării, să apăr drepturile ei și să păstrez secretele de stat"[6]. Carol al II-lea a nesocotit aceste prevederi legale, iar N. Iorga a primit lista propusă de rege: „Aceasta sau oricare alta, îmi era indiferent", deoarece „Nu era vorba, ca într-un guvern al meu, cu oamenii mei, care să mă cunoască, să mă stimeze și să mă iubească, de a avea o inițiativă în toate ministerele, ci numai de a încerca sfaturi prietenești, pe care le primește cine vrea"[7]. Ulterior, el avea să precizeze: „Amintesc că în timpul guvernării mele mi-au fost închise Internele, Finanțele, Siguranța, Poliția, Sănătatea, Legația de la Paris"[8].

Noul președinte al Consiliului de Miniștri și-a inaugurat activitatea prin vizite la șefii partidelor politice, cărora le-a lăsat câte o scrisoare în care-și exprima speranța că guvernul său, „fără caracter de partid", se va bucura de înțelegerea și sprijinul partidelor respective. În primul moment liderii partidelor politice au avut o atitudine de expectativă. Partidul Național-Țărănesc declara că-și va fixa poziția după ce va vedea guvernul „la acțiune"[9]; Partidul Național-Liberal afirma că era în așteptarea „soluțiilor precise" ale cabinetului[10], iar Partidul Poporului se declara alături de acesta „în actele folositoare țării", precizând că-l va combate în cele dăunătoare[11]. L.A.N.C. își exprima satisfacția pentru inaugurarea guvernării „în afară și fără partide, în care cuvântul M.S. regelui să fie hotărâtor"[12].

Câștigarea alegerilor parlamentare, fixate pentru 1 iunie la Adunarea Deputaților și 4–6 iunie la Senat, era o problemă vitală pentru guvern și pentru politica inițiată de Carol al II-lea. De aceea, au fost luate măsuri

---

[6] „Monitorul oficial", nr. 169 din 2 august 1929.
[7] N. Iorga, *Doi ani de restaurație, loc. cit.*, p. 423.
[8] *Ibidem*, p. 463.
[9] „Dreptatea", din 22 aprilie 1931.
[10] „Viitorul", din 21 aprilie 1931.
[11] „Îndreptarea", din 21 aprilie 1931.
[12] „Apărarea națională", din 26 aprilie 1931.

speciale: trecerea lui C. Argetoianu în fruntea Ministerului de Interne la 7 mai, înlocuirea prefecților național-țărăniști cu sprijinitori ai guvernului, încheierea de carteluri electorale cu numeroase organizații și asociații profesionale, precum și cu unele organizații politice. Ziaristul A.P. Samson scria: „La Ministerul de Interne, în birouri, pe săli, în curte, se constituiau rapid «asociații» de vânători, de cojocari, de pescari, de geamgii etc. Se alcătuiau liste de candidați, se negociau «capi de liste». În fiecare zi, zarvă mare: curtea era plină, iar bodegile și cofetăriile din jur făceau o treabă grozavă: oamenii veneau aici să mai discute, să scrie actul de «constituire», să alcătuiască liste"[13]. Iorga își punea mari speranțe în influența acestor asociații reprezentând „societatea civilă", cu care spera să câștige alegerile.

Dar Carol al II-lea și-a dat seama că, pentru a-și asigura victoria în alegeri, guvernul avea nevoie de sprijinul unui partid puternic, cu aderență în rândul maselor și cu experiență în ducerea luptei electorale. În acest scop, C. Argetoianu a încheiat un cartel electoral cu I.G. Duca, în baza căruia Partidul Național-Liberal candida pe listele Uniunii Naționale, avându-și rezervate 80 de locuri în Adunarea Deputaților și 20 în Senat[14]. Acest cartel electoral a creat o adevărată senzație în rândul opiniei publice, iar aprecierile au evoluat de la considerarea lui ca un act de mare înțelepciune, până la acuzația de sinucidere politică. Evident, nu sentimentele, ci rațiunile politice au condus spre realizarea acestui cartel. Carol al II-lea a urmărit să asigure victoria în alegeri a guvernului de „uniune națională", care urma să beneficieze de sprijinul unui partid puternic, bine organizat, cu bogate resurse financiare. Explicând scopul încheierii acestui cartel, I.G. Duca spunea: „Să răspundem, în vremurile grele de astăzi, la apelul de destindere și uniune națională al Majestății Sale regelui și să ne menținem neștirbită situațiunea noastră de opoziție precumpănitoare în împrejurările actuale"[15]. Fără îndoială, încheierea cartelului a fost determinată de dorința liderului Partidului Național-Liberal de a-și dovedi loialitatea față de rege, precum și de hotărârea de a devansa Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal (Gh. Brătianu), pentru a

[13] A.P. Samson, *Memoriile unui gazetar*, București, Editura Cartea Românească, 1979, p. 199.

[14] „Cuvântul", din 8 mai 1931.

[15] „Viitorul", din 16 iunie 1931.

se menține pe primul plan al vieții politice. Cartelul avea un caracter limitat, după alegeri Partidul Național-Liberal putându-și relua libertatea de acțiune. Chiar dacă el afecta prestigiul și tradițiile liberale, cartelul era rezultatul unei tactici care s-a dovedit utilă pentru Partidul Național-Liberal, cel puțin din trei motive: a limitat spărtura făcută prin plecarea lui Gh. Brătianu, a apropiat partidul de putere, l-a impus în centrul vieții politice, creându-i un larg câmp de vizibilitate asupra activității regelui și a guvernului.

În ziua de 10 mai 1931 s-a organizat parada militară la care publicul a putut vedea, pentru prima dată, noile uniforme realizate de Carol al II-lea. Grigore Gafencu nota: „Armata noastră și-a schimbat cu desăvârșire înfățișarea. Șepci ca la ruși și ca la japonezi. Culori violete. Uniforme de toate felurile: avem regimente de englezi, de suedezi, de germani din vremea imperiului [...] O revistă de Music Hall — uniforme ciudate, multicolore, neobișnuite, în afară de tradițiile și datinile armatei noastre; în opoziție, de asemeni, cu simplicitatea și uniformitatea cerute de necesitățile războiului [...] Regele privea defilarea. Călare pe un cal alb, cu buzduganul în mână, coiful imperial pe cap, șireturi, fireturi, zorzoane și decorații, părea Wilhelm al II-lea pe calul lui Napoleon!"[16]

Preocuparea centrală a regelui și a guvernului era câștigarea alegerilor parlamentare. În timpul campaniei electorale, N. Iorga a evidențiat marile greutăți prin care trecea țara, criticând vehement partidele politice — acuzate că ele și numai ele purtau răspunderea situației dezastruoase în care se afla statul — și a promis că va „îndrepta" situația existentă. Este de remarcat faptul că manifestele electorale ale Uniunii Naționale aveau imprimat chipul regelui Carol al II-lea pentru a sublinia și mai mult că acesta dorea obținerea victoriei de către guvern. Partidele din opoziție și-au axat campania electorală pe ideea apărării regimului parlamentar-constituțional, luând atitudine — mai mult sau mai puțin fățiș — împotriva tendințelor autoritare ale regelui. La rândul lor, Partidul Social-Democrat și Blocul Muncitoresc-Țărănesc au insistat asupra necesității de a fi menținute și extinse drepturile și libertățile cetățenești[17].

---

[16] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 147–148.

[17] Biblioteca Academiei Române, Cota A XV-1, nr. inv. 325; „Socialismul", din 17 mai 1931.

Guvernul a reușit să câștige alegerile (47,49% din totalul voturilor)[18], dar el și-a putut asigura majoritatea parlamentară numai datorită „primei electorale" pe care a primit-o în baza legii din martie 1926. Dacă adăugăm faptul că cel mai important aport electoral a venit din partea Partidului Național-Liberal, apare și mai limpede situația precară a guvernului.

Opoziția a contestat rezultatul alegerilor. Iuliu Maniu declara: „Alegerile au fost pregătite prin acte dictatoriale și anticonstituționale, numeroși alegători au fost bătuți și schingiuiți, s-au furat urnele. Evident, un Parlament astfel compus nu are autoritate morală și politică de a legifera și a conduce țara"[19].

Alegerile trebuiau să însemne, pentru viața statului român, sfârșitul regimului de partid, dar ele au dovedit viabilitatea regimului parlamentar-constituțional întemeiat pe partidele politice. O semnificație deosebită au avut-o succesele înregistrate de partidele muncitorești, P.S.D. și mai ales B.M.Ț., care întrunea — pentru prima dată în istoria sa — peste 2% din totalul voturilor pe țară, trimițându-și 5 reprezentanți în forul legislativ suprem al României. Aceștia au fost însă invalidați pentru „vicii de formă", sub motiv că unul dintre candidați suferise o condamnare[20].

În iunie 1931 s-au organizat, pentru prima dată, serbările „restaurației". La 7 iunie 1931, Nicolae Malaxa și Max Auschnitt s-au prezentat la Palat cu o servietă în care existau 100 milioane de lei pe care au oferit-o regelui cu această motivare: „Majestate, industria grea vă este profund recunoscătoare pentru tot ce ați făcut și vă roagă să primiți această sută de milioane de lei ca o modestă contribuție pentru operele de asistență ale Palatului". Carol nu numai că n-a refuzat această substanțială „atenție", dar le-a strâns mâna și i-a decorat pe cei doi[21]. Cu acest prilej regele a făcut dovada unei dorințe de a aduna averi cât mai substanțiale, acceptând, în anii următori, pachete de acțiuni la diferite întreprinderi și bănci, solicitând scutiri de taxe vamale pentru importurile și exporturile de bunuri aparținând Casei Regale, primind din partea unor instituții publice —

---

[18] „Monitorul oficial", nr. 131 din 10 iunie 1931.

[19] „Dreptatea", din 14 iunie 1931.

[20] S. Cutișteanu și Gh. I. Ioniță, *Electoratul din România în anii antebelici,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 195.

[21] Alexandru Gârneață, *Adevărata istorie a unei monarhii. Familia de Hohenzollern,* București, Editura Cartea Românească, f.a., p. 110.

primării, prefecturi, asociații — importante cadouri, de la tablouri și bijuterii, până la lemne de foc și fân pentru caii Palatului.

Activitatea guvernamentală și parlamentară a fost puternic marcată de evoluția crizei economice. Dintre legile adoptate din inițiativa guvernului Iorga se cuvin a fi subliniate cea pentru conversiunea datoriilor agricole și cea privind învățământul, ambele votate în aprilie 1932. În ansamblul său însă, guvernul Iorga n-a găsit soluțiile de rezolvare a marilor probleme cu care se confrunta țara. Criza economică a înaintat în ritm galopant, atingând punctul ei maxim la sfârșitul anului 1931, lovind grav în nivelul de trai al tuturor categoriilor de oameni ai muncii, ceea ce a avut ca efect o dramatică accentuare a conflictelor sociale.

Blocarea producției economice a avut ca rezultat reducerea surselor de finanțare a bugetului. În aceste condiții, bugetul s-a diminuat de la 40 miliarde lei în 1931 la 25 miliarde lei în 1932. Cele mai mari reduceri bugetare au vizat învățământul, deși în fruntea acestui departament se afla însuși Nicolae Iorga. În ianuarie 1932 s-a trecut la aplicarea celei de a doua „curbe de sacrificiu", prin reducerea cu 10–15% a salariilor funcționarilor publici. Cei obligați să se „sacrifice" erau oamenii de rând, pentru că la nivelul cel mai înalt al societății cheltuielile erau adesea sfidătoare prin dimensiunile lor.

O bună parte a acestor cheltuieli s-au făcut pentru membrii familiei regale. Astfel, guvernul a trebuit să se implice în unele chestiuni ale familiei domnitoare, să consume importante fonduri materiale ale statului român pentru rezolvarea acestora. La 24 iulie 1931, cu ocazia căsătoriei principesei Ileana cu Anton de Habsburg[22], guvernul a trebuit să doneze miresei — la cererea expresă a regelui — un colan de briliante în valoare de 2 800 000 lei[23]. Nicolae Iorga a avut naivitatea să-l întrebe pe Argetoianu „de unde furăm noi banii ăștia", dar, la precizarea ministrului de Finanțe că „scula" fusese aleasă chiar de rege, n-a mai cerut explicații. Cu același prilej, Mihail Manoilescu a oferit miresei, în numele Băncii Naționale a României, un milion de lei"[24]. Carol al II-lea a folosit prilejul pentru a scăpa de sora sa „vitregă" și a da o nouă lovitură reginei Maria, care

[22] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Nuntă la castelul Peleș*, în „Magazin istoric", nr. 5, din mai 2001.

[23] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, vol. IX, p. 367.

[24] Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. II, p. 370.

Principesa Ileana

o considera pe Ileana copilul ei favorit[25]. Sub motiv că prezența unui Habsburg pe teritoriul României ar fi putut da naștere la nemulțumiri, mai ales în Transilvania, Carol a acceptat căsătoria numai cu condiția ca tânăra pereche să se stabilească în străinătate, putând veni în țară cel mult o lună pe an, și atunci cu aprobarea sa.

Noi probleme s-au ivit în legătură cu principele Nicolae, care a căutat să-și oficializeze legătura cu Ioana Doletti, precum și în cazul relațiilor dintre Carol al II-lea și fosta sa soție, Elena, ambele aplanate pe seama bugetului statului. Principele Nicolae și Ioana Doletti Săveanu s-au căsătorit la 28 octombrie 1931 în localitatea Tohani (Buzău). Deoarece articolul 13 din statutul Casei Regale prevedea că un membru al familiei domnitoare nu se poate căsători fără consimțământul regelui, la 7 decembrie 1931 Tribunalul de Ilfov a anulat această căsătorie. De asemenea, Carol al II-lea, de comun acord cu guvernul, a decis ca principele Nicolae să se stabilească în străinătate, primind în schimb o sumă inițială de 500 000 lei, iar apoi câte 50 000 de franci pe lună[26]. Dar, în aprilie 1932, Nicolae s-a întors pe neașteptate în țară. După violente discuții între Carol al II-lea și Nicolae, s-a ajuns la un nou aranjament, și anume ca principele Nicolae să plece în străinătate pentru „a-și căuta sănătatea" timp de un an, fără a avea vreo calitate oficială și neputându-se prezenta drept căsătorit cu Doletti, primind în continuare sumele de bani stabilite[27].

Foarte complicate au fost relațiile dintre Carol și fosta sa soție Elena. Nici unul nici celălalt nu și-au pus problema refacerii căsătoriei, iar după venirea Elenei Lupescu în țară nu se mai vizitau reciproc, măcar „de ochii

[25] Terence Elsberry, *Marie of Romania,* New-York, [1972], p. 236.
[26] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine,* vol. IX, p. 399.
[27] *Ibidem,* p. 408–409.

lumii". Existența copilului a devenit obiect de controverse, atât mama cât și tatăl dorind să se ocupe de educația lui. În toamna anului 1930, principesa Elena a plecat din țară, nedorind să participe la discuțiile privind încoronarea la Alba Iulia. Dar ea nu înțelegea să rămână definitiv în străinătate. Grigore Gafencu nota la 1 noiembrie 1931: „Prințesa Elena a sosit în Capitală. La gară o așteptau sute de studenți, cu flori. Autoritățile au prins de veste. Vagonul a fost desprins la Chitila. Studenții au plecat, în automobile și camioane, în căutarea vagonului regal. Elena a sosit la Mogoșoaia, de unde s-a dus la Palatul ei de la Șosea. Voievodul Mihai o însoțea. Studenții i-au dat de urmă și au manifestat îndelung în fața Palatului. Voievodul Mihai s-a arătat la fereastră. Prințesa, nu. Agitație nemaipomenită în «sferele conducătoare». Strada Sărindar a fost ocupată de trupe, ca nu cumva vestea despre manifestație să fie publicată. [Ziarele] «Lupta» și «Ordinea» au fost confiscate. Frământări îngrijorătoare. Regele l-a chemat pe Mihai la Sinaia. Băiatul nu șezuse mai mult decât două zile cu mama sa"[28].

Guvernul a trebuit să se implice pentru calmarea spiritelor, foarte ostile față de „Duduia" — sau „țiitoarea regelui" cum i se mai spunea — care afectau și prestigiul regelui. La 17 februarie 1932 s-a ajuns la un acord între Carol și Elena, potrivit căruia aceasta se obliga să nu stea mai mult de patru luni în România, putându-l lua pe Mihai încă două luni pe an cu ea în străinătate. Acordul prevedea asigurarea unui trai corespunzător situației de mamă a principelui moștenitor, regele trebuind să-i verse anual o rentă de 7 200 000 de lei (din lista civilă achitată de statul român). Elena se angaja să înceteze orice acțiune de defăimare a regelui, atât prin organele de presă din străinătate, cât și în sânul familiilor domnitoare înrudite sau împrietenite cu dânsa; ea se angaja să-și stabilească domiciliul în Florența, unde urma să-și cumpere o casă; pentru cumpărarea acelei case și pentru spesele de instalare, regele se obliga să verse, o dată pentru totdeauna, suma de 30 000 000 lei; principesa vindea regelui vila ei de la Mamaia și ferma de la Crevedia. Carol i-a cerut ministrului C. Argetoianu „să găsească o soluție", adică să plătească statul angajamentele financiare luate de suveran. În consecință, au fost luate 27 de milioane de la fondul timbrului de aviație, cu care guvernul a cumpărat vila de la Mamaia pentru Statul Major, și 3 milioane din fondul de încurajare a agriculturii

[28] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 270.

pentru ferma de la Crevedia; ferma a fost vândută generalului Condeescu pentru 2 milioane lei, astfel că guvernul a suportat „numai" 28 din cele 30 de milioane lei. Constantin Argetoianu avea să noteze: „Era natural ca față de regele Carol să nu manifesteze nici o condescendență, dar față de țară, care o primise cu atâta dragoste, principesa Elena ar fi putut să fie mai înțelegătoare și să priceapă că venise *vremea sărăciei.* N-a vrut să știe de nimic"[29]. Așadar, o parte din banii pe care cetățenii îi plăteau pentru aviație — în vederea modernizării armatei, și pentru încurajarea agriculturii — de care se făcea mult caz, mergeau într-o cu totul altă direcție, ca urmare a unor aranjamente de culise. În acest timp, atât regele, cât și guvernanții nu oboseau să ceară cetățenilor să facă economie, să înțeleagă situația dificilă în care se afla țara, să facă sacrificii.

Nivelul de trai al populației cobora vertiginos. În acest sens, ni se pare sugestivă rezoluția votată de congresul Federației corpului didactic din 29 mai 1932, în care se arăta: „cei 40 000 de învățători sunt muritori de foame. Din bugetul prădat și sărăcit nu s-a găsit nici un ban pentru aceia care sunt creatorii de conștiință românească. De șase luni învățătorii nu au mai primit salarii"[30]. Guvernul, inclusiv N. Iorga, trata cu multă asprime asemenea mișcări, stăruind mereu în ideea că toți trebuie să înțeleagă situația și să facă sacrificii, neezitând să aprecieze că aceste mișcări de protest erau manipulate de opoziție. N. Iorga aprecia: „Cum sunt partidele politice la noi, e zadarnic să se aștepte de la dânsele un concurs onest, pentru binele țării, chiar când e vorba de un guvern ai cărui conducători nu înțeleg și, chiar dacă ar înțelege-o, ar fi zadarnic, a-și face din putere banda de concurență. Dimpotrivă, orice nemulțumire trebuie atâțată, exasperată, turnând untdelemnul ieftin al articolelor de ziar și chiar uleiul scump al micilor subvenții bine repartizate, ori mirul ambițiilor asigurate că vor fi avute în vedere"[31]. În ziua de 23 august 1931, o delegație de agricultori s-a prezentat la N. Iorga, aflat la Mangalia, pentru a se plânge de situația grea în care se aflau țăranii apăsați de datorii. Unul dintre membrii delegației a spus că „el e desperat", iar președintele Consiliului de Miniștri a replicat că nu putea crede, „fiindcă aici e casa mea, colo e marea; dacă erai într-adevăr disperat, la mare te duceai"[32]. Răspunsul cinic

---

[29] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine,* vol. IX, p. 361.

[30] „Universul", din 31 mai 1932.

[31] N. Iorga, *Supt trei regi,* p. 395.

[32] Idem, *Doi ani de restaurație,* în *Supt trei regi.* Ediție Valeriu și Sanda Râpeanu, p. 435.

al lui N. Iorga a fost imediat preluat de presă și prezentat ca un îndemn adresat de „apostolul neamului" către cei săraci și disperați de a se sinucide. Unele ziare au susținut că delegația respectivă era formată din învățători, dând astfel o notă agravantă atitudinii profesorului Iorga. Multe discuții a suscitat și o altă declarație a președintelui Consiliului de Miniștri, făcută de la tribuna Adunării Deputaților: „Eu nu seamăn, eu nu mă recunosc în figura acestui șef de guvern clasic în România de până la 1931. Eu pot fi bun sau rău, dar, fără îndoială, eu sunt altfel. Se face cu mine o încercare"[33]. Întrebat în legătură cu atitudinea pe care o avea la guvern, care contrasta cu cea avută de-a lungul anilor, N. Iorga a dat un răspuns stupefiant: „Eu nu sunt eu". Deliciul presei îl formau și repetatele demisii ale lui N. Iorga din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, fapt pe care-l comunica șoferului, de care nu voia să se mai folosească.

În acțiunile de stradă a fost antrenată și o bună parte a studențimii, aflată sub influența Mișcării Legionare. Ajungerea lui Corneliu Zelea Codreanu în Adunarea Deputaților — după o alegere parțială desfășurată în județul Neamț în august 1931 — s-a datorat și faptului că guvernul nu-i pusese contracandidat. Succesul „căpitanului" a încurajat mișcările de extrema dreaptă. Constantin Argetoianu, ministru de Interne, avea să noteze: „Se spuneau câte și mai câte despre scopurile, despre acțiunea și despre propaganda gardiștilor, pe care unii îi primeau cu bine, alții cu un grăunte de scepticism, iar cei mai mulți nici nu-i băgau în seamă. Se povestea astfel că grupuri de studenți se răspândeau prin sate, ajutau în tăcere oamenii la muncile lor, reparau drumurile și podețele, săpau scursori la apele stătute sau câte o fântână în locurile lipsite de apă, apoi plecau vestind lumea că în zilele următoare «va veni în sat cel ce trebuie să vie». Venea într-adevăr «căpitanul», călare pe un cal alb, însoțit de câțiva flăcăi; se oprea în mijlocul satului, descăleca, îngenunchea, săruta pământul, încăleca din nou și pleca mai departe fără să spună un cuvânt. Oamenii priveau cu ochii beliți, dau din capetele lor sleite și nedumeriți murmurau: «O fi sfântul?» Câțiva agenți «acoperiți» băteau apoi satele «vizitate», sub tot felul de pretexte, ca să nu se descopere, și desăvârșeau cucerirea sufletelor"[34]. La o altă alegere parțială, desfășurată în aprilie

[33] „D.A.D.", nr. 16, ședința din 2 iulie 1931, p. 459.

[34] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, vol. IX, p. 428.

1932 în județul Tutova a fost ales un alt fruntaș al mișcării legionare: Mihail Stelescu.

Mișcările studenților generate de starea de mizerie în care trăiau cei mai mulți dintre aceștia erau stimulate de Nichifor Crainic, prin ziarul „Calendarul". Guvernul a decis să suspende acest ziar, dar mișcările nu au încetat. Nicolae Iorga nota: „mii de studenți și studente, de la Drept și Medicină, conduși de elemente certate cu examenele, se legau de anume articole din Legea avocaților și din proiectul de lege, făcut de profesorii lor, al învățământului superior, și năvăleau străzile, înarmați, lovind, cu bastoane și bare de fier, și pe rectorul lor, doctorul N. Gheorghiu, spărgând ferestile Senatului, arzând camionul Poștei, și expunându-se nebunește gloanțelor trupei care, dacă ar fi fost lovită ca Poliția, avea ordin să tragă. A doua zi regele primea, fie și pentru o morală pe care revoltații n-o înțelegeau, pe șefii mișcării"[35]. În fruntea lor se afla Traian Cotigă, militant legionar, pe care Carol al II-lea spera să-l atragă de partea sa, direcționând mișcarea studențească spre întărirea rolului monarhiei în viața de stat. Nicolae Iorga cerea însă insistent ministrului de Interne să interzică Garda de Fier, considerând-o periculoasă pentru ordinea publică. În martie 1932, Garda de Fier a fost interzisă printr-un ordin al Ministerului de Interne, fără a se lua măsuri energice pentru împiedicarea activității acesteia.

În timp ce populația era tratată cu multă asprime, guvernul s-a arătat foarte preocupat de salvarea marilor bănci ajunse în pragul falimentului. După prăbușirea Băncii Bercovici, ministrul de Finanțe C. Argetoianu a creat un sindicat al marilor bănci, cu un depozit la Banca Națională, pe care să-l utilizeze în vederea salvării sistemului bancar. Regele Carol al II-lea a susținut cu îndârjire luarea de măsuri financiare pentru salvarea Băncii Marmorosch, Blank et Comp. în fruntea căreia se afla vechiul său susținător, Aristide Blank, membru de bază al camarilei. Dar, toate eforturile făcute au fost în zadar, iar în octombrie 1931 această bancă s-a prăbușit. Regele a avut grijă să-l ajute pe A. Blank, insistând pentru numirea lui în fruntea consiliului de administrație al Societății „Discom", care se ocupa de distribuirea produselor Regiei Monopolurilor Statului. Unul din efectele prăbușirii Băncii Marmorosch, Blank et Comp. a fost intrarea lui M. Manoilescu în dizgrația regelui, deoarece n-a intervenit eficient, în

[35] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 396.

calitate de guvernator al Băncii Naționale, pentru salvarea lui A. Blank. Sub presiunea lui Carol al II-lea, Mihail Manoilescu a fost nevoit în noiembrie 1931 să-și prezinte demisia din funcția de guvernator al Băncii Naționale a României, după care accesul lui la Palat a fost tot mai limitat. Astfel era înlăturat din rândul camarilei unul dintre cei mai vechi și cunoscuți „carliști".

După prăbușirea Băncii Marmorosch, Blank et Comp., influența lui A. Blank la Palat a scăzut, pe primul plan trecând Nicolae Malaxa, unul din principalii acționari la Uzinele Copșa Mică-Cugir, la Reșița și la „Astra" (Arad); era proprietarul uzinelor care-i purtau numele din București, deținând prioritatea în privința comenzilor de stat pentru apărarea națională și pentru materialul rulant necesar C.F.R. N. Malaxa a ajuns unul dintre cei mai bogați oameni din România, care imediat după urcarea lui Carol pe tron și-a făcut repede drum spre Palat. O reală influență a dobândit și Max Auschnitt, principal acționar la Uzinele și Domeniile Reșița.

Urmărindu-și politica de măcinare a partidelor politice, regele și-a găsit un prețios instrument în O. Goga. Pentru a lovi în Al. Averescu, Carol al II-lea a încurajat veleitățile politice ale lui O. Goga, exprimându-și chiar sprijinul față de proclamarea acestuia ca președinte al Partidului Poporului. Al. Averescu — care inițial îi acordase lui O. Goga mână liberă în a trata în numele Partidului Poporului cu regele — a sesizat manevra lui Carol al II-lea. În noiembrie 1931 el i-a cerut lui O. Goga să propună suveranului să aibă relații directe cu șeful partidului[36]. De asemenea, Al. Averescu a adresat o interpelare în Senat în legătură cu primejdiile care amenințau regimul constituțional, după care a început o virulentă campanie de presă împotriva camarilei. Ziarul „Îndreptarea" scria: „Azi, puterile regelui își au izvorul aici, jos, în voința națională. Drepturile lui nu pot fi sacre, fiindcă sunt date de oameni"[37]. O. Goga a trimis scrisori, telegrame și emisari la președinții organizațiilor județene pentru a-i atrage de partea sa, căutând să-i convingă că acțiunile lui Al. Averescu loveau „în prestigiul regal" și că Partidul Poporului nu va fi chemat la putere atâta timp cât în fruntea lui se va afla mareșalul Al. Ave-

[36] *Ședința Comitetului de Direcție al Partidului Poporului*, în „Îndreptarea", din 21 martie 1932.

[37] „Îndreptarea", din 2 martie 1932.

rescu. Acuzația principală era aceea că mareșalul, „prin atitudinile d-sale politice, tulbură consecvent și metodic tradiționalul respect care a înconjurat Coroana la noi, ca fundamentală chezășie morală a așezării noastre constituționale"[38].

În ziua de 12 martie a avut loc întrunirea adepților lui O. Goga, care l-au proclamat pe acesta președinte al Partidului Poporului. La sfârșitul întrunirii s-a trimis „o lungă și pompoasă telegramă regelui" (după aprecierea ziarului „Îndreptarea"), la care suveranul a răspuns cu o semnificativă promptitudine. În ziua de 10 aprilie 1932 a avut loc Congresul adepților lui O. Goga[39]. Deschizând lucrările, acesta a ținut să adreseze primul său cuvânt „de închinare" regelui, pe care-l asigura „de credință și devotament". Congresul a hotărât ca partidul să se numească Partidul Național-Agrar și l-a ales în funcția de președinte pe Octavian Goga[40]. Cu acest prilej, O. Goga a declarat că lua pe umerii săi sarcina de a conduce noul partid „dintr-un sentiment de datorie pentru alții și dintr-o pornire de jertfă pentru mine"[41].

Referindu-se la sciziunea din Partidul Poporului și la afirmațiile că cei ce s-au desprins „s-au dus la rege", Al. Averescu ținea să precizeze că el nu la atacat pe suveran, ci a cerut respectarea Constituției; că punerea accentului mai puternic în unele momente s-a datorat faptului că „și tendința de nesocotire a Constituției a devenit mai îndrăzneață și mai fățișă"[42].

O. Goga și-a găsit mulți aderenți în Partidul Poporului, deoarece sub conducerea lui Al. Averescu partidul evoluase spre scăderea catastrofală a popularității în rândul electoratului. De aceea, O. Goga avea dreptate când spunea că membrii Partidului Poporului riscau să fie „respectați ca o amintire istorică. Ca o medalie a unei strălucite glorii militare pe o perină într-o mare vitrină"[43]. Comentând actul înființării noului partid, organul de presă al P.S.D. aprecia că O. Goga speră „a deveni el omul zilei" în schimbul lingușirilor „pe care le debitează la picioarele tronului"[44].

Pe de altă parte, Averescu a publicat, la 26 mai 1932, în „Îndreptarea", un fulminant articol intitulat *Madame du Barry*, în care scria:

---

[38] *Ibidem*, din 21 martie 1932.

[39] *Congresul Partidului Național-Agrar*, în „Țara noastră", din 13 aprilie 1932.

[40] *Politics and political parties in Romania*, London, 1936, p. 171.

[41] *Congresul Partidului Național-Agrar*, în „Țara noastră", din 13 aprilie 1932.

[42] *Marea manifestațiune politică a Partidului Poporului. Discursul d-lui mareșal Averescu*, în „Îndreptarea", din 18 aprilie 1932.

[43] *Congresul Partidului Național Agrar, loc. cit.*

[44] *Uneltiri primejdioase*, în „Socialismul", din 24 aprilie 1932.

„După o serie de regi care-i măriseră gloria și teritoriul, Franța a avut nenorocul de a vedea pe tronul ei pe Ludovic al XV-lea. Excepțional de tragic nenoroc, fiindcă domnia acestui rege este cauza adevărată a revoluției franceze de la 1789 [...] Dar marea lui slăbiciune rămânea femeia. O puzderie de legături nepotrivite cu situația și cu menirea sa pe lume [...] În locul reginei ajunge astfel să domnească în Franța aceea care va rămâne în istorie sub numele «La du Barry». O chema Jeanne Beçu și, venită cu familia la Paris, devenise vânzătoare într-un magazin de mode. Apoi, pe rând amanta mai multor financiari, ea trece din mână în mână, până când un gentilom gascon, Jean du Barry, o ia în căsătorie, cu scopul de a o trece metresă regelui. La 1793, în timpul marii revoluții, poporul și-a adus aminte de toate umilințele suferite de pe urma curtezanei, și a adus-o în fața tribunalului revoluționar. Condamnată la moarte, doamna du Barry a fost ghilotinată". Toți cititorii ziarului „Îndreptarea" au înțeles că Ludovic al XV-lea era Carol al II-lea, iar Madame du Barry era „Duduia", adică Elena Lupescu. Evenimentele din martie-aprilie 1932 arată că, de la urcarea lui Carol al II-lea pe tron, s-a produs cea de a doua sciziune, într-un partid politic, după cea din Partidul Național-Liberal în iunie 1930. Obiectivul pe care regele și l-a propus — acela de slăbire a partidelor politice — începea să se realizeze.

Guvernul prezidat de Nicolae Iorga, deși se declara „deasupra partidelor", depindea, în fond, de acestea, mai ales de Partidul Național-Liberal. După o perioadă de „politețe civilizată"[45], partidele politice au luat, rând pe rând, atitudine împotriva guvernului de „uniune națională", care se dovedea incapabil să rezolve multele și complexele probleme ale României. Conducerea Partidului Național-Liberal își precizase încă din iunie 1931 atitudinea: „întregul proces de evoluțiune și dezvoltare a statului român — de la închegarea până la întregirea lui — constituie o ilustrare prea vie și prea elocventă a contribuției hotărâtoare pe care partidele politice serioase și conștiente de menirea lor au adus-o în această operă istorică, pentru ca problema partidelor în sine să mai poată fi pusă într-o discuțiune și inutilă și dăunătoare"[46]. După o perioadă de expectativă binevoitoare, Partidul Național-Liberal a luat atitudine potrivnică guvernului[47]. La 17 aprilie 1932, acest partid a declanșat lupta pentru

[45] N. Iorga, *O viață de om*, p. 737.

[46] *Partidele*, în „Viitorul", din 14 iunie 1931.

[47] *România în pragul anului 1932. Declarațiile d-lui Duca, ibidem*, din 1 ianuarie 1932.

răsturnarea guvernului Iorga, declarând că era pregătit să ia „răspunderea situației"[48].

Partidul Național-Țărănesc nu a încetat să condamne guvernul de „tehnicieni", care trăia „în afara regimului constituțional", și să ceară reîntoarcerea la regimul politic normal și constituțional[49]. Iuliu Maniu a demisionat la 22 iunie 1931 de la președinția partidului, în mod ostentativ afirmând că a lupta împotriva guvernului echivala cu o luptă împotriva suveranului, la care el nu voia să se angajeze[50]; conducerea provizorie a Partidului Național-Țărănesc a fost preluată de I. Mihalache. Președintele Partidului Poporului, Al. Averescu, a continuat cu și mai multă înverșunare campania împotriva camarilei. O adevărată senzație a produs în rândul opiniei publice articolul *Minciuna stă cu regele la masă,* tipărit la 2 noiembrie 1931 de Stelian Popescu în „Universul", cel mai răspândit ziar din România. Autorul afirma că cele descrise de Vlahuță nu au dispărut, „ba din contra, continuă cu și mai mare intensitate", drept care cerea „să înlăturăm minciuna care a fost instalată la masa regelui"[51].

Situația financiară a țării s-a deteriorat considerabil. La 26 mai 1932, Charles Rist, expertul străin pe lângă Banca Națională a României, a întocmit un raport care constituia un adevărat rechizitoriu la adresa guvernului, despre care se spunea că a mânuit „fără chibzuială" finanțele publice[52]. El aprecia că guvernul s-a angajat în cheltuieli care diminuau bugetul statului, menționând legea conversiunilor agricole, care, în opinia reprezentantului Consiliului financiar al Societății Națiunilor, trebuia anulată; de asemenea, aprecia că se cheltuia prea mult cu salariile, care nu au scăzut suficient, deși s-au aplicat două curbe de sacrificiu; o acuzație importantă era aceea că guvernul nu a fost energic în strângerea plății impozitelor datorate de cetățeni. Scăderea resurselor bugetare punea în pericol posibilitatea achitării la termen a datoriilor externe, ceea ce Charles Rist nu putea admite, el cerând „plata integrală a cuponului"[53].

---

[48] *Partidul Național-Liberal a deschis lupta pentru răsturnarea guvernului și salvarea țării, ibidem,* din 19 aprilie 1932.

[49] *Marele Congres provincial din vechiul Regat al Partidului Național-Țărănesc,* în „Dreptatea", din 2 aprilie 1932.

[50] *Retragerea din viața politică a d-lui Iuliu Maniu, ibidem,* din 24 iunie 1931.

[51] Stelian Popescu, *Predică în pustiu,* București, Editura Universul, 1941, p. 17–19.

[52] N. Iorga, *Memorii,* vol. VI, p. 406.

[53] Idem, *Doi ani de restaurație,* în *Supt trei regi,* p. 458.

În timp ce guvernanții erau profund preocupați să arate o Românie solvabilă, în care Marile Puteri și mai ales Franța să aibă deplină încredere, Nae Ionescu scria: „E neîncredere la Paris! Ei și? Pentru asta trebuie să plece un guvern în țara românească? Adică cum? Ceea ce alaltăieri era «neîncredere în Stambul», ieri «neîncredere la Berlin», să fi devenit astăzi pur și simplu «neîncredere la Paris»? Nimic, adică, să nu se fi schimbat între hotarele noastre? Unirea tuturor românilor să nu fi adus decât deplasarea stăpânirii noastre de la Berlin la Paris, așa după cum unirea Principatelor adusese mutarea de la Constantinopole la Berlin? Prin urmare tot sub regimul capitulațiilor trăim?"[54] Întrebarea lui Nae Ionescu era pur retorică, deoarece pentru guvernanții de la București, după „frenezia" împrumuturilor, venise înverșunarea de a plăti „cu orice preț" datoriile contractate.

Constatând situația grea a țării și incapacitatea guvernului de „tehnicieni", regele a convocat un Consiliu de Miniștri la Palat în ziua de 31 mai 1932, orele 16,00. Deschizând ședința, suveranul a citit o declarație, cu o introducere „istorică": „Rostul întrunirii Consiliului de Miniștri de astăzi este unul care-și găsește obârșia în vechile obiceiuri ale pământului nostru. Voievozii țărilor românești întruneau în zilele de grijă pe boierii divanului spre a cerceta nevoile timpurilor. Astăzi un suveran constituțional își întrunește Consiliul de Miniștri spre a chibzui asupra problemelor care domină situația de azi." Era, în aceste cuvinte, o recunoaștere a situației grele a țării, pe care guvernul de „tehnicieni", constituit de el, n-o putuse ameliora. Intrând apoi în subiect, Carol al II-lea a cerut ca guvernul „să rezolve chestiunea plății salariilor funcționarilor publici și soldele oștirii"[55]. După trei ore de dezbateri, s-a hotărât constituirea unei comisii ministeriale restrânse, care să elaboreze un proiect de măsuri financiare concrete ce urmau a fi supuse discuției următorului Consiliu de Miniștri, anunțat pentru ziua de 9 iunie. Ședința fiind declarată închisă, cei mai mulți miniștri au părăsit Palatul. Chemat de rege, N. Iorga, după ce a observat că cele 8 zile acordate guvernului semănau cu un ultimatum, a declarat că nu vedea cum cabinetul ar putea găsi soluțiile imediate cerute într-un termen atât de scurt. Și a conchis:

---

[54] Nae Ionescu, *Roza Vânturilor*, p. 303.

[55] *Guvernul a demisionat și demisia a fost primită*, în „Dreptatea", din 2 iunie 1932.

„decât a târî o astfel de situație încă o săptămână, prefer o demisie imediată, dacă regele are o soluție"[56]. Atunci Carol a replicat că existau oameni politici care aveau pregătite soluțiile trebuitoare. Primul ministru a înțeles aluzia regelui și a scos o foaie de hârtie pe care a scris: „În fața greutăților bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolva deplin și imediat un guvern care nu se reazimă pe un puternic partid, rog pe Majestatea Voastră să primească demisia cabinetului pe care am avut, un an de zile și mai bine, dureroasa sarcină de a-l prezida". Drept răspuns, regele l-a sărutat, scuzându-se că-l amestecase „într-o astfel de încurcătură"[57].

Căderea guvernului de „tehnicieni" a fost primită cu satisfacție de partidele politice. „Viitorul" afirma că guvernul a căzut „sub povara greșelilor numeroase și grave pe care le-a făcut"[58], iar „Dreptatea" aprecia că bilanțul guvernării Iorga—Argetoianu era „înspăimântător"[59]. Ziarul averescan „Îndreptarea" saluta căderea guvernului „zămislit în afară de cadrul partidelor politice, împotriva prevederilor Constituției, moralei și tradiției românești"[60], iar un manifest al Partidului Național-Liberal (Gh. Brătianu) susținea că guvernul s-a prăbușit „sub povara întreită a incapacității, ușurinței și neputinței sale"[61]. Comentând actul căderii guvernului, P.S.D. aprecia că el dovedește în mod clar falimentul sistemului politic antidemocratic care s-a aplicat în România[62].

Principala concluzie care se desprinde în urma căderii guvernului Iorga este aceea că încercarea regelui Carol al II-lea de a institui un regim în afara partidelor politice a eșuat. Fără îndoială, falimentul guvernului de „uniune națională" a constituit o lovitură pentru regele Carol al II-lea, dar și o lecție. El a înțeles că pentru a izbuti în planurile sale trebuia să lucreze mai metodic, fără grabă, pentru a măcina organismele specifice regimului democratic și, în primul rând, marile partide politice.

---

[56] N. Iorga, *Doi ani de restaurație, loc. cit.*, p. 461.
[57] Idem, *Memorii*, vol. VI, p. 408–410.
[58] *Prima zi a crizei de guvern*, în „Viitorul", din 3 iunie 1932.
[59] *Regimul anarhiei și al dezordinei*, în „Dreptatea", din 21 mai 1932.
[60] *De ce s-a prăbușit guvernul*, în „Îndreptarea", din 4 iunie 1932.
[61] *Manifestul Partidului Național-Liberal*, în „Mișcarea", din 15 iunie 1932.
[62] *Partidul Social-Democrat și criza politică*, în „Socialismul", din 12 iunie 1932.

3. *Alte metode, același obiectiv*

După eșecul guvernării Iorga, regele Carol al II-lea, părând a rămâne consecvent planurilor sale, a încredințat, la 3 iunie 1932, mandatul de a forma un guvern de „uniune națională" lui Nicolae Titulescu. Dar tentativele sale au eșuat, astfel că regele l-a numit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe Al. Vaida-Voevod. Corpurile legiuitoare au fost dizolvate, guvernul având misiunea de a organiza noi alegeri parlamentare, la 17 iulie pentru Adunarea Deputaților și la 20–26 iulie pentru Senat.

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod a provocat nedumerire în rândul opiniei publice și într-o bună parte a lumii politice. Ocolirea lui Iuliu Maniu nu era întâmplătoare; ea se înscria în tactica regelui de a îndepărta de la demnitatea supremă oamenii politici care se opuneau planurilor sale. Lui Carol i s-a părut, și nu s-a înșelat, că Vaida era un om concesiv și ușor de atras de partea sa; de aceea a inițiat o acțiune sistematică de cultivare a acestuia, în scopul detașării lui de Iuliu Maniu. În fond, cercurile Palatului încercau să producă o sciziune în rândurile național-țărăniștilor, după ce anterior reușiseră să rupă Partidul Național-Liberal și Partidul Poporului. Oficiosul liberal „Viitorul" aprecia că soluția dată crizei constituia „o imposibilitate morală, politică și constituțională"[1], deoarece Partidul Național-Țărănesc era principalul vinovat pentru situația critică în care se găsea România[2]. Fostul președinte al Consiliului de Miniștri, N. Iorga, declara că firma guvernului de alegeri „nu poate înșela nici pe cel din urmă dintre naivi", și că soluția dată crizei reprezintă o „tristă surprindere"[3]. Partidul Poporului, după ce își exprima satisfacția pentru faptul că prin constituirea guvernului Vaida „s-a făcut — în principiu — un pas real spre normalizarea vieții politice", afirma că acest pas era „cu totul anulat prin alegerea partidului căruia s-a încredințat puterea"[4].

P.C.R. aprecia că aducerea lui Al. Vaida-Voevod la putere marca un nou atac general „asupra nivelului de trai al maselor muncitoare"[5] astfel încât singurul răspuns al oamenilor muncii era lupta împotriva guver-

---

[1] *Soluția de neînchipuit,* în „Viitorul", din 8 iunie 1932.

[2] *Ibidem.*

[3] N. Iorga, *În clipa tristei surprinderi,* în „Neamul românesc", din 7 iunie 1932.

[4] *Comunicat,* în „Îndreptarea", din 11 iunie 1932.

[5] *Alegeri, guvern nou!,* în „Scânteia", din 1 iulie 1932.

nului și a exploatării în general, pentru apărarea și lărgirea drepturilor și libertăților democratice.

Campania electorală a fost axată pe problemele economice și sociale, atât de presante în acea perioadă. De asemenea, un rol important l-a ocupat problema formei de guvernământ, a locului și rolului monarhiei în sistemul politic din România. În ceea ce privește Partidul Național-Țărănesc, se constată faptul că membrii guvernului se rezumau la fraze generale privind conducerea țării „pe drumul constituționalismului și parlamentarismului", ei punând accentul pe promisiuni foarte concrete, cu ecou în rândul electoratului, și anume conversiunea datoriilor agricole și plata salariilor. Pe de altă parte, Iuliu Maniu a inițiat o campanie „pe cont propriu" împotriva camarilei[6]. Partidul Național-Liberal cerea încrederea alegătorilor pentru „apărarea intereselor generale primejduite și pentru restabilirea acordului necesar între țară și Coroană, care trebuie să rămână, ca și în trecut, arbitrul imparțial în lupta dintre partide și, prin aceasta, pavăza permanentă a regimului nostru monarhic și constituțional"[7]. Într-o circulară către președinții organizațiilor județene, I.G. Duca ținea să precizeze că Partidul Național-Liberal „se găsește în raporturi normale cu Coroana"[8], iar „Viitorul" nu ezita să-l critice pe Maniu pentru campania sa împotriva camarilei, care ducea la compromiterea suveranului[9]. Partidul Poporului și-a desfășurat propaganda sub lozinca „Trăiască Constituția!"[10], condamnând cu asprime tendințele de nesocotire a acesteia de către rege și de instaurare a unui regim personal. În plină campanie electorală, Al. Averescu a publicat, sub semnătura X.X.X., o suită de articole împotriva camarilei regale. Într-un asemenea articol se afirma că întotdeauna camarila a fost „groaza guvernelor serioase și nenorocirea țărilor. Alcătuite din oameni fără scrupule și fără răspundere, care se insinuează în favoarea monarhilor, exploatând slăbiciunile și

---

[6] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu făcute ziariștilor la Cluj,* în „Dreptatea", din 8 iunie 1932.

[7] „Viitorul", din 19 iunie 1932.

[8] Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, fond St. Georges, Pachet CCII, dos. 2.

[9] *O primejdie pentru țară și Coroană. După declarațiile d-lui Maniu,* în „Viitorul", din 29 iunie 1932.

[10] „Îndreptarea", din 4 iulie 1932.

viţiile lor, camarilele au impus totdeauna măsuri, ale căror roade trebuiau să cadă în propriile mâini, dar a căror răspundere apasă pe umerii guvernelor obligate să le exercite". Analizând evoluţia camarilei în România, Al. Averescu ajungea la concluzia că „Epoca de aur a unei adevărate camarile în istoria dinastiei noastre se deschide abia acum, după înlăturarea Regenţei"[11]. Preşedintele Partidului Poporului a demascat fără cruţare acţiunile lui Carol al II-lea şi ale camarilei sale vizând distrugerea organismelor politice constituite; la o întrunire electorală el declara: „Văzându-se că manevra cu desfiinţarea partidelor nu a reuşit, s-a trecut la o alta, mai puţin înţeleaptă, aceea a fărâmiţării partidelor prin intrigi"[12]. Partidul Naţional-Liberal (Gh. Brătianu) se considera un instrument de guvernare „viu şi puternic" în slujba „Coroanei şi a ţării"[13], iar Partidul Liberal-Democrat (I. Th. Florescu) ţinea să-şi exprime „încrederea nelimitată" în regele Carol al II-lea[14]. N. Iorga a decis ca partidul său să-şi reia activitatea după o întrerupere de un an şi jumătate, sub vechiul nume de Partidul Naţionalist-Democrat. Intervenind în dezbaterile privind rolul Coroanei, el aprecia că suveranul trebuia să domnească „pe deasupra partidelor, şi, dacă e nevoie, contra lor". Făcând o evidentă aluzie la camarilă, N. Iorga ţinea să accentueze că el se referea la rege, nu la „acei care vreau să i se facă stăpâni". Rămânând fidel sprijinitor al lui Carol al II-lea, el se pronunţa împotriva celor care urmăreau „anularea politică" a suveranului[15]. După ce s-a peregrinat prin şase formaţiuni politice, C. Argetoianu şi-a creat la 8 iunie 1932 — adică exact în ziua în care se împlineau doi ani de la restauraţie — o organizaţie proprie, Uniunea Agrară, menită să-i ofere instrumentul necesar manevrelor sale politice. În alegerile parlamentare, Uniunea Agrară s-a prezentat în cartel cu Partidul Naţionalist-Democrat, sub numele de Uniunea Naţională, pentru a crea iluzia unităţii de vederi între principalele figuri ale precedentului guvern. Partidul Conservator, înfiinţat de Gr. Filipescu în martie 1932, aprecia că

[11] *** *Camarila, ibidem,* din 11 iulie 1932.

[12] *Discursul d-lui mareşal Averescu rostit la marea adunare a Partidului Poporului de la Chişinău, ibidem,* din 14 iulie 1932.

[13] *Manifestul Partidului Naţional-Liberal (Gh. Brătianu),* în „Mişcarea", din 15 iunie 1932.

[14] *Congresul Partidului Liberal-Democrat,* în „Universul", din 21 iunie 1932.

[15] N. Iorga, *Pentru ce s-a făcut restauraţia,* în „Neamul românesc", din 28 iunie 1932.

atacurile la adresa regelui constituiau „un mijloc sigur de a aduna voturi". Deși declara că nu știa dacă în România exista realmente o camarilă, Gr. Filipescu relata — în plină campanie electorală — o serie de cazuri în care „prietenii regelui" recurgeau la șantaj împotriva oamenilor politici, drept care le sugera „să devină ceva mai discreți"[16]. Prezent pentru prima dată într-o confruntare electorală, Partidul Național-Agrar declara: „Am aruncat mănușa tuturor partidelor, pe care le socotim putrede din temelie". După ce aprecia că „România a ajuns la cea mai gravă răspântie", că țara se găsea „la gura prăpastiei", acest partid afirma că își propunea să îndeplinească „o reformă radicală", la baza căreia era pusă ideea monarhică, apreciată drept „garanția cea mai temeinică a existenței noastre de stat național"[17]. În timpul campaniei electorale, O. Goga și-a îndreptat cu precădere atacurile împotriva lui Iuliu Maniu, acuzându-l că, prin atitudinea sa, știrbește „prestigiul Coroanei"[18]. Blocul Muncitoresc-Țărănesc s-a pronunțat pentru satisfacerea revendicărilor imediate ale tuturor categoriilor de oameni ai muncii, pentru un regim cu adevărat democratic, împotriva oricăror tendințe dictatoriale, și în primul rând a celor manifestate de regele Carol al II-lea[19].

În timpul campaniei electorale s-a consumat un moment semnificativ: guvernul a organizat o mare întrunire în București, menită să demonstreze popularitatea de care se bucura Partidul Național-Țărănesc. Manifestanții s-au oprit în fața Palatului Regal, unde regele a ieșit în balcon și i-a salutat. În replică, Grigore Trancu-Iași a organizat și el o manifestație a Partidului Poporului, în același loc, cerând vehement ca și delegații acestui partid — care reprezintă „poporul" — să fie salutați de suveran. Dar regele Carol al II-lea a refuzat să apară la balconul Palatului. N. Iorga scria: „O domnișoară făgărășeancă a avut eroicul curaj de a se opune cu succes mijloacelor bogate ale d-lui Grigore Trancu-Iași. Câștigând prin singurele sale argumente politice un număr de onorabili

---

[16] Grigore Filipescu, *Prietenii regelui,* în „Epoca", din 13 iulie 1932.

[17] *D. Octavian Goga vorbește țării. Manifestul Partidului Național-Agrar,* în „Țara noastră", din 29 iunie 1932.

[18] *Pe drumul marilor răscoliri populare. Declarațiile d-lui Octavian Goga asupra situației politice, ibidem,* din 15 iunie 1932.

[19] *Alegeri, guvern nou!,* în „Scânteia", din 1 iulie 1932; Biblioteca Academiei Române. Arhiva istorică, cota Ab, XVI-2, nr, inv. 471.

servitori ai caselor bogate din București, a putut scoate în fața aceluiași Palat un număr aproape egal de apărători ai tronului. În ce privește calitatea, ei ar putea fi considerați chiar superiori prin tot ce un țăran poate să capete în contact cu bucătăriile boierești, iar ca alimentare, acești bine hrăniți ai ziselor bucătării ar fi fost în stare să facă praf pe bieții jigăriți ai șomajului fără termen". Relatând aceste evenimente, Nicolae Iorga condamna în termeni vehemenți sistemul prin care „fruntea regală să se plece înaintea bandelor mobilizate de un gunoiu care întrebuințează Coroana în vederea unor vulgare succese electorale"[20].

Alegerile s-au încheiat cu victoria la limită a Partidului Național-Țărănesc, care a obținut 40,30% din totalul voturilor, deci cu numai 0,3% peste limita care-i permitea să beneficieze de prima electorală. În aprilie 1932, Ion Mihalache declarase că prima majoritară era „imorală și apolitică"[21], dar acum, în iulie 1932, s-a dovedit a fi binevenită pentru național-țărăniști, care-și asigurau majoritatea locurilor în Adunarea Deputaților. Uniunea Națională a obținut abia 2,28% din voturi, însuși fostul președinte al Consiliului de Miniștri nefiind ales în Adunarea Deputaților. Un succes au obținut organizațiile de extremă dreaptă: LANC — 5,32%, Gruparea Corneliu Zelea Codreanu — 2,37%[22]. Rezultatele alegerilor au fost, ca de obicei, contestate de opoziție. Ziarul liberal „Viitorul" scria: „România n-a cunoscut alegeri mai violente și mai sângeroase decât alegerile făcute de guvernul național-țărănist de astăzi de sub președenția d-lui Vaida"[23].

După anunțarea rezultatelor alegerilor, Alexandru Vaida-Voevod și-a depus mandatul. Regele i-a cerut lui Iuliu Maniu să constituie un nou cabinet, dar acesta a refuzat, astfel că, la 11 august Alexandru Vaida-Voevod a depus din nou jurământul, de astă dată în calitate de președinte al unui guvern național-țărănist. Pe de altă parte, la 30 iulie 1932, Iuliu Maniu a decis să revină la conducerea efectivă a Partidului Național-Țărănesc pentru a-și putea exercita rolul de control asupra cabinetului. Referindu-se la sensul acestor manevre, Eugen Goga scria: „Vrea Partidul Național-Țărănesc să-și păstreze șeful? Atunci s-o spună limpede, să plece

[20] N. Iorga, *Isprava,* în *Supt trei regi,* p. 477.
[21] „Dreptatea", din 2 aprilie 1932.
[22] „Monitorul oficial", nr. 173 din 26 iulie 1932.
[23] „Viitorul", din 30 iulie 1932.

de la guvern și să lase locul liber pentru aceia care nu se îndoiesc de rolul pe care trebuie să-l aibă Coroana în viața constituțională a țării. Nu vrea Partidul Național-Țărănesc aceasta? Atunci să-l îngroape pe Iuliu Maniu sub părul de la Bădăcin, eliminându-l cu desăvârșire din cadrele organizației lui"[24].

Guvernul a reușit să plătească o parte din salariile și pensiile restante, recurgând — cu acordul regelui — la o „patentă de inflație", și anume punerea în circulație a unor bani scoși din uz, care aveau inscripția „Mihai I Rege" și care nu fuseseră încă topiți. În unele instituții — între care Ministerul de Externe — salariile se plăteau „la cântar", pentru că număratul monedelor repuse în circulație cerea prea mult timp[25]. Vaida a înțeles că țărănimea ajunsese în incapacitate de plată, astfel că toate presiunile jandarmilor și perceptorilor nu puteau da rezultate. De aceea, a decis, în septembrie 1932, diminuarea impozitului agricol cu 50%. Măsura luată a fost primită cu ostilitate de controlorii străini, care considerau că astfel se diminuau veniturile bugetului. Armand Călinescu nota că experții exercitau „un adevărat control străin. Delegați la diferite servicii importante la Finanțe. În schimb nu se promite nimic. Suntem indignați"[26]. Deoarece Curtea de Casație anulase legea conversiunilor agricole adoptată în timpul guvernului Iorga, iar presiunea la sate era în creștere, Vaida a inițiat o nouă lege. Dar în sânul conducerii Partidului Național-Țărănesc au apărut dispute privind proiectul de lege, cel mai nemulțumit fiind Grigore Iunian, care propunea o devalorizare monetară în vederea achitării datoriilor de către țărani, după care leul să fie revalorizat. În septembrie 1932, între primul ministru Al. Vaida-Voevod și Nicolae Titulescu s-a produs o gravă neînțelegere în legătură cu relațiile româno-sovietice. În timp ce primul era pentru încheierea unui pact de neagresiune între România și Uniunea Sovietică, cel de-al doilea socotea că mai întâi trebuia ca guvernul sovietic să recunoască integritatea teritorială a României și apoi să se meargă mai departe[27]. În mod ostentativ, N. Titulescu și-a dat demisia din funcția de ministru al României la Londra, fapt

[24] „Țara noastră", din 22 iulie 1932.

[25] N. Iorga, *Isprava,* în *Supt trei regi,* p. 471.

[26] Armand Călinescu, *Însemnări politice.* Ediție Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990, p. 100.

[27] *Declarațiile d-lui Al. Vaida-Voevod asupra demisiei d-lui Titulescu și negocierile cu Rusia,* în „Dreptatea", din 1 octombrie 1932.

ce l-a determinat pe Al. Vaida-Voevod să depună mandatul guvernului la 17 octombrie. Iuliu Maniu a căutat să profite de ocazie pentru a impune regelui unele condiții, între care: mână liberă în guvernarea și administrarea țării; refacerea căsătoriei cu M.S. Elena (și deci alungarea Elenei Lupescu); respectarea prevederilor constituționale; dreptul guvernului de a numi sau destitui orice funcționar de stat, inclusiv din fruntea Siguranței, Poliției Capitalei, Căilor Ferate; Puiu Dumitrescu și oricare funcționar de la Curte să fie îndepărtat imediat ce se va vedea că atitudinea lui politică contrazice atitudinea și politica guvernului[28]. Carol a acceptat aceste condiții în prezența lui N. Titulescu și a lui Gh. Gh. Mironescu, deoarece a chema un alt partid la putere însemna dizolvarea Parlamentului ales abia în urmă cu două luni, iar Partidul Național-Țărănesc se dovedea a fi solidar cu șeful său. Bineînțeles că opinia publică nu a fost informată asupra acestui acord, iar Carol și Maniu căutau să prezinte relațiile dintre ei într-o lumină cât mai roză.

Guvernul Iuliu Maniu a depus jurământul la 20 octombrie 1932. Peste puțin timp, la 1 noiembrie, Iuliu Maniu a fost nevoit să mijlocească un nou acord între Carol al II-lea și fosta sa soție, nemulțumită de prevederile înțelegerii din 17 februarie 1932. La 23 octombrie principesa Elena a venit în România fără aprobarea regelui. Inițial, guvernul a intenționat să-i interzică intrarea în țară, Armand Călinescu — subsecretar de stat la Interne — a fost împuternicit să-i comunice decizia în gara Jimbolia. Apoi s-a acceptat sosirea ei în București, dar vagonul în care se afla principesa a fost detașat de tren în gara Chitila, pentru a nu ajunge în Gara de Nord, unde o așteptau mai mulți simpatizanți, și îndrumat spre Mogoșoaia. Aici Elena a fost întâmpinată de generalul Stângaciu, directorul Siguranței, care i-a comunicat dorința președintelui Consiliului de Miniștri de a fi „prima persoană care îi vorbește"[29], adică de a nu sta de vorbă cu ziariștii. Din discuția avută, Maniu a înțeles că principesa „a venit din proprie inițiativă și pusă pe scandal", fiind hotărâtă să meargă „până la capăt". Maniu a rugat-o „să asculte sfaturile ce i le dă", și anume că, în calitate de principesă română, era obligată să asculte de rege, care era șeful familiei domnitoare. Maniu îi mărturisea lui Mihalache că se afla

[28] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 20–21; Zaharia Boilă, *op. cit., loc. cit.*, f. 235–236.

[29] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 110–111.

într-o „situație dramatică", deoarece a contat pe colaborarea cu prințesa, dar acum era pus în situația de a o expulza[30]. La 1 noiembrie 1932 s-a ajuns la un nou acord, care preciza că Elena va putea sta în România, dar orice sosire și orice plecare trebuia adusă în timp util la cunoștința guvernului și nu putea avea loc decât cu acceptul prealabil al regelui. În timpul ședерii ei în România, Elena primea vizita lui Mihai „pe cât de des posibil, ținând seamă de împrejurări și considerațiile de studii". Dacă Elena nu va fi stat în țară 6 luni pe an, ea avea dreptul de a primi vizita lui Mihai timp de două luni în Elveția; dacă Elena dorea ca vizita lui Mihai să aibă loc pe teritoriul unei țări străine, alta decât Elveția, ea trebuia să obțină în prealabil agrementul regelui și consimțământul guvernului român pentru alegerea acelei țări. Lista civilă anuală a Elenei era de 7 000 000 lei, plătibilă direct de Ministerul de Finanțe și liberă de orice sarcină. Elena a primit la semnarea convenției 8 milioane lei, reprezentând restul din prețul de vânzare a palatului din Mamaia, astfel încât întregul preț de vânzare de 27 milioane lei i-a fost complet achitat; documentul preciza că Elena nu contribuia la întreținerea palatului de pe Șoseaua Kiseleff decât proporțional cu durata ședерii sale în România[31]. Așadar, față de convenția din 17 februarie 1932, Elena obținea unele avantaje în plus: putea sta oricât în România, nu numai 4 luni, cum se prevăzuse în prima convenție, putea avea alături de ea pe Mihai un termen mai lung (nu doar cel mult 6 luni pe an), obținea plata listei civile direct de guvern, fără a mai depinde material de Carol al II-lea. Totodată, cu prilejul semnării convenției, ea a trebuit să se angajeze că se va abține de la orice declarație de presă sau manifestare publică referitoare, direct sau indirect, la statul român și la membrii dinastiei și familiei regale române. În ședința din 4 noiembrie 1932, Consiliul de Miniștri a aprobat acordul încheiat între guvernul român și Elena. La rândul său, Carol al II-lea a declarat în scris că primește convenția semnată de Elena și președintele Consiliului de Miniștri.

Acest acord năruia orice speranță a lui Maniu că va reuși să obțină refacerea căsătoriei lui Carol cu Elena. Din acest moment el și-a concentrat eforturile în direcția anihilării camarilei regale și mai ales a Elenei Lupescu. Încă de la 9 noiembrie, Maniu îi cerea lui Călinescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, să facă „un referat în care să arăt

[30] *Ibidem.*, p. 112.
[31] *Ibidem*, p. 114.

dificultățile ce se aveau din partea șefului Siguranței, inspectorului Jandarmeriei și prefectului Poliției. Spune că vrea să-i schimbe"[32]. Aceștia erau oameni de bază ai camarilei. De asemenea, Maniu a dat dispoziții lui Eugen Bianu, de la Siguranță, să culeagă informații despre Elena Lupescu: unde merge, cu ce oameni politici se întâlnește, ce miniștri o vizitează. Iuliu Maniu îi mai viza pe generalul Ionescu de la Căile Ferate, pe generalul Florescu de la Poștă, pe generalul Constantin Ștefănescu-Amza de la Corpul II Armată, toți oameni de încredere ai regelui și ai Elenei Lupescu.

Pe baza datelor primite, Iuliu Maniu a obținut acordul regelui pentru înlocuirea generalului Ionescu cu Cămărășescu în fruntea Căilor Ferate și a generalului Florescu cu Pitulescu la conducerea Poștei. Asupra altor înlocuiri sugerate de Maniu regele a cerut o amânare. În fapt Carol al II-lea se pregătea de o ofensivă hotărâtoare împotriva președintelui Consiliului de Miniștri, lăsându-i impresia că era dispus să cedeze. Între timp, pozițiile lui Maniu în partid și ale Partidului Național-Țărănesc în ansamblul său s-au șubrezit prin campania declanșată de Grigore Iunian, vicepreședinte al partidului, împotriva politicii guvernamentale. La 20 noiembrie 1932, Grigore Iunian a anunțat crearea Partidului Țărănesc-Radical[33]. Chiar dacă între Gr. Iunian și rege n-a existat o înțelegere prealabilă, era limpede că scindarea Partidului Național-Țărănesc se înscria pe linia manevrelor suveranului de a măcina principalele partide politice, după cum nu poate fi omis faptul că acțiunea lui Gr. Iunian a fost sprijinită de ziarul „Cuvântul" — care timp de un an a fost un veritabil organ de presă al Partidului Țărănesc-Radical; cum directorul acestui ziar era Nae Ionescu — membru de bază al camarilei — apare și mai limpede faptul că Gr. Iunian a „rulat" în plasa lui Carol al II-lea. Totodată, atacurile vehemente ale lui Gr. Iunian împotriva lui Maniu conveneau de minune regelui și camarilei sale.

Camarila regală devenise extrem de activă. Armand Călinescu nota la 16 decembrie 1932: „Îmi telefonează Puiu Dumitrescu să primesc pe artistul Iancovescu și să-i dau un ajutor. El, Iancovescu, merge în cercul Lupescu. Aseară a petrecut până noaptea târziu la «Duduia» cu Puiu, generalul Dumitrescu, Wieder. Doamna Lupescu i-ar fi spus să vină la mine să ceară ajutor căci eu rămân și în guvernul viitor"[34].

---

[32] *Ibidem.*

[33] „Cuvântul", din 22 noiembrie 1932.

[34] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 121.

Iuliu Maniu era tot mai hotărât să pună piciorul „în capul hidrei" de la Palat, dar și camarila era decisă să aplice o corecție usturătoare liderului național-țărănist. Confruntarea dintre Maniu și Carol al II-lea intrăse în „linie dreaptă", iar momentul izbucnirii publice a conflictului nu mai putea întârzia. Pe de altă parte, Iuliu Maniu urmărea să nu-și lege numele de „Planul de la Geneva", impus de Comitetul Financiar al Societății Națiunilor, care conținea condiții economice și sociale foarte grele pentru România.

CAPITOLUL III

CREȘTEREA ROLULUI CAMARILEI REGALE ÎN VIAȚA POLITICĂ

1. Forțele oculte și schimbarea guvernelor

La începutul anului 1933 s-a declanșat o surprinzătoare criză de guvern. Generalul C. Dumitrescu, tatăl lui Puiu Dumitrescu, secretarul particular al regelui, a adresat cu prilejul Anului Nou, un ordin către jandarmi în care-i felicita pentru modul cum și-au făcut datoria deși au avut de făcut față unor mari greutăți materiale. Cu același prilej, colonelul Gabriel Marinescu a ținut să infirme „zvonurile" despre eventuala sa demitere, precizând: „Sânt și rămân prefect al Poliției Capitalei, numit prin decret regal și numai prin decret regal pot fi înlocuit"[1]. Cel pus în cauză era, în ambele cazuri, ministrul de Interne Ion Mihalache. Acesta a prezentat regelui, la 5 ianuarie 1933, un decret privind înlocuirea lui C. Dumitrescu și a lui G. Marinescu, dar Carol a refuzat să-l semneze, atrăgându-i atenția: „Mihalache, să nu te faci coadă de topor în mâinile acelora care fac atmosferă împotriva mea"[2], aluzia vizându-l, evident, pe Iuliu Maniu. Dar Ion Mihalache și-a înaintat la 8 ianuarie demisia, pe care regele a primit-o. La întrunirea Comitetului Central Executiv, Mihalache preciza: „Cum s-ar putea pretinde disciplină și autoritate de stat, când în casa proprie nu aș fi aplicat acest principiu? Îndată ce hotărârea mea a fost luată am comunicat-o d-lui Iuliu Maniu, care s-a declarat că este obligat a merge cu mine"[3]. Într-adevăr, președintele Consiliului de

[1] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Presa Externă, dos. 279, f. 74
[2] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 125.
[3] „Dreptatea", din 17 ianuarie 1933.

Miniștri a prezentat demisia guvernului la 12 ianuarie, pe care Carol a acceptat-o, apelând la un alt fruntaș național-țărănist și anume la Alexandru Vaida-Voevod, vechi prieten al lui Iuliu Maniu.

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod a depus jurământul în fața regelui la 14 ianuarie 1933. Cea mai importantă modificare în structura cabinetului era, pe lângă absența lui Iuliu Maniu, înlocuirea lui Mihalache cu Gh.Gh. Mironescu în fruntea Ministerului de Interne. Noul prim-ministru a bagatelizat conflictul care a dus la demisia cabinetului precedent, afirmând că „indiferent că în fruntea guvernului este Iuliu Maniu ori sunt eu, principiile de bază, tactica și metodele oricărui guvern ieșit din sânul partidului nostru [Național-Țărănesc] trebuie să rămână aceleași"[4].

Dar, dincolo de aceste declarații rămâne faptul esențial că, în confruntarea dintre Maniu și camarilă, președintele Consiliului de Miniștri și al Partidului Național-Țărănesc a suferit o gravă înfrângere. Decizia lui Maniu de a înlătura doi membri ai camarilei a suferit un eșec. Totuși, în ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc din 15 ianuarie 1933, Iuliu Maniu declara: „Sunt fericit că în fruntea guvernului este iar d. Vaida, pentru că știu că el va ști să mențină ordinea și disciplina în stat. Vă rog fără ezitare să dați același sprijin guvernului care s-a instalat acum; pentru ca dânsul să arate că știe să muncească, că aude glasul țării și că poate garanta prosperitatea ei. Vor fi desigur greutăți în calea sa. Noi niciodată n-am stat pe scaun de roze, ci de spini, iar drumul nostru a fost plin cu obstacole"[5]. Alexandru Vaida-Voevod i-a menținut pe C. Dumitrescu și G. Marinescu în posturile lor, recunoscând astfel „în chip formal amestecul personal al regelui în afacerile privitoare la guvernarea țării"[6].

Abia peste zece zile, într-un interviu acordat unui ziar din Oradea, Iuliu Maniu a făcut public conflictul său cu regele Carol al II-lea, care mocnea de doi ani și jumătate: „Adevărata cauză a demisiei mele a fost nepotrivirea punctului meu de vedere cu cel al suveranului, de a asuma răspunderea guvernării. Punându-mi-se în vedere că voi avea mână liberă în guvernarea țării, am crezut că pot cere îndepărtarea unora dintre

[4] *Ibidem*, din 2 februarie 1933.

[5] *Ibidem*, din 17 ianuarie 1933.

[6] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Presa Externă, dos. 279, f. 77.

funcționarii înalți, în speță a domnului comandant al Jandarmeriei și a prefectului Poliției Capitalei, atunci când nu voi avea încredere în ei. Răspunderea întreagă a guvernării căzând asupra mea, nu puteam admite ca funcționari înalt administrativi să nu depindă de mine și de guvern și ca alte persoane decât membrii guvernului să se bucure de o încredere mai mare în fața suveranului"[7]. Totuși, Maniu n-a participat la ședința Adunării Deputaților din 31 ianuarie 1933, care a prilejuit expunerea poziției partidelor politice față de schimbarea de guvern. Vorbind în numele P.S.D., Lothar Rădăceanu aprecia că guvernul Maniu „a fost trântit de un prefect de poliție, pe care nu a putut să-l scoată din slujbă. Nu guvernul a avut așadar puterea de a numi și destitui funcționarii statului, ci o putere ocultă și iresponsabilă, despre care Constituția nu glăsuiește nimic". El aprecia că s-a creat „o situație nemaipomenit de rușinoasă și inadmisibilă pentru guvern, parlament și țară". În consecință, P.S.D. cerea intrarea grabnică în viața constituțională normală[8]. Președintele Partidului Țărănesc, dr. N. Lupu, făcea constatarea că modul de schimbare a guvernelor este „în dezacord complet cu modul de conducere în monarhiile moderne constituționale". Și argumenta: „Să nu se tragă din culise schimbările de regimuri și de guvern. În practica constituțională, cel puțin în Anglia, nu doamna de onoare și secretarul particular al regelui, dar chiar servitorii Palatului sunt numiți de guvern, cu asentimentul lui. Da! Nu-mi este indiferent cine stă în permanență cot la cot cu Măria Sa regele, și joacă pocker și-i spune azi una, mâine alta și poimâine alta; pentru că acela care stă în permanență, îi sugerează mai mult decât mine, care vin numai de două ori pe an să-i spun o vorbă bună și dreaptă". După ce arăta pericolul pe care-l reprezenta camarila pentru viața de stat, președintele Partidului Țărănesc conchidea: „Asemenea forțe ascunse, asemenea cancere latente care stau chiar în preajma tronului, este datoria d-voastră [a membrilor guvernului] și a noastră a tuturor să le extirpăm imediat"[9]. Caracterizând atitudinea noului prim-ministru față de suveran, dr. N. Lupu i se adresa cu cuvintele: „dacă regele zice că ești cămilă, zici și d-ta că ești cămilă, dacă regele zice că ești elefant, zici și d-ta că ești elefant"[10]. Anibal Teodorescu,

[7] „Dreptatea", din 26 ianuarie 1933.

[8] „D.A.D.", nr. 30, ședința din 31 ianuarie 1933, p. 902.

[9] *Ibidem*, p. 911–912.

[10] *Ibidem*, nr. 32, ședința din 3 februarie 1933, p. 952.

reprezentantul Partidului Poporului, aprecia că în ultima vreme aveau loc prefaceri politice „uimitoare", la baza cărora stătea „o forță ocultă, pe care astăzi [poporul] nu o poate lămuri încă bine, dar care într-o zi se va dezvălui singură, sfărâmă cu perseverare și fărâmițează partide serioase, adică acele organisme ale vieții politice, prin care el a respirat în trecut și a luptat întotdeauna cu succes"[11]. Președintele Partidului Național-Liberal, I.G. Duca, după ce a afirmat că partidul său se situa „pe terenul vieții strict constituționale", și-a axat discursul pe reliefarea contradicțiilor din sânul Partidului Național-Țărănesc, în special dintre Iuliu Maniu și Al. Vaida-Voevod, declarând că nu putea accepta „să se introducă în viața politică a României sistemul guvernelor cu două politici și nici măcar cu două politici succesive, ci cu două politici concomitente", deoarece prin aceasta se alimentează concepțiile potrivit cărora partidele erau perimate și ca atare ele trebuiau distruse. Așadar, deși cunoștea bine manevrele camarilei, el arunca întreaga vină asupra Partidului Național-Țărănesc, a cărui demisie de la guvern a cerut-o în termeni categorici[12]. În fond, I.G. Duca urmărea să tragă foloase de pe urma slăbirii național-țărăniștilor, fără a ataca câtuși de puțin camarila, ci menajând-o, în speranța că-i va facilita drumul spre putere. Conducătorul celuilalt partid liberal, Gh. Brătianu, propunea național-țărăniștilor să iasă din echivoc și să explice limpede opiniei publice calea pe care înțelegeau să meargă[13]. O opinie similară exprima președintele Partidului Național-Agrar, O. Goga, care cerea ca Partidul Național-Țărănesc să-și lămurească poziția; altfel, „orice discuție va avea caracterul unei discuțiuni la căpătâiul unui mort. Și atunci, domnii mei, lămuriți echivocul, scoateți mortul din casă [aluzie la Maniu] și numai atunci vom vorbi și vom putea lucra înainte"[14]. Gr. Iunian s-a situat pe poziția apărării regelui, afirmând că acesta avea dreptul să numească miniștrii și funcționarii statului, astfel încât n-a fost vorba de nici un conflict între guvern și suveran[15]. La rândul său, C. Argetoianu a apreciat că dezbaterile însemnau o „pierdere de vreme" și a con-

[11] *Ibidem*, p. 922.
[12] „D.A.D.", nr. 30, ședința din 31 ianuarie 1933, p. 904–905.
[13] *Ibidem*, p. 906.
[14] *Ibidem*, p. 901.
[15] *Ibidem*, p. 914.

chis: „Vă rog să puneți capăt la această discuțiune și să intrăm, mulțumită guvernului, cât mai repede, în discuțiuni mai serioase"[16].

În timpul crizei de guvern, camarila a întreprins un act politic îndrăzneț — și anume arestarea, la 15 ianuarie 1933, fără aprobarea ministrului de Justiție, a lui Grigore Forțu. Acesta întemeiase, în a doua jumătate a anului 1930, organizația Blocul Cetățenesc pentru Mântuirea Patriei, având ca organ de presă gazeta „Drum nou", care milita pentru recunoașterea drepturilor de regină pentru Elena, mama lui Mihai și „eliberarea" suveranului de sub influența camarilei[17]. Apreciind că prin activitatea sa Gr. Forțu „știrbea" prestigiul Coroanei, cercul Elenei Lupescu a hotărât arestarea acestuia. Vestea a provocat o vie nemulțumire în rândul principalelor partide politice, fiind larg comentată în presa de mare tiraj[18]. Era pentru prima dată când camarila își permitea să priveze de libertate un adversar politic; după câteva săptămâni Gr. Forțu a fost eliberat, dar faptul rămâne ca atare.

Amestecul camarilei în viața politică a devenit tot mai evident, iar unii miniștri deveniseră „oameni de casă" ai Elenei Lupescu. La stăruința „Duduii", generalul Angelescu a fost avansat la gradul de general de Corp de Armată, fapt ce arată că și această instituție fusese „penetrată" de oamenii camarilei. La 11 iunie 1933, Armand Călinescu nota: „Dejun la Puiu [Dumitrescu], invitați: Mirto, Ghelmegeanu, Tilea, eu — cu nevestele — Sorel, Andrei și mareșalul [Palatului] Ilasievici. Înainte de a ne așeza la masă intră d-na L[upescu]. Bombă! La masă d-na L[upescu] ocupă locul de onoare, cu Mirto în dreapta și mareșalul în stânga"[19]. Unii oameni politici se adresau Elenei Lupescu cu apelativul „Majestatea Voastră", iar Martha Bibescu îi scria: „momentul de azi, când mi-ai dat voie să-ți sărut mâna, a fost cel mai fericit din viața mea"; celebra prințesă o considera pe Elena Lupescu „ma souveraine"[20].

În speranța că va putea ameliora efectele crizei economice, la 28 ianuarie 1933 guvernul Vaida a semnat „Planul de la Geneva" cerut de băncile

---

[16] *Ibidem*, p. 904.

[17] C. Zotta și N. Tulceanu, *Partidele politice*, București, 1932, p. 8–9.

[18] *Motivele arestării profesorului Gr. Forțu*, în „Adevărul", din 17 ianuarie 1933.

[19] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 175.

[20] R.G. Waldeck, *Athénée Palace*. Traducere Ileana Sturdza, București, Editura Humanitas, 2000, p. 178.

occidentale. Acest acord a provocat o vie reacție a partidelor politice, inclusiv a unei părți a Partidului Național-Țărănesc, întrucât el punea accentul pe controlul finanțelor publice, diminuarea salariilor și sporirea impozitelor în scopul achitării datoriei externe. Acest fapt a rezultat cu claritate în ședința din 12 aprilie 1933, când documentul a fost supus aprobării Adunării Deputaților. Astfel, reprezentantul Partidului Social-Democrat aprecia: „În România, în diversele partide se găsesc destule capacități, destui oameni pregătiți care să cunoască în cele mai mici amănunte problemele reale ale națiunii, pentru ca să ne putem lipsi de consultarea tehnică și de consultanța politicienilor, a concepției capitaliste pure care se profesează la Geneva; în opinia social democraților, acest document „a pecetluit, în mod oficial, dependența economică a burgheziei române față de ordinele, față de concepțiile, față de interesele burgheziei internaționale"[21]. Susținând acordul, fruntașul național-țărănist Virgil Madgearu explica: „Pactul cu Liga Națiunilor a fost certificatul moral prin care ministrul de Finanțe a ajuns la un acord cu creditorii străini. Dacă nu încheiam acest acord, purtam pecetea falimentului. Planul de la Geneva și colaborarea tehnică cu caracter consultativ au fost mijlocul de a dovedi străinătății că suntem oameni de bună credință, oameni care înțeleg să-și respecte angajamentele".

Grija pentru respectarea angajamentelor financiare externe îi domina pe guvernanți, care nu aveau același respect pentru cetățenii români, supuși unor grave privațiuni. De la 1 ianuarie 1933, guvernul a decis să introducă cea de a treia curbă de sacrificiu, care însemna o nouă reducere, cu 10–12% a salariilor. Replica a venit din partea muncitorilor petroliști din Valea Prahovei și a ceferiștilor de la Atelierele „Grivița" din București. La Ploiești autoritățile i-au arestat pe organizatorii grevei, dar populația a luat cu asalt Prefectura și i-a eliberat. În București, o bună parte a locuitorilor s-au solidarizat cu greviștii care au ocupat atelierele. Guvernul a solicitat introducerea stării de asediu, iar Parlamentul, dominat de național-țărăniști, a votat proiectul legii la 3 februarie[22]. Între cei care au vorbit împotriva proiectului s-a aflat dr. N. Lupu; el a apreciat că „nemulțumirea este adâncă și generală pe toată suprafața țării. Este imposibil de jugulat un întreg popor, ținut în sărăcie și ignoranță". La rândul său,

[21] „D.A.D.", nr. 90, ședința din 12 aprilie 1933.

[22] *Ibidem*, nr. 32, ședința din 3 februarie 1933.

Grigore Iunian a declarat: „pâinea nu se înmulțește cu gloanțe. D-voastre trebuie să căutați leacurile acolo unde sunt și unde este adevărata cauză a nemulțumirii". Între cei care au votat contra proiectului au fost mai mulți național-țărăniști, între care Pan. Halippa, Petre Andrei, Ionel Pop.

Pe baza legii stării de asediu s-a trecut la arestarea fruntașilor greviști, mulți dintre ei comuniști — între care Gh. Gheorghiu-Dej, Constantin Doncea, Chivu Stoica. În noaptea de 15/16 februarie, Atelierele „Grivița" au fost luate cu asalt de armată. Armand Călinescu, aflat la fața locului, nota: „Cad 3 morți și 40 răniți de la muncitori; nimeni de la armată"[23]. Astfel, pentru a treia oară, guvernanții național-țărăniști și-au legat numele de omorârea unor oameni care protestau împotriva deteriorării condițiilor lor de viață. Guvernul susținea că muncitorii de la „Grivița" au declarat grevă deoarece au fost instigați de comuniști. Între cei care nu au acceptat o asemenea explicație s-a aflat și Corneliu Zelea Codreanu, care a afirmat: „nouă nu ne este frică de comunism sau bolșevism. Nouă ne este frică de altceva, de faptul că oamenii de la acele ateliere nu au ce mânca"[24].

Regele Carol al II-lea a fost pe deplin solidar cu guvernul Vaida; el a semnat legea pentru introducerea stării de asediu și a cenzurii; în calitate de comandant suprem al armatei, a avizat utilizarea acesteia împotriva muncitorilor; conducerea operațiunilor militare a fost încredințată lui Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei, membru de bază al camarilei; somația adresată muncitorilor de locotenent-colonelul Romulus Hotineanu în dimineața zilei de 16 februarie s-a făcut în numele regelui Carol al II-lea. Într-un interviu acordat ziarului francez „Le Journal" la 21 februarie 1933, regele, după ce recunoștea că a trecut „printr-o încercare", declara pe un ton categoric că „ordinea va fi păzită cu orice preț"[25].

Se pare că guvernul, de comun acord cu regele, a înțeles că nu se mai putea merge pe drumul permanentei confruntări cu populația pentru a face pe placul creditorilor străini. Totul are o limită și ea fusese depășită în momentul în care, din nou, armata a primit ordin să împuște cetățeni români. De aceea, în martie 1933, executivul a adoptat o altă orientare,

---

[23] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 148.

[24] „D.A.D.", nr. 41, ședința din 16 februarie 1933, p. 1120.

[25] „Universul", din 20 februarie 1933.

hotărând introducerea protecționismului vamal, adică renunțarea la politica „porților deschise"; în aprilie a fost votată legea pentru protecția industriei naționale, considerată până atunci de național-țărăniști ca fiind parazitară; în august guvernul a decis suspendarea plății cuponului datoriei externe, care storsese toate resursele economice ale țării de dragul unui așa-zis prestigiu la care liderii politici țineau atât de mult.

Ajunși la guvernare în 1928, cu un larg sprijin popular și susținând politica „porților deschise", național-țărăniștii au dezamăgit populația României, și — după o lungă perioadă în care au făcut „totul" pentru a achita datoria externă — au pornit pe calea confruntărilor cu creditorii străini și chiar cu guvernele statelor occidentale. La 18 august 1933, ministrul Marii Britanii la București a înaintat Ministerului de Externe al României o notă în care se aprecia: „Deciziunea unilaterală luată de guvernul român în ce privește suspendarea serviciului datoriei externe a creat o impresie foarte penibilă în Anglia și guvernul englez se găsește în necesitatea de a atenționa guvernul român despre natura serioasă a măsurilor luate"[26].

Pe de altă parte, președintele Consiliului de Miniștri a decis să încurajeze mișcarea de extremă dreaptă, pentru a întări curentul anticomunist. Vaida avea să scrie: „Ajunsesem cu «căpitanul» într-o relație paternă, încât nu se sfia să-mi facă mărturisiri, nici să primească o subvenție pentru căminul lor din Iași". Codreanu i-a prezentat lui Vaida un exemplar din „programul" Gărzii de Fier, iar acesta i l-a arătat regelui: „întrebându-l, după ce îl citise, dacă îl aprobă, îmi întinse hârtia, cu un gest de aprobare"[27].

Pe fondul deteriorării situației materiale a populației și al apelului insistent al guvernanților de a se accepta constrângerile unor bugete de austeritate, în „subteran" se desfășurau afaceri în stil mare. Între acestea un loc de frunte l-a ocupat afacerea Škoda, în care au fost angrenați mai mulți fruntași ai Partidului Național-Țărănist, care au primit comisioane substanțiale din partea firmei cehoslovace pentru a accepta un preț mai mare la tunurile și muniția comandate și de a accepta lichidarea industriei românești de armament. Afacerea a fost dezvăluită la 10 martie 1933,

[26] „Adevărul", din 22 august 1933.

[27] Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. III. Prefață, ediție, note și comentarii de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 163.

fiind speculată de marii industriași N. Malaxa, Max Auschnitt ș.a., care au insistat pe lângă regele Carol al II-ea, convingându-l de necesitatea creării unei industrii naționale de armament, la care el să participe cu pachete de acțiuni substanțiale. Faptul că acest contract fusese semnat în timpul guvernului prezidat de Iuliu Maniu oferea lui Carol al II-lea și camarilei sale șansa de a-l compromite și scoate din viața politică pe liderul național-țărănist.

Agitația provocată de „afacerea" Škoda a amplificat divergențele din sânul Partidului Național-Țărănesc. Faptul că guvernul Vaida acceptase ideea că a existat o „afacere" Škoda a nemulțumit profund pe Iuliu Maniu. Pe de altă parte, guvernul, pentru a intra cât mai mult în grațiile regelui, a exercitat o cenzură strictă asupra declarațiilor lui Maniu, neîngăduind publicarea atacurilor directe, nominale, la adresa camarilei[28]. În aceste condiții, Iuliu Maniu și-a înaintat, la 2 aprilie 1933, demisia din funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc. Fără a zăbovi asupra motivelor politice ale acestei decizii, Comitetul Central Executiv a primit demisia, alegându-l la 6 mai ca președinte pe Al. Vaida-Voevod[29]. În discursul rostit cu acest prilej, Vaida a declarat că va acționa pe baza ideii monarhice, „care ne obligă a ne grupa cu toții în jurul regelui Carol al II-lea"[30]. Era evident că noul președinte urmărea să imprime Partidului Național-Țărănesc o atitudine sensibil deosebită de cea a lui Maniu față de monarhie. Reacția față de această atitudine a fost extrem de vehementă. Zaharia Boilă — nepotul lui Iuliu Maniu — a tipărit manifestul intitulat *A bătut ceasul,* prin care ataca în termeni deosebit de aspri camarila și în special pe Elena Lupescu[31]. Cu toată cenzura exercitată de guvern, presa a publicat largi extrase din acest manifest, iar ziarele de mare tiraj din Occident i-au acordat un spațiu considerabil[32]. Pentru o lungă perioadă de timp Elena Lupescu avea să fie făcută „responsabilă pentru toate relele din țară"[33], ceea ce era, desigur, o exagerare.

Pe de altă parte, nemulțumirile grupării țărăniste împotriva politicii guvernului Vaida au început să răbufnească cu putere. La 10 septembrie

---

[28] Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 357–359.

[29] „Dreptatea", din 8 mai 1933.

[30] *Ibidem.*

[31] *A bătut ceasul.* Cluj, 1 septembrie (un exemplar se află la Biblioteca Academiei Române).

[32] Zaharia Boilă, *Memorii, loc. cit.*, f. 267.

[33] Lilly Marcou, *Regele trădat. Carol al II-lea al României,* București, Editura Corint, 2003, p. 205.

1933, în cadrul Congresului tineretului național-țărănesc, desfășurat la Câmpulung (Muscel), I. Mihalache s-a pronunțat pentru adoptarea unui nou program al partidului și revitalizarea ideologiei țărăniste. Între altele, el a spus: „Suveranul trebuie și în fapt, ca și după Constituție, lăsat realmente fără răspunderea actului de guvernământ, nici direct, nici indirect [...] Responsabilitatea primului ministru implică mână liberă în alcătuirea întregului cabinet, inclusiv ministrul de Război, cu care răspunde de programul elaborat de suveran și țară și implică de asemenea mână liberă asupra tuturor funcționarilor publici"[33]. Deși între gruparea țărănistă și cea manistă existau importante deosebiri de vederi, ele se situau pe o platformă comună îndreptată împotriva guvernului Vaida, a cărui demisie o cereau[34].

Guvernul Vaida — fără sprijin solid în propriul partid, total compromis în ochii opiniei publice, trezind îngrijorarea Aliaților — nu mai putea dura. Regele era deplin conștient de această realitate, dar câmpul lui de manevră nu era prea larg. Cei în care își pusese speranțele, fie că-l dezamăgiseră, fie că încă nu se afirmaseră. Gh. Brătianu n-a fost ceea ce regele dorise — un instrument docil în manevrele sale politice; „tânărul" liberal nu era un carierist politic, dispus să facă orice tranzacție. Din contra, el înțelegea să-și exprime deschis opiniile, să respingă fără echivoc punctele de vedere ale regelui cu care el nu era de acord, să vină cu soluții proprii. Partidul lui Gh. Brătianu era un partid slab, fără o largă aderență populară, astfel încât nu putea pretinde, în mod serios, să i se încredințeze puterea. Octavian Goga era în plină ascensiune, dar încă departe de a putea deveni președintele Consiliului de Miniștri, iar Gr. Iunian — prin exigențele sale democratice — nu inspira suficientă încredere lui Carol. Pe de altă parte, Al. Averescu și dr. N. Lupu — prin atitudinile luate față de camarilă — nu puteau candida la șefia guvernului, mai ales că se aflau în fruntea unor partide mici. Experiența cu N. Iorga și cu C. Argetoianu era prea recentă, iar rezultatele ei nu-l puteau îndemna să-i readucă în prim-planul scenei politice. Așa încât cea mai probabilă soluție rămânea aducerea Partidului Național-Liberal la putere.

Erau desigur unele obstacole majore în calea realizării acestui obiectiv: suveranul nu putea și nu voia să uite instrucțiunile date de I.G. Duca în

---

[33] *Congresul tineretului național-țărănist de la Câmpulung*, în „Dreptatea", din 13 septembrie 1933.

[34] „Viitorul", din 4 octombrie 1933.

calitate de ministru de Interne la 20 august 1927 și nici discursul rostit de acesta la 7 iunie 1930; el știa bine că I.G. Duca fusese principalul colaborator al lui I.I.C. Brătianu, la a cărui școală politică se formase, astfel încât concepția lui politică era structurată pe ideea că partidele politice constituiau elementul fundamental al vieții publice și deci nu putea accepta manevrele regelui vizând lichidarea sistemului partidist. Carol al II-lea știa că Partidul Național-Liberal era un partid puternic, greu, dacă nu chiar imposibil de manevrat, că aici se găseau cei mai mulți dintre adversarii săi politici care, chiar dacă nu se manifestau fățiș, aveau capacitatea și tenacitatea necesară pentru a rezista presiunilor. La toate acestea se adăuga faptul că Partidul Național-Liberal era organizația politică cu cea mai solidă bază economică și dirija, practic, aproape întreaga rețea bancar-industrială a țării. Împotriva aducerii lui Duca se pronunțau doi membri marcanți ai camarilei: Nae Ionescu și Nicolae Malaxa. În timp ce primul se temea că șeful Partidului Național-Liberal va lua măsuri împotriva Gărzii de Fier, față de care profesorul manifesta o deosebită simpatie și în care-și punea mari speranțe, cel de-al doilea se gândea că marea burghezie liberală ar putea să se întărească și mai mult, periclitându-i pozițiile economice dobândite de el în ultimul timp.

Dar existau însă și mulți factori care acționau în favoarea aducerii Partidului Național-Liberal la putere: acest partid se organizase temeinic în anii de opoziție, redevenise un partid viguros, și — bazat pe realizările guvernărilor trecute — pretindea că era singurul în stare să rezolve multiplele probleme ale țării. Deoarece Partidul Național-Liberal reprezenta o stavilă serioasă în calea manevrelor regale, măcinarea și compromiterea lui era pentru Carol o necesitate.

În vara anului 1933, I.G. Duca a făcut o vizită în Occident, prilej cu care președintele Partidului Național-Liberal a dat asigurări băncilor creditoare că guvernul liberal va achita datoriile contractate și a căror plată fusese suspendată de național-țărăniști. De asemenea, I.G. Duca s-a declarat fidel față de politica guvernelor de la Paris și Londra, a promis să continue politica externă alături de Franța și Marea Britanie. El s-a angajat că va lua măsuri ferme împotriva Gărzii de Fier, care preconiza o orientare a României spre Germania și Italia. Al. Vaida-Voevod avea să scrie: „succesiunea guvernului o aranjaseră, la Paris, Duca și Titulescu, banche-

rii și Paul Boncour [ministrul de Externe francez]"[35] În consecință, Carol al II-lea trebuia să țină seama de simpatia pe care cercurile guvernamentale și financiare occidentale o manifestau pentru Partidul Național-Liberal și în special pentru I.G. Duca. Este de subliniat faptul că regele era interesat în inițierea unor acțiuni eficiente pentru redresarea economică a țării, pentru rezolvarea unor probleme presante și asigurarea stabilității în țară, iar Partidul Național-Liberal dispunea și de cadrele și de forța politică necesare îndeplinirii acestor obiective. În sfârșit, Carol nu dorea să-și atragă ostilitatea marii burghezii liberale, ci urmărea un plan mult mai dibaci, și anume cointeresarea acesteia în întreprinderile economice de stat, cărora intenționa să le dea o largă dezvoltare, și în colaborarea ei cu monarhia.

Pentru aducerea lui I.G. Duca în guvern se pronunța și cea mai mare parte a camarilei, în frunte cu Elena Lupescu. Cel mai important rol în eliminarea neîncrederii în șeful Partidului Național-Liberal l-au avut Richard Franasovici și soția sa, care erau în relații cordiale cu Elena Lupescu. De asemenea, o contribuție substanțială și-a adus Felix Wieder și Puiu Dumitrescu, intimi ai regelui Carol al II-lea. I.G. Duca însuși nu a ezitat să-i facă o vizită Elenei Lupescu, prezentându-i omagiile sale, recunoscând astfel rolul pe care aceasta îl juca în viața politică a României. De altfel, Petre Pandrea avea să scrie: „Guvernul I.G. Duca din 1933 s-a pus la cale de Richard Franasovici, în palatul Mogoșoaia al prințesei Martha Bibescu, în prezența doamnei Lupescu. I.G. Duca a venit să-i prezinte omagii și să facă legăminte"[36].

La 7 octombrie 1933 se împlineau 50 de ani de la inaugurarea castelului Peleș, aniversare sărbătorită cu mult fast, din inițiativa regelui Carol al II-lea. Au fost dezvelite statuile regelui Carol I și reginei Elisabeta; s-a inaugurat „noul" Foișor (în locul celui original, care a ars în 1932); s-a bătut o medalie comemorativă; a fost organizat un banchet festiv, un concert susținut de George Enescu; s-a desfășurat o defilare militară în fața primăriei din Sinaia. Au fost prezenți regele Aleksandru al Iugoslaviei, doi prinți de Hohenzollern, Anton de Habsburg, miniștrii de Externe Beneš

[35] Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii,* vol. II. Ediție de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995, p. 253.

[36] Petre Pandrea, *Garda de Fier. Jurnal de filosofie politică. Memorii penitenciare.* Ediție îngrijită de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea, 2001, p. 562.

(Cehoslovacia) și Jeftić (Iugoslavia) etc. Serbările au ținut două zile și au cuprins și o masă la iarbă verde, organizată la Stâna Regală. A reținut atenția faptul că regele, precum și oaspeții de peste hotare s-au întreținut în mod special cu I.G. Duca, ceea ce i-a determinat pe mulți ziariști să aprecieze că succesiunea la guvern era hotărâtă în favoarea Partidului Național-Liberal.

Încă din ziua de 3 octombrie 1933 a fost publicat *Programul de guvernare* al Partidului Național-Liberal, al cărui prim punct prevedea: „Aplicarea sinceră a regimului parlamentar-constituțional prin respectarea prerogativelor tuturor puterilor constituționale"[37], formulă ambiguă, în care se regăsea dibăcia politică a lui I.G. Duca. În toamna anului 1933, Partidul Național-Liberal era pe deplin pregătit să preia frâiele guvernului. Pentru a precipita evenimentele și a se impune ca unic pretendent la succesiune, Partidul Național-Liberal a hotărât să proclame „rezistența cetățenească"[35] față de guvernul național-țărănist. Au fost anunțate mai multe întruniri de protest, care să culmineze cu o mare adunare în București, la 15 noiembrie, când se deschidea sesiunea de toamnă a Parlamentului.

Guvernul Vaida a decis să interzică întrunirea din 15 noiembrie, afirmând că acea zi festivă nu trebuia tulburată de manifestații de stradă. În ziua de 7 noiembrie, președintele Consiliului de Miniștri s-a prezentat la Sinaia cu proiectul Mesajului regal pentru deschiderea sesiunii Corpurilor legiuitoare. Întrebat de ziariști dacă intenționa să-și prezinte mandatul, Vaida a declarat: „De ce să plecăm? Aș putea-o face numai în următoarele cazuri: dacă aș fi bolnav — și nu sunt; dacă n-aș mai avea încrederea Coroanei; dacă n-aș avea încrederea Parlamentului; dacă s-ar produce un eveniment extern care să reclame o schimbare majoră de regim. Ori toate acestea nu se întâmplă"[39]. Ieșind de la rege, președintele Consiliului de Miniștri s-a întreținut cu ziariștii în acești termeni: „Majestatea Sa mi-a spus unele noutăți interesante; la rândul meu am adăugat și eu unele lucruri interesante"[40]. Cel mai interesant lucru a fost că regele și-a exprimat nemulțumirea față de activitatea guvernului, lăsând

[37] „Viitorul", din 3 octombrie 1933.
[38] *Ibidem,* din 9 octombrie 1933.
[39] „Cuvântul", din 9 noiembrie 1933.
[40] *Ibidem.*

să se înțeleagă că demisia acestuia era inevitabilă. Într-adevăr, peste două zile, la 9 noiembrie, Alexandru Vaida-Voevod și-a prezentat demisia. El l-a avertizat pe suveran că „numai viteii cei proști își aleg singuri măcelarul[41], aluzie care-l viza pe I.G. Duca, cel care, în 1927, dăduse ordin ca în eventualitatea sosirii lui Carol în țară să se facă uz de arme pentru a-l împiedica.

Demisia lui Vaida-Voevod marca încheierea celei de-a doua guvernări național-țărăniste, care s-a caracterizat printr-o continuă confruntare între liderii partidului, precum și între rege și Iuliu Maniu, între autoritatea statală și populația afectată de criza economică. Demisia lui Vaida era așteptată de opinia publică, de partidele politice din opoziție, dar și de o bună parte a fruntașilor național-țărăniști. Iuliu Maniu declara: „Știam că dacă nu se pune de la început piciorul în capul hidrei care s-a încuibat în jurul Palatului, încercarea lui [Vaida] de guvernare nu va reuși. Forțele oculte împiedică realizarea unei guvernări serioase"[42]. O idee similară exprima și Mihai Popovici, care susținea că între rege și națiune „s-au interpus oameni nechemați, care prin conspirații oculte au făcut să cadă acest guvern"[43].

Carol al II-lea a început consultările politice. Elena Lupescu urmărea îndeaproape modul cum reacționau cei chemați la Palat. C. Argetoianu nota că în timp ce era el în audiență a sunat telefonul și „regele, după ce a ascultat un moment, a răspuns cu un surâs (pe care aparatul din nefericire nu-l putea transmite): «sunt toți contra» și a închis telefonul. Vizibil, îi telefonase d-na Lupescu, nerăbdătoare să afle ce se întâmplă și cum erau priviți noii ei favoriți"[44].

La rândul său, Grigore Gafencu scria: „Toată criza politică s-a desfășurat în culise. Pe scara de serviciu am fost dați afară [național-țărăniștii]. Pe scara de serviciu s-a urcat guvernul liberal. În acele zile de frământare, camarila ajunsese la apogeu. Oamenii de serviciu din Partidul Liberal pregăteau venirea. În iatacul «Duduiei» și în biroul lui Puiu [Dumitrescu] se petreceau drame sfâșietoare. Stăpânii țării mângâiau durerea unora, încurajau speranțele altora... Interese de afaceri, temeri jidovești, planuri

[41] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine,* vol. X. Ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1997, p. 225.

[42] „Dreptatea", din 18 noiembrie 1933.

[43] *Ibidem,* din 17 noiembrie 1933.

[44] Constantin Argetoianu, *op. cit.,* p. 261.

machiavelice de politică văzută numai și numai prin prismă personală, iată factorii care hotărau destinul țării. Vaida a fost prins în vârtejul acestor ape tulburi, prin surprindere, descoperind prea târziu firea adevărată a celor pe care i-a slujit și în care s-a încrezut"[45].

În fond, consultările politice au avut un caracter formal, deoarece hotărârea era luată dinainte. Conform celor stabilite, regele a încredințat mandatul de constituire a noului guvern lui I.G. Duca, sugerându-i să realiezeze o colaborare cu O. Goga și cu Gh. Brătianu — față de care suveranul dorea să-și manifeste recunoștința pentru atitudinea lor politică. Dar cei doi nu au acceptat cele câteva ministere oferite de Duca, deoarece aceasta ar fi însemnat anihilarea lor politică, astfel că, la 14 noiembrie s-a format un guvern pur liberal. Cu prilejul depunerii jurământului, I.G. Duca și-a exprimat „mulțumirile noastre recunoscătoare pentru încrederea ce ne-ați arătat-o și o asigurăm de întregul nostru devotament". La rândul său, Carol al II-lea și-a afirmat hotărârea de a lucra „în cea mai strânsă colaborare" cu guvernul[46]. Astfel, la trei ani și jumătate de discursuri privind actul restaurației și cinci ani de la circulara prin care se cereau măsuri drastice împotriva lui Carol, mergându-se până la lichidarea fizică a acestuia, I.G. Duca devenea primul sfetnic al regelui Carol al II-lea.

Guvernul I.G. Duca a fost primit cu ostilitate de toate partidele din opoziție, care-l caracterizau ca fiind o expresie a manevrelor camarilei regale. Iuliu Maniu declara că guvernul era „un făt al forțelor oculte"[47], iar într-un document al Partidului Național-Țărănesc se afirma că Partidul Național-Liberal „a venit la cârmă sfărâmat și umilit, cerșind puterea pe căi care scad prestigiul și forța de guvernare"[48]. La rândul lor, georgiștii susțineau că guvernul a fost alcătuit în tainițele camarilei și relatau faptul că V. P. Sassu a fost șters de pe lista miniștrilor pentru că „avusese cândva un litigiu și un incident cu cineva foarte apropiat de comitetul restrâns care conduce azi țara românească"[49]. Și conchizând, Partidul Național-

---

[45] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 309.

[46] *Constituirea noului guvern național-liberal*, în „Viitorul", din 16 noiembrie 1933.

[47] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu la Cluj*, în „Dreptatea", din 18 noiembrie 1933.

[48] *Manifestul Partidului Național-Țărănist*, *Ibidem*, din 4 decembrie 1933.

[49] *După ce criterii s-a alcătuit echipa de zdrențe*, în „Mișcarea", din 5 decembrie 1933.

Liberal—Gh. Brătianu declara că guvernul „s-a strecurat la putere în chip rușinos, cu ajutorul mijlocitorilor necinstiți, care au ridicat un zid între rege și țară".

Extrem de vehement a reacționat Nae Ionescu, deoarece considera că Duca reprezenta forțele masonice, antinaționale: „Guvernul Duca este o adunare anacronică a unor personalități care, prin vârsta, trecutul și capacitatea lor de înțelegere nu au nimic comun cu vremea și cu inițiativele de gravă îndrăzneală ce ni se impune [...] Național, guvernul Duca se constituie sub umbrela protecției false și jignitoare a străinătății și este lipsit de autoritatea, absolut trebuitoare mai ales azi, a unei serioase reprezentări a Ardealului. În ceea ce privește punctul moral, credem că insistența noastră ar fi o cruzime exagerată"[50]. Grigore Gafencu descifra motivul aducerii lui Duca la putere: „S-au alarmat de primejdia naționalistă unele cercuri străine și unele cercuri jidovești. Francezii s-au temut ca gardiștii, frați buni cu hitleriștii și fasciștii, să nu înstrăineze Franței simpatiile române [...] Dl. Duca a avut, din ziua întâi, ponosul de a fi un guvern adus de străini". În opinia publică s-a răspândit ideea că liberalii au venit la putere, „să apere pe Lupeasca și să distrugă Garda de Fier"[51].

Conform tradiției, guvernul a obținut din partea regelui decretul de dizolvare a Parlamentului și convocarea alegerilor pentru Adunarea Deputaților la 20 decembrie și pentru Senat în zilele de 20–29 decembrie 1933, adică în cel mai scurt termen îngăduit de lege. Campania electorală a prilejuit o nouă luare de atitudine din partea partidelor politice față de problema formei de guvernământ, cu deosebire a locului și rolului monarhiei în viața statului român.

Partidul Național-Liberal s-a menținut pe linia programului de guvernare anunțat în octombrie, arătând necesitatea apărării regimului parlamentar-constituțional, dar fără a lua poziție față de camarila regală.

După trecerea în opoziție, în Partidul Național-Țărănesc s-a produs o schimbare de lider. Recunoscând că tactica sa „a dat greș" și că „în politică nu se iartă greșeli, ori din ce motive ar fi comise"[52], Al. Vaida-Voevod a demisionat la 21 noiembrie 1933 din fruntea Partidului Național-Țără-

[50] „Cuvântul", din 16 noiembrie 1933.

[51] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 311–312.

[52] *Consfătuirea majorităților parlamentare*, în „Dreptatea", din 17 noiembrie 1933.

nesc, locul său fiind luat de Ion Mihalache. Noul președinte s-a pronunțat pentru un contact „cât mai intim între țărănime și rege", pentru înlăturarea „vârcolacilor" care „falsifică normala apropiere între cele două realități vii care asigură consolidarea noastră de stat"[53]. Dacă Al. Vaida-Voevod n-a luat parte activă la campania electorală, iar Ion Mihalache a insistat asupra necesității consolidării Partidului Național-Țărănesc — din punct de vedere organizatoric, politic și ideologic — Iuliu Maniu s-a consacrat aproape exclusiv demascării camarilei regale[54].

Partidul Poporului și-a axat campania electorală pe criticarea camarilei regale. Astfel, Grigore Trancu-Iași declara: „eu cred că este mai vinovat acel care aplică în viața politică românească formula austriacă «divide et impera». Scopul? Dictatura!"[55]. Iar Al. Averescu ținea să afirme: „atâta timp cât la guvern se ajunge prin poarta din dos și pe brânci, eu nu voi ajunge la guvern"[56]. Peste câteva luni însă el nu va ezita să forțeze tocmai acea poartă din dos. Dr. D. Gerota, recent înscris în Partidul Poporului, își exprima hotărârea de a lupta „pentru salvarea regelui, dacă va mai fi posibil"[57]. Partidul Național-Liberal (Gheorghe Brătianu) și-a concentrat propaganda politică spre combaterea liberalilor „duciști", precum și a camarilei care-i adusese la putere. La o întrunire electorală Gh. Brătianu declara: „Sântem și rămânem monarhici [...] Nu vom dezarma până nu vom da Coroanei întreaga ei putere de a hotărî și întreaga ei libertate de a alege. Nu vom dezarma până nu vom smulge din rădăcini buruienile care înăbușe scaunul domnesc al țării"[58]. Pe de altă parte, Uniunea Agrară, Partidul Național-Agrar și Partidul Naționalist-Democrat se pronunțau pentru sporirea rolului monarhiei în viața de stat și condamnau campania anticamarilistă dusă de alte partide și de unii oameni politici. O notă deosebită făcea L.A.N.C., care cerea desființarea „dictaturii partidelor",

---

[53] *D-l Ion Mihalache, președinte al Partidului Național-Țărănesc, Ibidem,* din 23 noiembrie 1933.

[54] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu la Cluj,* în „Dreptatea", din 18 noiembrie 1933; *Ședința Comitetului provincial pentru Ardeal și Banat al Partidului Național-Țărănesc, Ibidem,* din 30 noiembrie 1933; *Grandioasa întrunire național-țărănistă din Capitală, Ibidem,* din 19 decembrie 1933.

[55] „Îndreptarea", XVI, nr. 249 din 15 noiembrie 1933.

[56] *Ibidem.*

[57] *Ibidem.*

[58] „Mișcarea", din 5 decembrie 1933.

„restabilirea regelui în toate drepturile ce i le acordă Constituția, de a colabora efectiv la guvernare și nu a fi numai o ficțiune"[59]. Garda de Fier pregătise liste de candidați în 68 din cele 71 de județe. Corneliu Zelea Codreanu le cerea legionarilor să fie „gata de moarte", precizând: „În lupta care se deschide nici unul dintre noi nu vom admite poziția lașă de a supraviețui unei striviri nedrepte și infame a Gărzii de Fier"[60]. Principala acuză pe care legionarii, dar și A.C. Cuza și O. Goga, o aduceau guvernului Duca era aceea că se afla în slujba iudeo-masoneriei și că ar fi promis primirea în România a 150 000 de evrei. O asemenea afirmație nu avea nici o bază reală, dar ea era menită să-l discrediteze pe I.G. Duca, prezentându-l ca un susținător al evreilor în detrimentul românilor.

Guvernul a urmărit de la început să împiedice propaganda electorală a legionarilor, fapt ce a creat o stare de tensiune și violență în numeroase localități. Astfel, legionarii din Iași au încercat să organizeze o manifestație la 25 noiembrie, dar au fost împiedicați de poliție. În urma schimburilor de focuri au fost uciși 3 legionari și un plutonier. La 26 noiembrie au avut loc ciocniri între legionari și autorități în comuna Eschibaba (azi Stejaru, județul Tulcea) în urma cărora au murit 7 persoane. În aceeași zi s-au înregistrat ciocniri violente între legionari și autorități în mai multe sate din județul Dâmbovița[61]. Presa guvernamentală a lansat o campanie vehementă împotriva Gărzii de Fier, cerând luarea de măsuri de reprimare „fără șovăire" a acestei organizații. Victor Iamandi, subsecretar de Stat la Ministerul de Interne, declara: „Vom răpune această anarhie a unor inconștienți aflați în slujba intereselor străine"[62]. Măsurile adoptate și agitația presei liberale erau cu totul disproporționate față de influența pe care o avea mișcarea legionară. C. Argetoianu scria că a avut o discuție pe această temă cu Duca: „Mi-am permis să observ că comite o mare greșeală. Ce sau cine s-ar prăpădi dacă câțiva gardiști — fie și 10 sau 20 — ar intra în Cameră?" Primul ministru a răspuns: „Știu Argetoianu, că-mi risc viața, dar nu pot să fac altfel. Mi s-a pus această condiție *sine qua non* — și e singura care mi s-a pus. Am primit-o"[63]. Duca nu a precizat cine

[59] „Apărarea națională", din 26 noiembrie 1933.

[60] „Cuvântul", din 17 noiembrie 1933.

[61] Arh. N.I.C., fond. M.P.N. Informații, dos. 382, f. 2–3; „Cuvântul", din 27 noiembrie 1933, 28 noiembrie 1933.

[62] „Adevărul", din 28 noiembrie 1933.

[63] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine,* vol. X, p. 262.

i-a pus această condiție, dar era aproape sigur că era vorba de cercurile masonice franceze.

Carol al II-lea și-a dat consimțământul pentru dizolvarea Gărzii de Fier, ba a și insistat în acest sens, deoarece, în campania lor împotriva guvernului Duca, legionarii nu ezitaseră să atace camarila, inclusiv pe Elena Lupescu, pe care o acuzau că a influențat decizia regelui în vederea aducerii la putere a unui partid cunoscut pentru atitudinea sa ostilă organizației condusă de Codreanu. În același timp, suveranul se pronunța ferm pentru menținerea orientării politicii externe a României spre Franța și Marea Britanie. Într-un interviu acordat ziarului francez „L'Intransigeant" Carol al II-lea a declarat: „Cine a urmărit evoluția noastră politică și economică și-a putut da seama de largul sprijin pe care l-am găsit totdeauna în Franța. Sunt cel dintâi să apreciez cum se cuvine acest sprijin și fericit să mă folosesc de acest prilej pentru a exprima atașamentul sincer ce-l păstrez Franței. În raporturile noastre cu această țară noi nu vedem numai posibilitatea de a ne menține o situație în scopuri egoiste, ci granița păcii la care ținem din tot sufletul pentru folosul tuturor popoarelor"[64].

Dizolvarea Gărzii de Fier prin Jurnalul Consiliului de Miniștri din 9 decembrie 1933 a fost apreciată de toate partidele politice din opoziție ca un act ilegal, mai ales că el a fost urmat de arestarea unui mare număr de fruntași ai acestei organizații. Potrivit datelor oficiale, au fost arestați circa 1 700 legionari și simpatizanți, dar se pare că cifra a fost dublă"[65]. Ziarul „Cuvântul", al cărui director era Nae Ionescu, scria la 19 decembrie: „Domnul Duca, luând țara în arendă, a tăbărât mai întâi cu ciomagul pe lume. Ca să fie dezordine. Fiindcă altfel n-ar fi avut prilejul să facă ordine. Și ca să-și aplice programul. Poate că socotelile d-lui Duca ar fi mers ele, acum, dacă în calculele sale n-ar fi neglijat ceva: existența unui tineret care nu știe ce-i teama. Și care nu rabdă să fie pălmuit".

Partidul Național-Liberal a câștigat alegerile parlamentare, obținând 50,99% din voturi și 300 de locuri în Adunarea Deputaților; pe locul al doilea s-a clasat Partidul Național-Țărănesc, cu 13,92% și 29 mandate[66].

---

[64] „Adevărul", din 20 decembrie 1933.

[65] Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail". Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional.* Traducere Cornelia și Delia Eșianu. Control științific Florea Ioncioaia, București, Editura Humanitas, 1999, p. 241.

[66] „Monitorul oficial", nr. 300 din 29 decembrie 1933.

Printre organizațiile care n-au întrunit 2% din totalul voturilor s-au aflat Partidul Poporului și Partidul Social-Democrat. Opoziția, ca de obicei, a contestat rezultatul alegerilor. Partidul Național-Țărănesc aprecia că alegerile au fost „o sinistră comedie, caracterizată printr-un dezmăț electoral fără pereche prin dezlănțuirea unui regim de teroare, abuz și fraudă. Astfel ales, Parlamentul este lipsit de baza constituțională a liberei exercitări a dreptului de vot, el nu are și nu poate avea autoritatea morală de a da legi valabile"[67].

În această atmosferă încărcată de ură politică a survenit actul asasinării lui I.G. Duca, președintele Consiliului de Miniștri, la 29 decembrie 1933[68]. În acea zi, I.G. Duca s-a deplasat de la București la Sinaia pentru a prezenta suveranului rezultatele alegerilor și a discuta unele probleme de stat, între care și numirea unui nou guvernator al Băncii Naționale a României. În această funcție I.G. Duca l-a propus pe Alexandru Ottulescu, dar regele s-a opus, întrucât acesta era om de încredere al lui Constantin I.C. Brătianu și voia să diminueze pozițiile Brătienilor în cadrul principalei instituții financiare a țării. După o discuție aprinsă, s-a convenit asupra numirii lui Grigore Dumitrescu. De la castelul Peleș, I.G. Duca a mers la vila lui Emil Costinescu, cumnatul lui C.I.C. Brătianu, pentru a-i aduce la cunoștință decizia privind guvernatorul Băncii Naționale a României; apoi seara, a plecat la gară. Aici, îl aștepta o echipă de trei legionari, care profitând de faptul că președintele Consiliului de Miniștri nu era păzit, iar peronul gării nu era luminat, au aruncat o petardă pentru a provoca panică. Unul dintre ei, N. Constantinescu, s-a apropiat de I.G. Duca, omorându-l cu cinci gloanțe de revolver.

Vestea asasinatului a provocat o vie indignare în opinia publică internă și internațională. Toate partidele politice din România au condamnat acest odios atentat.

Asupra rolului și mai ales a răspunderii regelui Carol al II-lea, punctele de vedere sunt foarte variate — de la aprecierea că el n-a avut nici un amestec, până la învinuirea că a contribuit direct la suprimarea lui I.G. Duca. Analiza faptelor concrete poate contribui la elucidarea acestei probleme: dizolvarea Gărzii de Fier s-a făcut prin Jurnal al Consiliului de

---

[67] „Dreptatea", din 30 decembrie 1933.

[68] Vezi detalii în Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 185–191.

Miniștri, iar nu prin decret regal; președintele Consiliului de Miniștri a fost asasinat după ce se întorcea de la o audiență avută la rege; peronul gării din Sinaia era neluminat, iar pentru apărarea șefului guvernului nu au fost luate cele mai elementare măsuri de siguranță; aflând de uciderea primului său sfetnic, regele a cerut ca trupul neînsuflețit al acestuia să fie transportat la București; după multe stăruințe a acceptat ca el să fie depus la Castelul Peleș; suveranul n-a participat la funeraliile organizate în ziua de 2 ianuarie 1934. În timp ce poliția a reușit să aresteze pe asasini, șeful Gărzii de Fier n-a putut fi găsit; Codreanu se afla ascuns la familia Cernăianu, rudă cu Elena Lupescu, iar regele știa acest lucru[69].

Există și alte fapte care pot conduce spre o altă interpretare: precedentele hotărâri de dizolvare a Gărzii de Fier (din 1931 și 1932) au fost luate tot prin Jurnale ale Consiliului de Miniștri; audiența a fost cerută de I.G. Duca și nu impusă de Carol al II-lea; nu regele era cel care răspundea de securitatea persoanei primului ministru, așa încât învinuirile pe această temă nu sunt fondate; apoi, documentele atestă că regele fusese cuprins de o teamă cumplită, având sentimentul că va fi el însuși lichidat de legionari; de aceea, a întărit paza Castelului Peleș și a evitat orice deplasare — renunțând la intenția inițială de participare la funeraliile lui I.G. Duca. Aflat în preajma cercurilor conducătoare, C. Argetoianu scria: „Uciderea lui [Duca] aruncase spaimă în guvern, la Palat și mai ales în camarilă. Fiecare se credea osândit, socotea că doborârea lui Duca fusese numai un început și tremura pentru pielea lui [...] În ziua înmormântării, miniștrii s-au dus la Ateneu ca și cum ar fi ieșit din tranșee, la atac. Regele a anunțat că vine, apoi că nu vine, în fine că iar vine... Toți erau convinși că o bombă îi va curăța pe toți! Până și locul unde urma să se desfășoare ceremonia nu a fost fixat decât în ultimul moment și abia a putut să se hotărască guvernul între Ateneu și biserica Sf. Gheorghe! În fine, în cele din urmă s-a hotărât Ateneul — și s-a mai hotărât ca regele să nu vie!". Cu ironia-i caracteristică, C. Argetoianu continua: „Am aflat cu toții și cu un supliment de întristare că Majestatea Sa era gripată și că regreta din suflet că nu putea aduce un ultim salut credinciosului său prim sfetnic"[70].

Analiza faptelor concrete arată că nu regele Carol al II-lea a „creat evenimentul", respectiv uciderea lui I.G. Duca. Dar aceleași fapte

---

[69] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, Editura Politică, 1970, p. 72.

[70] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 269–270.

demonstrează limpede că dispariția lui I.G. Duca a ușurat manevrele ulterioare ale suveranului, care s-a văzut, dintr-o dată, scăpat de un om politic incomod, adept convins al regimului parlamentar-constituțional întemeiat pe partidele politice și prin urmare adversar al planurilor autoritare ale regelui. De asemenea, I.G. Duca era un om integru, care nu putea fi atras pe linia afacerismului și a căpătuielii pe seama statului, și ca atare camarila și Carol găseau în el un serios obstacol în calea planurilor lor de îmbogățire rapidă. Asasinarea lui Duca a avut însemnate urmări pentru situația Partidului Național-Liberal, a poziției monarhiei în viața de stat, a ansamblului vieții politice din România. Unele consecințe au fost resimțite imediat, altele după mai multe luni și chiar ani. Ca urmare a asasinării lui I.G. Duca, în dimineața zilei de 30 decembrie regele a numit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe dr. C. Angelescu — cel mai vechi ministru din cabinetul existent.

Guvernul dr. C. Angelescu a introdus starea de asediu și cenzura[71], a declanșat o largă acțiune de arestare a legionarilor, pornind de la aprecierea că I.G. Duca a căzut victimă „unui vast complot, din care fac parte toți conducătorii grupării anarhice ce se intitulează Garda de Fier. Aceștia au înarmat mâna ucigașilor și le-au dat ordin de asasinare"[72].

Printre cei arestați s-a aflat și Nae Ionescu, acuzat că prin articolele sale din „Cuvântul" a incitat la asasinat. Acest act marca înlăturarea din rândul camarilei a celui care, ani în șir, fusese principalul promotor al carlismului în România, iar apoi se străduise să devină teoreticianul noului regim". Nae Ionescu se va angaja pe linia colaborării strânse cu Garda de Fier. Tot cu acest prilej a fost arestat și Nichifor Crainic, redactor al ziarului „Calendarul", care afirmase că dizolvarea Gărzii de Fier era rodul manevrelor camarilei și condamnase în termeni energici Jurnalul Consiliului de Miniștri din 9 decembrie 1933. De asemenea, a fost închis și dr. Victor Gomoiu — președintele Uniunii Ofițerilor în Rezervă și conducătorul așezămintelor „Principesa Elena" — care făcuse propagandă împotriva camarilei și mai ales a Elenei Lupescu. Totodată, a fost suspendat ziarul „Drum nou" scos de Grigore Forțu, adversar declarat al camarilei, apreciindu-se că prin articolele publicate știrbea prestigiul Coroanei; de asemenea, dr. Dimitrie Gerota a avut de suportat o severă anchetă la

[71] „Monitorul oficial", nr. 301 bis din 30 decembrie 1933.

[72] „Viitorul", din 4 ianuarie 1934.

domiciliu[73]. Așadar, profitând de valul de arestări declanșat de guvern, Carol al II-lea a găsit prilejul de a se răfui cu unii dintre adversarii săi, care nu aveau nici o legătură cu asasinarea lui I.G. Duca.

Guvernul constituit în ziua de 30 decembrie 1933 avea un caracter provizoriu, singurul care credea în durabilitatea acestuia fiind dr. C. Angelescu. Regele a căutat să profite de situația creată, de disensiunile din Partidul Național-Liberal pentru a găsi o formulă convenabilă planurilor sale politice. În primul rând, el nu dorea în nici un caz să încredințeze mandatul lui Constantin I. C. Brătianu, deoarece era sigur că acesta păstra măcar ceva din înverșunarea fraților săi Ion și Vintilă Brătianu. De asemenea, Carol știa că în rândul „bătrânilor" liberali avea mulți adversari, declarați sau nedeclarați.

În consecință, el s-a orientat spre „tinerii" care, insuficient legați de marea finanță liberală, puteau fi mai lesne atrași și manevrați. În plus, aceștia, neavând — în arhitectura existentă a Partidului Național-Liberal — perspectiva de a conduce guvernul, dar doritori să o facă, aveau să poarte recunoștință celui ce i-a propulsat în fruntea țării. Șansele cele mai serioase le avea Richard Franasovici, pentru care s-a și întocmit un proiect de decret regal de numire în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri[74]. Dar, pe lângă faptul că nu era o figură politică de marcă, Richard Franasovici provenea dintr-o familie de sârbi stabiliți în Banat, care primise cetățenia română abia în 1906. De aceea, Richard Franasovici a renunțat la gândul de a deveni prim-ministru, recomandându-l pe prietenul său Gheorghe Tătărescu. Acesta produsese regelui o bună impresie datorită talentului oratoric și maleabilității sale. Faptul că Gheorghe Tătărescu fusese colaborator apropiat al lui I.G. Duca și îndeplinea funcția de secretar general al Partidului Național-Liberal era de natură să diminueze ostilitatea „bătrânilor" liberali față de numirea sa.

Guvernul Gheorghe Tătărescu a fost numit prin decretul semnat de rege la 3 ianuarie 1934, fără consultarea prealabilă a forurilor conducătoare ale Partidului Național-Liberal. Referindu-se la acest moment, Mihail Manoilescu avea să scrie: „Nu a existat vreodată uimire și stupefacție mai mare la numirea unui prim-ministru în România decât în ziua de 3 ianuarie 1934, când a fost ales pentru această demnitate Tătărescu

[73] „D.A.D.", nr. 32 din 24 martie 1934, p. 1.155.

[74] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 271.

[...] A trebuit nu regele care nu prețuia decât abilitatea ci o lume politică fără alte criterii, pentru ca această întruchipare a abilității să joace în țara aceasta adevărate roluri istorice"[75].

Comitetul Central al Partidului Național-Liberal, întrunit la 4 ianuarie, l-a ales în funcția de președinte al partidului pe C.I.C. Brătianu. Propunerea a fost susținută, din considerente tactice, de Gh. Tătărescu; în discursul său proaspătul prim-ministru a afirmat: „Mi-am făcut datoria față de toți șefii cu credință și devotament. Cu același devotament voi sluji pe al treilea Brătianu"[76].

Numirea lui Gh. Tătărescu în funcția de președinte al guvernului și alegerea lui C.I.C. Brătianu în aceea de șef al Partidului Național-Liberal a provocat vii discuții. Era evident că regele se grăbise cu numirea guvernului înainte de alegerea șefului partidului, punând Comitetul Central al Partidului Național-Liberal în fața faptului împlinit. Comentând acest act, ziarul „Dreptatea" aprecia că el „apare ca o răsturnare a întregii arhitecturi politice a Partidului Liberal"[77]. Din motive tactice, pentru a nu forța de la început nota, Gh. Tătărescu a acceptat să mențină componența guvernului stabilită de I.G. Duca și s-a angajat să continue programul anunțat de acesta. Primind această satisfacție, conducerea Partidului Național-Liberal n-a ridicat alte probleme în fața lui Gh. Tătărescu și implicit a regelui.

N. Titulescu a condiționat rămânerea sa în fruntea Ministerului de Externe de dreptul guvernului de a avea autoritate deplină asupra Siguranței și Jandarmeriei (vinovate de neluarea măsurilor necesare pentru apărarea vieții lui I.G. Duca), precum și de înlăturarea de la Palat a lui Puiu Dumitrescu, acuzat că a acordat subvenții bănești Gărzii de Fier și a informat pe Corneliu Zelea Codreanu despre măsurile preconizate de guvern împotriva legionarilor[78]. Aflat sub impresia actului asasinării lui I.G. Duca și pentru a evita o dezbatere publică privind cauzele neparticipării lui N. Titulescu în guvern — care puteau dezvălui acțiunile sedițioase ale camarilei și, pe de altă parte, de a trezi susceptibilitatea

---

[75] Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. II, p. 356.

[76] Biblioteca Națională a României. Colecții speciale, fond St. Georges, pachet XLI, dos. 25, f. 26–27; „Viitorul", din 5 ianuarie 1934.

[77] „Dreptatea", din 6 ianuarie 1934.

[78] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Presa Externă, dos. 472, f. 2, dos. 279, f. 80.

guvernanților de la Paris și Londra asupra orientării politicii externe a României — regele a acceptat aceste condiții. În ianuarie 1934 generalul Stângaciu, șeful Siguranței, a trebuit să-și ia concediu fără limită, iar generalul C. Dumitrescu a fost înlăturat din funcția de comandant al Corpului de jandarmi[79]. Regele s-a hotărât greu pentru luarea unei decizii împotriva lui Puiu Dumitrescu — unul dintre cei mai vechi colaboratori și confidenți ai săi.

Tocmai atunci s-a descoperit complotul pus la cale de locotenent-conelul Victor Precup. Acest ofițer avusese un rol important în achitarea lui M. Manoilescu în noiembrie 1927, fapt ce a contribuit la dezvoltarea curentului „carlist", și a participat efectiv la venirea lui Carol în țară la 6 iunie 1930. Profund nemulțumit de modul în care regele înțelegea să domnească, de influența pe care o exercita asupra sa camarila, Victor Precup — împreună cu alți ofițeri — a pus la cale un complot al cărui obiectiv nu a fost pe deplin elucidat. Cercetările au demonstrat că în Vinerea Mare (6 aprilie 1934) o parte a complotiștilor urmau să lanseze petarde și grenade și să deschidă focul de la ferestrele Hotelului Bulevard asupra cortegiului regal care se îndrepta spre Biserica Domnița Bălașa. Ceilalți complotiști urmau să-i atace pe demnitarii aflați deja în Biserica Domnița Bălașa, în așteptarea cortegiului regal. Complotul a fost descoperit înainte de săvârșirea lui, ca urmare a intervenției lui Mihail Moruzov, șeful Serviciului Secret al Marelui Stat Major; acesta l-a informat pe comisarul regal Romulus Hotineanu, cerându-i concursul pentru arestarea complotiștilor. Procesul s-a desfășurat rapid, la 21 aprilie, Victor Precup și alți 8 ofițeri și 3 civili fiind condamnați la câte 10 ani temniță grea. În cazarma Malmaison a avut loc ceremonia degradării ofițerilor, în prezența mai multor militari, aduși să asiste la acest moment. Condamnații nu numai că nu au regretat gestul lor, ci din contră, au protestat și au început să strige: „Trăiască regele!", „Trăiască adevărata armată română!", „Jos Lupeasca!" „Jos camarila!", „Jos jidanii!"[80]

Elena Lupescu s-a folosit de acest complot pentru a insista pe lângă rege pentru destituirea lui Puiu Dumitrescu, arătând că exista pericolul ca

---

[79] *Ibidem*, fond Casa Regală, dos. 119/1934, f. 7.

[80] Constantin Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Român de Informații al Armatei Române*. Ediția a doua, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 69.

acesta să devină — ca și Victor Precup — dușmanul lor. Atitudinea în cazul asasinării lui I.G. Duca, relațiile pe care Puiu Dumitrescu le avea cu legionarii constituiau argumente puternice, care l-au convins pe Carol al II-lea să ia hotărârea cerută de „Duduia". Dar, pe lângă motivele politice care au determinat-o pe Elena Lupescu să insiste pentru înlăturarea secretarului particular al regelui, exista și unul de ordin personal. Amețit de înălțimea la care ajunsese în viața politică a României, sigur de locul pe care-l deținea, Puiu Dumitrescu începuse să creadă că-i era permis totul. El a mers până la a spune regelui că Elena Lupescu, prin luxul și atitudinea ei sfidătoare, a creat o proastă impresie în țară și în străinătate, aducând numeroase fapte concrete și sugerând trimiterea ei peste graniță pentru o perioadă mai lungă. Carol al II-lea a informat-o pe Elena Lupescu despre cele relatate, astfel încât soarta acestuia a fost pecetluită. „Reclamația" venea pe un fond de iritare a Elenei Lupescu, generat de situația familială a secretarului particular al regelui. În vara anului 1933, Puiu Dumitrescu a intrat în relații cu Ella Manu, rămasă văduvă în urma morții lui Henri Manu, cu care era decis să se căsătorească. Dar Elena Lupescu „care trăia în liniște cu madam Jenny [soția lui Puiu Dumitrescu], s-a temut de madam Ella, înzestrată cu mijloace de seducere pe care, ca o femeie hârșită în meserie, le-a apreciat la justa lor valoare. Lupta în perspectivă, lupta posibilă în tot cazul, iată ce nu convenea de loc d-nei Lupescu"[81]. Pe acest fond a venit intervenția lui N. Titulescu, de care Elena Lupescu a știut să profite, pentru a-și acoperi propriile-i manevre. Carol al II-lea l-a demis în martie 1934 pe secretarul său particular, cerându-i să părăsească România. Puiu Dumitrescu s-a stabilit în Franța, unde n-a mai desfășurat nici o activitate politică; toate căințele ulterioare și strădaniile de a reintra în grațiile lui Carol și ale Elenei Lupescu au eșuat*. Regele a cerut ca Ministerul de Interne să efectueze o anchetă

[81] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 281.

* La 3 februarie 1936, Puiu Dumitrescu îi scria regelui: „Majestate, după cum orice credincios, când Dumnezeu îi dă cele mai crude încercări se închină și spune: Ajută-mă Doamne! Tot așa eu astăzi n-am nimic de spus decât: Iartă-mă! Ajută-mă Majestate! Dumnezeul vieții mele [...] vreau să mă întorc în țară, căci nu mai am cu ce trăi aici". În aceeași zi îi scria și Elenei Lupescu: „Duduie dragă, cred că nu supăr nici pe Stăpânul, nici pe d-ta revenind în țară, căci nu mai am cu ce trăi aici" (Arh. N.I.C., fond Carol II. Arh. Personală. Secretariat, dos. V-600/1935, f. 1–5; fond Casa Regală, dos. 131/1936, f. 26–27).

asupra abuzurilor săvârșite de generalul C. Dumitrescu în timpul cât a fost șeful jandarmeriei. Presa a fost din belșug alimentată cu informații asupra ilegalităților comise, iar generalul a fost trimis în fața justiției. La 18 mai 1935 el a fost condamnat la 5 ani închisoare pentru abuz de putere și sustragere de bani publici[82]. Peste puțin timp, C. Dumitrescu a murit în temniță, iar cererea lui Puiu Dumitrescu de a se face autopsia cadavrului a fost refuzată, fapt ce a făcut să planeze bănuiala că generalul a fost otrăvit[83].

În vara anului 1934, Carol s-a dispensat de un alt „erou" al restaurației — colonelul N. Tătăranu, fost atașat militar al României la Paris. Acesta și-a permis să spună regelui că opinia publică era împotriva Elenei Lupescu, fapt ce i-a atras detașarea la regimentul din Bolgrad, departe de culisele Palatului și, în general, de centrul vieții politice din România[84].

Modificările din structura camarilei survenite în 1934 marchează o schimbare în privința metodelor și mijloacelor de acțiune ale lui Carol al II-lea. În primul rând, el s-a dispensat de doi oameni — Nae Ionescu și Puiu Dumitrescu — care desfășurau activitate mai ales pe tărâm politic și care fuseseră adesea ținta atacurilor grupărilor interesate în apărarea regimului parlamentar-constituțional, acuzați că influențează actele politice ale suveranului. Prin renunțarea la serviciile unui secretar particular, Carol al II-lea a vrut să demonstreze că era decis să lucreze direct cu oamenii politici, înlăturând „zidul" pe care Puiu Dumitrescu îl putea ridica între suveran și reprezentanții „voinței naționale".

Poziția politică a Elenei Lupescu s-a întărit considerabil; ea a devenit, practic, singura „sfătuitoare" de nădejde a regelui, fără a mai avea de suportat concurența unor oameni ambițioși, deveniți incomozi, ca Nae Ionescu și Puiu Dumitrescu. Ceilalți membri ai camarilei — în frunte cu N. Malaxa, Max Auschnitt* și Felix Wieder — și-au concentrat atenția spre problemele economice, urmărind să se infiltreze cât mai puternic în marile întreprinderi și bănci, să constituie nucleul în jurul căruia să graviteze noua grupare monopolistă — interesată în instaurarea unui regim de

---

[82] *Condamnarea generalului Dumitrescu,* în „Aurora", din 23 mai 1935.

[83] Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor Național, Țărănist și Național-Țărănist,* p. 379.

[84] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 1/1935, f. 3.

* Numele a cunoscut mai multe grafii: Auschnit, Auschnitt, Ausnit.

autoritate regală. Omul „de casă" al lui Carol și al Elenei Lupescu a devenit Ernest Urdăreanu, care — în calitate de mareșal al Palatului — s-a implicat în numeroase afaceri, devenind acționar la cele mai mari întreprinderi industriale din România[85].

Din 1934 s-a observat tot mai limpede voința lui Carol al II-lea de a-și lărgi sfera de activitate, atrăgând de partea sa oameni din partidele politice, care să acționeze conform planurilor sale, să macine din interior aceste organisme fundamentale pentru regimul parlamentar-constituțional. Totodată, regele avea în vedere o mai intensă acțiune de influențare a activității guvernului, prin miniștrii săi. Această metodă directă, urmărită cu perseverență, avea avantajul, pentru Carol al II-lea, de a fi mai acoperită și ca atare mai puțin șocantă pentru opinia publică, dar mult mai eficientă decât acea „indirectă", folosită în perioada 1930–1933.

Spre sfârșitul lunii ianuarie 1934 au fost eliberați cei ce nu avuseseră o legătură directă cu actul din 29 decembrie — între care și Nae Ionescu. Procesul asasinilor lui I.G. Duca a început în ziua de 19 martie 1934 în fața Consiliului de Război al Corpului II Armată. Pe lista inculpaților figurau, alături de cei 3 asasini, principalele căpetenii legionare: Corneliu Zelea Codreanu — care se predase de bună voie autorităților[86] — și Gh. Cantacuzino-Grănicerul, acuzați de complot împotriva ordinei de guvernământ existente. Ordonanța definitivă arăta că crima de la 29 decembrie 1933 n-a fost actul individual al asasinilor, deoarece ei au executat o hotărâre luată de conducerea Gărzii de Fier, care, prin întreaga ei activitate, urmărea subminarea statului român, instaurarea unui regim dictatorial. Aproape toți martorii apărării au apreciat că dizolvarea Gărzii de Fier a fost un act ilegal, unii dintre ei declarându-și simpatia față de legionari. Astfel, Al. Vaida-Voevod a spus: „Când a apărut mișcarea Arhanghelul Mihail, Garda de Fier de mai târziu, nu m-am speriat, ci am căutat să-mi aliez acest tineret în mișcarea pe care am hotărât să o duc pentru pacificarea spiritelor și exterminarea curentelor extremiste și dizolvante". El se considera „părintele spiritual al Gărzii de Fier, ba mai mult, ca naș al acestei organizații", conchizând că locul său „n-ar fi aici între martori, ci pe banca acuzării"[87]. Constantin Xeni, fruntaș liberal, a avut o

[85] Barbara Cartland, *The scandalous life of King Carol*, p. 163.

[86] *Arestarea lui Corneliu Zelea Codreanu*, în „Dreptatea", din 16 martie 1934.

[87] „Patria", din 31 martie 1934.

discuție cu regele Carol al II-lea, pe care i-a relatat-o lui Armand Călinescu: „a fost întrebat de rege dacă cunoaște programul Gărzii de Fier. Suveranul a enumerat în spirit aprobativ câteva puncte ca: desființarea partidelor, desființarea parlamentului etc. și apoi a spus că Codreanu are un admirabil spirit organizatoric. Xeni a plecat alarmat"[88]. Regele Carol al II-lea nu dorea distrugerea Gărzii de Fier, deoarece o socotea utilă pentru manevrele sale politice, întrucât prin programul și activitatea sa lovea în regimul parlamentar-constituțional întemeiat pe partidele politice. De aceea, el a acționat în sensul achitării căpeteniilor legionare, sperând că astfel va obține recunoștința acestora.

Comisarul regal Constantin Petrovicescu a declarat că renunță la acuzațiile aduse generalului Cantacuzino și lui Corneliu Zelea Codreanu, deoarece a ajuns la concluzia că singurii vinovați erau făptașii. Procesul s-a încheiat la 5 aprilie 1934 prin condamnarea la muncă silnică pe viață a celor trei asasini. Horia Sima avea să scrie: „Legiunea ieșea din închisoare încoronată de laurii victoriei"[89]. Într-adevăr, sentința a constituit o puternică încurajare pentru legionari, care se știau acoperiți de „augustul suveran". Unul dintre fruntașii Gărzii de Fier afirma: „Noi, gardiștii, sântem profund recunoscători regelui că a supravegheat ca cercetările justiției militare să se facă în cea mai strictă legalitate. Am ieșit din închisoare cu două sentimente întărite: adânc devotament pentru rege și încrederea deplină în armată. Am vrea ca Majestatea Sa să știe că tineretul din întreaga țară, care ascultă de lozinca Gărzii, îi stă necondiționat la dispoziție. Mai mult încă, noi toți suntem de părere că punem forța națională a tineretului la dispoziția suveranului, care s-o utilizeze cum va crede de cuviință"[90]. La 29 aprilie 1934, studenții legionari au organizat o manifestație în fața Palatului, scandând: „Trăiască regele!" „Trăiască Codreanu!" Regele Carol al II-lea a ieșit în balcon, salutându-i pe demonstranți. Apoi aceștia, cu muzica Prefecturii Poliției în frunte, au mers la locuința lui Nae Ionescu și la cea a lui Gh. Cantacuzino-Grănicerul, unde se afla și Codreanu, aclamându-i. La 1 decembrie 1934, „căpitanul" a proclamat ziua de 10 decembrie — când s-a publicat Jurnalul Consiliului

---

[88] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 216–217.

[89] Horia Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, Timișoara, Editura Gordian, 1994, p. 91.

[90] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 19/1934, f. 18.

de Miniștri privind dizolvarea Gărzii de Fier — „Ziua suferinței legionare". La 10 decembrie 1934, Codreanu a adresat generalului Cantacuzino o scrisoare prin care-i cerea să înființeze un partid „pentru ca toți cei ce cred într-o Românie nouă să poată activa politicește sub formă legală". Noul partid și-a luat numele „Totul pentru Țară", înscriindu-se la tribunal în ziua de 20 martie 1935[91]. Președintele partidului era subordonat șefului mișcării legionare, Corneliu Zelea Codreanu[92].

Regele nu avea suficientă încredere în Gh. Tătărescu, deoarece acesta nu fusese ales președintele Partidului Național-Liberal și părea a fi subordonat acestui partid. Faptul că Gh. Tătărescu prezentase demisia guvernului[93] în urma sentinței în procesul asasinilor lui I.G. Duca l-a nemulțumit pe rege. El nu i-a primit demisia, dar a luat în calcul eventualitatea înlăturării guvernului și a înlocuirii lui cu un regim de mână forte. La mijlocul lunii decembrie 1933, Ion Pangal, fost subsecretar de stat în guvernul Iorga, om de casă al Elenei Lupescu, a plecat în Franța pentru a discuta cu gruparea masonică din care făcea parte, problema instaurării unui regim autoritar în România. Înainte de deplasare, el a fost primit de Carol al II-lea, care și-a exprimat speranța că va obține sprijinul necesar pentru un guvern de autoritate. La 28 ianuarie 1934, I. Pangal s-a întors în țară cu răspunsul favorabil. Sfătuindu-se cu I. Pangal și C. Argetoianu, regele a decis să atragă în această acțiune pe Al. Averescu[94]. Având în vedere campania anticamarilistă a lui Al. Averescu opțiunea era paradoxală, dar, în fapt, regele urmărea obiective politice precise. El știa că Averescu se bucura de un mare prestigiu în armată, dar Partidul Poporului nu mai reprezenta o reală forță politică, astfel că mareșalul nu putea spera să ajungă pe căile normale, parlamentare, la putere. De aceea, era de presupus că îi va surâde ideea de a deveni președinte al Consiliului de Miniștri cu ajutorul regelui. Odată prins Al. Averescu în acest joc, se neutraliza unul dintre adversarii de marcă și se dădea o lovitură tuturor celor care își făcuseră din lupta împotriva camarilei și pentru apărarea regimului parlamentar-constituțional un obiectiv principal. Oportunismul lui Al. Averescu trebuia să arate că, în fond, această luptă nu era

[91] Horia Sima, *op. cit.*, p. 101.

[92] *Politics and Political Parties in Roumania,* London, 1936, p. 233.

[93] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 119/1934, f. 2

[94] C. Argetoianu, *op. cit.*, vol. X, p. 290–301.

sinceră, ci urmărea doar dobândirea puterii, fie și pe ușa din dos a Palatului. Al. Averescu a acceptat la 5 februarie ideea constituirii unui guvern de autoritate sub președinția sa. Dar asupra obiectivelor și a componenței acestuia au apărut serioase deosebiri între suveran și mareșal, fiecare căutând să fie, în ultimă instanță, principalul beneficiar al schimbării ce se preconiza[95]. Carol dorea să-l utilizeze pe Averescu doar ca decor pentru un regim de autoritate regală, în timp ce mareșalul urmărea un guvern de autoritate personală acceptat de suveran. Pentru a forța mâna regelui, la 11 mai 1934 ziarul „Îndreptarea" a publicat un comunicat prin care Partidul Poporului și Partidul Național-Liberal (Gh. Brătianu), luând în considerare „evenimentele politice din ultimul timp și posibilitatea unor împrejurări grave ce se pot ivi în viața noastră politică", se angajau să colaboreze strâns, în vederea adoptării unor hotărâri comune. Documentul fusese pregătit din octombrie 1933 și era îndreptat împotriva amestecului camarilei în viața publică; difuzându-l acum, Averescu recurgea la un șantaj politic, mai ales că se vorbea de o eventuală aderare a lui Iuliu Maniu la acest acord[96].

După îndelungi tatonări, la 19 mai Carol a trimis — prin Ion Pangal — o schiță de program, în care se preconiza: suveranul va prezida Consiliul de Miniștri; miniștrii vor fi răspunzători numai față de rege; reducerea numărului de membri ai Adunării Deputaților, care să aibă numai rolul de a vota proiectele de legi, iar nu și dreptul de a interpela și controla activitatea guvernului; sesiunile parlamentare să nu mai aibă o anumită durată, ele urmând a fi convocate și închise prin decret regal. Totodată, Carol a cerut ca modificarea Constituției să se efectueze în momentul constituirii noului guvern. Proiectul noii Constituții fusese elaborat de I. Pangal, care se ghidase după legea fudamentală a Japoniei[97]. Dar Al. Averescu nu înțelegea să fie un simplu executant, astfel că a întocmit și el un proiect de program în care se propunea modificarea Constituției pe cale parlamentară, iar guvernul să se sprijine pe un partid politic, adică pe Partidul Poporului. În acest spirit el a cerut includerea în guvern a unui număr mare de membri ai partidului său[98]. Dar, după lungi

[95] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 142/1934, f. 69.
[96] *Ibidem*, dos. 11/1934, f. 5.
[97] *Ibidem*, f. 8.
[98] *Ibidem*, f. 44.

conciliabule, cei doi — Averescu și regele — au renunțat la ideea constituirii unui nou guvern. La 29 mai relațiile între ei au fost rupte[99]. Câteva luni mai târziu, Al. Averescu avea să afirme că suveranul, care i-a „jucat o farsă", era „complet lipsit de caracter"[100]. În consecință, președintele Partidului Poporului și-a reluat campania împotriva camarilei. Dar aderența acestei campanii a scăzut considerabil, deoarece opinia publică a aflat, e drept că târziu și incomplet, despre faptul că șeful Partidului Poporului fusese gata, la un moment dat, să facă jocul regelui. De aceea, sinceritatea acțiunii anticarliste desfășurată de Al. Averescu era pusă sub semnul întrebării.

Cauzele care au dus la eșuarea preconizatei lovituri de stat sunt multiple. Pe lângă neînțelegerile dintre Carol și Averescu se adaugă: intervenția ministrului Franței la București, care a transmis regelui îngrijorarea guvernului de la Paris față de o schimbare de regim în România[101]; nemulțumirea manifestată de regele Aleksandru al Iugoslaviei față de aducerea la putere a lui Al. Averescu, socotit de el „omul Italiei", cu care țara sa se afla în relații încordate; reacția fermă a principalelor partide, în special a Partidului Național-Țărănesc. Chiar în acel timp, mai exact la 11 martie 1934, s-a realizat fuziunea Partidului Național-Țărănesc cu Partidul Țărănesc-dr. N. Lupu. Susținând necesitatea fuziunii, dr. N. Lupu spunea: „Când vântul de dreapta, care bate peste frontiere, șuieră și la noi — atunci trebuie să întărim baricadele democrației"[102]. Fuziunea a avut ca principal obiectiv întărirea capacității Partidului Național-Țărănesc de a apăra regimul burghezo-democratic. După ce arăta situația grea a țării, I. Mihalache declara: „Pretutindeni mijesc amatorii de aventură și dintre cei îmbătrâniți care nu au curaj să se adreseze nici inimilor și nici conștiințelor și care așteaptă să-și satisfacă ambițiile lor personale cu investitura de sus și uzând de mijloace de constrângere față de cei de jos [aluzie la Al. Averescu și C. Argetoianu], cât și precocii amatori de dictatură care se silesc înainte de a termina cu cartea să rezolve, cu gloanțele, problemele politice ale țării [aluzie la legionari]"[103]. O puternică impresie

[99] *Ibidem*, f. 34.

[100] *Ibidem*, dos. 1/1935, f. 2.

[101] *Ibidem*, dos. 11/1934, f. 155.

[102] *Reîntregirea Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", din 13 martie 1934.

[103] *Ibidem*.

a creat declarația președintelui Partidului Național-Țărănesc de solidarizare cu guvernul Gh. Tătărescu, în acel moment critic al existenței acestuia. Justificând această poziție, I. Mihalache, după ce amintea că de la venirea lui Carol în țară au avut loc 9 schimbări de guverne, conchidea: „E imposibil să construiești ceva solid dacă oricând te poți trezi cu cărămida în cap [...] E necesar ca țara să-și recapete liniștea și guvernele să nu mai fie dărâmate prin nu știu încă ce forțe [...] N-am sfătui în nici un caz să se facă un guvern personal. Guvern personal a mai fost și guvernul Iorga care nu a reușit"[104]. La rândul său, dr. N. Lupu interpreta astfel evoluția evenimentelor: „N-am sprijinit pe liberali când am oprit căderea guvernului. Am apărat un principiu, principiul constituțional al apărării voinței populare"[105].

Elementul esențial, care a determinat nereușita ultimei manevre a lui Carol al II-lea de a forma un guvern „peste partide", l-a constituit raportul general existent între forțele democratice și cele de dreapta, care înclina în mod decisiv în favoarea primelor.

2. *„Se face, Majestate!"*

După eșuarea tentativei de constituire a unui guvern de autoritate prezidat de Al. Averescu, regele Carol al II-lea s-a orientat ferm pe linia realizării țelului urmărit prin intermediul lui Gh. Tătărescu. Acesta avea avantajul că se afla deja la putere, dispunea de o anumită suprafață politică, era — cel puțin formal — sprijinit de un mare partid politic, era înzestrat cu reale calități de manevrier politic. În fond, Carol își găsise omul pe care și-l dorea, dispus să-i accepte tutela politică și chiar capriciile cele mai ciudate. Ziaristul A.P. Samson povestea în memoriile sale o scenă semnificativă: Carol al II-lea împreună cu Gh. Tătărescu, Richard Franasovici și alte persoane oficiale au participat la inaugurarea șoselei între Sălișteși Târgu Jiu, care traversa Carpații. În fruntea convoiului se afla regele într-o mașină Ford, având alături pe Tătărescu. „Carol, ca să se distreze pe socoteala primului său sfetnic, a început să gonească fantastic pe marginea prăpastiei. Fordul groazei zbura cu peste 120 pe oră.

[104] „Dreptatea", din 5 iunie 1934.
[105] *Ibidem,* din 14 iulie 1934.

Regele Carol al II-lea, ascultând cuvântarea în ziua inaugurării Grădinii Botanice

Tătărescu sta nemișcat și părea că face o rugăciune. Din când în când, regele se uita la primul său ministru și îl încuraja cu rafale de râs strengăresc. Într-un târziu s-a făcut un scurt popas. Tătărescu avea pe față un strat de praf ca o mască aplicată cosmetic. Toți aveau această mască, dar el parcă mai mult ca alții. S-a apropiat de Franasovici și i-a spus: «Mă Rișar, mai treci și tu lângă el, că eu nu mai rezist». Dar Vodă l-a poftit alături tot pe primul ministru [...] în aceeași goană nebună, Vodă și Tătărescu au ajuns la Târgu Jiu [...] Scena de pe marginea prăpastiei mi-a sugerat, totdeauna, precum spuneam, un răspuns la întrebarea: Pe cine va prefera Carol ca prim-ministru? Cui îi va da guvernul? Răspunsul era: Îl va prefera pe acel om politic pe care mi l-aș putea închipui în Fordul de munte în locul lui Tătărescu. Cu alte cuvinte, pe acel om politic căruia regele știe că îi este îngăduit să-i râdă în nas, gonind mașina după propria lui fantezie"[1].

De altfel, despre Gheorghe Tătărescu se spunea că atunci când regele îi cerea ceva care se putea face răspundea: „S-a făcut, Majestate!" iar când îi cerea ceva greu de realizat declara: „Se face, Majestate!" Și făcea totul pentru a fi pe plac suveranului. Era, cum scria Gafencu, omul regelui în cel mai desăvârșit înțeles al cuvântului: „râde când regele râde, plânge când regele e întristat"[2].

Pentru rege, Gheorghe Tătărescu era „omul potrivit la locul potrivit". La rândul său, Elena Lupescu, „vrăjită de timbrul vocii sale virile și de gesturile lui teatrale, i-a acordat de la început întregul ei sprijin".[3A] Fără a

[1] A.P. Samson, *Memoriile unui gazetar,* p. 190.

[2] Grigore Gafencu, *Însemnări politice,* p. 321.

[3A] Petru Groza, *Adio lumii vechi. Memorii,* p. 443.

face parte din camarilă, Gheorghe Tătărescu știa să fie extrem de curtenitor cu Duduia, să-i satisfacă cererile care țineau de resortul guvernului, păstrând discreția necesară pentru a nu oferi subiecte de critici din partea opoziției politice și mai ales a lui Iuliu Maniu.

Obiectivele de bază ale regelui Carol al II-lea erau creșterea rolului puterii executive pe seama celei legislative și diminuarea rolului partidelor politice. Guvernul s-a dovedit foarte receptiv la sugestiile suveranului, propunând măsuri și acțiuni curente.

Pe această linie se înscrie legea pentru apărarea ordinei de stat, promulgată la 7 aprilie 1934, potrivit căreia grupările și partidele politice trebuiau să-și desfășoare activitatea în limitele legilor și principiilor constituționale ale statului român. Pe această bază guvernul putea trece la dizolvarea oricărei organizații care punea „în pericol siguranța ordinei de stat sau a ordinei sociale", precum și a celor care „în propaganda sau în acțiunea lor organizează sau recurg la formațiuni de luptă înarmate"[3].

Starea de asediu și cenzura introduse în momentul asasinării lui I.G. Duca au fost succesiv prelungite, devenind o permanență a întregii perioade de guvernare a lui Gh. Tătărescu. Dar, ascuțișul lor a fost direcționat nu spre legionari, ci mai ales împotriva partidelor și grupărilor politice ostile tendințelor autoritare ale regelui Carol al II-lea și activității camarilei. Forțele democratice au protestat împotriva acestor practici, chiar unii conducători ai Partidului Național-Liberal, între care și C.I.C. Brătianu, socotind că ele erau inutile și deci nefolositoare țării.

Un rol important în procesul de degradare a democrației în România l-a avut legea deplinelor puteri, din 9 iulie 1934, prin care guvernul era împuternicit să rezolve operativ „problemele urgente", pe cale de decrete-legi în perioada dintre sesiunile parlamentare. Uzând și abuzând de această lege, guvernul a trecut la adoptarea unui număr mare de decrete-lege, pe care le supunea apoi spre aprobare în bloc Corpurilor legiuitoare. În acest fel s-a legalizat ocolirea Parlamentului, care era convocat în sesiuni scurte, deoarece guvernul își asuma o bună parte a atribuțiilor Reprezentanței Naționale. Referindu-se la această practică, Grigore Iunian aprecia că se dădea un certificat de pauperitate Parlamentului, iar „mâine se va veni cu abolirea acestei instituțiuni, care se dovedește inutilă și costisitoare"[4]. Într-adevăr, în opinia publică s-a creat sentimentul că Parla-

[3] „Monitorul oficial", nr. 83 din 7 aprilie 1934.

[4] „D.A.D.", nr. 15 ședința din 18 decembrie 1936, p. 420.

mentul putea fi desființat, deoarece nu făcea decât să ratifice decretele guvernamentale. Sesizând această tendință, președintele Adunării Deputaților, N.N. Săveanu, spunea la 16 noiembrie 1934: „Permiteți-mi însă să reamintesc că azi mai mult ca oricând se cere să menținem cât mai sus prestigiul Parlamentului [...] regimul parlamentar este cea mai puternică garanție a păstrării libertăților publice, libertăți cucerite cu greutate și cu jertfă"[5].

Evident, nu era vorba de o schimbare a formei de guvernământ, Parlamentul continuând să aibă rolul primordial în sistemul politic al țării. Tătărescu nu a guvernat prin decrete-legi, ci a utilizat pe o scară mai largă decât în oricare perioadă din istoria României (exceptând anii de război) funcția legislativă a puterii executive. Guvernul — pe baza aprobării Parlamentului — elabora decrete-lege privind anumite sectoare ale vieții publice. Prin sistemul depunerii în bloc spre ratificare a decretelor-lege adoptate de guvern nu se puteau desfășura dezbateri aprofundate asupra fiecăruia dintre ele, așa cum se încetățenise în practica vieții politice din România. Un studiu comparativ arată că în 1934–1937 s-a înregistrat o diminuare a funcției legislative și de control asupra executivului din partea Corpurilor legiuitoare. În ansamblul său, regimul politic din țara noastră continua să funcționeze pe baza Constituției din 1923, având un caracter democratic.

În 1934–1936 cercurile apropiate regelui au desfășurat o intensă propagandă vizând modificarea Constituției. Încă de la sfârșitul anului 1934 Carol al II-lea a însărcinat pe câțiva oameni politici de încredere să redacteze textul unei noi Constituții, care să prevadă numirea unui număr important de senatori de către rege, reducerea numărului deputaților, creșterea prerogativelor regale. Gh. Tătărescu împărtășea ideea modificării Constituției, afirmând că aceasta „are lacune și imperfecțiuni", „cuprinde dispoziții care s-au dovedit în practică insuficiente pentru a asigura adaptarea vieții statului la nevoile vremurilor, după cum alte dispoziții reclamate de aceste nevoi lipsesc"[6]. La rândul său, C.I.C. Brătianu se declara categoric „în contra unei revizuiri a Constituției [...] Nu ne putem angaja la o astfel de aventură, care nu este nici necesară, nici oportună și care este periculoasă"[7]. Împotriva modificării Constituției în

[5] *Ibidem*, nr. 2, ședința din 16 noiembrie 1934, p. 6.

[6] *Declarațiile d-lui prim-ministru Gheorghe Tătărescu*, în „Viitorul", din 28 iunie 1935.

[7] *Un interviu cu d. C.I.C. Brătianu*, *Ibidem*, din 27 iunie 1935.

sensul preconizat de rege s-au ridicat și partidele din opoziție, atât cele burgheze, cât și cele muncitorești, astfel încât guvernul s-a văzut nevoit să abandoneze dezbaterile publice pe această temă.

În prima jumătate a anului 1935 au avut loc unele schimbări în componența guvernului, care au marcat întărirea pozițiilor „tinerilor" liberali pe seama „bătrânilor". Vii comentarii a stârnit numirea ca ministru de Justiție a lui Valer Pop, la 1 februarie 1935, deși acesta se înscrisese în Partidul Național-Liberal abia în februarie 1934[8], ceea ce însemna o încălcare a tradiției, care cerea un stagiu îndelungat în acest partid înainte de ajungerea pe banca ministerială[9].

Nemulțumirea „bătrânilor" liberali față de activitatea lui Gh. Tătărescu era tot mai evidentă, Constantin I. C. Brătianu reproșându-i că guvernul promova o politică opusă doctrinei și programului Partidului Național-Liberal. Șeful partidului afirma, între altele, că el nu era de acord cu permanentizarea stării de asediu și a cenzurii, cu intenția guvernului de a modifica Constituția în sensul lărgirii prerogativelor regale. Carol al II-lea însă nu numai că n-a cerut guvernului să revină pe linia programatică a Partidului Național-Liberal, ci din contra, a acționat pentru înlocuirea lui C.I.C. Brătianu prin Gh. Tătărescu la președinția acestui partid[10].

Congresul general al Partidului Național-Liberal anunțat pentru 9 iulie 1936 a fost precedat de ample dispute politice, inclusiv privind persoanele care urmau a fi alese în conducerea partidului. Deși au consumat multă energie, nici una din grupări nu a reușit să influențeze decisiv masa participanților, astfel că la Congres a fost ratificată alegerea lui C.I.C. Brătianu în funcția de președinte și a lui Gh. Tătărescu în cea de secretar general al Partidului Național-Liberal. Totuși, gruparea „tinerilor" liberali a obținut o anumită satisfacție prin includerea în Statutul partidului a unui articol care prevedea că secretarul general îl înlocuia pe președinte în cazul „lipsei acestuia"[11].

După 9 iulie 1936 divergențele dintre „tineri" și „bătrâni" au continuat să se adâncească. Pentru a-și întări pozițiile, „bătrânii" acționau pentru fuziunea cu partidul lui Gh. Brătianu și restabilirea dominației fami-

---

[8] Valeriu Pop, *Amintiri politice*. Ediție îngrijită și prefață de Sanda Pop, București, Editura Vestala, 1999, p. 49.

[9] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1936, f. 2.

[10] *Ibidem*, dos. 6/1936, f. 2.

[11] „Dimineața", din 9 iulie 1936.

liei Brătianu; pe de altă parte, „tinerii" s-au apropiat și mai mult de rege, desconsiderând în mod vădit doctrina, programul și hotărârile Partidului Național-Liberal.

Acest fapt a ieșit pregnant în evidență peste puțină vreme, la 29 august 1936, când, fără avizul lui C.I.C. Brătianu, Gh. Tătărescu a procedat, de comun acord cu Carol al II-lea, la remanierea guvernului sub pretextul omogenizării acestuia. Principala schimbare a constat în înlăturarea lui N. Titulescu din fruntea Ministerului de Externe. Acest act a fost rezutatul unui complex de factori ținând atât de evoluția situației internaționale — caracterizată prin eșuarea politicii de securitate colectivă al cărei promotor era Nicolae Titulescu — dar și de presiunea forțelor de dreapta din interior, de voința lui Carol al II-lea, care a urmărit să se dispenseze de colaborarea cu un om dificil, având o fire dominatoare și un mare prestigiu internațional. Carol a scăpat la 29 august 1936 de un înverșunat adversar al camarilei și al regimului dictatorial. Este semnificativ faptul că actul înlăturării lui Titulescu a fost primit cu deplină satisfacție de forțele de dreapta și criticat de cele antidictatoriale.

Prin demiterea lui N. Titulescu regele a preluat practic în mâinile sale conducerea politicii externe a României. În anii 1936–1937 el a făcut vizite oficiale în Marea Britanie, Franța, Cehoslovacia și a primit vizita președintelui Poloniei. Regele Carol al II-lea a ținut să se știe că el era îndrumătorul politicii externe a României, dând asigurări că, indiferent de schimbările de guverne, această politică rămânea constantă.

Contradicțiile dintre cele două grupări din sânul Partidului Național Liberal s-au accentuat în cursul anului 1937. Mari dispute au existat în legătură cu conducerea organizației din Transilvania a partidului: „tinerii" l-au instalat pe Valer Pop ca președinte al acestei organizații, în locul lui Alexandru Lapedatu, care făcea parte din gruparea „bătrânilor" liberali; modificarea nu a fost acceptată de președintele partidului, iar amenințările cu excluderea curgeau dintr-o parte și din cealaltă[12]. Alte neînțelegeri s-au dezvoltat în legătură cu „întregirea" forțelor liberale. În fața insistențelor lui C.I.C. Brătianu pentru fuziunea cu Gh. Brătianu, gruparea „H" — în frunte cu Victor Iamandi, Petre Ghiață și Petre Bejan — a declarat că va părăsi partidul dacă se realiza această contopire[13].

Faptele menționate arată că unul dintre marile partide politice democratice, măcinat de contracții interne, devenea tot mai slab și ca atare inca-

[12] „Dreptatea", din 12 octombrie 1937.

[13] „Patria", din 13 noiembrie 1937.

pabil să se opună forțelor dictatoriale. Mai mult, o grupare importantă a acestui partid — și anume aceea care deținea conducerea guvernului — urma, în fond, directivele politice ale regelui.

Pasionat de politică, regele Carol al II-lea avea și o viață personală bogată, desfășurată într-un cerc restrâns. Dincolo de unele zvonuri acreditate de adversarii săi, în realitate Carol al II-lea a fost un om cumpătat, atât în privința mâncării, cât și a băuturii. După gustarea de dimineață, servită la ora 9,00, urma activitatea publică, iar la 13,30 masa de prânz. Mesele erau modeste, regele servind doar trei feluri de mâncare și unul sau două pahare de vin. De regulă, servea masa împreună cu „Duduia" (Elena Lupescu) și cu Marele Voievod de Alba Iulia (principele Mihai). Uneori avea și invitați, dar numărul lor nu depășea 10–12 persoane. Trecuse vremea marilor baluri de la Palat, din timpul lui Carol I, sau a ceaiurilor oferite de regina Maria. Carol al II-lea prefera mesele intime și marile festivități publice. Regele prefera șampania franțuzească; în iulie 1937 a cumpărat 998 sticle de șampanie Cremant, pentru care Casa Regală a plătit 74 552 lei[14]. Iubirea pentru Elena Lupescu nu l-a împiedicat pe Carol al II-lea să aibă relații și cu alte femei. Îl pasionau actrițele de cabaret, cu o vastă experiență sexuală. Dar avea slăbiciune și pentru femeile de stradă, mai ales pentru țigănci. Armand Călinescu, pe atunci subsecretar de stat la Ministerul de Interne, nota la 24 iunie 1932: „Cristescu [Șeful Serviciului Secret de Informații] îmi spune că uneori R[egele] culege femei de pe stradă. Acestea au aflat și se adună prin Brezoianu, așteptând"[15]. La 5 decembrie, Călinescu scria: „Siguranța îmi aduce informații că R[egele] iese tot mai frecvent noaptea și că merge în Piața Sfântu Gheorghe, pe cheiul Dâmboviței, și ia femei de cea mai joasă speță"[16]. La 17 decembrie același an o altă precizare: „Puiu Iancovescu îmi spune că într-o noapte era cu câțiva prieteni pe Sărindar, când R[egele], care trecea cu automobilul, a oprit pentru a acosta o femeie de stradă"[17]. Prefectul Poliției Capitalei, Gabriel Marinescu a aflat despre aceste dorințe ale regelui și s-a grăbit să-i facă pe plac. Constantin Argetoianu nota: „În ziua de 17 ianuarie 1934 (țin să precizez data din cauza enormității confidențelor) mareșalul [Averescu], în cursul vizitei ce-i făceam, mi-a spus că regele Carol i-a mărturisit că numai cu Lupeasca mai

[14] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol II, dos. 139/1937, f. 1–13.
[15] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 92.
[16] *Ibidem*, p. 119.
[17] *Ibidem*, p. 120.

putea avea «erecțiuni». Duduia, a continuat Averescu, ține pe rege prin cunoștința secretelor lui de anomalie sexuală; știe că aproape toate nopțile Carol pleacă singur cu un mic automobil și ridică de pe stradă câte o curvă și o duce la Palat unde se dedă cu prostituata zilei la acte de perversiune anormală. Ce face cu femeile e așa de rușinos încât, dacă s-ar ști, n-ar mai putea da ochii cu nimeni". Constantin Argetoianu, impresionat de cele spuse de Averescu, în calitatea lui de medic, aprecia: „Priapismul tinereții nu exclude impotența maturității; dimpotrivă, o explică, medical vorbind, prin excesele comise într-o perioadă de activitate istovitoare". Argetoianu știa și el că regele mergea singur, seara, într-un „Ford" cu două locuri, „aborda câte o prostituată, o aducea la Palat" și „după o ședință mai scurtă sau mai lungă, îi da drumul cu un bilet de 500 sau 1 000 lei. La ieșirea din Palat, pațachina era ridicată de agenții Poliției și dusă la Gavrilă Marinescu care îi mai da 5 000 lei și o amenința cu moartea dacă spune ceva". Cu timpul „Gavrilă organizase și acest serviciu, înlăturând din drumul regelui libera concurență și presărând străzile din jurul Palatului cu clientele lui. Prin discreția și dibăcia cu care îndeplinea acest serviciu, Gavrilă Marinescu și-a asigurat încrederea regelui și permanența la Prefectura Poliției, cu toate abuzurile pe care le-a săvârșit"[18].

Pe de altă parte, Elena Lupescu avea propria-i viață personală, lipsea adesea noaptea de acasă, iar Carol nu se formaliza. Ea avea și un „bărbat de serviciu", în persoana lui Ernest Urdăreanu. Acesta a ajuns la Palat în 1931, în calitate de ofițer de ordonanță. Pasionat automobilist, a participat la mai multe raliuri internaționale, inclusiv la cel de la Monte Carlo, unde a obținut importante premii. A ajuns adjutant regal (1933–1934), prefect al Palatului (1935–1936), vicemareșal (1936) și mareșal al Palatului (1937). La 4 septembrie 1937 a devenit administratorul Domeniilor Regale, însărcinat cu administrarea averii personale a lui Carol al II-lea. Ernest Urdăreanu era un bărbat chipeș și deosebit de viril. El se afla mereu în preajma Elenei Lupescu, pentru a o „salva" după eșecurile sexuale ale lui Carol al II-lea. Excitată la maximum de Carol, „Duduia" trecea în camera alăturată unde „taurul", cum era poreclit Urdăreanu, își făcea cu prisosință „datoria". Regele Mihai avea să-și amintească de faptul că Urdăreanu „cunoscuse la Curte o ascensiune fulgerătoare și mai curând suspectă [...] Întreținea relații ciudate cu Magda Lupescu. Puseseră amândoi ghiara pe tatăl meu, care nu putea să-și sufle măcar nasul fără să

[18] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, vol. IX, p. 77.

le ceară părerea"[19]. Între Carol, Elena Lupescu și Urdăreanu s-a creat o foarte puternică relație afectivă, care va dura până la moartea regelui. În același timp, Urdăreanu era și un excelent organizator și administrator, lipsit de scrupule în domeniul afacerilor; el era poreclit „Murdăreanu".

Promovarea în guvern a unor oameni apropiați camarilei (generalul Paul Angelescu, Ion Inculeț, Dumitru Iuca, Valer Pop, Richard Franasovici, Aurelian Bentoiu, Petru Bejan, Gheorghe Caranfil, Tiberiu Moșoiu, Radu Irimescu, generalul Gabriel Marinescu, general Constantin Ilasievici, general Paul Teodorescu și plasarea lor la ministere ale căror fonduri erau greu de controlat — Apărarea Națională, Interne, al Armamentului) a facilitat acțiunile lui Ernest Urdăreanu, purtătorul intereselor lui Carol al II-lea, vizând obținerea unor uriașe câștiguri, cel mai adesea pe căi ilicite.

În timpul guvernului Tătărescu, regele a urmărit și a reușit să se impună ca un factor politic activ, cu inițiative proprii în diferite domenii, inclusiv în cel cultural. Încă de la urcarea sa pe tron, Carol al II-lea a manifestat o preocupare specială pentru ridicarea nivelului de cultură al românilor și pentru realizarea unor performanțe deosebite în acest domeniu. „Voi fi un Brâncoveanu al culturii românești" a declarat el în ziua de 15 august 1930, cu prilejul deschiderii cursurilor Universității de vară, organizate de Nicolae Iorga la Vălenii de Munte[20]. Și s-a ținut de cuvânt. Una dintre căile de acțiune a fost aceea a dinamizării Fundațiilor Regale existente și crearea altora noi, din inițiativa suveranului. A fost revigorată „Fundația Carol I", care dispunea de o bibliotecă bogată și extrem de valoroasă, pusă la dispoziția studenților și profesorilor. La Iași funcționa „Fundația Regele Ferdinand". La Cluj a fost înființată „Fundația Carol II", care punea accentul pe lucrările științifice și pe cele vizând apărarea națională. Alături de acestea a fost înființată în 1933 „Fundația de Literatură și Artă Carol al II-lea", cu misiunea de a sprijini tipărirea și răspândirea cărților pentru tineret, de a edita cărți rare — în primul rând operele cronicarilor români, de a traduce lucrări reprezentative ale literaturii universale. Dintre cărțile publicate de Editura Fundațiilor Regale se remarcă cele semnate de Tudor Arghezi („Flori de mucigai" — 1931), Lucian Blaga („Eonul dogmatic" — 1931), Liviu Rebreanu („Răscoala"

[19] Regele Mihai, *O domnie întreruptă*, p. 75–76.

[20] *Enciclopedia României*, vol. I. Statul, București, 1938, p. 953.

— 1932), Mircea Eliade („Maitrey" — 1932), Camil Petrescu („Patul lui Procust" — 1932), Mihail Sadoveanu („Creanga de aur" — 1932 și „Frații Jderi" — 1935–1937), Mihail Sebastian („De două mii de ani" — 1932), Eugen Ionescu („Nu" — 1934). Au fost acordate „Premiile pentru Literatură Regele Carol II", începând cu anul 1934, unor personalități bine cunoscute: Tudor Arghezi și George Bacovia (1934), Gala Galaction (1935), Ion Pillat și, cu titlu postum, Gib Mihăescu (1936), Elena Farago (1937), Adrian Maniu (1938), Vasile Voiculescu (1939). Fundația publica două serii de „biblioteci": una intitulată „Biblioteca Energia" care punea accentul pe glorificarea actelor de muncă, de energie și stăruință a cetățenilor; cealaltă se numea „Biblioteca Enciclopedică" și oferea cărți pentru informarea cititorilor. Pentru mai buna organizare și coordonare a activității acestor instituții s-a creat „Uniunea Fundațiilor Culturale Regale", în fruntea căreia se afla Carol al II-lea.

Fundația Culturală „Principele Carol" și-a creat o adevărată rețea de instituții pe întreg cuprinsul țării. Astfel, au fost înființate cămine culturale în numeroase sate care, de regulă, erau dotate și cu o mică bibliotecă. Aici se țineau conferințe privind educația sanitară, combaterea bolilor molipsitoare, semnificația unor sărbători religioase, naționale, istorice. De asemenea, se prezentau date și fapte privind culturile agricole, stăruindu-se asupra selecționării semințelor precum și a utilității cultivării pomilor fructiferi, a lucrării atente a grădinilor de zarzavat, a creșterii albinelor, viermilor de mătase etc. Multe manifestări erau consacrate evidențierii semnificației portului popular, a tradițiilor privind marcarea diferitelor sărbători ale anului. În aceste activități erau antrenați mai ales învățători, dar și unii primari, notari, fruntași ai satelor. De asemenea, numeroase personalități ale vieții literare, culturale, artistice participau la activitatea acestei fundații. În multe localități au luat ființă coruri, echipe de dansuri sau sportive.

Carol al II-lea se dorea un „părinte al satelor"[21], drept care a inițiat unele acțiuni vizând ridicarea nivelului de civilizație al țăranului român. Sub egida Fundației Culturale „Principele Carol" au fost înființate echipe studențești, care s-au deplasat în anumite sate, unde au stat trei luni în mijlocul țăranilor, cunoscându-le viața de zi cu zi, putând astfel să înțeleagă mai bine problemele cu care se confruntau aceștia. Adresându-se

[21] Cezar Petrescu, *Cei trei regi*, p. 157.

acestor echipe, Carol al II-lea aprecia: „din punct de vedere gospodăresc o constatare tristă: când treci pe drumul mare și ajungi în sat, în cele mai multe locuri găsești drumul stricat. Praful, de trei ori mai mult decât afară. Șanțurile pline cu apă stătătoare. Nici un podeț. Garduri care cad. Încât este aici o primă muncă pentru a schimba înfățișarea stărilor de afară. Necurățenia este mare și mai nicăieri nu vedeți grădini, cu toate că fiecare sătean are un petec de pământ, câțiva metri pătrați prin care ar putea să înflorească întreaga înfățișare a gospodăriei sale.

Din punct de vedere al casei săteanului: constatăm că în cele mai multe locuri nu se deschide fereastra, deci intri într-un aer îmbâcsit. Prima voastră datorie este de a face să priceapă fiecare că aerul nu este un dușman, ci este un prieten. De aici se leagă grija curățeniei lăuntrice a casei [...] Trebuie să învățăm cele dintâi reguli de sănătate trupească și sufletească. Trebuie să învețe țăranul cum se lucrează și cât se lucrează, căci la noi se lucrează în timpul muncilor agricole și pe urmă, în cele mai multe locuri, restul anului se stă fără să se mai facă nimic"[22]. Fundația edita foaia săptămânală „Albina" și o revistă lunară intitulată „Lamura" în care accentul era pus pe sfaturi practice și gospodărești, pe educația morală și patriotică. A fost inițiată colecția „Cărțile Satului" în care au apărut lucrări de popularizare a științei, culegeri de cântece, colinde, povești, istorioare din viața unor personalități ale istoriei românilor, oameni de cultură, scriitori.

În mediul urban s-au realizat numeroase îmbunătățiri: extinderea canalizării, pavarea străzilor, construirea unor locuințe și edificii publice moderne. În București, vechiul Palat Regal din Calea Victoriei a ars parțial în 1926. Din inițiativa lui Carol al II-lea în anii 1931–1937 a fost construit un nou Palat, după planurile arhitecților Nicolae Nenciulescu, D. Dobrescu, N. Lupu și inginerului Emil Prager. Din păcate, pe parcurs s-au înregistrat numeroase deficiențe, deoarece comenzile au fost acordate unor persoane influente (între care și Emil Lupescu, vărul primar al Elenei Lupescu). De asemenea, calitatea materialelor a fost deficitară, astfel că va necesita dese renovări. Stilul clădirii nu era unitar; intrările principale s-au realizat în stil neobizantin, sufrageria în stil neoclasic britanic, salonul „Verde" și sala „Tronului" aveau elemente ale Renașterii italiene. Saloanele de recepție au fost ornamentate cu marmură galbenă

[22] *Ibidem*, p. 156.

(Sienna), albă (Carrara) și gri (Ruschița). „Scara Voievozilor", care ducea la sala „Tronului", a fost împodobită cu picturi murale. Plafonul era pictat și decorat cu stuc aurit. În septembrie 1940, când Carol a plecat din țară, Palatul nu era terminat, partea stângă a acestuia fiind acoperită de un paravan înalt din rogojini.

La 1 decembrie 1936, ziua Unirii tuturor românilor, a fost inaugurat în prezența regelui Carol al II-lea, Arcul de Triumf din București, operă realizată de un larg colectiv de artiști, coordonat de arhitectul Petre Antonescu. Dintre artiștii care au lucrat la Arcul de Triumf menționăm pe: Constantin Baraschi, Mac Constantinescu, Cornel Medrea, Mihai Onofrei, Milița Pătrașcu, Ion Jalea. Pe latura sudică a monumentului au fost amplasate medalioanele dăltuite în piatră ale regelui Ferdinand și reginei Maria, realizate de Alexandru Călinescu[23].

Carol al II-lea avea plăcerea de a participa la mari manifestații publice, cu mii de oameni, să țină discursuri și să fie aclamat. De aceea, regele a primit cu entuziasm propunerea primarului general al Capitalei, Al. G. Donescu, de a organiza în fiecare an „Luna Bucureștilor", între 9 mai și 9 iunie, prilej de a marca cele trei momente esențiale din istoria monarhiei: urcarea lui Carol I pe tron, proclamarea Regatului și Restaurația. „Luna Bucureștilor" s-a organizat timp de cinci ani (1935—1940)[24], la festivitățile de inaugurare participând, de fiecare dată, regele Carol al II-lea. În „Luna Bucureștilor" se vizita Expoziția Națională, se inaugurau unele monumente și opere de artă, se organizau concursuri sportive, zile ale cărții, expoziții de pictură etc. Pentru vizitatori — din țară și din străinătate — se acordau facilități de transport, cazare, hrană.

Prima ediție a „Lunii Bucureștilor" a fost axată pe festivitățile din Parcul Carol, unde s-a organizat Expoziția Națională. Cu acest prilej a fost inaugurată „Fântâna zodiacului", amplasată în piața din fața parcului Carol (numită Mareșal Joffre), realizată de arhitectul Octav Doicescu și decorată în mozaic alb și negru de sculptorul Mac Constantinescu. Tot cu prilejul „Lunii Bucureștilor" s-a inaugurat statuia lui Spiru Haret din Piața Universității, operă aparținând sculptorului Ion Jalea.

---

[23] Vezi, pe larg, Virgiliu Z. Teodorescu, *Arcul de Triumf*, București, Editura Militară, 1995.

[24] Vezi, pe larg, Ionel C. Ioniță, *O „lună" din istoria Bucureștilor*. Album editat de Centrul de Proiecte Culturale al Municipiului București, 1998.

Din 1936, în „Luna Bucureștilor" s-a organizat Expoziția Națională în Parcul Național Herăstrău, care a primit numele de „Parcul regele Carol al II-lea". A fost inaugurat „Pavilionul Regalității", încadrat de „Pavilionul Micii Înțelegeri" și de „Pavilionul Cultural". Între obiectele expuse s-au aflat poștalionul cu care Carol I a călătorit de la Turnu Severin la București în mai 1866, automobilul folosit de regele Ferdinand în timpul războiului din 1916–1919, precum și avionul cu care principele Carol a venit în țară la 6 iunie 1930. A fost inaugurată „Expoziția Satului", care a devenit „Muzeul Satului" — una dintre cele mai interesante și valoroase instituții etno-culturale din România și chiar din lume. Cu același prilej s-a inaugurat Fântâna „Miorița" (în fața vilei Minovici), realizată de Octav Doicescu și Milița Pătrașcu. De asemenea, în cadrul „Lunii Bucureștilor" s-a inaugurat clădirea Primăriei Sectorului IV (Verde), din strada Banu Manta.

„Luna Bucureștilor" din 1937 s-a desfășurat sub semnul împlinirii a 60 de ani de la Războiul de Independență, prilej cu care a fost omagiat Carol I, dar mai ales „gloriosul său continuator", regele Carol al II-lea. S-a marcat, într-un cadru festiv, încheierea lucrărilor de asanare a lacului Floreasca și s-a lansat primul vaporaș pentru plimbări de agrement pe lacul Herăstrău. Pe lângă Expoziția Națională au fost organizate expoziții pe teme aflate la ordinea zilei: antirevizionismul, apărarea pasivă etc. Carol al II-lea era prezent la toate festivitățile, iar guvernanții și celelalte oficialități țineau să sublinieze contribuția „de excepție" a M.S. regelui la dezvoltarea țării, prețioasele „îndrumări" pe care le dădea și modul cum erau ele „traduse în practică".

Implicarea tot mai activă a regelui Carol al II-lea și a camarilei sale în viața publică au întâmpinat rezistența unor importante forțe politice. Încă din prima jumătate a anului 1934, pe terenul luptei împotriva tendințelor autoritare ale regelui au început să se producă anumite regrupări politice, colaborări și alianțe care nu erau de conceput în anii anteriori. Dintre acestea se detașează întâlnirea dintre Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu din iunie 1934, în cadrul căreia cei doi lideri politici au căzut de acord asupra necesității de a lupta pentru menținerea regimului parlamentar-constituțional[25].

---

[25] *În jurul întrevederii dintre domnii Iuliu Maniu și Dinu Brătianu,* în „Dreptatea", din 29 iunie 1934.

În ziua de 28 iunie 1934 a avut loc o întâlnire între Iuliu Maniu, Al. Averescu și Gr. Filipescu în cadrul căreia s-a discutat despre necesitatea desfășurării unei campanii publice împotriva modificării Constituției, pentru înlăturarea lui Gabriel Marinescu din funcția de prefect al poliției Capitalei și expulzarea Elenei Lupescu din țară[26]. Alice Sturdza, cumnata lui Gh. Brătianu, s-a deplasat de mai multe ori la Bădăcin cu mesaje din partea șefului Partidului Național-Liberal-georgist, care insista pe lângă Iuliu Maniu pentru organizarea unei acțiuni coordonate pe întreg teritoriul țării, vizând combaterea camarilei și eliminarea ei din jurul tronului[27].

Gh. Brătianu s-a străduit să extindă cercul „constituționalilor", atrăgându-l și pe Grigore Iunian, dar acesta socotea că acțiunea era ineficientă[28]. El dorea să evite orice colaborare cu Partidul Național-Țărănesc și nu era dispus să se angajeze într-o mișcare împotriva Coroanei, care i-ar fi anulat orice șansă de ajungere la putere. Partidul Radical-Țărănesc, deși se menținea pe o poziție izolaționistă, s-a pronunțat pentru apărarea regimului parlamentar-constituțional, apreciind că dictatura „ar păstra toate relele de azi, aducând în plus suprimarea libertăților publice și a dreptului de critică la lumina zilei"[29]. În februarie 1935, Gh. Brătianu a încercat să-l atragă în acțiunea sa anticamarilistă pe Corneliu Zelea Codreanu, însă acesta a refuzat[30].

La 8 iunie 1935 s-au sărbătorit, cu mult fast, cinci ani de la Restaurație. Au fost publicate cărți, broșuri, s-au scris poezii, s-au compus imnuri de slavă pentru Carol al II-lea. La spectacolul de pe stadion au participat 10 000 persoane, dintre care 5 000 din provincie. A avut loc obișnuita defilare a armatei, s-au rostit discursuri omagiale. Dar, în timpul festivităților, una din tribune s-a prăbușit, 3 persoane și-au pierdut viața, iar alte 369 au fost rănite[31].

Adversarii lui Carol al II-lea au organizat diferite întruniri, au tipărit manifeste, au strecurat articole în presă, au folosit uneori tribuna parlamentară. Astfel, participând la adunarea de la Bădăcin cu prilejul zilei

---

[26] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 11/1934, f. 100.
[27] *Ibidem*, dos. 6/1935, f. 1.
[28] *Ibidem*, f. 16.
[29] „Deșteptarea", din 3 februarie 1935.
[30] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 17.
[31] *Ibidem*, dos. 201/1936, f. 24–25.

sale de naștere — în ianuarie 1935 — Iuliu Maniu a ținut un discurs anticamarilist, pe care însă cenzura l-a forfecat, făcându-l neinteligibil[32]. În aceeași lună a avut loc o întrunire a Partidului Național-Liberal (Gh. Brătianu), în sectorul Albastru din București, în cadrul căreia, „Duduia" a fost atacată „în termenii cei mai vehemenți și mai vulgari"[33]. La 26 mai s-a desfășurat o nouă întrunire, în sala „Gib" din București, cu participarea reprezentanților Partidului Poporului și ai Partidului Național-Liberal (Gh. Brătianu), care a prilejuit noi și incisive critici la adresa camarilei[34].

În ianuarie 1935, Gh. Brătianu și Al. Averescu au difuzat, în țară și în străinătate, un manifest comun în care era atacată cu violență camarila și mai ales Elena Lupescu[35]. O metodă similară a folosit Iuliu Maniu în martie 1935, când a întocmit un memoriu în care prezenta atitudinea sa față de criza dinastică, conchizând că situația creată după Restaurație „este departe de a fi normală"[36]. Memoriul a fost multiplicat și trimis pe adresa mai multor ziare și oameni politici, deoarece ministrul de Interne nu a admis tipărirea lui. Ion Mihalache era nemulțumit de acțiunea lui Maniu, socotind că „este inelegant și neserios să se agite mereu chestia Duduii", apreciind că „Partidul Național-Țărănist are altceva de făcut decât să se ocupe de istoricul restaurației și cu destinul anumitor persoane particulare"[37].

În replică, Gabriel Marinescu, împreună cu I. Modreanu și C. Buruiană au publicat cartea *Carol al II-lea, regele românilor. Cinci ani de domnie. 8 iunie 1930–8 iunie 1935,* în care se aduceau laude nemăsurate suveranului și sistemului său de guvernare. Aflat în slujba camarilei, Ion Pitulescu, directorul general al Societății P.T.T. (Poștei, Telegrafului și Telefonului), crease un birou special de informații, culegând date despre activitatea oamenilor politici, pe care le transmitea Elenei Lupescu. În raportul datat 1 decembrie 1934 se arăta că Iuliu Maniu agită spiritele, „pregătind astfel drumul spre un atentat, pe care d-sa dorește ca poporul

---

[32] *Sărbătorirea d-lui Iuliu Maniu,* în „Dreptatea", din 11 ianuarie 1935.
[33] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 5.
[34] *Ibidem.* f. 41.
[35] *Ibidem,* f. 6.
[36] *Ibidem,* dos. 30/1934, f. 22.
[37] „Dreptatea", din 7 februarie 1935.

să-l săvârșească asupra dv."; că Gr. Filipescu și Virgil Madgearu „constituie doi pivoți puternici, pe care d-l Maniu se sprijină în țară pentru distrugerea dv."[38]. Memoriul conținea informații privind activitatea altor oameni politici — între care Gr. Trancu-Iași, Nae Ionescu — despre situația Partidului Național-Țărănesc, Partidul Poporului, asociației „Cultul Patriei", propunând și soluții de neutralizare a campaniei îndreptate împotriva Elenei Lupescu, de atragere a unor oameni politici și ziariști, de schimbare a unor funcționari superiori din aparatul de stat. În februarie 1935, Gh. Brătianu a reușit să intre în posesia copiilor de pe trei asemenea rapoarte și intenționa să le citească de la tribuna Adunării Deputaților; același lucru urma să-l facă Gr. Filipescu în Senat. Iuliu Maniu i-a susținut pe cei doi, îndemnându-i să ceară îndepărtarea Elenei Lupescu din țară și destituirea directorului general al P.T.T.[39]. Situația devenise destul de gravă de vreme ce informatorul Ion Sân-Giorgiu sugera ca, din „Înalt ordin", Pitulescu să depună o reclamație la Tribunalul de Ilfov, prin care să ceară anchetarea cazului, astfel ca guvernul să uzeze de argumentul că rapoartele respective erau declarate false chiar de cel învinuit[40]. Până la urmă, Gh. Brătianu și Gr. Filipescu n-au avut curaj să ridice în Parlament problema activității directorului general al P.T.T., temându-se că ar fi și ei expuși unor atacuri pentru procedee similare (Gr. Filipescu în calitate de președinte al Societății de Telefoane intercepta convorbirile de la Palat și de la Aleea Vulpache).

Un alt moment de tensiune s-a ivit în decembrie 1934, când a devenit public conflictul dintre locțiitorul șefului Marelui Stat Major, generalul Ion Antonescu, și generalul Paul Angelescu, ministrul Apărării Naționale, om de încredere al regelui[41]. Generalul Antonescu întocmise un plan de reorganizare a armatei române, pe care ministrul a căutat să-l împiedice, ceea ce a provocat reacția vehementă a autorului, care n-a ezitat să-și acuze superiorul de incapacitate și afacerism. Într-un memoriu adresat lui Gh. Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri, generalul Antonescu

---

[38] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol II. Arh. Personală, dos. VIII–934/1935, f. 2.

[39] *Ibidem*, dos. 6/1935, f. 18.

[40] *Ibidem*.

[41] Arh. N.I.C., fond Președ. Cons. de Min., dos. 15/1934, f. 246–247; „Timpul", din 18–20 septembrie 1940.

dezvăluia „putregaiul din armată", anunțându-și demisia din fruntea Marelui Stat Major. Atitudinea lui I. Antonescu a nemulțumit adânc pe Carol al II-lea; în plus, bunele relații pe care generalul le avea cu N. Titulescu dăduseră de gândit suveranului și camarilei. În consecință, Carol al II-lea a hotărât destituirea lui I. Antonescu și numirea generalului N. Samsonovici în fruntea Marelui Stat Major. Totodată, guvernul a decis să interzică orice discuție pe această temă și a confiscat ziarele „Epoca" și „Universul", care publicaseră articole elogioase la adresa lui I. Antonescu și criticau actul înlocuirii sale. Ridicând problema de la tribuna Adunării Deputaților, Virgil Madgearu se declara respectuos față de prerogativele regale, dar ținea să observe că schimbarea lui Antonescu din fruntea Marelui Stat Major s-a făcut cu „mare ușurință"[42], idee susținută, în termeni mult mai energici de Gh. Brătianu[43]. Este demn de reliefat că însuși C.I.C. Brătianu și-a exprimat „preocuparea" față de situația creată și care interesa apărarea integrității teritoriale a României[44]. Răspunzând, Gh. Tătărescu a apreciat dezbaterea ca „profund deplorabilă și dăunătoare intereselor permanente ale armatei și ale țării"[45], cerând curmarea oricărei discuții care punea în cauză un act al suveranului.

După câteva luni, lui Ion Antonescu i s-a intentat un proces de bigamie, de care nici Mihail Moruzov, șeful Serviciului Secret de Informații, nici Carol al II-lea nu erau străini*. Acțiunea nu a reușit, Tribunalul de Ilfov și apoi Curtea de Casație (la 30 martie 1937) hotărând achitarea soților Antonescu[45A]. Un rol important în susținerea

---

[42] „D.A.D.", nr. 16, ședința din 14 decembrie 1934, p. 378.

[43] *Ibidem.*

[44] *Ibidem,* p. 281.

[45] *Ibidem,* p. 282.

* În 1919, Maria Niculescu s-a căsătorit la Paris cu Guillaume Fuller de care a divorțat în 1926. În 1926 s-a căsătorit cu Ion Antonescu. În 1936, Fuller a depus o plângere împotriva Mariei Antonescu, sub motiv că divorțul nu fusese înregistrat. Codul Penal românesc prevedea că soțul în prejudiciul căruia s-a contractat a doua căsătorie poate cere nulitatea acestei noi căsătorii"; de asemenea, se prevedea că infracțiunea de bigamie se pedepsea cu închisoare până la 5 ani. Completul de judecată a constatat că divorțul oficial al Mariei Fuller, înregistrat la Primăria din Paris, nu fusese transcris și la Tribunalul din București, dar nu din vina părții reclamate.

[45A] Vezi, pe larg, Petre Dogaru, *Casa Regală, femeile fatale, masoneria și dictatori ai secolului XX,* București, Editura Aldo Pres și Editura Tritonic, 2002, p. 175–178.

cauzei generalului Ion Antonescu l-a avut conferențiarul universitar Mihai Antonescu, între cei doi stabilindu-se o relație de prietenie, cu consecințe politice în anii 1940–1944.

Tribuna Parlamentului a început să fie tot mai des folosită de adversarii camarilei. La 30 ianuarie 1935, Atta Constantinescu afirma hotărârea Partidului Național-Liberal (Gh. Brătianu) de a „smulge din rădăcini buruienile care înăbușe scaunul domnesc, împiedicând raporturile necesare între Coroană și țară"[46], iar Iuliu Maniu — într-un lung discurs rostit la 13 martie 1935 — a atacat direct camarila, susținând că „în țara noastră sânt anumite forțe oculte care împiedică o guvernare reală [...]. Spuneți dvs., cum se poate că cenzura consecvent șterge cuvintele camarila, Wieder? Cine este Wieder în țara aceasta? Cine este în țara aceasta d-l Lupescu și familia lui? Ce prerogative au în țara aceasta de nu pot fi numiți în ziare?"[47].

La rândul său, regele a sugerat readucerea în discuție a afacerii Škoda, în speranța că va putea fi implicat Iuliu Maniu. Dar liderul național-țărănist a respins categoric ideea că ar exista o „afacere Škoda", afirmând că se încerca „un asasinat moral" împotriva unui fost prim-ministru al României, și întreba: „ce interes de stat poate fi în aceea că, cu voie și cu fals, să pecetluiești rușinea pe seama unui stat, că a avut un prim-ministru care a fost un ticălos". Cei vizați erau, desigur, Carol al II-lea și camarila sa, iar Maniu ținea să declare: „Pe mine nu reușesc să mă intimideze, eu de la calea mea nu mă abat, eu de la hotărârile mele nu mă schimb, eu ce cred că este bine pentru țară și pentru neam, asta fac"[48]. Comisia de anchetă parlamentară nu a putut ajunge la un punct de vedere comun, astfel că s-au întocmit două rapoarte: unul al majorității parlamentare (liberale) și altul redactat de național-țărăniști. Ca și în toate celelalte afaceri din perioada interbelică, și chiar de dinainte de război, nu au putut fi nominalizați vinovații autentici. În fața instanței au fost trimiși generalul Henri Cihoski, semnatarul contractului, Romulus Boilă, care a mediat încheierea lui, și colonelul Sică Georgescu, dar toți au fost achitați la 21 februarie 1936, când toată zarva în jurul acestei afaceri s-a stins.

[46] „D.A.D.", nr. 25, ședința din 30 ianuarie 1935, p. 375.
[47] *Ibidem,* nr. 56, ședința din 13 martie 1935, p. 136–137.
[48] „Dreptatea", din 29 iulie 1934.

Între timp, la 8 aprilie 1935, a fost aprobat un nou contract, semnat de guvernul Tătărescu și firma cehoslovacă Škoda.

Pentru a contracara activitatea lui Maniu și a slăbi Partidul Național-Țărănesc, regele a încurajat tendințele centrifuge ale lui Al. Vaida-Voevod. Începând cu mijlocul anului 1934, Vaida, urmând îndemnul regelui, a început să atace, direct sau prin adepții săi, pe Iuliu Maniu, precum și orientarea generală a partidului. Stimulați de regele Carol al II-lea, „vaidiștii" erau decișii să treacă la ruperea partidului, căutând să dea o bază programatică acțiunii lor. În acest spirit, Vaida a cerut ca programul Partidului Național-Țărănesc să cuprindă ideea naționalistă „numerus valahicus" (stabilirea în toate instituțiile și întreprinderile a unei proporții între „valahi" și celelalte naționalități). Deoarece Comitetul Executiv Central al partidului nu a acceptat această propunere, Vaida a pornit într-un turneu de propagandă prin țară, în favoarea „valahismului". La 25 februarie 1935 el a anunțat constituirea unei noi organizații politice — Frontul Românesc. Întrunită în ziua de 5 martie, Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc a dezavuat atitudinea lui Vaida, atrăgând atenția că ea era în contradicție cu hotărârile Comitetului Central Executiv[49]. Între timp, vaidiștii au încercat să acapareze conducerea organizațiilor județene ale Partidului Național-Țărănesc, ridicându-se deschis împotriva hotărârilor conducerii centrale. În fața acestei situații, Delegația Permanentă, întrunită la 13–14 martie 1935, a hotărât să-l desărcineze pe Vaida din funcția de președinte al organizației național-țărăniste din Transilvania[50]. Partidul Național-Țărănesc era al treilea partid politic (după Partidul Național-Liberal și Partidul Poporului) care suferea sciziuni provocate de camarilă, precum și de disputele privind rolul monarhiei și în special al lui Carol al II-lea în sistemul de guvernământ al țării.

Întemeierea Frontului Românesc, la 25 februarie 1935, nu a modificat echilibrul forțelor politice din România. În fond, lozinca naționalistă lansată de Al. Vaida-Voevod figura, într-o formă sau alta, și în programul altor partide și organizații politice — L.A.N.C., Partidul Național-Agrar, Totul pentru Țară. Evident, trecerea deschisă a lui Vaida de partea forțelor de dreapta, naționaliste, a creat o anumită impresie, deoarece el

[49] *Ședința Delegației Permanente a Partidului Național-Țărănesc,* în „Dreptatea", din 7 martie 1935.

[50] *Ibidem,* nr. 2239 din 16 martie 1935.

fusese în trei rânduri președintele Consiliului de Miniștri. Dar, Al. Vaida-Voievod n-a reușit să creeze un partid puternic, să atragă după sine majoritatea organizațiilor național-țărăniste din Transilvania pentru a-l izola pe Maniu. Frontul Românesc a fost, practic, o organizație politică minoră, iar Vaida a realizat mai puțin decât a sperat camarila[51]. Prin plecarea lui din Partidul Național-Țărănesc s-a creat un larg câmp de manevră pentru Iuliu Maniu, care nu mai avea de întâmpinat în sânul partidului o rezistență atât de înverșunată. Formal, șeful organizației provinciale din Transilvania a devenit M. Popovici, dar capacitatea și autoritatea lui politică nu ridicau nici un fel de probleme pentru Maniu. Modul în care s-a produs plecarea lui Vaida a oferit lui Iuliu Maniu prilejul de a-l taxa pe el și pe adepții lui drept „slugi ale Coroanei"[52].

Pe linia afirmării curentului favorabil întăririi rolului monarhiei în viața de stat se înscrie fuziunea Partidului Național-Agrar cu L.A.N.C. la 14 iulie 1935, în urma căreia a luat ființă Partidul Național-Creștin. Noul partid a fost urzit în culisele Palatului Regal și era menit să slujească planurile politice ale lui Carol al II-lea. În programul Partidului Național-Creștin[53] figurau puncte ca: modificarea Constituției în vederea reducerii numărului de deputați și a creșterii rolului Senatului, întărirea puterii executive, sporirea atribuțiilor regelui ș.a. Pentru înțelegerea sensului activității noii organizații, sunt definitorii declarațiile făcute de O. Goga: „Partidul Național-Creștin crede în lupta pentru păstrarea neștirbiită a prestigiului regalității. Noi sântem monarhici și vrem ca regele să stăpânească țara [...] Cine se ridică împotriva lui este un dușman. Dacă voi fi odată la guvern o să-i iau de guler pe asemenea indivizi, căci nu se poate lucra în pace fără cinstea și respectul pe care le-o datorăm regelui"[54].

Toamna anului 1935 a fost dominată de campania împotriva guvernului Tătărescu. Președintele Partidului Național-Țărănesc, Ion Mihalache, aprecia: „Pe noi ne interesează să venim la putere cu fruntea sus, cu obrazul curat și cu posibilitatea executării programului. Și vom veni prin portițe mari și pe ușa din față. Vom veni cu acordul dintre rege și țară,

[51] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 20–21.

[52] *Ibidem.*

[53] *Actul de constituire și programul Partidului Național-Creștin,* în „Apărarea națională", din 21 iulie 1935.

[54] „Universul", din 29 septembrie 1936.

bazat pe raporturi loiale și clare, respectând prerogativele regale, dar geloși să păstrăm neatinse drepturile și demnitatea acestei țări, al cărei produs și instrument suntem"[55]. La 11 septembrie 1935 conducerea Partidului Național-Țărănesc a anunțat organizarea unei mari demonstrații în București, în ziua de 14 noiembrie[56], care trebuia să arate „factorului constituțional" popularitatea de care se bucura acest partid și necesitatea ca el să fie chemat la putere. Iuliu Maniu a cerut ca, folosind acel prilej, național-țărăniștii să atace cu vehemență camarila[57], dar președintele Partidului Național-Țărănesc s-a opus categoric.

Pe de altă parte, la sugestia lui Gh. Tătărescu, liderul Partidului Național-Creștin, O. Goga, a anunțat că va organiza o întrunire a partidului său în București, tot la 14 noiembrie 1935, ceea ce deschidea perspectiva unor serioase ciocniri cu național-țărăniștii.

Deoarece Partidul Național-Țărănesc și-a exprimat hotărârea de a ține adunarea „în orice condiții"[58], Carol al II-lea a intervenit direct, la 8 noiembrie, chemându-l pe Mihalache în audiență. Cu acel prilej, suveranul i-a declarat că „Partidul Național-Țărănesc, în momentul crizei, va fi primul factor și cel mai important, iar el, Mihalache, cel mai de încredere om politic din acest partid"[59]. Scopul politic fiind atins — promisiunea de a fi chemat la putere — Partidul Național-Țărănesc a dat publicității un comunicat în care anunța că „situația politică este schimbată", drept care „hotărăște suspendarea demonstrației proiectate pentru 14 noiembrie"[60]. Vestea a fost primită cu stupoare de opinia publică, deoarece național-țărăniștii declaraseră, săptămâni în șir, că nu vor renunța cu nici un preț la adunarea proiectată. Virgil Madgearu explica: „N-am vrut să lăsăm impresia falsă că luptăm cu regele țării, căci avem voința fermă să colaborăm cu suveranul"[61].

Pe lângă dezamăgirea produsă în rândul celor care-l urmau, Partidul Național-Țărănesc a avut de suportat și alte consecințe, dintre care cea mai importantă a fost constituirea unei grupări „centriste" în sânul acestui

---

[55] „Dreptatea", din 30 iulie 1935.
[56] *Ibidem*, din 12 septembrie 1935.
[57] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 50.
[58] „Dreptatea", din 29 septembrie 1935.
[59] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 266.
[60] „Dreptatea", din 12 noiembrie 1935.
[61] *Ibidem*, din 23 noiembrie 1935.

partid. În ianuarie 1936, Armand Călinescu a adresat un memoriu lui I. Mihalache prin care arăta că, deoarece Partidul Național-Țărănesc nu se mai baza pe sprijinul decisiv al maselor pentru a ajunge la putere, trebuia adoptată calea câștigării bunăvoinței regelui. El avea să mărturisească: „în clipa în care partidele și guvernul țării renunțau la ceea ce era atributul lor esențial, autoritatea, nu mai era decât o singură salvare: inițiativa regală. Și am spus atunci: regele nu poate fi un simplu pecetar al partidelor politice"[62]. Cu alte cuvinte, suveranul trebuia să devină principala forță politică în stat. Armand Călinescu se afla deja în atenția regelui Carol al II-lea. Într-o notă informativă semnată de I. Sân-Giorgiu la 8 februarie 1935 citim: „Îndrăznesc la sfârșitul acestui paragraf să amintesc Majestății Voastre pe Armand Călinescu. Nu o fac în calitate de prieten al său, fiindcă legăturile noastre sânt rare și întâmplătoare. Din informațiile pe care le dețin mi-am putut da seama că Armand Călinescu joacă un rol din ce în ce mai însemnat pe lângă Mihalache. El este informatorul, consilierul și executorul lui Mihalache. E în același timp un sincer devotat al tronului și un adversar al punctului de vedere susținut de Maniu. Pe deasupra e și un om tânăr, cult, talentat și înzestrat cu un foarte fin simț politic. Îndrăznesc a propune Majestății Voastre să acorde lui Călinescu deosebită atenție, în credința că el ar putea deveni cu timpul foarte folositor Majestății Voastre"[63]. Gruparea centristă (Armand Călinescu, Mihai Ralea, Nicolae Costăchescu, Mihail Ghelmegeanu, Virgil Potârcă ș.a.) aprecia că salvarea țării de pericolul legionar și propria ei ascensiune politică consta în instaurarea unui regim de autoritate în frunte cu Carol al II-lea. La rândul său regele a cultivat stăruitor aceste atitudini politice, a stabilit relații strânse cu „centriștii" din Partidul Național-Țărănesc, căutând să-i contrapună lui Iuliu Maniu. Amânarea demonstrației din 14 noiembrie 1935 a dovedit că tactica lui I. Mihalache era șovăitoare, incertă. Aflând de condițiile în care fusese amânată adunarea, Maniu și-a exprimat convingerea că regele „nu s-a angajat și că dealtminteri ne va trage chiulul"[64].

Dintre evenimentele survenite la Curte în 1935, cel mai important a fost divorțul reginei Elisabeta de soțul ei George, fostul rege al Greciei.

---

[62] Armand Călinescu, *Noul regim. Cuvântări. 1938–1939*, București, 1939, p. 192–193.

[63] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 10–11.

[64] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 269.

După înlăturarea de la domnie în decembrie 1923, cei doi s-au stabilit în România, fiind acceptați atât de regele Ferdinand, cât și de Carol al II-lea. Căsătoria dintre George și Elisabeta fiind una politică, nu s-a putut închega, astfel că cei doi se ocoleau reciproc. Constantin Argetoianu relata: „Elisabeta nu schimba zece vorbe pe zi cu bărbatul său, dar nici cu alții. Sta nemișcată, juca mah-jung, picta flori pe pergamente, disprețuia pe mumă-sa din cauza slăbiciunilor ei sexuale". Dar la Curte se afla, încă din 1929, Alexandru Scanavi — „bărbat voinic și arătos" — care a devenit administratorul averii reginei Elisabeta. Acesta, perseverent, a reușit s-o trezească pe Elisabeta din starea de somnolență perpetuă, să-i dinamizeze simțurile și instinctele. Astfel s-a ajuns la „una din marile pasiuni ale secolului", iar Elisabeta a căpătat un apetit sexual debordant. Făcând aluzie la relațiile ei cu Alexandru Scanavi, principesa-i mărturisea soției lui C. Argetoianu: „Sunt o femeie fericită!"[65].

Nu la fel de fericită era principesa Elena, care trebuia să respecte înțelegerea încheiată în 1932 cu fostul ei soț. „Mărul" disputei între Elena și Carol al II-lea era principele Mihai. Pe de o parte mama dorea să fie cât mai mult timp cu copilul ei, să-l educe așa cum credea ea, inoculându-i ideea că viața ei și a lui, atât de răvășită, se datora lui Carol, care era influențat de Elena Lupescu. Pe de altă parte, regele ambiționa să-l crească pe Mihai așa cum credea el că se cuvine pentru moștenitorul tronului. În acest spirit, Carol al II-lea a organizat o școală specială, cu elevi și profesori anume selecționați. Elevii proveneau din diverse categorii socio-profesionale (țărani, muncitori, industriași, ofițeri) și etnice (români, germani, maghiari). Programul era copiat după modelul francez și se desfășura zilnic între orele 8–12 și 14–16; în pauză, Marele Voievod avea prilejul să se joace cu colegii săi, cunoscând astfel mai îndeaproape viața și problemele lor familiale. În luna octombrie, elevii plecau cu un tren special în diferite localități, unde aveau prilejul să vadă realitățile concrete din lumea satelor și orașelor României.

Deși făcea mult caz de grija sa părintească pentru moștenitorul tronului, în fapt, Carol al II-lea l-a ținut pe Marele Voievod departe de viața politică. Acesta avea să declare: „Tatăl meu era foarte gelos din fire. El singur avea dreptul să ocupe scena. Se temea să nu fie umbrit cumva, se înfuria împotriva celor despre care se vorbea"[66]. Chiar când erau numai

---

[65] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, vol. IX, p. 373–376.

[66] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 49.

Principele Mihai,
împreună cu colegii săi de clasă

ei doi, discutau numai banalități: „Niciodată vreun cuvânt referitor la situația politică sau economică"[67].

Elena Lupescu urmărea să se facă agreată de principele Mihai, oferindu-i diverse cadouri, vorbindu-i frumos, ca o mamă. Dar acesta nu o putea agrea, mai mult, o ura. După ani de zile, Mihai avea să relateze cum a făcut cunoștință cu Elena Lupescu, prin 1933: „Într-o zi, [regele] mi-a prezentat-o. Îmi aduc aminte că ea s-a repezit să mă sărute pe amândoi obrajii. Pentru mine, a fost ca și când m-ar fi mușcat o viperă. Mi se povestiseră atâtea despre ea: că dacă tatăl meu plecase, asta se întâmplase din cauza unei «javre cu părul roșu» — Magda Lupescu era roșcată. Cum s-ar fi putut petrece altfel această primă întâlnire? După aceea, am văzut-o tot timpul. Formam un fel de menaj în trei... Iar pentru mine era cumplit de greu de suportat. Nu puteam să o iubesc pe această femeie. Trebuie să spun că, într-o zi, tatăl meu a făcut o greșeală psihologică enormă: mi-a spus că mă puteam duce la ea «ca la propria mea mamă». Ținând seama de context și de adorația pe care o aveam pentru mama, a fost cumplit. Cum îndrăznea el să-mi ceară să o consider pe această persoană, care ne făcuse atâta rău, ca pe propria mea mamă? A fost prea de tot, într-adevăr!" Marele Voievod era deranjat și de faptul că în timp ce mama sa nu putea veni în țară decât cu aprobarea regelui, Elena Lupescu „obținea de la tatăl meu ceea ce dorea. Prin intermediul ei puteau fi dobândite anumite favoruri nu tocmai legale. Dacă tatăl meu îi refuza vreo favoare, ea se apuca să plângă cu un debit ca de robinet deschis la maximum. Și scena nu se oprea decât atunci când el, în sfârșit, ceda. Era o actriță înăscută"[68].

---

[67] *Ibidem*, p. 50.
[68] *Ibidem*, p. 51.

Carol al II-lea era un pasionat vânător și pleca împreună cu Elena Lupescu, principele Mihai, diverși funcționari de la Curtea Regală (în primul rând „marele maestru" de vânătoare) și cu unii oameni politici în diverse zone ale țării la vânătoare de rațe și sitari, de țapi, lupi, vulpi, urși, mistreți etc., în funcție de anotimp. Regele era un bun vânător și nu accepta să fie întrecut de altcineva în privința trofeelor. În însemnările sale zilnice ținea o evidență foarte strictă a rezultatelor obținute. Astfel, la 13 martie 1937 a vânat la Gherghița: „Rezultatul: 32 sitari, 1 bursuc, 1 vulpe, 6 diverse. La tabloul meu: 9 sitari, bursucul și 3 diverse. Sunt mulțumit de rezultat, am tras destul de bine"[69]. În ziua de 17 martie a vânat la Periș. „Rezultatul total: 54 sitari, 1 vulpe și vreo 10 diverse [...] Rezultatul meu: 12 sitari și 6 diverse"[70].

O altă pasiune a lui Carol al II-lea era pocherul. Juca de plăcere — cu „Duduia", Gabriel Marinescu, Ernest Urdăreanu; când avea nevoie de bani mai mulți îi invita pe Nicolae Malaxa și Max Auschnitt care, evident, pierdeau.

De asemenea, regele și-a amenajat la Palat un cinematograf, unde urmărea filme dintre cele mai diverse, mai ales americane și franțuzești, iar observațiile sale dovedeau pricepere și gust. La 30 martie 1937 nota: „Seara, cinema: «Dimpolo [Dimples]», cu Shirley Temple. [Asistă] Mih[ăiță], D[uduia], Ernest [Urdăreanu]. Fetița aceasta este totdeauna delicioasă, dar e unul din filmele ei mai slabe"[71].

În primăvara anului 1936, Partidul Național-Țărănesc a reluat campania de întruniri publice, în cadrul cărora se condamna politica guvernului, se exprima poziția față de problemele generale, interne și externe. Cea mai mare întrunire din cadrul noii campanii de răsturnare a guvernului, organizată de Partidul Național-Țărănesc, s-a desfășurat în București la 31 mai 1936, cu participarea a peste 50 000 de persoane, între care se aflau și comuniști. În cadrul adunării a fost abordată și problema tendințelor autoritare ale regelui Carol al II-lea[72]. Astfel, I. Mihalache afirma

---

[69] Carol al II-lea, regele României, *Insemnări zilnice*, vol. I, Ediția îngrijită, note, glosar și indice de Viorica Moisuc și Nicolae Rauș. Cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Editura Scripta, 1995, p. 20.

[70] *Ibidem*.p. 24.

[71] *Ibidem*, p. 32.

[72] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Presa Externă, dos. 741, f. 2.

că „avem datoria de a lupta pentru înlăturarea oricăror influențe lăturalnice, care periclitează mecanismul constituțional și otrăvesc viața publică. Avem datoria să ne opunem tendințelor de absolutism monarhic ce încolțesc în această țară"[73]. Simultan au fost organizate mari adunări opoziționiste și în alte orașe din țară. Vorbind la adunarea desfășurată în Iași, N. Costăchescu a spus: „Eu socot că nu-i este permis nimănui să calce hotărârile Comitetului Central, atât timp cât se află sub steagul partidului [...] Dacă este cineva în partid care preconizează altă tactică, s-o impună partidului, pentru a fi urmată și să-și ia răspunderea cu toate consecințele care ar urma. Dar să facem dificultăți lui Mihalache în partid, când toți sunt coalizați contra lui, este o infamie [...] Acela care i-ar face dificultăți lui Mihalache în aceste momente ar fi un trădător. Avem un președinte, avem o singură tactică și datoria noastră este să stăm zid în jurul șefului". Apoi, manifestându-se ca un autentic „centrist" apărător al regelui, liderul național-țărănist conchidea: „Orice tactică ar întrebuința partidul nostru, un lucru nu se va putea niciodată admite: lipsa de respect pentru Coroană". Cel vizat era, evident, Iuliu Maniu[74].

În ziua de 31 mai, Iuliu Maniu n-a participat la adunarea de la București, dar și-a continuat campania împotriva camarilei. Vorbind la 26 iunie 1936 în Vințu de Jos, el și-a îndreptat din nou atacurile împotriva Elenei Lupescu, deoarece „a adunat în jurul său o ceată de aventurieri, care au acaparat conducerea țării și șoptesc la urechile regelui visuri dictatoriale"[75]. Iuliu Maniu nu a ezitat să-l critice pe Ion Mihalache, deoarece „nu-i place să spună lucruri care supără pe rege"[76].

La rândul său, regele Carol al II-lea și camarila sa urmăreau cu atenție evoluția contradicțiilor din cadrul Partidului Național-Țărănesc, căutând să le amplifice. La 24 iulie 1936, Gabriel Marinescu a declarat lui Armand Călinescu: „Ar trebui să faceți ceva, și e momentul. Nu e adevărat că M. Sa nu vrea pe I. Mihalache. Lămuriți chestia cu comunismul și chestia Maniu și veți avea imediat puterea"[77]. Urmând aceste sugestii, Ion Mihalache, într-o cuvântare rostită la Câmpulung-Muscel, în ziua de

---

[73] „Dreptatea", din 2 iunie 1936.

[74] *Ibidem.*

[75] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1936, f. 1–3.

[76] *Ibidem,* f. 4.

[77] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 312.

27 iulie, ținea să precizeze din nou: „Tactica partidului urmată de președintele său, este, în două cuvinte: Respect față de prerogativele Coroanei, respect față de prerogativele țării [...] iar față de suveran, mărturisirea francă a adevărului cu respect, dar fără teamă de consecințe și nu în funcție de perspectivele puterii"[78].

În același timp, Virgil Madgearu a chemat pe ziariști, făcându-le o declarație prin care a atacat activitatea guvernului și încercarea miniștrilor liberali de a se prezenta ca executanți ai voinței regale: „Ei sunt miniștri responsabili și dacă se așează în postura de păpuși, legate de sfori trase de alții, nu fac decât să-și agraveze poziția lor politică și morală, precum și pe aceea a primului ministru Gh. Tătărescu. Această încercare este o impostură, deoarece regele, care a jurat să respecte Constituțiunea, când s-a suit pe tron, a declarat că înțelege să fie un monarh constituțional și s-a manifestat prin declarațiuni solemne, în repetate rânduri, potrivnic dictaturii, nu poate să aprobe o politică diametral opusă legămintelor celor mai sacre și convingerilor sale clar exprimate"[79]. Evident, prin aceste formulări, Virgil Madgearu căuta să atragă atenția lui Carol al II-lea asupra obligațiilor ce și le asumase și a caracterului neconstituțional al manevrelor pe care le întreprindea.

Pe de altă parte, dr. N. Lupu, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc, s-a manifestat în mod ferm împotriva legionarismului și fascismului, pronunțându-se pentru unitatea forțelor democratice în lupta pentru bararea drumului spre putere a organizațiilor de extrema dreaptă. El nu a acordat însă atenția necesară manevrelor lui Carol al II-lea vizând instaurarea unui regim dominat de autoritatea monarhiei.

Acest mozaic de opinii, acțiunile divergente, contradicțiile interne, exprimate adesea public, subminau forța Partidului Național-Țărănesc, capacitatea sa de a influența viața politică a României, de a apăra regimul democratic întemeiat pe Constituția din 1923.

Dintre acțiunile anticarliste și republicane din această perioadă se remarcă cele ale cunoscutului medic chirurg Dimitrie Gerota. El a tipărit și multiplicat la locuința sa publicația clandestină „Crezul nostru", pe care o distribuia prin poștă unui mare număr de intelectuali din întreaga țară.

---

[78] *Discursul d-lui Ion Mihalache ținut la Câmpulung-Muscel în ziua de 27 iulie 1936*, (f.a.), p. 16.

[79] „Dreptatea", din 18 august 1936.

În articolul *Monarhia cu camarilă sau Republică?*, publicat la 18 noiembrie 1935, dr. Gerota scria: „Ne-am fi așteptat ca cel puțin după suirea pe tron și după ce a jurat pe Constituție, regele Carol II să aibă o atitudine de demnitate și conformă acelui jurământ. Dar realitatea a fost alta: regele Carol II a dovedit și de astă dată că nici vârsta, nici rolul de rege nu l-au schimbat; el a rămas același om, cum a fost prințul Carol; legile țării pentru el n-au valoare; interesele țării sunt subordonate intereselor și ambițiilor sale personale; morala și etica sunt fleacuri bune pentru alții; jurământ, cuvânt de onoare, adevăr, rușine... prețuiesc pentru regele Carol tot atât cât istoria documentată ne spune că prețuiau pentru prințul Carol al României. El nu numai că nu s-a gândit să strângă și să consolideze partidele politice, pentru a le utiliza în folosul țării, ci, din contra, el este autorul destrămării și fragmentării acestor partide în 16 grupulețe, pentru ca acum, în deriziune, să apeleze la unirea lor". După asemenea aprecieri, dr. Dimitrie Gerota desprindea o concluzie fundamentală: „Cel mai just răspuns pe care poporul român trebuie să-l dea ar fi *proclamarea Republicii*... Republica într-un stat democrat este starea superioară a dezvoltării politice, este negațiunea monarhismului și a absolutismului"[80].

Acuzat de lezmajestate, dr. Gerota a fost arestat și depus la închisoarea Malmaison; în semn de protest, studenții de la Facultatea de Medicină au declarat grevă și au făcut cunoscut, prin manifeste lipite pe zidurile mai multor clădiri din București, că dacă profesorul lor, „arestat pentru a fi spus adevărul", nu va fi eliberat, ei vor întinde greva la toate facultățile de medicină din țară. Pentru a nu incita și mai mult spiritele, guvernul a decis punerea doctorului Gerota în libertate. Dar profesorul și-a continuat activitatea împotriva camarilei și a lui Carol al II-lea, astfel că la sfârșitul anului 1936 a fost arestat din nou și depus la Jilava. Procesul însă a fost amânat succesiv, deoarece autoritățile și regele însuși nu doreau să dea prea mare extindere acestui caz, astfel că dr. Dimitrie Gerota a fost curând eliberat din închisoare.

În cursul anului 1936 au survenit unele mutații în relațiile dintre rege și Garda de Fier. Carol al II-lea urmărea în mod constant să-i folosească pe legionari în vederea realizării propriilor sale scopuri politice. Dar Codreanu nu înțelegea să fie un instrument în mâinile lui Carol al II-lea,

---

[80] Acad. Ioan Făgărășanu și Ioana Ursu, *Dr. Dimitrie Gerota. „Republica — stare superioară a dezvoltării politice a democrației"*, în „Magazin istoric", nr. 4/1979, p. 35.

deoarece el avea obiective proprii. În replică, regele a urmărit să inițieze o acțiune vizând discreditarea „căpitanului". În această acțiune l-a atras pe Mihail Stelescu, vechi „camarad" al lui Codreanu, care a înființat o organizație proprie, numită Cruciada Românismului. În gazeta cu același nume — „Cruciada Românismului" — Stelescu a declanșat o campanie foarte dură împotriva lui Codreanu. La 24 septembrie 1934, „Consiliul de onoare" al Mișcăriii Legionare l-a găsit pe Stelescu „vinovat de înaltă trădare față de Legiune și căpitan"[81]. Dar Stelescu a continuat campania împotriva lui Codreanu.

O expresie a noului curs ce se contura în relațiile dintre rege și căpitan o constituie manifestația legionară desfășurată la 15 februarie 1935 în fața Palatului regal, împotriva interzicerii unei conferințe a lui Nae Ionescu. Manifestația a fost împrăștiată de armată, iar în timpul ciocnirilor au fost răniți mai mulți gardiști.

Tot în această perioadă s-au înregistrat primele contacte ale unor fruntași ai Mișcării Legionare cu Maniu și Gh. Brătianu, lideri politici cunoscuți pentru atitudinea lor anticamarilistă[82].

Deși între el și Codreanu se iviseră serioase asperități, suveranul nu-și pierduse speranță că va reuși să manevreze, în continuare, Mișcarea Legionară. Semnificativ este faptul că, la indicația lui Carol al II-lea, guvernul a autorizat ținerea Congresului studenților legionari la Târgu Mureș (2–5 aprilie 1936). Cu câteva zile înainte de Congres, regele l-a primit pe Gheorghe Furdui, conducătorul studenților legionari, căruia i-a înmânat suma de 100 000 de lei din caseta personală, iar ministrul de Interne, I. Inculeț și subsecretarul de stat Eugen Titeanu au asigurat, din fondurile Ordinei Publice ale Ministerului de Interne, banii necesari pentru transportul și cazarea delegaților. În drum spre Târgu Mureș, legionarii, îmbrăcați în uniforme și înarmați, au profanat placa pusă în gara Sinaia pentru a omagia memoria lui I.G. Duca, iar la Congres au anatemizat partidele politice și regimul democratic. Un student a afirmat că adversarii Legiunii puneau la cale asasinarea lui Codreanu și a propus constituirea unor „echipe ale morții" pentru sancționarea „canaliilor"; au fost nominalizați: Virgil Madgearu, Gabriel Marinescu, Mihail Stelescu. O

[81] Horia Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, Timișoara, Editura Gordian, 1994, p. 98.

[82] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 49.

echipă specială trebuia să se ocupe de „oculta", adică de Elena Lupescu[83]. Congresul a suscitat vii discuții. Într-un memoriu adresat regelui la 6 aprilie 1936, I. Mihalache sublinia că guvernul a pierdut controlul asupra situației interne, că toleranța față de legionari a atins cote periculoase pentru existența statului și cerea luarea de măsuri hotărâte pentru curmarea activității Gărzii de Fier[84]. Primit de rege la 25 mai 1936, Armand Călinescu a expus pe larg „pericolul Gărzii de Fier", criticând „metodele teroriste care duc la război civil și scăderea autorității puterilor din stat". Consemnând această întrevedere, fruntașul național-țărănist scria: „Opinez pentru represiune, arăt că aceasta n-o poate face decât un guvern nou, cu autoritate și rezemat pe o mare forță populară"[85]. Împotriva legionarilor au luat atitudine C.I.C. Brătianu, Victor Iamandi, George Fotino și alți militanți liberali.

Modul cum a fost conceput Congresul — ca o manifestare de forță a legionarilor, desfășurarea acestuia — cu critici vehemente nu numai la adresa partidelor, dar și a „forțelor oculte care întunecă Coroana regală"[86], adoptarea deschisă a metodei suprimării fizice a adversarilor — între aceștia Elena Lupescu și Gabriel Marinescu, membrii de bază ai camarilei, violențele de dinainte și mai ales după congres reacția opiniei publice, inclusiv a aproape unanimității oamenilor politici, au contribuit la ruptura dintre Carol al II-lea și Codreanu.

Pornind pe calea confruntării cu regele, legionarii au difuzat manifestul intitulat *Duduia,* în care se prezenta pe larg rolul Elenei Lupescu și al rudelor sale în viața politică și economică a țării, rețeaua de informatori de care ea se folosea. Documentul o înfățișa pe Elena Lupescu ca o „Esteră" modernă, ale cărei sfaturi regele le executa „ad-litteram"[87].

La începutul lunii aprilie 1936 s-au făcut unele încercări de a redeschide procesul asasinării lui I.G. Duca, în lumina unor noi mărturii. N. Constantinescu, deputat georgist, a cerut instituirea unei comisii de anchetă parlamentară, în vederea clarificării depline a împrejurărilor în care a fost asasinat fostul prim-ministru și a tragerii la răspundere a tuturor vinovaților. Problema era deosebit de complexă, deoarece ținta

---

[83] *Ibidem,* fond Min. de Interne. Diverse, dos. 29/1936, f. 331.

[84] *Ibidem,* fond Casa Regală, dos. 37/1937, f. 1–4.

[85] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 303.

[86] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 13/1936, f. 5.

[87] *Ibidem,* dos. 12/1936, f. 14–17.

obiective variate. În timp ce liberalii „bătrâni" urmăreau ilegalizarea partidului Totul pentru Țară, georgiștii, averescanii și adepții lui Iuliu Maniu, căutau să implice masiv camarila, inclusiv pe Elena Lupescu, iar legionarii, la rândul lor, să discute despre un plan de asasinare a lui Codreanu pus la cale din inspirația Palatului. Cum nici una dintre grupările aflate în dispută nu avea curajul să ia „taurul de coarne", s-a acceptat, în mod tacit, ideea lui Valer Pop de a se lăsa Ministerului de Justiție timpul necesar pentru elucidarea împrejurărilor în care a fost asasinat I.G. Duca[88].

În a doua jumătate a anului 1936, legionarii au făcut pași decisivi pentru a se impune pe scena politică. În ziua de 16 iulie 1936, o echipă formată din zece legionari l-a omorât pe Mihail Stelescu, punând astfel capăt campaniei sale împotriva lui Codreanu. La 5 noiembrie 1936, Corneliu Zelea Codreanu a adresat regelui și oamenilor politici un memoriu în care se spunea: „Cerem ca Majestatea Voastră să pretindă tuturor celor ce conduc sau își manifestă păreri cu privire la politica externă că răspund cu capul pentru directivele pe care și le însușesc. Așteptăm de asemenea același gest de mare curaj și de cavalerism și din partea Majestății Voastre, în ceea ce privește linia regală de politică externă a României"[89]. Pe același ton agresiv, șeful Gărzii de Fier pretindea abandonarea alianțelor tradiționale ale țării și alăturarea ei la statele totalitare (Germania și Italia).

Mișcarea Legionară devenea tot mai greu de ținut în frâu de guvern și de Carol al II-lea. La începutul lunii februarie 1937 au fost aduse în țară corpurile lui Ion Moța și Vasile Marin, legionari căzuți în Spania, în timp ce luptau alături de trupele franchiste. La catafalcurile celor doi fuseseră depuse coroane de flori din partea lui Adolf Hitler și a lui Benito Mussolini, iar la ceremonia funerară organizată la 13 februarie în București au participat reprezentanții diplomatici ai Germaniei, Italiei, Japoniei, Portugaliei și Spaniei franchiste; astfel, aceste țări țineau să sublinieze sprijinul lor față de legionari și totodată să le dea mai multă autoritate pe plan intern. S-a creat un „incident diplomatic", care a afectat relațiile României cu Germania și Italia[90]. Referindu-se la atmosfera în care s-au desfășurat funeraliile lui Moța și Marin, N. Iorga scria: „Codreanu a

---

[88] *Ibidem*, f. 1–10.

[89] *Circulările căpitanului. 1934–1937*, p. 81–82.

[90] Ioan Chiper, *România și Germania nazistă. Relațiile româno-germane între comandamente politice și interese economice (ianuarie 1933—martie 1938)*, București, Editura Elicon, 2000, p. 221.

defilat ca un suveran după carul funebru, lumea căzând în genunchi și închinându-se". Și conchidea: „Măsuri trebuie luate imediat, până nu încep asasinatele"[91].

Devenise limpede că raporturile dintre rege și „căpitan" trebuiau clarificate pe deplin; timpul compromisurilor și tatonărilor trecuse. La sfârșitul lunii februarie 1937 a avut loc o întrevedere secretă între Carol și Corneliu Zelea Codreanu. Regele — bun tactician, urmărind să-l determine pe șeful Gărzii de Fier să-și dezvăluie intențiile reale — a afirmat că „simpatizează foarte mult" Mișcarea Legionară, că vrea să înlăture guvernul Tătărescu și să instaureze un regim personal, bazat pe această mișcare. I-a cerut să-l proclame „căpitanul" mișcării legionare, iar el, suveranul, îl va numi pe Codreanu șeful guvernului. Acesta n-a acceptat însă oferta, afirmând că legionarii nu erau încă pregătiți pentru guvernare, iar în privința șefiei a arătat că legionarii i-au jurat lui credință și nu altcuiva, și că această credință nu putea forma obiect de traficare politică[92]. Astfel, relațiile amicale dintre rege și legionari au luat sfârșit. În decursul anilor, Garda de Fier adusese importante servicii lui Carol al II-lea, prin activitatea ei îndreptată împotriva forțelor democratice, a partidelor. Dar acum, când legionarii revendicau puterea pentru ei, Carol a decis declanșarea unei lupte vizând lichidarea lui Codreanu. În ziua de 23 februarie regele a cerut o remaniere a guvernului. Cu acest prilej, Gh. Tătărescu — foarte receptiv la orice schimbare „de front" dictată de suveran — a preluat conducerea Ministerului de Interne, fiind secondat, ca subsecretar de stat, de Gabriel Marinescu. Cu acest prilej s-a evidențiat faptul că înlăturarea lui N. Titulescu în august 1936 n-a avut drept cauză omogenizarea cabinetului, astfel încât acesta să fie alcătuit numai din membri ai Partidului Național-Liberal, întrucât Gabriel Marinescu nu era membru al acestui partid. Totodată, se oficializa intrarea camarilei în guvern; sensul includerii lui Gabriel Marinescu în cabinet a fost evidențiat de acesta într-o discuție cu Armand Călinescu: relațiile dintre Carol și legionari au ajuns într-un asemenea stadiu încât „dacă nu-i suprimă el pe ei, va cădea el și Rex apoi victime"[93]. Gh. Tătărescu declara că guvernul său „nu va tolera ca violența să fie ridicată la rangul de principiu și nici

[91] N. Iorga, *Memorii*, vol. VII, p. 398.
[92] Zaharia Boilă, *Memorii, loc. cit.*, f. 303.
[93] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 339.

sfidarea să fie transformată în sistem"[94]. Președintele Consiliului de Miniștri a evitat să menționeze faptul că se ajunsese în acea situație ca urmare a toleranței manifestate de guvern față de legionari.

Pentru a scoate tineretul de sub influența legionarilor și a-l educa în spiritul monarhic, din inițiativa regelui s-a creat, la 4 aprilie 1936, Oficiul de Educație a Tineretului Român. Conform decretului de înființare, acest oficiu se ocupa de „studiul, îndrumarea și aplicarea educației tineretului", precum și de „coordonarea și controlul activității tuturor instituțiilor de stat și a asociațiilor de inițiativă particulară, care au de scop educarea tineretului"[95]. După un an și jumătate, prin decretul-lege din 7 octombrie 1937, s-a hotărât înființarea Străjii Țării, menită să asigure „unitatea de doctrină, de principii și de execuție"[96] a activităților vizând educația copiilor și tineretului. Proslăvirea „marelui străjer", a lui Carol al II-lea, constituia, în fond, scopul fundamental al acestei organizații, în toate formele ei de manifestare.

Guvernul Tătărescu a început să ia unele măsuri împotriva legionarilor: închiderea temporară a Universităților și evacuarea căminelor studențești; interzicerea formațiunilor paramilitare și a uniformelor; limitarea propagandei legionare. Totuși, guvernul n-a trecut la măsuri decisive pentru curmarea activității Gărzii de Fier.

Ca urmare a deteriorării relațiilor dintre rege și legionari se constată o intensificare a contactelor vizând stabilirea unei punți de legătură între Iuliu Maniu și Corneliu Zelea Codreanu. La 11 martie 1937 în casa inginerului Ionică din București a avut loc o întrevedere între Corneliu Zelea Codreanu și Zaharia Boilă. Cu acest prilej, șeful legionarilor a afirmat că regele urmărea să-l suprime, că a înțeles clar că „două săbii nu încap într-o teacă". De aceea, el propunea o alianță cu Iuliu Maniu[97]. Ceva mai târziu, la 22 aprilie, Corneliu Zelea Codreanu s-a întâlnit cu Gh. Brătianu, cu care a discutat despre necesitatea unei acțiuni comune împotriva lui Carol al II-lea. Astfel se contura, în secret, frontul comun Maniu–Codreanu–Brătianu, care avea să ducă la pactul de neagresiune din noiembrie 1937.

---

[94] *Declarațiile d-lui Gh. Tătărescu,* în „Viitorul", din 1 septembrie 1936.

[95] *Enciclopedia României,* vol. I, p. 486.

[96] „Monitorul oficial", nr. 297 din 7 octombrie 1937.

[97] Zaharia Boilă, *op. cit.,* p. 305.

După ce ani în șir își dovedise dezinteresul pentru viața politică, principele Nicolae, revoltat de faptul că fratele său, regele Carol, refuza să recunoască legalitatea căsătoriei contractate în 1931 cu Ioana Dolete, a decis să recurgă la un „șantaj politic": a intrat în legătură cu Garda de Fier, oferindu-i sprijin material. Aflând, regele a sugerat lui Gh. Tătărescu să ceară prințului Nicolae să plece într-o călătorie în străinătate, dar acesta a refuzat categoric[98].

Pentru a forța o hotărâre, Carol al II-lea a decis convocarea la Palatul Regal din Calea Victoriei a Consiliului de Coroană în seara zilei de 9 aprilie 1937. Erau prezenți membrii guvernului, președinții Corpurilor legiuitoare, mareșalul Presan și șefii partidelor politice (C.I.C. Brătianu, I. Mihalache, Al. Averescu, N. Iorga, Al. Vaida-Voevod, C. Argetoianu, O. Goga, Gh. Brătianu, Gr. Iunian și Gr. Filipescu). Pentru a se evita prezența lui Iuliu Maniu s-a renunțat la convocarea foștilor președinți ai Consiliului de Miniștri, iar pentru a nu fi invitat și Corneliu Zelea Codreanu au fost chemați numai șefii partidelor reprezentate în Parlament[99]. Luând primul cuvântul, regele a afirmat că situația creată în ultima vreme de principele Nicoale impunea o soluție imediată, care nu putea fi decât înlăturarea lui din rândul familiei domnitoare. După raportul prezentat de președintele Consiliului de Miniștri, care conchidea că trebuia aplicat imediat articolul 13 din Statutul Casei Regale, au urmat discuții care au evidențiat, în fond, scopurile politice ale fiecărui vorbitor. Astfel, N. Iorga a avansat o ipoteză privind soarta dinastiei în cazul dispariției regelui, pentru că, zicea el, „oameni sântem și putem muri mai iute decât credem". El a precizat: „După Marele Voevod, vine principele Nicolae și pe urmă Sigmaringen. Ori, eu la Sigmaringen nu mă duc. Trebuie să ne gândim la toate. Astfel principele să fie îndepărtat numai din armată. Iar restul să rămână așa cum este. Poate ar fi de folos să se mai ducă cineva la dânsul pentru a-l convinge". Regele a replicat că „s-au făcut toate încercările". Un punct de vedere opus celui prezentat de Iorga a exprimat C. Argetoianu: „Principele Nicolae, care și-a ales calea fericirii personale, trebuie considerat ca pierdut pentru dinastie, care este puternică". El s-a pronunțat pentru aplicarea articolului 13 din Statutul Casei

[98] Arh. N.I.C., fond. Președ. Cons. Min., dos. 16/1937, f. 5–9.

[99] Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 134–158; Vezi Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Principele Nicolae, dos. I–4/1937.

Regale. Alexandru Averescu a sugerat ca suveranul să autorizeze căsătoria morganatică a principelui, așa cum împăratul Austriei, Franz Joseph a autorizat căsătoria prințului Franz Ferdinand. Regele a intervenit prompt, precizând că „la noi nu există căsătorii morganatice". O idee similară a susținut și Al. Vaida-Voevod, în timp ce Gheorghe Brătianu a cerut să se facă un nou demers pe lângă principele Nicolae și a apreciat că „prin întâmplarea aceasta va suferi ideea monarhică, oricare ar fi hotărârea luată". Octavian Goga a pledat pentru aplicarea articolului 13, deoarece „trebuie apărat prestigiul dinastiei", iar toleranța „nu mai poate dăinui"; Ion Mihalache s-a pronunțat pentru înlăturarea principelui, fiind convins că „noi încercări de reconciliere ar fi inutile". Foarte ferm a fost Grigore Iunian: „Nu e admisibilă nici o ezitare. Avem prea multe tulburări, ca să mai mărim numărul lor." Constantin I.C. Brătianu a declarat că regele „trebuie felicitat pentru hotărârea de a aplica legea", iar Grigore Filipescu a spus că se pleacă „înaintea voinței prințului. Aplicăm articolul 13 cu durere". Aceeași idee a fost susținută de mareșalul Presan. După Consiliu s-a dat publicității un comunicat în care se afirma: „În urma deliberărilor ce au avut loc și luând act de declarația categorică făcută de Alteța Sa regală principele Nicolae, prin ultimile scrisori din 9 aprilie, trimise Majestății Sale regelui și președintelui Consiliului, prin care Alteța Sa regală afirmă hotărârea nestrămutată de a nu renunța la căsătoria sa — Consiliul a avizat că este cazul de a se aplica art. 13 din legea pentru actele civile ale membrilor familiei domnitoare"[100].

La 10 aprilie 1937, principele Nicolae a semnat o declarație prin care se „supunea" hotărârilor luate de rege și confirmate de Consiliul de Coroană. În acest spirit, urma să-și stabilească domiciliul în străinătate; se va înapoia în țară numai cu consimțământul suveranului; domiciliul său legal în România va fi domeniul Broșteni în județul Baia sau la sediul Administrației Centrale a Domeniului din București; în timpul ședерii sale în străinătate, precum și al prezenței în țară „nu mă voi deda la nici o manifestare publică de orice fel; nu voi participa direct sau indirect la vreo acțiune politică; nu voi conferenția, nu voi scrie, nu voi inspira și nu voi acorda nici un interviu; sunt obligat a desminți imediat orice asemenea interviuri sau declarații ce mi s-ar atribui. În genere, mă voi abține de la orice act de critică, de polemică sau de propagandă de orice natură,

[100] „Monitorul oficial", nr. 85 din 11 aprilie 1937.

precum și de la orice act care ar putea să determine, să inspire sau să susțină un curent de opinie în orice domeniu, dăunător țării". Principele promitea că nu va acorda sprijinul sau concursul său nici unei instituții cu caracter public sau de orice natură (culturală, artistică, științifică, de asistență socială) fără prealabila aprobare a regelui. Nu va participa la nici o întreprindere financiară, comercială, industrială și în genere la orice întreprindere lucrativă, fără aprobarea prealabilă a regelui. Va primi permanent, anticipat, lunar, cu începere de la 1 aprilie 1937 suma de 500 000 lei „pe care guvernul țării o pune la dispoziția mea, sumă care pe timpul șederii mele în străinătate se va transforma în valuta străină la paritatea de azi a leului față de aur"[101].

Hotărârea Consiliului de Coroană era similară cu cea aplicată principelui Carol la 31 decembrie 1925. Sancționarea pentru lipsa de moralitate era cel puțin bizară în condițiile în care regele Carol al II-lea trăia în concubinaj cu Elena Lupescu. Acest fapt a fost condamnat de Mișcarea Legionară, care la 11 aprilie 1937 a dat publicității un manifest în care se critica „lichelismul primului ministru care vorbește de echivoc și prestigiul dinastiei, când admite prezența și amestecul în treburile statului a doamnei Lupescu. Prințul Nicolae s-a căsătorit de 6 ani cu o româncă creștină din neamul băștinaș al țării și nu trăiește cu o femeie din rasa cu care neamul meu se vrăjmășește pe viață și pe moarte, femeie prin care azi jidanii și jidoviții conduc țara [...] Adevărul este că de 6 ani prințul Nicolae nu a vrut să se plece în fața d-nei Lupescu și n-a înțeles ca soția sa legitimă, și românca și creștină, să devie sluga intrusei venetice [...] Țara freamătă de indignare și neliniște. Nu e vorba de țara d-lui Tătărescu, compusă din poliție, agenți liberali și spioni, mai este și o altă țară în afară de aceasta"[102]. Documentul era semnat de generalul Gheorghe Cantacuzino-Grănicerul, președintele partidului Totul pentru Țară.

Agitația legionarilor n-a avut însă efect, deoarece atitudinea imorală a principelui Nicolae era prea bine cunoscută de opinia publică pentru a trezi un sentiment de solidaritate. Prin decizia regelui Carol al II-lea, aprobată de Gheorghe Tătărescu, principele Nicolae a devenit, de la 15 aprilie 1937, persoană particulară sub numele de Nicolae Brana. Decizia luată de Carol al II-lea constituia un adevărat monument al ipocriziei, dacă avem în vedere că el însuși ducea o viață imorală, iar Elena Lupescu

[101] Arh. N.I.C., fond Principele Nicolae, dos. I-4/1937, f. 1.
[102] *Ibidem*, dos. 12/1937, f. 7.

influența din umbră destinul politic al României. Pe de altă parte, aventurile sentimentale ale principelui Nicoale aruncau noi poveri asupra finanțelor statului român.

În august 1937 s-a ivit o criză în relațiile dintre Elena Lupescu și Ernest Urdăreanu. Aflată la mare, Duduia și-a permis câteva nopți de „destindere" în compania unor persoane dubioase[103]. Urdăreanu s-a simțit vexat și i-a raportat regelui. Rezultatul a fost destituirea mareșalului Palatului, care a plecat în străinătate, dar, până la urmă, a fost repus în drepturi", rămânând nedespărțit de rege și de Duduia până la sfârșitul vieții sale.

La 16 octombrie 1937, regele Carol al II-lea a participat la dezvelirea monumentului dedicat celor trei martiri români — Horea, Cloșca și Crișan — pe platoul de lângă Alba Iulia. A fost un bun prilej de evocare a luptei românilor împotriva asupririi maghiare și pentru stimularea demnității naționale. Apoi, la 25 octombrie s-a organizat serbarea pentru înaintarea Marelui Voievod la gradul de sublocotenent: ceremonie militară, paradă, recepție și daruri, de la automobilul oferit de Ministerul Apărării Naționale, până la tabachera de aur înmânată de Corpul I Armată[104]. Apoi, la începutul lunii noiembrie, Carol al II-lea și fiul său Mihai au participat la o vânătoare de fazani în Cehoslovacia[105]. Probabil că suveranul simțise nevoia unei relaxări, înainte de declanșarea luptelor politice din țară.

În noiembrie 1937 se împlineau patru ani de la venirea liberalilor la putere, astfel că discuțiile privind succesiunea s-au întețit. Cele mai mari șanse le avea Partidul Național-Țărănesc, care dispunea de un program cuprinzător, de cadre cu experiență, se bucura de o reală aderență în rândul cetățenilor.

4. Pasul decisiv

Președintele Partidului Național-Țărănesc, Ion Mihalache, avea promisiunea făcută, în urmă cu doi ani, de regele Carol al II-lea că-l va chema la putere. Bazat pe această promisiune, el ceruse la Congresul Partidului

[103] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice,* vol. III, Ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, p. 104–105.

[104] *Ibidem,* p. 180–181.

[105] *Ibidem,* p. 199.

Național-Țărănesc din 4 aprilie 1937, „încredere desăvârșită, sprijin nelimitat și necondiționat și disciplină de fier" din partea tuturor colaboratorilor săi. Ion Mihalache a precizat linia tactică a partidului: „Așteptăm să se facă dreptate Partidului Național-Țărănesc. Partidul Național-Țărănesc așteaptă liniștit soluția normală și logică a succesiunii"[1]. Pentru a nu fi acuzat că, prin atitudinea sa ostilă camarilei regale împiedică venirea lui Ion Mihalache la putere, Iuliu Maniu și-a suspendat activitatea politică și a plecat în străinătate.

Partidul Național-Creștin și Mișcarea Legionară au desfășurat o vie campanie împotriva Partidului Național-Țărănesc, pe care-l acuzau de colaborare cu comuniștii, cu bolșevicii, că ar lucra după directivele Moscovei. Ziarul „Buna Vestire", oficios legionar, după ce condamna energic intenția liderilor acestui partid de a prelua puterea, conchidea: „Partidul Național-Țărănesc nu guvernul îl merită, ci dizolvarea și trimiterea conducătorilor săi pe băncile Consiliului de Război"[2].

Pe acest fond, în ziua de 9 noiembrie 1937, regele Carol al II-lea a început consultările politice privind formarea unui nou guvern, în perspectiva alegerilor parlamentare. Mai întâi a primit în audiență pe O. Goga, Gh. Brătianu, Gr. Filipescu, Al. Vaida-Voevod și Grigore Iunian, care au susținut, cu toții, formarea unui guvern de concentrare sau de alegeri. Iorga s-a pronunțat pentru menținerea lui Tătărescu, iar Argetoianu considera alegerile inutile, trebuind instaurat un regim autoritar. Președintele Partidului Național-Liberal, C.I.C. Brătianu, a pledat pentru un guvern național-țărănesc.

I. Mihalache, primit la 12 noiembrie, a arătat că partidul său era pregătit să preia conducerea țării, dar regele i-a cerut să se gândească timp de 24 de ore dacă poate realiza „o colaborare cu Vaida"[3]. Această idee era mai veche și viza, pe de o parte anihilarea politică a lui Iuliu Maniu, cu care Vaida se afla într-un conflict deschis din ianuarie 1933, iar pe de altă parte, umilirea lui Mihalache care, pentru a ajunge în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri era dispus să realizeze colaborări compromițătoare pentru prestigiul și unitatea Partidului Național-Țărănesc. A doua zi, Mihalache a comunicat regelui că nu putea accepta

[1] „Dreptatea", din 6 aprilie 1937.

[2] „Buna Vestire", din 13 noiembrie 1937.

[3] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 358.

colaborarea propusă, dar Carol al II-lea i-a precizat că aceasta era „condiția sine qua non"[4]. Mihalache n-a avut dibăcia de a oferi o colaborare lui Vaida în asemenea condiții încât acesta să o refuze, ci a făcut imediat publică discuția cu regele. Cum era de așteptat, Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc a respins ideea colaborării la guvern cu gruparea lui Vaida, iar la 14 noiembrie, Mihalache a comunicat lui Carol al II-lea această decizie[5].

Considerându-se eliberat de promisiunea făcută lui Mihalache în noiembrie 1935, regele a încredințat din nou mandatul lui Gh. Tătărescu, cerându-i să formeze un guvern cu o „bază lărgită". Dintre cei solicitați — Gh. Brătianu, Gr. Iunian, Al. Vaida-Voevod, N. Iorga — numai ultimul a acceptat să-și desemneze doi reprezentanți în guvern.

Guvernul Tătărescu era expresia voinței suveranului. La ceremonia depunerii jurământului, în ziua de 17 noiembrie, Tătărescu și regele au vorbit despre programul de perspectivă ce urma să fie realizat, ceea ce arată că, în gândirea lor, acesta nu era doar un cabinet de alegeri[6]. Postul cheie — Ministerul de Interne — a fost încredințat lui Richard Franasovici, secondat, ca subsecretar de stat, de Gabriel Marinescu, oameni de bază ai camarilei.

Prin decret-regal s-a anunțat dizolvarea Parlamentului și convocarea corpului electoral pentru alegerea Adunării Deputaților la 20 decembrie și a Senatului în zilele de 23–28 decembrie 1937. Urmărind să asigure succesul guvernului în alegeri, regele a sugerat lui Gh. Tătărescu încheierea unor carteluri electorale. După negocierile purtate, președintele Consiliului de Miniștri a semnat, în numele Partidului Național-Liberal, carteluri electorale cu Partidul Naționalist-Democrat, Frontul Românesc și Partidul German. În acest fel se avea în vedere colectarea de voturi pe listele guvernamentale, dar și accentuarea divergențelor din tabăra liberală. Într-adevăr, cartelurile cu Frontul Românesc și cu Partidul German — organizații de dreapta, cu evidente înclinații totalitare — a nemulțumit adânc pe „bătrânii" liberali, și chiar pe unii „tineri" apărători ai regimului democratic. Astfel, Victor Iamandi, șeful organizației liberale din Iași, a refuzat să includă pe lista Partidului Național-Liberal din acel

[4] *Ibidem.*

[5] *D. Mihalache a depus mandatul,* în „Dimineața", din 16 noiembrie 1937.

[6] *Programul noului guvern,* în „Viitorul", din 19 noiembrie 1937.

județ candidați ai Frontului Românesc, iar N. Guranda, președintele organizației liberale din județul Neamț, a respins cartelul electoral încheiat de guvern. Menținerea la putere a lui Tătărescu a fost întâmpinată cu ostilitate de toate partidele politice din opoziție.

Constatând că tactica sa de așteptare a bunăvoinței regelui a suferit un eșec, Ion Mihalache a decis să părăsească funcția pe care o deținea în Partidul Național-Țărănesc. La 23 noiembrie 1937 a avut loc ședința Comitetului Central Executiv al partidului în cadrul căreia și-a prezentat demisia, propunând alegerea în funcția de președinte a lui Iuliu Maniu, argumentând: „Regimul constituțional al țării este astăzi la o răspântie istorică. [...] nu este vorba de a părăsi planul social și programatic național al Partidului Național-Țărănesc. Nu e vorba de a angaja vreun fel de luptă personală cu suveranul țării. Nu e vorba nici de a atinge prerogativele regale. Problema este: hotărâți să rămânem în regimul sincer monarhic constituțional". Iar lupta pe acest teren putea fi dusă „cu coeficienți maximi, cu un potențial politic și moral sporit" de Iuliu Maniu, care reprezenta „simbolul luptei constituționale", drept care i-a cerut să preia președinția Partidului Național-Țărănesc. Răspunzând, Iuliu Maniu a declarat: „D-ta ești comandant. D-ta ai dat o ultimă comandă, să ocup locul d-tale. Am ascultat întotdeauna comanda d-tale și când nu-mi plăcea; trebuie să ascult și această ultimă comandă"[7]. Iuliu Maniu a acționat rapid pentru închegarea unui front îndreptat împotriva politicii lui Carol al II-lea. La 25 noiembrie, Iuliu Maniu, Gh. Brătianu și Corneliu Zelea Codreanu au semnat un pact de neagresiune electorală, potrivit căruia partidele pe care ei le reprezentau se angajau „să apere libertatea și să asigure corectitudinea alegerilor", să „înconjoare actele și limbajul de violență și de denigrare", fapt ce „nu împiedică afirmarea ideologiei proprii și discuția de bună credință"[8]. Prin semnarea pactului, Iuliu Maniu a efectuat o manevră tactică, având ca obiectiv înfrângerea guvernului Tătărescu în alegeri și câștigarea acestora de către Partidul Național-Țărănesc; totodată, el a urmărit să ferească pe național-țărăniști de violențele legionarilor.

Pactul de neagresiune a suscitat ample dezbateri. Unii fruntași național-țărăniști l-au privit cu rezervă și chiar cu ostilitate. Armand Călinescu

---

[7] „Dreptatea", din 25 noiembrie 1937.

[8] *Ibidem,* din 26 noiembrie 1937.

îi spunea lui Mihalache: „Nu am nimic personal contra lui Maniu. Îl stimez. Dacă Maniu va ridica problema constituțională, voi fi alături. Dacă, însă, mi-ar cere să lupt contra d-nei L[upescu], nu socotesc de demnitatea unui bărbat s-o fac; dacă va lupta contra Rex personal, nu-l pot urma"[9]. Apoi, la 9 decembrie, Călinescu nota: „Acțiunea noastră în acord cu Garda și Gh. Brătianu are aerul îndreptat contra regelui. Nu o aprob. Mihalache îmi spune că trebuie să se facă și această experiență fiindcă «Rex nu l-a vrut pe el»"[10].

Alianțele realizate de cele două mari partide democratice — Național-Liberal și Național-Țărănesc — cu forțe politice prodictatoriale mutau, în fond, rivalitatea politică dinlăuntrul sistemului democratic, în afara lui[11]. Ele au produs derută în rândul electoratului. Ziarul „Lumea nouă", aparținând Partidului Social-Democrat, scria: „În loc de pact democratic, domnul Iuliu Maniu ne-a invitat să aderăm la un pact de neagresiune cu partidele opoziționiste de dreapta care sunt dușmanul democrației, dușmanul oricăror libertăți cetățenești, pentru desființarea alegerilor și introducerea dictaturii [...] Noi putem merge în lupte deschise pentru democrație și libertăți, dar nu putem fi o anexă într-o asociație la formarea căreia noi n-am fost consultați, al cărui scop ascuns nu-l cunoaștem, al cărui scop mărturisit nu-l înțelegem"[12].

Corneliu Zelea Codreanu, încurajat de atmosfera creată prin încheierea pactului de neagresiune, și-a permis să facă declarații categorice privind schimbarea orientării politice externe a României: „Eu sânt contra marilor democrații ale Occidentului, eu sânt contra Micii Înțelegeri, eu sânt contra Înțelegerii Balcanice și n-am nici un atașament pentru Societatea Națiunilor în care nu cred. Eu sânt pentru o politică externă a României alături de Roma și Berlin. Alături de statele revoluțiilor naționale, în contra bolșevismului. O spune un om care n-a călătorit și n-a cerșit nimic nici la Roma și nici la Berlin. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, in-

[9] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 359–360.

[10] *Ibidem,* p. 361.

[11] Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român,* București, Editura Univers, 1998, p. 107.

[12] „Lumea nouă", din 12 decembrie 1937.

trând astfel în linia misiunii sale istorice în lume: apărarea crucii, a culturii și civilizației creștine"[13].

Cea mai mare întrunire național-țărănistă s-a desfășurat în București, în ziua de 12 decembrie 1937. Deoarece guvernul a interzis ținerea acesteia în aer liber, conducerea Partidului Național-Țărănesc a închiriat sala „Marna". Dar, după numai câteva minute de la începerea acesteia, în sală au fost aruncate sticle cu gaze lacrimogene, astfel că mulțimea a trebuit să se împrăștie. Cetățenii s-au deplasat la sediul central al Partidului Național-Țărănesc, unde Iuliu Maniu a declarat: „Să nu uitați un moment că stările acestea triste urmează din faptul că la noi domnește un guvern personal. De șapte ani suferim de guverne personale". Referindu-se la criticile ce i se aduceau în legătură cu încheierea pactului de neagresiune cu Mișcarea Legionară, președintele Partidului Național-Țărănesc aprecia: „Mi se pare comic ca oamenii să discute despre dreapta și stânga, când ar trebui să vorbim cu toții cum s-o scoatem pe doamna Lupescu din țară, care a încurcat complet lucrurile și care cât este în situația de astăzi, în fruntea camarilei, împiedică orice politică sănătoasă, fie de dreapta, fie de stânga"[14]. Discursul a fost puternic cenzurat din ordinul guvernului, care nu permitea atacarea camarilei și mai ales a Elenei Lupescu.

Pe de altă parte, guvernul, Carol al II-lea și camarila au acționat pentru compromiterea principalelor forțe adverse: Partidul Național-Țărănesc și Mișcarea Legionară. La sugestia regelui, cunoscutul jurist Istrate Micescu — președintele Baroului avocaților din Ilfov, care cuprindea și municipiul București — s-a înscris, în ziua de 1 decembrie 1937, în Partidul Național-Creștin, din sânul căruia a desfășurat o intensă campanie împotriva lui Iuliu Maniu, dar mai ales a lui Corneliu Zelea Codreanu. Referindu-se la declarațiile de politică externă ale șefului Mișcării Legionare, Istrate Micescu susținea că orientarea României „nu se poate schimba de altcineva decât de rege"[15]. Drept răsplată pentru activitatea desfășurată, la sfârșitul lunii decembrie 1937 Istrate Micescu avea să fie numit în fruntea Ministerului de Externe în guvernul Octavian Goga.

---

[13] „Buna Vestire", din 30 noiembrie 1937 (ediție specială).

[14] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 38/1937, f. 10–11.

[15] „Apărarea națională", din 17 decembrie 1937.

Pe aceeași linie se înscrie discursul rostit în ziua de 12 decembrie 1937 de Gh. Tătărescu la radio, în cursul căruia Iuliu Maniu a fost numit „marele infractor", „ros de ambiții și chinuit de dorul răzbunării". Cererea lui Maniu de a i se permite să răspundă acestor atacuri a fost respinsă de Consiliul de Administrație al Societății de Radiodifuziune[16]. Organizația Partidului Național-Liberal din Cluj a adoptat o rezoluție prin care condamna „acțiunea criminală a d-lui Iuliu Maniu împotriva monarhiei și a M.S. regelui Carol al II-lea, simbolul neîntrecut al dinastiei noastre glorioase"[17]. În această campanie s-a înscris și N. Iorga, care cerea ca întreaga țară să se strângă în jurul unui „steag", care era purtat de rege, al cărui prestigiu trebuia apărat, pentru a nu fi „o păpușă constituțională care se închină înaintea unui Maniu oarecare"[18].

Desfășurate într-o stare de confuzie, alegerile parlamentare n-au putut oferi o soluție pentru criza în care ajunsese regimul politic din România. Rezultatele acestor alegeri[19] au fost într-adevăr surprinzătoare, deoarece: nici un partid n-a obținut cel puțin 40% din totalul voturilor, guvernul a pierdut alegerile, național-țărăniștii n-au reușit să le câștige, forțele de dreapta, în primul rând Garda de Fier, au înregistrat un număr mare de voturi. Opțiunile electorale au cunoscut o dispersare neașteptată, nu sub raportul numărului de partide (pentru că numai șapte liste au înregistrat peste 2% din totalul acestora), ci al ierarhiei partidelor politice: pentru prima dată din 1926, când s-a instituit prima electorală, n-a mai existat un câștigător a cel puțin 40% din totalul voturilor. Pierderea alegerilor de către guvern (35,9% din voturi) a constituit reacția cetățenilor față de politica promovată de acesta timp de patru ani, dar mai ales față de transformarea lui într-un cabinet cvasipersonal al regelui. Speranțele puse în potența electorală a partidelor care au încheiat cartel (Partidul Naționalist-Democrat, Frontul Românesc, Partidul German) s-au dovedit a fi neîntemeiate. Evident că divergențele dintre „tineri" și „bătrâni" și-au pus amprenta pe rezultatul înregistrat de Partidul Național-Liberal în alegeri.

---

[16] Eugen Denize, *Istoria Societății Române de Radiodifuziune,* vol. I, partea I-a, București, Societatea Română de Radiodifuziune, p. 182.

[17] „Viitorul". din 9 decembrie 1937.

[18] *Ibidem,* din 7 decembrie 1937.

[19] „Monitorul oficial", nr. 301 din 30 decembrie 1937.

Partidul Național-Țărănesc n-a obținut succesul scontat; cu 20,4% din voturi nu putea emite, cu temei, pretenția de a i se încredința puterea. Tactica urmată în cei patru ani de opoziție, plină de inconsecvențe, puternicele contradicții interne, mai ales între gruparea lui Iuliu Maniu și cea a centriștilor, și-au pus amprenta asupra activității partidului în timpul campaniei electorale, slăbindu-i capacitatea de acțiune. Dar cel mai greu a atârnat în balanță pactul cu Mișcarea Legionară, care a făcut ca listele național-țărăniste să nu primească multe dintre voturile celor animați de autentice convingeri democratice sau, din contra, unii cetățeni, care de regulă urmau Partidul Național-Țărănesc, să voteze listele partidului Totul pentru Țară. Garda de Fier s-a clasat pe locul al treilea cu 15,5% din totalul voturilor. Faptul că și Partidul Național-Creștin a obținut 9,15% din voturi atestă o reală ofensivă a grupărilor de dreapta, prodictatoriale. Cele două partide devansau Partidul Național-Țărănesc, perceput ca principala forță democratică din România. În acele zile a ieșit limpede în evidență greșeala tactică a lui Iuliu Maniu, care a supraevaluat rolul lui Tătărescu în cadrul manevrelor lui Carol al II-lea și a subestimat forța Gărzii de Fier. În mod paradoxal, pactul de neagresiune a folosit regelui și nu lui Iuliu Maniu. Încurajată de rezultatul obținut în alegeri, Garda de Fier amenința cu schimbarea regimului politic și cu schimbarea orientării politicii externe a României, ceea ce a creat într-o bună parte din opinia publică o stare de profundă îngrijorare. Regele a știut să exploateze această stare de spirit și să imprime vieții politice un curs nou, în conformitate cu propriile sale obiective.

În fapt, nu Iuliu Maniu, ci Carol al II-lea a fost principalul beneficiar al pactului de neagresiune, care a creat confuzie în rândul electoratului, astfel că rezultatul alegerilor a oferit regelui șansa de a face *pasul decisiv* spre atingerea obiectivului său politic. Carol al II-lea a avut capacitatea de a valorifica această șansă pentru a impune o soluție convenabilă pentru el și camarila sa.

Încă din momentul în care a sesizat că guvernul Tătărescu a pierdut alegerile, Carol al II-lea a luat în calcul o altă formulă și anume aceea a încredințării mandatului lui Octavian Goga — președinte al Partidului Național-Creștin. La 23 decembrie 1937, Armand Călinescu nota: „Văd pe generalul Condeescu și îi spun să transmită Rex că sunt același devotat al Coroanei, nu din platitudine, ci din convingere. La ora 3 Condeescu mă cheamă la el. Găsesc pe Urdăreanu, care luase masa împreună și cu

Goga [între timp] plecat. Urdăreanu îmi cere cuvântul de onoare asupra discreţiunii celor ce-mi va comunica. Partidul N[aţional]-Ţ[ărănesc] nu va mai fi chemat la guvern cât va fi regele, să ştiu că Rex va lupta până la ultima limită. S-a hotărât să constituie imediat un guvern Goga cu concursul meu, Ghelmegeanu şi Potârcă. Mă întreabă dacă primesc Ministerul de Justiţie"[20]. Armand Călinescu s-a declarat de acord, cu condiţia ca regele să fie ferm până la capăt, ca guvernul să fie compus din oameni serioşi, şi ca în program să figureze şi satisfacerea intereselor ţărănimii. În noaptea de 23/24 decembrie Armand Călinescu a avut o discuţie cu O. Goga în locuinţa lui Condeescu, care i-a prezentat programul pe care-l discutase cu regele. A doua zi, Ernest Urdăreanu l-a întrebat dacă s-au înţeles, deoarece guvernul urma să se constituie peste câteva zile. La 26 decembrie a avut loc o întâlnire în trei: E. Urdăreanu—O. Goga—Armand Călinescu, în cadrul căreia s-a stabilit formula de colaborare şi componenţa guvernului. În ziua următoare, Carol i-a primit succesiv pe O. Goga, generalul Ion Antonescu şi A.C. Cuza, rezolvând ultimele probleme privind structura noului cabinet.

Deoarece nu câştigase alegerile, Gh. Tătărescu a prezentat demisia guvernului la 28 decembrie, primind asigurarea din partea lui Carol al II-lea că va rămâne o speranţă pentru zilele ce vor veni[21]. Câteva ore mai târziu, O. Goga era însărcinat oficial cu formarea noului cabinet, fără ca regele să mai procedeze la obişnuitele consultări cu preşedinţii partidelor politice. Carol a urmărit mai multe obiective: să dea satisfacţie curentului de dreapta, evitând chemarea Gărzii de Fier la putere; să se servească de un partid slab, fără aderenţă în mase, care putea fi lesne strunit şi la nevoie înlăturat; să împiedice chemarea lui Iuliu Maniu la guvern; să imprime un nou curs politicii interne care să asigure climatul propice instaurării unui regim de autoritate; să spargă din punct de vedere organizatoric Partidul Naţional-Ţărănesc; să adâncească disensiunea dintre partidele politice democratice, pentru a le compromite şi mai mult. În plus, având în vedere devotamentul lui O. Goga, de atâtea ori exprimat faţă de monarhie, era limpede că formarea noului guvern marca încă un pas important pe calea creşterii rolului regelui în viaţa de stat.

---

[20] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 362.

[21] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 36/1937, f. 1.

Guvernul Octavian Goga nu aparținea Partidului Național-Creștin, deoarece principalele ministere — Interne, Justiție, Externe — se aflau în mâinile unor persoane care nu făceau parte din acest partid (Armand Călinescu, V. Rădulescu-Mehedinți), sau abia se înscriseseră (Istrate Micescu). A. C. Cuza a fost numit ministru secretar de stat, dar el nu avea o putere reală, întrucât nu a primit coordonarea nici unui domeniu al activității guvernamentale. Guvernul Goga era expresia voinței regelui, pe care acesta a și declarat-o public: „Este guvernul meu și trebuie să aibă aprobarea mea. În ziua în care n-aș fi mulțumit de felul cum guvernează, voi cere o schimbare"[22]. Deoarece guvernul nu avea o bază parlamentară, regele a aprobat dizolvarea Corpurilor legiuitoare abia alese și organizarea de noi alegeri generale pentru începutul lunii martie 1938.

Numirea lui Armand Călinescu în fruntea Ministerului de Interne sublinia voința regelui de a lua măsuri ferme împotriva legionarilor, iar a lui Istrate Micescu la conducerea Ministerului de Externe demonstra hotărârea lui Carol al II-lea de a menține orientarea tradițională a României spre Franța și Marea Britanie.

Constituirea guvernului Goga a fost o surpriză pentru opinia publică. Partidele din opoziție au avut o atitudine critică față de guvern. Cel mai ferm a fost liderul național-țărănist Iuliu Maniu, care aprecia că guvernul era anticonstituțional și antidemocratic, „o sfidare la adresa națiunii". Președintele Partidului Național-Țărănesc declara: „Va trebui să luptăm pentru înlăturarea unui nou guvern personal pus în fruntea țării"[23]. Partidul Național-Liberal făcea cunoscut că, „neînțelegând să facă dificultăți acestui guvern, este decis a rămânea apărătorul hotărât și credincios al guvernelor pe temeiul strictei legalități și al respectării neștirbite a normelor constituționale"[24]. La rândul său, Garda de Fier considera că aducerea Partidului Național-Creștin la putere era „un act ostil împotriva legionarilor"[25], o manevră a regelui. Totodată, Codreanu a apreciat măsurile antidemocratice și antisemite luate de guvernul prezidat de O. Goga.

---

[22] „Viitorul", din 3 ianuarie 1938.
[23] „Dreptatea", din 4 ianuarie 1938.
[24] „Viitorul", din 12 ianuarie 1938.
[25] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 27/1937, f. 6.

În ultimele zile ale anului 1937 și prima decadă a lunii ianuarie s-au produs importante mutații în dispozitivul forțelor politice din România, al căror principal sens a fost delimitarea frontului democratic, parlamentar-constituțional, de cel dictatorial. Un aspect important îl constituie excluderea sau diminuarea pozițiilor grupărilor procarliste în marile partide democratice. Astfel, din sânul Partidului Național-Țărănesc au fost eliminați, la 29 decembrie 1937, cei care intraseră în guvernul Goga, punându-se deschis în slujba planurilor autoritare ale regelui (Armand Călinescu, Virgil Potârcă, Dinu Simian și V. Rădulescu-Mehedinți)[26]. Ca o compensație morală, în primele zile ale lunii ianuarie 1938 s-a anunțat înscrierea în Partidul Național-Țărănesc a lui Nicolae Titulescu și a colaboratorilor săi Savel Rădulescu, Constantin Vișoianu și Sergiu Nenișor[27]. Se cuvine remarcat faptul că nu întreaga grupare centristă a părăsit Partidul Național-Țărănesc, astfel încât M. Ralea, M. Ghelmegeanu, Gr. Gafencu, N. Costăchescu au continuat să exercite, din interiorul partidului, presiuni asupra lui Maniu în sensul ruperii oricărei legături cu Codreanu și a încetării, sau măcar a diminuării, atacurilor împotriva regelui. N. Costăchescu făcea o declarație care nu putea fi pe placul lui Maniu: „Pentru mine monarhia este o necesitate vitală a neamului românesc și atitudinea față de monarhie nu poate fi influențată de accidente și chestiuni personale"[28].

În ziua de 10 ianuarie 1938 s-a realizat fuziunea Partidului Național-Liberal cu Partidul Național-Liberal—Gh. Brătianu[29]; în urma fuziunii s-a întărit rolul familiei Brătianu în conducerea acestui partid. Gh. Brătianu a devenit vicepreședinte al Partidului Național-Liberal (post nou creat), funcție superioară celei de secretar general (deținută de Gh. Tătărescu); totodată, s-a consolidat gruparea ostilă tendințelor autoritare ale regelui și care milita pentru menținerea regimului democratic. Subliniind semnificația fuziunii, C.I.C. Brătianu aprecia că ea a dus la întărirea rolului Partidului Național-Liberal ca „factor indispensabil în funcționarea regi-

---

[26] *Ibidem,* fond. M.P.N., Presa Internă, dos. 379, f. 181.

[27] *Înscrierea d-lui Nicolae Titulescu și a prietenilor d-sale în Partidul Național-Țărănesc,* în „Dreptatea", din 4 ianuarie 1938.

[28] „Timpul", din 14 ianuarie 1938.

[29] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 36/1937, f. 4.

mului parlamentar"[30]. Este de remarcat faptul că Partidul Național-Țărănesc a salutat unirea forțelor liberale, care — scria „Dreptatea" — „s-a făcut cu înfrângerea ambițiilor goale ale d-lui Tătărescu, răspunzător față de țară, pentru că a abătut de la calea constituțională un partid constituțional, înlesnind ceea ce se întâmplă astăzi în țară"[31]. Totuși, fuziunea s-a dovedit a fi tardivă, deoarece criza politică a cunoscut o evoluție rapidă și dramatică.

Frontul Românesc — organizație care în timpul crizei de guvern din noiembrie fusese folosită de rege în manevrele pentru împiedicarea venirii Partidului Național-Țărănesc la putere — a intrat, în ianuarie, într-o acută criză internă. În timp ce Al. Vaida-Voevod s-a menținut într-o poziție de expectativă, o parte a fruntașilor acestei organizații — D.R. Ioanițescu (secretar general), I. Gr. Perițeanu ș.a. — a trecut de partea guvernului prezidat de O. Goga. Practic această organizație a început să se destrame.

Mișcarea Legionară se afla în plină ofensivă, adoptând unele decizii spectaculoase, între care constituirea „Corpului Militar Moța-Marin", la 13 ianuarie 1938, numărând 10 000 persoane. Codreanu anunța: „Îndată ce vom fi stăpâni pe țară, vom pune pe politicienii care au contribuit să aducă România în mizeria în care se află, să construiască o autostradă de la București la Berlin". Nae Ionescu a reînceput tipărirea ziarului „Cuvântul", interzis după asasinarea lui Duca, susținând necesitatea unei guvernări legionare. Răspunzând celor care-i acuzau pe legionari că nu au un program clar, Nae Ionescu scria: „un program e o invenție democratică. Faptul de a avea un program este un semn de democrație [...] Ce program are bobul de grâu care încolțește, ce program are ploaia care cade?"[32]. Cu alte cuvinte venirea legionarilor era un dat natural, nu rezultatul unui anume program afișat, în maniera partidelor democratice.

Puternica ascensiune a Mișcării Legionare a determinat o regrupare a forțelor politice interne, precum și intervenția guvernelor de la Paris și Londra pentru evitarea unei eventuale orientări a României spre

---

[30] „Viitorul", din 13 ianuarie 1938.

[31] *Se anunță reîntregirea Partidului Național-Liberal,* în „Dreptatea", din 12 ianuarie 1938.

[32] „Cuvântul", din 10 februarie 1938.

Germania și Italia, anunțată de legionari. Partidul Național-Liberal a adoptat, încă de la începutul lunii ianuarie 1938, o atitudine de condamnare energică a legionarilor; oficiosul de presă al acestui partid aprecia că în cazul ajungerii lor la putere, legionarii „ar duce țara la pieire"[33]. Partidul Radical-Țărănesc, Partidul Naționalist-Democrat, Partidul Conservator au desfășurat, de asemenea, o campanie energică împotriva Gărzii de Fier.

În fața repetatelor declarații privind schimbarea orientării politicii externe a României, Iuliu Maniu a decis să ia atitudine publică împotriva lui Corneliu Zelea Codreanu. În discursul rostit la Cluj în ziua de 27 ianuarie, el a declarat pe un ton categoric: „Este direct criminal acel român care, direct sau indirect, vrea să ducă politica externă a României în orbita politicii germane. Căci aceasta este expansionistă, revizionistă și primejdioasă pentru pacea mondială [...] Noi vrem pace și trebuie să mergem cu cei care vor, la rândul lor, pacea"[34].

Pe acest fond — al dorinței de menținere a regimului democratic și a politicii externe tradiționale — s-a produs o ameliorare a relațiilor dintre partidele politice democratice, în principal între Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. La sfârșitul lunii ianuarie 1938 au avut loc întâlniri între fruntașii Partidului Național-Țărănesc, Partidului Poporului, Partidului Agrar în vederea găsirii unei soluții de rezolvare a crizei politice în care se afla țara.

Situația guvernului Goga era tot mai incertă. Contradicțiile dintre grupările care-l alcătuiau au devenit tot mai acute. Guvernul a adoptat unele măsuri antisemite și antidemocratice — între care suprimarea ziarelor „Adevărul", „Dimineața" și „Lupta", confiscarea permiselor de circulație pe C.F.R. pentru ziariștii evrei, anunțarea revizuirii tuturor cetățeniilor acordate după primul război mondial ș.a. Evreii au organizat o „rezistență pasivă": au închis prăvăliile și fabricile, și-au retras depozitele bancare, și-au vândut acțiunile, au refuzat să plătească taxele și impozitele. De asemenea, mai ales prin Wilhelm Filderman, au cerut guvernelor francez, englez și american, precum și Societății Națiunilor să intervină pentru a impune respectarea drepturilor minorităților din România[35]. În

[33] „Viitorul", din 1 februarie 1938.

[34] „Dreptatea", din 29 ianuarie 1938.

[35] Carol Iancu, *Evreii din România. 1919–1938. De la emancipare la marginalizare*. Traducere de Țucu Goldstein, București, Editura Hasefer, 2000, p. 260–261.

ianuarie 1938 s-a creat un adevărat blocaj economic. La 22 ianuarie 1938 a fost publicat decretul-lege privind revizuirea cetățeniei acordate evreilor, prin care se cerea ca în termen de 30 de zile primarii comunelor să alcătuiască un tablou al evreilor înscriși în registrele de naționalitate ale comunei, urmând ca după 20 de zile de la afișare toți cei trecuți pe aceste tablouri să aducă acte doveditoare ale întrunirii condițiilor legale pentru obținerea cetățeniei române[36]. Ministrul S.U.A. la București a cerut explicații lui Carol al II-lea în legătură cu acest decret, iar suveranul a răspuns că el nu-i afecta decât pe evreii care au obținut cetățenia română prin mijloace frauduloase; un răspuns similar a dat și corespondenților unor ziare și agenții occidentale, între care Associated Press (S.U.A.), „Daily Herald" (Marea Britanie), „Candide" (Franța)[37]. Decretul nu s-a aplicat, deoarece guvernul a trebuit să demisioneze la 10 februarie. Profund nemulțumit de faptul că guvernul nu aplica programul antisemit al Partidului Național-Creștin, A.C. Cuza s-a retras, în mod ostentativ la Iași, refuzând să mai participe la activitatea guvernului după 6 ianuarie 1938.

Guvernul Goga a menținut orientarea politicii externe spre marile puteri occidentale, datorită acțiunii regelui Carol al II-lea și eforturilor lui Istrate Micescu. Dar poziția progermană și proitaliană a primului ministru nu era văzută cu ochi buni la Paris și Londra. O. Goga dorea să câștige alegerile, drept care a luat unele măsuri „populiste" (ieftinirea chibriturilor, sării, petrolului lampant, tutunului), a obținut înlocuirea vechilor semne electorale (cunoscute de cetățeni) cu puncte, a încheiat cartel cu Partidul German și dorea atragerea și a altor partide pe listele guvernamentale. Dar situația internă a cunoscut o deteriorare continuă. La vechile contradicții dintre „gogiști" și „cuziști" s-au adăugat cele dintre aceștia și grupul Călinescu. Intrat în guvern ca reprezentant al regelui, Călinescu a primit Ministerul de Interne cu sarcina expresă de a menține ordinea; el nu a ezitat să ia măsuri împotriva membrilor Partidului Național-Creștin care recurgeau la acte de violență[38]. Dar, cum era de așteptat, ascuțișul principal al măsurilor luate de Ministerul de Interne era îndreptat împotriva Gărzii de Fier. Regele a autorizat pe Armand Călinescu să facă uz de arme împotriva legionarilor. Ciocnirile dintre legionari și

[36] „Monitorul oficial", nr. 21 din 22 ianuarie 1938.

[37] *Ibidem*, p. 261.

[38] Arh. N.I.C., fond. M.P.N. Presa Internă, dos. 371, f. 10.

autorități au devenit tot mai frecvente, soldându-se cu victime de ambele părți. Se părea că România se îndreaptă spre un război civil. În acest context, Mihail Sturdza l-a vizitat pe președintele Consiliului de Miniștri, întrebându-l dacă avea cunoștință de cele petrecute sub oblăduirea lui. Atunci, O. Goga l-a rugat pe M. Sturdza să-i mijlocească o întâlnire cu Codreanu, deoarece „ar fi tragic și comic ca două mișcări naționaliste să se încaiere și să se distrugă una pe alta, spre bucuria adversarului comun"[39]. La o concluzie similară ajunsese și oficiul de politică externă a Partidului Național-Socialist din Germania, care a intervenit direct în disputa dintre Partidul Național-Creștin și Garda de Fier, cerându-le să ajungă cât mai repede la un acord[40]. În ziua de 9 februarie 1938 s-a desfășurat în casa lui I. Gigurtu întâlnirea dintre O. Goga și Codreanu, în urma căreia s-a convenit ca partidul Totul pentru Țară să se retragă din campania electorală și să sprijine listele Partidului Național-Creștin pentru ca acesta să câștige alegerile. Hotărârea lui Corneliu Zelea Codreanu era determinată de convingerea că nu va putea face față ofensivei forțelor democratice și, totodată, măsurilor represive sugerate de rege.

Acordul Goga–Codreanu l-a îngrijorat profund pe Carol al II-lea, care a decis precipitarea evenimentelor. La rândul lor, guvernele de la Paris, Londra și Washington au intervenit pe lângă regele României. Presa din aceste țări îl considera pe regele Carol al II-lea responsabil de „haosul politic din România"[41]. Tentativele regelui de a explica faptul că măsurile guvernului aveau în vedere numai pe evreii stabiliți în România după 1918 fără acte legale, nu aveau nici o credibilitate. Guvernul Goga era condamnat pentru politica antisemită pe care o promova, cercurile evreiești internaționale cerând discutarea acestei probleme în Consiliul Societății Națiunilor. De asemenea, o bună parte a evreilor și-au scos banii din băncile românești, depunându-i în băncile occidentale, fapt ce a generat o criză financiară în România. Mulți politicieni socoteau că țara

---

[39] Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia–Paris, 1994, p. 126.

[40] Andreas Hillgruber, *Hitler, Carol și mareșalul Antonescu*. Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1994, p. 49.

[41] Ioan Hudiță, *Jurnal politic. 1938. 1 ianuarie–15 septembrie începuturile dictaturii regale*. Introducere și note de academician Dan Berindei, București, Editura Fundației PRO, 2002, p. 41.

se afla în preajma războiului civil, iar guvernul Goga nu putea stăpâni situația, ba chiar o agrava. Iuliu Maniu a depus la 6 februarie 1938 la Palat „un memoriu"[42] contra Gărzii de Fier, iar președintele Partidului Național-Liberal, C.I.C. Brătianu, a propus suveranului, în cadrul unei audiențe, un guvern de „concentrare națională", care să „pacifice spiritele" și să restabilească ordinea în țară.

La sfârșitul anului 1937 și începutul lui 1938 s-au creat condiții, interne și externe, favorabile instaurării unui regim bazat pe autoritatea regală: principalele partide democratice nu i se opuneau; Carol demonstrase că nici un partid de dreapta nu era în stare să rezolve marile probleme ale țării; incertitudinea politică a dus, pe plan economic, la o restrângere a activității întreprinderilor, la o criză a creditului pe piață și la fuga unor capitaluri peste graniță; consecințele sociale n-au întârziat să se resimtă: creșterea șomajului, sporirea prețurilor, accentuarea stării de nesiguranță a populației. Opinia publică dorea să scape cât mai repede de guvernul Goga.

Democrația apărea ca o formă de guvernare depășită. În majoritatea statelor europene se instalaseră regimuri autoritare, de diferite nuanțe. Carențele „congenitale" ale democrației românești duseseră la compromiterea acestui regim[43]. Din 1918 avuseseră loc 25 schimbări de guverne; partidele politice erau foarte generoase în promisiuni în anii de opoziție, dar când ajungeau la guvern parcă uitau de cei care le votaseră; în prim-plan apăreau manevrele de culise, aranjamentele politice; ambițiile, subiectivismul, neseriozitatea păreau a caracteriza acest regim. Pe de altă parte, guvernele englez și francez cereau lui Carol să intervină energic pentru a pune capăt politicii antisemite a gogo-cuziștilor și a împiedica ascensiunea spre putere a Mișcării Legionare, care amenințase că în „48 de ore" după biruința sa, România „va avea o alianță cu Roma și Berlinul". Menținerea României în sfera de influență a democrațiilor occidentale era un obiectiv esențial pentru guvernele de la Paris și Londra, chiar dacă în această țară se sacrifica însuși regimul democratic. Dr. N. Lupu nu avea să exagereze prea mult atunci când spunea că „guvernul Goga a fost răsturnat de Franța și de Anglia"[44]. Din multe puncte de vedere

---

[42] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 374.

[43] *Istoria Românilor*, vol. VIII. *România întregită (1918–1940)*, coordonator Ioan Scurtu, secretar Petre Otu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 385–390.

[44] Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 94.

acțiunea monarhului putea apărea ca fiind menită să pună capăt crizei politice și să asigure apărarea intereselor statului român pe plan internațional.

În ziua de 7 februarie, Carol al II-lea a discutat cu mai mulți oameni de încredere — Ernest Urdăreanu, Armand Călinescu, Gheorghe Tătărescu — modul de acțiune; s-a convenit asupra unui guvern sub președinția patriarhului Miron Cristea, cu un comitet de patronaj format din foștii prim-miniștri, difuzarea unei proclamații regale, amânarea alegerilor. Discuțiile au continuat și în zilele următoare, stabilindu-se momentul acțiunii decisive: noaptea de 10 spre 11 februarie 1938.

Capitolul IV

REGIMUL MONARHIEI AUTORITARE

1. Instituționalizarea noului regim. Contextul intern și internațional

Conform planului stabilit, în ziua de 10 februarie 1938, regele l-a primit în audiență pe Octavian Goga, președintele Consiliului de Miniștri. Acesta i-a prezentat spre semnare diferite acte, apoi a vorbit despre acțiunile întreprinse în vederea câștigării alegerilor de către guvern (evident, nu i-a spus nimic despre înțelegerea încheiată cu Corneliu Zelea Codreanu). Regele l-a ascultat mai mult de o oră, după care a afirmat că alegerile ar trebui amânate, deoarece atmosfera era prea tensionată; a adăugat că s-ar impune un guvern de uniune națională. Stupefiat, Octavian Goga a realizat că, de fapt, regele îi cerea demisia. A prezentat-o, convins că guvernarea sa a deschis o pagină nouă în istoria României.

Apoi, Carol al II-lea a început consultările politice. Constantin Argetoianu și-a mărturisit bucuria că regele a decis să renunțe la guvernarea cu partide și să treacă la un regim de autoritate; Averescu a declarat că stă la dispoziția regelui pentru restabilirea ordinei în țară; N. Iorga a afirmat că datoria tuturora, în acele împrejurări, era să asculte glasul regelui; Constantin I.C. Brătianu a acceptat ca liberalii solicitați de suveran să facă parte din guvernul de uniune națională; Iuliu Maniu a susținut că Partidul Național-Țărănesc era gata să-și asume răspunderea guvernării și a opinat că nu era bine ca regele să conducă direct țara, deoarece se expune pericolului în caz de nereușită.

În noaptea de 10/11 februarie s-a desfășurat lovitura de stat, a cărei esență consta în trecerea de la regimul parlamentar-constituțional, întemeiat pe partidele politice, la regimul de autoritate monarhică, în care

conducerea țării era preluată de suveran. Mai întâi s-a constituit **guvernul prezidat de patriarhul Miron Cristea,** din care făceau parte gruparea centristă desprinsă din Partidul Național-Țărănesc și gruparea lui Gh. Tătărescu din Partidul Național-Liberal, precum și alți vechi susținători ai lui Carol al II-lea (generalul Paul Teodorescu, C. Argetoianu, Voicu Nițescu ș.a.). Ca miniștri secretari de stat au fost numiți 7 foști președinți ai Consiliului de Miniștri (Al. Averescu, Arthur Văitoianu, Gh. Gh. Mironescu, Al. Vaida-Voevod, dr. C. Angelescu, N. Iorga și Gh. Tătărescu) care aveau menirea să acopere cu numele lor regimul monarhic. Este de remarcat că, dintre foștii președinți ai Consiliului de Miniștri, numai Iuliu Maniu și O. Goga n-au acceptat oferta, iar Barbu Știrbey n-a fost solicitat de rege.

În discursul rostit în noaptea de 10/11 februarie (ora 1), cu prilejul depunerii jurământului de către noul guvern, Carol al II-lea a precizat: „Astăzi suntem chemați a începe o eră nouă în istoria patriei noastre: o eră de îndreptare, o eră în care erorile din trecut trebuiesc corectate cu cea mai adâncă chibzuială "[1]. Semnificative pentru modul în care regele concepea „era nouă" sunt cuvintele cu care s-a adresat membrilor guvernului când le-a prezentat textul proclamației către țară: „Nu vi-l citesc ca să-l supun discuției d-voastră; mi-am luat răspunderea gestului pe care-l fac, îmi iau răspunderea anunțării lui. Voi primi și voi cere chiar unele sugestiuni în ce privește formula anumitor pasagii — dar asupra fondului nu admit nici o discuție"[2].

În *Proclamația* difuzată în dimineața zilei de 11 februarie 1938, Carol al II-lea afirma că „România trebuie salvată și sunt hotărât s-o fac", că va păși „fără șovăire la o cât mai grabnică îndreptare" a stărilor de lucruri din țară, „va depoliticiza viața administrativă și gospodărească a statului, va alcătui schimbările constituționale care să corespundă nevoilor noi ale țării și năzuințelor de astăzi ale unei Românii ce trebuie să se întărească"; suveranul făcea precizarea că a pășit pe noua cale „cu toată energia și convingerea", „mânat de dragostea fără margini pentru țara pe care am fost chemat s-o cârmuiesc și să o apăr", că în timpuri grele „singure mijloacele eroice sânt acelea care pot întări România"[3].

---

[1] *Cuvântările regelui Carol II, 1930–1940,* vol. II, București, 1940, p. 307.

[2] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice,* vol. 4. Ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2002, p. 305–306.

[3] *Cuvântările regelui...,*

Regele Carol al II-lea
și principesa Ileana

Manifestul guvernului către țară, difuzat în aceeași zi, detalia afirmațiile, destul de vagi, din proclamația regelui. Un obiectiv fundamental îl reprezenta „Curmarea luptelor de dezbinare și a tuturor acțiunilor de ură și de atâțare între frați", asigurarea „celei mai desăvârșite ordini", toți românii fiind îndemnați să răspundă „la chemarea marelui rege, să se strângă în jurul guvernului său, pentru a-l sprijini și ajuta la îndeplinirea istoricei misiuni, ce i s-a încredințat, și să aibă un singur jurământ: către rege și patrie"[4].

În ziua de 11 februarie a fost decretată starea de asediu pe întreg cuprinsul țării, menținerea ordinei publice și siguranței statului trecând în mâinile autorităților militare; au fost numiți noi prefecți de județe din rândul ofițerilor cu grad de locotenent-colonel sau colonel[5]; la 12 februarie a fost revocată convocarea corpului electoral[6]. Aceste măsuri — care vizau distrugerea regimului întemeiat pe partide politice — nu au întâmpinat rezistența opiniei publice, care le-a socotit necesare în acel moment pentru a restabili ordinea în țară. La rândul lor, evreii erau „liniștiți că au scăpat de gogocuziști"[7], iar antisemitismul a încetat să mai fie o politică de stat.

Carol al II-lea obținea astfel o victorie decisivă asupra adversarilor săi politici, care, de-a lungul ultimilor opt ani, dovediseră multe inconsecvențe și slăbiciuni în lupta pentru apărarea regimului democratic. Iuliu Maniu făcuse mari concesii încă din iunie 1930, când a acceptat „restau-

[4] „Universul", din 13 februarie 1938.
[5] „Monitorul oficial", nr. 34 din 11 februarie 1938.
[6] *Ibidem*, nr. 35 din 12 februarie 1938.
[7] Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 105.

rația", fără a reuși să impună noului suveran anumite condiții; mai mult, în timpul guvernării sale s-a constituit camarila regală în frunte cu Elena Lupescu; apoi, în momentele critice, a preferat să-și dea demisia, în loc să lupte energic pentru apărarea normelor constituționale. Manevrele de ultimă oră, prin încheierea pactului de neagresiune cu Mișcarea Legionară în noiembrie 1937, nu au dat rezultatele scontate de liderul național-țărănesc, ci din contra, au facilitat acțiunile lui Carol al II-lea. Ion Mihalache, atât timp cât a fost președintele Partidului Național-Țărănesc, a avut o atitudine oscilantă, căutând să „menajeze" camarila și trecând cu vederea încălcarea normelor constituționale de către Carol al II-lea; amânarea întrunirii din 15 noiembrie 1935 a constituit, în acel context, o adevărată capitulare în fața regelui. Constantin I.C. Brătianu a adoptat și el o atitudine defensivă, mulțumindu-se cu unele critici verbale, dar fără să aibă tăria de a impune guvernului Tătărescu să respecte ideologia și programul Partidului Național-Liberal. Carol al II-lea s-a dovedit un om politic abil, reușind să-i manevreze pe toți adversarii săi, pe unii marginalizându-i (Gh. Brătianu, Alexandru Averescu, Grigore Filipescu), pe alții dominându-i (unii fruntași liberali și național-țărăniști). Regele a știut să speculeze slăbiciunile liderilor politici români, oportunismul multora (O. Goga, Al. Vaida-Voevod, C. Argetoianu, Armand Călinescu ș.a.), oferindu-le perspectiva unei ascensiuni politice. Mulți politicieni își făcuseră din elogierea lui Carol al II-lea o adevărată profesiune. Nu puțini dintre ei căutau să intre în grațiile Elenei Lupescu, deși aceasta nu avea nici o calitate oficială, fiind doar „țiitoarea regelui", cum o numea Pamfil Șeicaru.

Democrația românească din perioada interbelică a avut numeroase carențe, iar funcționarea sistemului constituțional a fost defectuoasă. A continuat practica potrivit căreia regele numea guvernul, după care urma dizolvarea Parlamentului, înlocuirea aparatului administrativ și apoi organizarea de alegeri parlamentare. În acest fel s-au inversat raporturile dintre puterea executivă și cea legislativă, deoarece nu guvernul era expresia Parlamentului, ci acesta era „făcut" de guvern. Regele a abuzat de dreptul de dizolvare a Parlamentului, astfel încât viața politică s-a caracterizat printr-o mare instabilitate. În intervalul 1918–1938 la conducerea României s-au perindat 26 guverne; ținând seama că două cabinete au durat patru ani (1922–1926 și 1934–1937), se poate lesne observa marea fluctuație în conducerea României. Au existat guverne care au durat doar câteva luni (Coandă, Văitoianu, Take Ionescu, Vaida, dr. Angelescu,

Goga). În cei 20 de ani au avut loc 10 alegeri parlamentare, deși durata corpurilor legiuitoare era — potrivit Constituției — de 4 ani. Liderii politici nu au fost preocupați de educația politică, cetățenească a electoratului, ci exclusiv de obținerea puterii și tragerea de foloase proprii. În aceste condiții s-au înregistrat mari oscilații ale opțiunilor politice, unele absolut uluitoare. Astfel, Partidul Național-Liberal a obținut 6,8% din voturi în 1920, apoi 60,3% în 1922, pentru a ajunge la 7,3% în 1926 și a urca la 61,7% în 1927. Partidul Poporului a înregistrat 42,4% în 1920, a scăzut la 6,5% în 1922, a crescut la 52% în 1926, pentru a nu atinge pragul electoral de 2% în 1927. La rândul său, Partidul Național-Țărănesc a câștigat 22,09% în 1927, a urcat la 77,7% în 1928, după care a căzut la 15% în 1931[8]. Faptul că, de fiecare dată, aparatul de stat a fost folosit de partidul de la guvern pentru a câștiga alegerile, că promisiunile electorale nu au fost niciodată onorate în întregime a alimentat curentele ostile regimului democratic, întemeiat pe partidele politice; o bună parte a electoratului prefera o conducere fermă, autoritară, în locul uneia așazis democratice. Referindu-se la această stare de spirit, Emil Cioran scria în martie 1937 că, „țărănimea română nu așteptă altceva decât dezintoxicarea de libertate, de toate ficțiunile și iluziile acesteia"[9]. La rândul său, Mircea Eliade aprecia: „Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă"[10]. O opinie oarecum similară exprima Nicolae Iorga, într-o conferință ținută la radio, în ziua de 21 ianuarie 1938: „Formula democratică poate fi o otravă lentă, care nu numai că împiedică faptul de spontaneitate, în tot ceea ce poate ieși ca forme materiale dintr-însul, dar slăbește însuși resortul către credința individuală [...] și va veni vremea — fără să pot adăuga: și «aproape este» — când lumea, sătulă de plecarea capului înaintea unui om și de abdicarea gândului înaintea unei simple formule, se va strânge în jurul aceluia a cărui minte va putea să proclame noile adevăruri care de la sine se prefac în creații noi"[11].

---

[8] Ioan Scurtu și Gh. Buzatu, *România în secolul XX. 1918–1948,* București, Editura Paideia, 1999, p. 103–105.

[9] „Vremea", din 21 martie 1937.

[10] „Buna Vestire", din 17 decembrie 1937.

[11] Eugen Denize, *Istoria Societății Române de Radiodifuziune,* vol. I, partea I-a, p. 173.

Patriarhul Miron Cristea, prim-ministru, aducând la cunoștința lui Carol al II-lea rezultatul plebiscitului pentru adoptarea Constituției (27 februarie 1938)

Peste aproape o lună, comentând instaurarea noului regim, Nicolae Iorga publica la 18 februarie 1938, articolul intitulat *Sub cârjă* în care scria: „Am stat atâta vreme supt puterea vrăjilor electorale. Am răbdat viața parlamentară ieșită din sila ciomegelor. Am văzut înaintea noastră primejdia unui viitor impus cu revolverul la tâmplă. Am intrat acum sub blânda oblăduire a cârjei [patriarhului], care întrebuințată viteaz, după marile noastre tradiții, cuprinde o taină înaintea căreia armele cad"[12].

Imediat după 10 februarie 1938 s-a trecut la instituționalizarea noului regim. Astfel, Istrate Micescu a redactat textul noii Constituții, care a fost aprobat de Consiliul de Miniștri și publicat la 20 februarie. Patru zile mai târziu, la 24 februarie, Constituția a fost supusă cetățenilor spre „bună știință și învoire", votul făcându-se „prin declarațiune verbală înaintea biroului de votare", ținându-se liste separate cu cei care au votat împotrivă.

Radu Rosetti aprecia: „Așa zisul «plebiscit» este o farsă. Funcționarii sunt aduși pe căprării cu liste nominale, toți aceia care au nevoie de guvern — și cine nu are? — sunt amenințați într-un fel sau altul. Pentru a face presiuni asupra restului cetățenilor — sunt amenințați cu amenzi etc. dacă nu vin la vot. Când am spus «nu» și la mirarea funcționarului am repetat acest «nu», sala întreagă s-a întors spre mine. Atât de nepregătiți au fost ca cineva să spună «nu», încât nu găseau lista pe care se înscriau cei care votau «nu»"[13]. În aceste condiții — deși marea majoritate

[12] „Neamul românesc", din 18 februarie 1938.

[13] Radu Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ediție îngrijită de Cristian Popișteanu, Marian Ștefan, Ioana Ursu, București, Editura Adevărul, 1993, p. 42.

a locuitorilor, mai ales din mediul rural, nu ajunseseră să cunoască textul noii legi fudamentale — s-a anunțat că din cei 4 303 064 cetățeni care s-au prezentat la vot, 4 297 581 au votat pentru noua Constituție și numai 5 483 (0,1%) au votat contra acesteia[14].

În noua Constituție[15], promulgată la 27 februarie 1938, au fost menținute cele mai multe dintre prevederile legilor fundamentale anterioare: suveranitatea națională, separarea puterilor în stat, monarhia ereditară, inviolabilitatea monarhului, responsabilitatea ministerială, rigiditatea constituțională, controlul legalității actelor jurisdicționale, examinarea prealabilă a legilor și regulamentelor generale din punctul de vedere al tehnicii legislative. Constituția prevedea: „Toți cetățenii români, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt egali înaintea legii, datorându-i respect și supunere" (art. 5). Această precizare — fără deosebire de origine etnică și credință religioasă" — însemna, în fond, anularea măsurilor antisemite luate în timpul guvernului Goga. De asemenea, Constituția proclama libertatea conștiinței, a muncii, a învățământului, presei, întrunirilor, de asociație (art. 10), libertatea individuală (art. 12), inviolabilitatea domiciliului (art. 14), libertatea de a comunica și publica ideile și opiniile prin grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin orice alte mijloace (art. 22), dreptul de întrunire (art. 24), de asociație (art. 26) ș.a. Ca și în Constituția din 1923, se prevedea că aceste libertăți se exercitau „în condițiile prevăzute de lege", ceea ce permitea o largă posibilitate de eludare a lor.

Noua Constituție a menținut principiul potrivit căruia toate puterile statului emană de la națiune, precum și pe acela al separării puterilor în stat, dar în realitate acestea erau concentrate în mâna regelui. El era declarat „capul statului" (art. 30) și în această calitate era organul prin care națiunea, titulara suveranității, își manifesta toate puterile. Regele exercita puterea legislativă prin Reprezentanța Națională, puterea executivă prin guvern, iar hotărârile judecătorești se executau în numele său. În orice regim democratic puterea legislativă, Parlamentul, este expresia voinței naționale, având un rol primordial față de puterea executivă. Constituția răsturna acest principiu fudamental, acordând prioritate puterii executive, respectiv regelui. Guvernul era numit direct de suveran și răspundea

[14] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Presa Internă, dos. 379, f. 44–47.

[15] „Monitorul oficial", nr. 48 din 27 februarie 1938.

numai în fața sa. Miniștrii, nemaiavând o bază parlamentară, depindeau direct de suveran. Acesta putea refuza fără motive sancțiunea legilor adoptate de Parlament (art. 31); în timpul cât Adunările legiuitoare erau dizolvate și în intervalul dintre sesiuni regele putea să facă decrete cu putere de lege; semnarea tratatelor politice și militare cu statele străine nu mai avea nevoie de acordul Parlamentului. Erau totodată menținute drepturile pe care suveranul le avusese prin Constituția anterioară: convocarea Adunărilor legiuitoare, deschiderea sesiunii prin mesaj, pronunțarea închiderii sesiunii, amânarea convocării și decizia de dizolvare a acestora; de asemenea, potrivit art. 46, regele avea dreptul de a micșora pedepsele în materii criminale, a numi și confirma în funcții publice, a face regulamentele necesare pentru executarea legilor; el era capul oștirii, avea dreptul de a declara război și a încheia pace, conferea grade militare și decorații române, acredita ambasadorii și miniștrii plenipotențiari, putea bate monedă. Deși beneficia de drepturi atât de largi, Carol al II-lea a menținut principiul formulat în Constituțiile anterioare: „Persoana regelui este inviolabilă. Miniștrii săi sunt răspunzători. Actele de stat ale regelui vor fi contrasemnate de un ministru care, prin aceasta însăși, devine răspunzător de ele. Se exceptează numirea primului ministru, care nu va fi contrasemnată" (art. 44).

Regele Carol al II-lea în sala Tronului (27 februarie 1938)

Constituția nu aducea multe elemente noi față de practica politică din România. Și până atunci, miniștrii (guvernele) erau numiți prin voința regelui și nu a Parlamentului; de la adoptarea Constituției din 1923 nu s-a înregistrat nici un caz în care un ministru sau un guvern să fi fost înlăturat prin votul de blam al Corpurilor Legiuitoare. Acum, în februarie 1938, se realiza un acord între textul Constituției și realitatea vieții poli-

tice românești. Suveranitatea națională pe care o reprezenta Parlamentul fusese mai mult teoretică; mai ales în ultimii trei ani, guvernarea prin decrete-lege devenise o practică, astfel că — și din acest punct de vedere — Constituția din 1938 confirma o realitate a vieții politice și de stat a României.

Unele prevederi erau îndreptate, în mod cert, împotriva Mișcării Legionare: interdicția pentru preoți de a desfășura propagandă politică; interdicția de a lua sau presta jurăminte de către persoane care nu erau autorizate prin lege; ridicarea limitei de vârstă pentru dreptul de vot de la 21 la 30 de ani, fapt ce ducea la excluderea tineretului de la viața politică activă. Alegătorii erau împărțiți în trei categorii, în funcție de îndeletniciri: agricultură și muncă manuală, comerț și industrie, ocupații intelectuale — prin care se încerca o organizare corporatistă a Parlamentului. Mandatul deputaților era prelungit de la 4 la 6 ani, iar al senatorilor de la 4 la 9 ani. Regele avea dreptul de a numi jumătate din numărul membrilor Senatului, la care se adăugau senatorii de drept, în rândul cărora au fost incluși toți principii familiei regale majori (până atunci era numai moștenitorul tronului).

Parlamentul și-a pierdut o bună parte din principalele lui atribuții. Validarea mandatelor nu se mai făcea de deputați și senatori, ci de Înalta Curte de Casație și Justiție. Membrii Adunărilor legiuitoare erau obligați să depună jurământ de credință față de regim (art. 48), ceea ce însemna subordonarea lor puterii executive. Deputații și senatorii aveau dreptul de a adresa întrebări miniștrilor, la care aceștia erau obligați să răspundă, dar nu puteau da vot de blam unui ministru sau guvernului. Adunările legiuitoare aveau dreptul de a vota bugetul, dar dacă nu-l adoptau „în timp util" (art. 83), acesta putea fi stabilit de puterea executivă. Astfel, o pârghie esențială — care orienta politica economică a statului — putea fi scoasă de sub decizia Parlamentului. Deputații și senatorii aveau drept de inițiativă legislativă, dar numai pentru legile de „interes general", care și acestea puteau fi respinse prin veto-ul opus de rege. Constituția introducea pedeapsa cu moartea în timp de pace — pentru atentate împotriva suveranului, membrilor familiei regale, șefilor statelor străine, înalților demnitari ai statului. Protestul lui N. Iorga împotriva acestui articol[16] a rămas fără rezultat. Articolul 7 prevedea: „Nu este îngăduit nici unui român a propovădui prin viu grai sau în scris schimbarea formei de guver-

[16] N. Iorga, *Memorii,* vol. VII, București, 1939, p. 461.

nământ a statului, împărțirea ori distribuirea averii altora, scutirea de impozite ori lupta de clasă". Totodată, Constituția stipula: „Proprietatea de orice natură, precum și creanțele, atât asupra particularilor, cât și asupra statului, sânt inviolabile și garantate ca atare".

În discursul rostit cu prilejul promulgării Constituției, patriarhul Miron Cristea, președintele Consiliului de Miniștri, a lansat un vehement atac la adresa partidelor politice, aducând elogii lui Carol al II-lea: „Astăzi s-a distrus hidra cu 29 capete electorale, care a învrăjbit fără folos pe toți spre paguba țării întregi. Astăzi s-a rupt păienjenișul de pe ochii cetățenilor României întregite, ca să vadă limpede de unde vine mântuirea: de la eroica hotărâre a Majestății Tale și de la înțelegerea rosturilor țării și adevăratelor ei interese. Astăzi s-au mai distrus zarva, certurile, bătăile electorale și chiar omorurile și în locul lor se va întrona liniștea, munca, pacea și unirea, pecetluite pe frățeștile îmbrățișări ale poporului, ca în timpurile legendare"[17].

Regimul instaurat la 10 februarie și instituționalizat prin Constituția din 27 februarie 1938, marca o modificare a formei de guvernământ din România. Monarhia își asigura rolul dominant, precumpănitor, în sistemul politic al țării, Parlamentul, Guvernul și chiar puterea Judecătorească fiind subordonate regelui Carol al II-lea. În consecință, se poate aprecia că regimul însuși era dominat de autoritatea regală, care se exercita în temeiul Constituției din februarie 1938. Practic, s-a trecut de la forma de guvernământ a monarhiei constituționale la cea a monarhiei autoritare. Acest regim avea să evolueze pe o curbă sinuoasă, sub impactul mutațiilor survenite în viața internațională și a presiunilor la care era supusă România. În ziua de 30 martie 1938, Miron Cristea a prezentat demisia guvernului care, după opinia sa, „a pus bazele noului regim, a dat o nouă Constituție. Astfel, fiind oarecum terminată construcția podului pentru a trece pe drumul unei noi vieți de stat în cadre mai normale, nu mai este absolută necesitate în formațiunea sa de azi"[18].

În aceeași zi s-a constituit un **nou cabinet, prezidat tot de patriarhul Miron Cristea.** Din punctul de vedere al structurii politice, guvernul era alcătuit din exponenți ai grupării liberale conduse de Gh. Tătărescu și ai grupării național-țărăniste în frunte cu Armand Călinescu care vor

[17] „Monitorul oficial", nr. 49 din 1 martie 1938.

[18] *Demisia guvernului,* în „Universul", din 1 aprilie 1938.

asigura baza tuturor cabinetelor din timpul acestui regim până în iulie 1940. Alături de acestea se aflau membri ai camarilei, militari și tehnicieni. Unii făceau parte din francmasonerie: C. Argetoianu — care a ajuns președintele Senatului și apoi prim-ministru, Alexandru Vaida-Voevod — consilier regal, președintele Adunării Deputaților, Victor Slăvescu, Alexandru Radian, Nicolae Păiș — miniștri, V. V. Tilea — ministrul României la Londra, Victor Dombrovski — primul general al Capitalei[19].

Armand Călinescu arăta regelui, la 23 martie 1938, că menținerea „bătrânilor" era o necesitate etică și politică pentru a nu-i plasa în tabăra nemulțumiților și pentru a fi utilizată rezonanța numelui lor în opinia publică, întrucât „e foarte greu să găsești incolori politicește capabili"[20] și pentru a atrage de partea regimului oameni din partidele constituite. Astfel a apărut ideea alcătuirii unui Consiliu de Coroană, care să gireze activitatea guvernului și regimul patronat de Carol al II-lea. În ziua de 30 martie s-a publicat decretul de constituire a Consiliului de Coroană — ca organ permanent, format din membri desemnați de rege, care primeau o remunerație. Consiliul de Coroană avea un rol consultativ, hotărârile sale nefiind obligatorii pentru rege[21]. Membrii Consiliului de Coroană purtau numele de consilieri regali și ocupau la ceremonii locul imediat după președintele Consiliului de Miniștri[22]. În noul organism au fost incluși toți foștii președinți ai Consiliului de Miniștri care îndepliniseră funcția de ministru de stat fără portofoliu în vechiul cabinet, cărora li s-au adăugat mareșalul C. Presan și generalul Ernest Baliff*. Consiliul de Coroană avea, în principal, menirea de a „acoperi" actele regelui, de a crea impresia că suveranul se bucura de încrederea și sprijinul unor personalități marcante ale vieții publice din România.

---

[19] Toma Ionescu, *Conspirația Lojilor*, București, Editura Sfarmă Piatră, 1941, p. 101–122.

[20] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 386.

[21] „Monitorul oficial", nr. 48 din 30 martie 1938.

[22] Arh. N.I.C., fond Președ. Cons. Min., dos. 10/1938, f. 4.

* Ulterior, au mai fost numiți: A.C. Cuza (16 iunie 1939), Victor Iamandi (23 noiembrie 1939), I. Mihalache (17 aprilie 1940, până la 26 iunie când a demisionat), Victor Antonescu (18 aprilie 1940), Nicodim Munteanu, Nicolae Bălan și Alexandru Niculescu (toți la 20 august 1940).

La 6 martie 1938 s-a discutat în Consiliul de Miniștri problema dizolvării partidelor politice. În timp ce Armand Călinescu și Al. Vaida-Voevod s-au pronunțat categoric pentru dizolvarea acestora, Gh. Gh. Mironescu afirma: „Partidele au avut scăderi. Dar a le considera ca organizate de răufăcători, asta nu. De altfel vor lucra la întuneric. Nu se pot dizolva"[23]. Carol al II-lea s-a pronunțat categoric pentru interzicerea partidelor politice, astfel că în ziua de 30 martie, Guvernul a prezentat decretul de dizolvare a acestora. În raportul la decretul-lege se aprecia că, potrivit Constituției „Guvernul are responsabilitate numai față de rege. În asemenea condițiuni vechile organizații de partid nu mai corespund unei funcțiuni politice, ele nu mai au o rațiune de existență și devin astfel perimate. Mai mult chiar, acțiunile unor organisme incompatibile cu noua organizare ar putea constitui o piedică în calea unei normale dezvoltări a noii ordini publice în România". Decretul-lege prevedea că toate asociațiile, grupările sau partidele politice erau dizolvate; decretul stabilea că partidele își vor putea relua activitatea „în condițiile și cu formele prevăzute într-o lege specială ce se va întocmi în acest scop"[24]. Prin acest decret se desființa un element fundamental al regimului democratic, al societăților moderne, inclusiv a celei românești. Pe aceeași linie se înscrie decretul-lege pentru apărarea ordinei în stat, apărut la 15 aprilie, care prevedea că dizolvarea unei grupări sau asociații cu caracter politic atrăgea după sine în mod automat închiderea cluburilor sau localurilor de întruniri ale acestora.

Toate aceste măsuri au fost însoțite de o vehementă campanie împotriva vechilor partide. Guvernul a trecut la închiderea și sigilarea sediilor și cluburilor tuturor partidelor, la sechestrarea bunurilor și trecerea lor sub administrarea Ministerului de Finanțe; de asemenea, presa de partid a fost suprimată.

Carol al II-lea a hotărât dizolvarea tuturor partidelor politice, inclusiv a celor care-l urmaseră în politica sa, deoarece acestea nu se bucurau de aderență în mase și nu puteau constitui o bază solidă pentru noul regim. În consecință, suveranul a avut în vedere constituirea unei formațiuni politice noi, care să înglobeze nu numai grupările care-l susținuseră

[23] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 383.

[24] „Monitorul oficial", nr. 75 din 31 martie 1938.

înainte de 10 februarie, dar și forțe politice recent convertite spre noul regim, cu scopul de a atrage pături cât mai largi de cetățeni.

În primele luni de la instalarea sa, noul regim a promovat o politică extrem de dură față de Mișcarea Legionară. În fapt, aceasta a fost singura organizație împotriva căreia s-a concentrat aparatul represiv al statului. Corneliu Zelea Codreanu a căutat să evite confruntarea cu forțele de ordine și, la 21 februarie 1938, a publicat o circulară prin care anunța încetarea activității partidului Totul pentru Țară: „Noi am înțeles să lucrăm în cadrul legii, manifestându-ne credințele noastre. Lovitură de stat nu voim să dăm [...] Generația noastră vede bine mănușa ce i s-a aruncat. Mănușa aruncată va rămâne jos. Noi refuzăm s-o ridicăm. Ceasul biruinței noastre încă n-a venit. E încă ceasul lor". Căpitanul încheia circulara cu apelul: „Credeți camarazi din sate, din orașe, din munți și din câmpii în viitorul legionar al României, pe care nici ura, nici uneltirea vicleană și nici moartea nu-l pot împiedica"[25]. Având dinainte pregătit un aparat clandestin, „căpitanul" spera să-și poată continua activitatea în forme ilegale și, totodată, să evite represiunile pe care era sigur că regele le va declanșa împotriva Gărzii de Fier. El își lua ca aliat timpul, fiind convins că presiunile Germaniei îl vor sili pe Carol al II-lea să-și modifice atitudinea față de legionari.

Pe de altă parte, Carol al II-lea și Armand Călinescu erau hotărâți să lichideze Mișcarea Legionară. Pentru ei, anexarea Austriei de către Germania la 12 martie 1938 a demostrat în mod clar rolul trădător pe care-l jucau agenturile hitleriste, faptul că acestea nu ezitau să ceară intervenția trupelor germane și desființarea statelor suverane. Impresionat de acest eveniment, regele și colaboratorii săi au hotărât să treacă la distrugerea Gărzii de Fier, pe care o considerau ca o coloană a V-a a Germaniei în România. Motivul imediat al declanșării represiunilor antilegionare a fost o scrisoare pe care Codreanu o adresase la 26 martie 1938 lui N. Iorga, pe care-l acuza de „necinste sufletească", deoarece, după ce ani în șir a propovăduit ca românii să facă ei comerț, pentru a-i înlătura pe evrei, acum — când tineretul a înființat comerțul legionar — se ridica împotriva celor care-i urmaseră sfatul, cerând suprimarea acestor magazine românești[26]. N. Iorga a înapoiat scrisoarea cu următoarea mențiune:

[25] Arh. N.I.C., fond. Min. de Int. Diverse, dos. 14/1938, f. 22.

[26] Kurt W. Treptow și Gheorghe Buzatu, *„Procesul" lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938)*, Iași, 1994 (Anexa I).

„Se trimit înapoi, cu cea mai îndreptățită indignare, aceste cuvinte nesocotite din partea cuiva, care, amintindu-și cât sânge s-a vărsat de el și de pe urma faptelor sale, ar trebui să se coboare în conștiința sa pentru a se pocăi, evitând țării primejdiile ce se aduñă asupra ei". Totodată, la sugestia lui Armand Călinescu, el a sesizat Parchetul militar, care a decis trimiterea „căpitanului" în judecată „pentru ultragiu față de un ministru în exercițiul legal al funcțiunii sale"[27].

În fapt, justiția era transformată într-un instrument al puterii, care era preocupată de lichidarea Mișcării Legionare și nu de respectarea legalității. Ministrul de Interne Armand Călinescu nota[28] la 28 martie: „Propun acum, urmărirea lui Codreanu pe tema ultragierii lui Iorga. Eventual arestarea celor care s-ar solidariza". La 4 aprilie, discuție cu regele: „Lichidarea curentelor anarhice [...] Fixarea domiciliului obligator la un prim lot de 100–200 legionari. Cenzura. A lăsa denunțarea abuzului pentru sancțiuni. Comunicat în acest sens. Magistratura. Reorganizare. Epurare. Dacă nu face nimic, pentru ce am mai suspendat inviolabilitatea?" La 16 aprilie: „Noi internări: 50 din care 6 femei. E predispoziție la reacțiune în momentul acesta, de aceea trebuie mutare. Cred că tot intimidarea și forța sunt mai eficace. Am alertat poliția și jandarmeria".

În ziua de 16 aprilie, în urma sesizării lui N. Iorga*, Corneliu Zelea Codreanu a fost arestat și condamnat, peste trei zile, la 6 luni închisoare pentru ultragiu adus unui ministru în funcțiune[29]. În timp ce se desfășura procesul, au fost efectuate descinderi la locuințele unor cadre legionare, iar în noaptea de 18/19 aprilie au fost arestați și internați în lagăr numeroși legionari[30].

Pe baza documentelor găsite în Casa Verde (sediul central al Gărzii de Fier), lui Codreanu i s-a intentat un nou proces, sub acuzația de răzvrătire împotriva ordinei de stat, deținerea de acte secrete interesând siguranța națională etc. Procesul avea o evidentă conotație politică, iar implicarea ministrului de Interne Armand Călinescu în treburile justiției s-a făcut nu

---

[27] „Universul", din 30 martie 1938.

[28] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 388–391.

* Procesul s-a desfășurat deși Nicolae Iorga ceruse comisarului regal Radu Hotineanu, printr-o scrisoare, încetarea acțiunii judiciare, deoarece „acuzatul nu-și dă seama de faptele sale" („Universul", din 30 martie 1938).

[29] „Universul", din 21 aprilie 1938.

[30] *Ibidem,* din 23 aprilie 1938.

doar prin sugestii, ci direct, după cum singur nota: „A trebuit să fac eu într-o noapte rechizitoriul"[31]. În aceste condiții, era limpede că justiția devenise un instrument în mâna guvernanților. Acest fapt a generat reacții din partea multor martori la proces. Astfel, la întrebarea lui Codreanu dacă îl credea capabil să provoace vreo răzvrătire sau război civil, generalul Antonescu a răspuns: „Dacă mi-ar fi făcut această impresie, nu aș fi stat de vorbă cu domnul Codreanu. Domnul Codreanu a avut o atitudine foarte frumoasă față de interesele țării". La rândul său, Iuliu Maniu a spus despre Codreanu: „Am putut constata, din partea d-sale, sinceritate în acțiune, consecvență și tenacitate, calități care se găsesc atât de rar în viața noastră politică și la conducerea vieții politice [...] Domnul Codreanu este de aceeași convingere ca și mine, că fără a respecta regulile de corectitudine în viața particulară și publică și fără a ține seama de morala creștină, nu se poate asigura dăinuirea unei națiuni"[32]. Aluzia la Carol al II-lea era mai mult decât transparentă. În noaptea de 27/28 mai, Tribunalul Militar l-a condamnat pe Corneliu Zelea Codreanu la 10 ani muncă silnică, fiind încarcerat la Jilava, apoi la Doftana și Râmnicu Sărat. Ceilalți legionari arestați au fost internați în lagăre special amenajate la Miercurea Ciuc, Vaslui, Caracal. Între cei internați s-au aflat toți fruntașii Mișcării Legionare, precum și Nae Ionescu, Mircea Eliade și alți intelectuali care scriseseră în favoarea acestei organizații.

Măsurile luate împotriva legionarilor erau determinate de cauze interne, de o rivalitate politică, pe care Carol al II-lea a decis să o tranșeze în favoarea sa. Dar, în același timp, ele erau rezultatul presiunilor guvernelor de la Londra și Paris, precum și ale Consiliului Societăților Națiunilor. La 20 mai 1938, regele nota: „L-am văzut pe Comnen, care-mi face raportul asupra Genevei. Foarte interesant [...] Pentru noi, Comnen raportează că a fost foarte bine și că, de mult, dacă nu niciodată, România nu a câștigat un prestigiu cum nu l-a mai avut. Arestarea gardiștilor și hotărârea mea de a lua măsuri drastice pentru întremarea țării au făcut un excelent efect"[33]. Peste trei zile, la 23 mai, Carol al II-lea scria: „Vin din nou știri că atmosfera în Anglia este foarte bună și a crescut de când cu măsurile contra Gărzii de Fier"[34].

---

[31] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 392–393.

[32] Kurt W. Treptow și Gh. Buzatu (ed.), *op. cit.,* p. 99, 108–109.

[33] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. I, p. 141.

[34] *Ibidem,* p. 145.

Întregul aparat de propagandă a fost mobilizat pentru a denigra Mișcarea Legionară, considerată ca un pericol de moarte pentru statul român, ca o organizație teroristă, condusă de un criminal, incult și, pe deasupra, străin de neam[35]. La rândul său, guvernul își afirma hotărârea patriotică de a apăra ordinea și liniștea publică, viața cetățenilor, independența și integritatea țării. Evident, regele Carol al II-lea era „salvatorul", cel care veghea „zi și noapte" la binele și prosperitatea României.

Partidele favorabile politicii regale — Partidul Agrar (C. Argetoianu), Frontul Românesc (Al. Vaida-Voevod), Partidul Național-Democrat (N. Iorga), gruparea liberală a lui Gh. Tătărescu și cea național-țărănistă condusă de Armand Călinescu au primit favorabil actul dizolvării partidelor politice și măsurile care au urmat, căutând să tragă maximum de foloase din partea noului regim. La rândul său, Carol al II-lea a îngăduit ca aceste organizații să-și continue activitatea, în limitele impuse de legislația existentă, concretizată în ținerea legăturii permanente între conducerile centrale și organizațiile județene, editarea unor ziare proprii sub titulatură „independentă" ș.a. Membrii acestor partide și grupări au ocupat funcții și demnități, oferind principala sursă de cadre pentru regim. Carol al II-lea a admis funcționarea organizațiilor politice ale minorităților naționale, care și-au schimbat numele din „partid" în „comunitate". În același timp, Partidul Poporului, Partidul Conservator, Partidul Radical-Țărănesc, Partidul Național-Creștin, Partidul Social-Democrat au acceptat regimul.

Caracteristica esențială a anilor 1938–1939 a fost dispariția de pe scena vieții politice a organizațiilor mici și simplificarea sistemului partidelor politice. O altă caracteristică a fost diminuarea până aproape de anulare a deosebirilor de abordare a problemelor esențiale ale țării între Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal, pe fondul afirmării puternice a lui Iuliu Maniu și al diminuării rolului lui Constantin I.C. Brătianu.

Deși erau evident ostile regimului, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal n-au fost supuse unor măsuri represive, deoarece regele știa că acestea aveau o reală influență politică, dețineau importante pârghii economice, își creaseră întinse relații în străinătate.

[35] Vezi broșura *Cine este Zelinski Codreanu* (f.a.), tipărită cu prilejul procesului din mai 1938.

Luând act de decretul privind dizolvarea partidelor politice, Iuliu Maniu preciza într-un memoriu adresat lui Carol al II-lea la 27 aprilie: „Partidele sunt expresiunea unei comunități de vederi, de drepturi civile și de interese materiale și morale, de aspirații naționale și sociale și sunt o formă de organizare, care permite curentelor de opinii ale unei națiuni să se manifeste, fără a întrebuința violența [...] Ele nu sunt create prin legi și prin urmare nu pot fi desființate prin legi"[36]. O idee similară exprima și Constantin I.C. Brătianu, care la ședința Delegației Permanente a Partidului Național-Liberal din 5 aprilie 1938 își afirma convingerea că „Mai curând sau mai târziu, tot la acțiunea de partid trebuie să se revie, pentru a da vieții naționale un ritm normal[37]. În instrucțiunile transmise de conducerea centrală către organizațiile locale se arăta: „Partidul Național-Liberal înțelege să-și păstreze ființa, unitatea și doctrina sa politică spre binele țării și al Coroanei"[38]. Din cele două partide au fost înlăturate elementele care sprijineau regimul autoritar instaurat de rege. Astfel, Gh. Tătărescu a fost declarat, la 5 aprilie 1938, exclus din Partidul Național-Liberal[39], funcția de secretar general al acestui partid fiind încredințată, încă de la 17 februarie 1938, lui Constantin (Bebe) Brătianu[40]. La rândul său, Maniu a anunțat înlăturarea din Partidul Național-Țărănesc a lui Mihai Ralea, Petre Andrei și altor fruntași național-țărăniști în momentul în care aceștia au acceptat demnități din partea lui Carol al II-lea[41].

La începutul lunii aprilie 1938, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au alcătuit un memoriu de protest împotriva dizolvării partidelor, care urma să fie semnat de toți cei ce intrau sub incidența decretului din 30 martie 1938. Acest act a impresionat pe rege, care n-a avut curajul să treacă la dizolvarea de facto a celor două mari partide. Astfel, deși sediile Partidului Național-Liberal și Partidului Național-Țărănesc au fost închise, administrarea bunurilor acestor partide a fost încredințată de Ministerul de Finanțe unor persoane de încredere ale lui C.I.C. Brătianu și Iuliu

---

[36] *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente.* Volum alcătuit de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu și Alexandru Cebuc, București, Editura Arc-2000, 1994, p. 176–177.

[37] Biblioteca Națională a României, fond St. Georges, pachet CCII, dos. 3, f. 18.

[38] *Ibidem.*

[39] *Ibidem.*

[40] *Ibidem,* dos. 2, f. 12.

[41] Arh. N.I.C., fond Președ. Cons. Min., dos. 49/1940, f. 2–5.

Maniu; o parte a presei național-liberale și național-țărăniste a continuat să apară sub titulaturi independente; între conducerile centrale și organizațiile locale s-a menținut o permanentă legătură; liderii celor două partide au putut avea contacte cu reprezentanții presei occidentale, iar emisarii lor au circulat nestingheriți peste granițe; măsurile coercitive au ocolit, de regulă, pe național-țărăniști și pe liberali. Între fruntașii politici care au avut de suportat rigorile legii s-au numărat: Virgil Madgearu, secretar general al Partidului Național-Țărănesc (căruia i s-a fixat domiciliu obligatoriu la mănăstirea Bistrița-Vâlcea în perioada 22 martie—14 aprilie 1940), Ilie Lazăr, Zaharia Boilă, Ghiță Popp, Aurel Leucuția trimiși câte 2–3 luni în lagăr sub motiv că au contravenit legii privind apărarea ordinei în stat[42]. Domiciliu forțat i s-a fixat, în martie 1939, lui I. Manolescu-Strunga, fost ministru liberal, precum și lui Ion Sân-Giorgiu, fostul informator al regelui nemulțumit de faptul că nu a primit un post de conducere în noul regim, sub acuzația de răspândire a unor știri false[43].

Practic, cele două partide și-au putut continua activitatea, într-o formă mai restrânsă, cu îngăduința autorităților. Evident, nu era vorba de o toleranță dorită, ci de una impusă, Carol căutând să-și consolideze forțele, pentru a putea trece la lichidarea și în fapt a celor două partide „istorice". Pe de altă parte, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu s-au considerat opozanți, căutând să speculeze toate slăbiciunile de ordin intern și extern, în speranța că regimul se va prăbuși cât mai curând. Liderii celor două partide au adoptat o atitudine protestatară, neangajându-se într-o luptă fermă împotriva regimului patronat de Carol al II-lea. Organele Ministerului de Interne urmăreau îndeaproape activitatea liderilor partidelor „istorice", trimițând informări regelui Carol al II-lea și Elenei Lupescu. Presa a primit dispoziții să nu publice declarații ale acestora, și nici fotografia lor.

Toată propaganda oficială era consacrată elogierii regelui și a regimului său. La 2 iunie 1938 a apărut ziarul „România" sub direcția lui Cezar Petrescu, aflat în slujba regimului. Festivitățile din cadrul „Lunii Bucureștilor" au pus în evidență rolul regelui Carol al II-lea. Împlinindu-se 20 de ani de la Marea Unire, expoziția din sala „Arta" a Societății

[42] „România nouă", din 7 octombrie 1940.

[43] „Cuvântul", din 25 martie 1939.

Funcționarilor Comunali (str. Batiștei) a evocat unirea de la 1600 realizată de Mihai Viteazul, cea de la 1859 sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza, și de la 1918 sub regele Ferdinand I, precum și dezvoltarea României în timpul celor opt ani de „glorioasă domnie" a lui Carol al II-lea. De asemenea, a fost organizată o expoziție cu prilejul centenarului nașterii pictorului Nicolae Grigorescu. De mult succes s-au bucurat lansarea a două hidroavioane pe lacul Herăstrău și realizarea primei transmisiuni de televiziune din România (în cadrul pavilionului Expoziției Naționale).

Serbările Restaurației s-au organizat cu mult fast, pentru ca „țara" să-și exprime prețuirea pentru „cârmaciul" ei. Evident, Carol al II-lea a fost în centrul tuturor manifestărilor, după cum rezultă și din însemnările sale[44]. La 6 iunie 1938 regele a participat la sărbătorirea cavalerilor „Virtuții Aeronauticii", prilej cu care generalul italian Valle, subsecretar de Stat al Aerului — i-a înmânat, din partea „regelui-împărat" și din ordinul „Ducelui", insigna de „Pilot de Onoare" al Aeronauticii italiene. În aceeași zi s-a inaugurat Expoziția echipelor Fundației Regale, conduse de Dimitrie Gusti, iar regele a ținut un discurs în care a cerut să fie cunoscută cât mai bine viața sătenilor, pentru a le da îndrumările cele mai folositoare. A urmat o masă cu aviatorii. Seara, „la 10 și 10 beau un păhărel de șampanie, fiind ora aterizării mele". A doua zi, 7 iunie, manifestație la „Arenele Romane". Carol a participat la deschiderea Congresului Căminelor Culturale; s-au rostit discursuri, a vorbit și suveranul, după care acesta a primit defilarea celor 4 000 delegați care pășeau „în sunetul unei fanfare țărănești". După masă, defilare la Șosea a străjerilor, prilej cu care regele a distribuit noile drapele și fanioane, precum și decorații „celor ce au muncit cu râvnă în acești ani". Apoi, deschiderea și vizitarea „Expoziției străjerești", în care erau prezentate lucrări ale copiilor. La 8 iunie — „Ziua cea mare" — s-a organizat o manifestație pe stadionul ANEF, dar ploaia a împiedicat grandioasele desfășurări umane: „Trec în revistă și facem ceremonialul. Ploaia se întețește, încât în momentul când vorbesc, cad picături așa de mari pe hârtie încât citesc cu greutate. Nu se mai poate continua, mai ales cu copii, care sunt uzi leoarcă. Amân serbarea. La plecare, mă apucă disperarea și mă podidesc lacrimile". Evident, măreția momentului fusese diminuată de acel fenomen al naturii, care era ploaia. Suveranul s-a consolat: „Am bucuria, acasă, s-o găsesc pe D[uduia]". Iar

[44] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 156–160.

la dejunul oficial: „În urarea care mi-a făcut-o, Înalt prea Primul [Patriarh] face o delicată legătură între ploaie și belșug". Lui Carol al II-lea i-au fost oferite daruri: Malaxa i-a trimis manuscrise de Alecsandri, Ministerul Apărării Naționale — „jaduri frumoase"; la fel și Urdăreanu. Seara, a jucat pocher cu Duduia, Malaxa, Auschnitt și Urdăreanu. Evident, sărbătoritul a câștigat o sumă frumoasă. Deoarece a apărut soarele, suveranul a decis ca serbările din ziua precedentă să fie reluate: „Programul se execută de minune. Toți [sunt] cât se poate de bine [...] Excelente sunt fanfarele străjerești, cimpoaiele provoacă multe aplauze". După masă s-a desfășurat „concursul hipic internațional".

La festivitățile organizate, regina Maria nu a fost invitată, pentru a nu-l eclipsa pe suveran. Atitudinea lui Carol a afectat-o profund pe regina-mamă, mai ales că fiul ei dăduse dispoziție ca nimeni să nu i se adreseze direct, ci prin Casa Regală, adică prin Urdăreanu, care avea plăcerea să refuze vizitele pe care ea le anunța, umilind-o. În vara anului 1938 regina Maria s-a îmbolnăvit grav. De un an și jumătate suferea de anemie, avea amețeli, vărsa sânge, era deseori imobilizată la pat din cauza flebitei; culoarea feței se schimbase, iar părul îi albise complet. Era nevoită să țină o dietă severă, dar hemoragia gastrică se repeta tot mai des. Crăciunul anului 1937 l-a petrecut într-un căruț cu rotile.

După repetate analize, medicii i-au recomandat să se interneze într-o clinică din Dresda. Regele nu a aprobat deplasarea cu avionul, considerând că era prea costisitor, astfel că regina a trebuit să meargă cu trenul. Tratamentul s-a dovedit inutil, deoarece regina suferea de cancer la ficat, varice esofagiene, ajunse în stadiul de metastază. În fața acestei situații regina a decis să vină în țară. Înainte de a părăsi Dresda, i-a scris o ultimă scrisoare lui Barbu Știrbey, bărbatul de care s-a simțit legată mai mult de două decenii; evocând „amintirile dragi care îmi inundă din nou inima", încheia cu cuvintele: „Să te binecuvânteze Dumnezeu și să te aibă în pază"[45]. Presimțindu-și sfârșitul, regina Maria a adresat o scrisoare țării și poporului român: „Eu am ajuns la capătul drumului meu. Dar înainte de a tăcea pentru veșnicie vreau să-mi ridic pentru ultima dată mâinile pentru o binecuvântare. Te binecuvântez, iubită Românie, țara bucuriilor și durerilor mele, frumoasă țară care ai trăit în inima mea și ale cărei cărări

[45] H. Pakula, *op. cit.*, p. 746.

Slujba religioasă oficiată la funeraliile reginei Maria (1938)

le-am cunoscut toate. Frumoasă țară pe care eu am văzut-o întreagă, a cărei soartă am împărtășit-o atâția ani, al cărei vis strămoșesc l-am visat și eu, și mi-a fost îngăduit să-l văd împlinit. Fii veșnic îmbelșugată, fii tu mare și plină de cinste, să stai veșnic falnică printre alte națiuni, fii cinstită, iubită și pricepută. Și acum vă zic rămas-bun pe veci, de acum înainte nu vă voi putea trimite nici un semn, dar mai presus de toate amintește-ți poporul meu, că te-am iubit și că te binecuvântez cu ultima mea suflare"[46]. Din nou a călătorit cu trenul, iar zdruncinăturile i-au provocat mai multe crize, cu pierderi masive de sânge. A ajuns la Sinaia în ziua de 17 iulie, iar a doua zi, la orele 17,38 a murit. Avea 62 de ani, dar viața ei a fost plină și intensă. Și-a iubit patria cu fanatism, și-a onorat cu prisosință calitatea de „primă doamnă" a României.

Carol s-a grăbit să-i deschidă testamentul „spre a vedea dacă nu sunt dispoziții speciale referitoare la înmormântare", dar și pentru a afla cum se va împărți moștenirea: „văd că eu primesc Balcicul și Ileana Branul, fetele bijuterii, iar Nichy numai bani; destul de neechitabil"[47] nota suveranul în ziua de 18 iulie 1938. Corpul reginei abia se răcise, când Carol al II-lea făcea aceste aprecieri. Apoi continua, pentru a se disculpa în fața istoriei: „În anii din urmă, am fost obligat să iau anumite măsuri, căci ea devenise centrul de atracțiune al tuturor nemulțumiților și fron-

[46] „Neamul românesc", din 31 iulie 1938.

[47] Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 208.

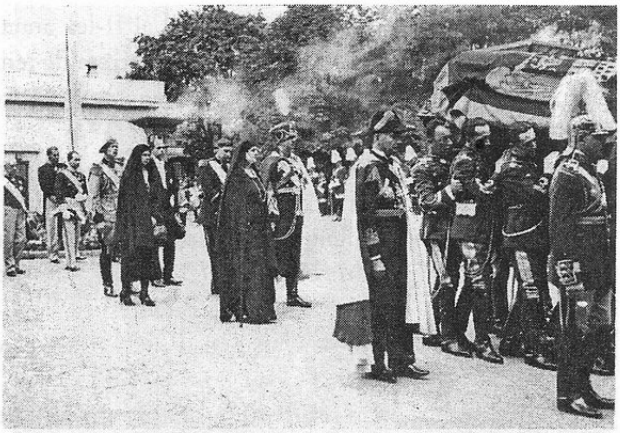

Funeraliile reginei Maria (1938)

deurilor. N-a priceput că, ca mamă, avea dreptul de a-mi face reproșuri mie, dar n-avea dreptul de a face cor cu toți acei care mă [defăimau] în fața ei". Carol a decis ca regina-mamă să fie îmbrăcată într-o „rochie de interior albă", iar nu în „straie domnești", deoarece „așa îi stă mai bine, în această simplicitate femeiască, căci oricât credea ea, a fost, înainte de toate, femeie"[48]. Corpul neînsuflețit a fost expus timp de o zi la Peleș, apoi trei zile la Cotroceni. Inima reginei, așezată într-o casetă, învelită în drapelele de stat ale României și Marii Britanii, a fost depusă în biserica de la Cotroceni, iar de aici transportată la Balcic, în capela „Stella Maris", potrivit testamentului*. Înmormântarea s-a desfășurat în ziua de 24 iulie, trupul neînsuflețit al reginei Maria fiind așezat în biserica mănăstirii Curtea de Argeș, alături de al soțului său, Ferdinand I. La funeralii a participat și principele Nicolae, alături de rege și de surorile sale. Timp de trei zile (26–29 iulie), Carol al II-lea a reușit să „echilibreze" moștenirea, negociind cu fratele și surorile sale, astfel încât fiecare să primească, valoric, o parte egală. Regele nota satisfăcut: „În linii mari, totul a mers foarte bine, actul de împărțire propus de mine a fost acceptat și iscălit fără

[48] Ibidem, p. 205.

* După cedarea Cadrilaterului, în septembrie 1940, caseta a fost depusă la Bran, — mai întâi în firida unei stânci, apoi, în 1969, în castel. Din martie 1971 inima reginei Maria a fost adusă la Muzeul Național de Istorie al României, unde se află și în prezent.

discuție de toți"[49]. Aprecierea lui Carol al II-lea arată că el a reușit să-și impună punctul de vedere, după discuții extrem de tensionate. C. Argetoianu nota la 27 iulie: „membrii familiei regale se ceartă ca țiganii pe moștenire"[50].

Hotărât să reformeze din temelii statul român, regele a dat țării o nouă organizare administrativ-teritorială. Prin decretul din 14 august 1938[51], alături de vechile unități — comuna, plasa, județul — s-a introdus una nouă: ținutul. Au fost create 10 ținuturi, cu următoarele reședințe: Olt — Craiova, Argeș — București, Mării — Constanța, Dunării — Galați, Nistru — Chișinău, Prut — Iași, Suceava — Cernăuți, Alba Iulia — Alba Iulia, Crișurilor — Cluj, Timiș — Timișoara. În fruntea acestora se aflau rezidenți regali, numiți prin decret de către Carol al II-lea pe o perioadă de 6 ani. Aceștia se bucurau de largi împuterniciri, principala lor sarcină fiind aplicarea întocmai a hotărârilor guvernamentale, asigurarea ordinei și liniștii publice în ținutul respectiv. Conform noii legi, primarii nu mai erau aleși, ci numiți pe o perioadă de 6 ani de prefect pentru comunele rurale și urbane nereședinte; de rezidentul regal pentru comunele urbane — reședință de județ; prin decret regal, la propunerea ministrului de Interne, pentru municipii și stațiuni balneoclimaterice. Primarii și prefecții au preluat o importantă parte a atribuțiilor ce reveneau, până atunci, consiliilor comunale și, respectiv, județene. În acest fel regimul își asigura un control mai eficient asupra aparatului de stat, eliminând posibilitățile cetățenilor de a-l influența pe calea alegerilor comunale sau județene.

O altă inovație a regimului a fost dizolvarea sindicatelor, care în septembrie 1938 cuprindeau 80 000 de membri, și crearea breslelor de lucrători, funcționari particulari și meseriași. Potrivit decretului lege din 12 octombrie 1938[52], breslele aveau ca obiect „apărarea și dezvoltarea intereselor profesionale, fără a urmări însă împărțirea de beneficii". Se făcea precizarea că interesele profesionale „sunt limitate prin însăși natura

[49] Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 215.

[50] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. 5, Ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2002, p. 59.

[51] „Monitorul oficial", nr. 187 din 14 august 1938.

[52] *Ibidem*, nr. 237 din 12 octomrie 1938.

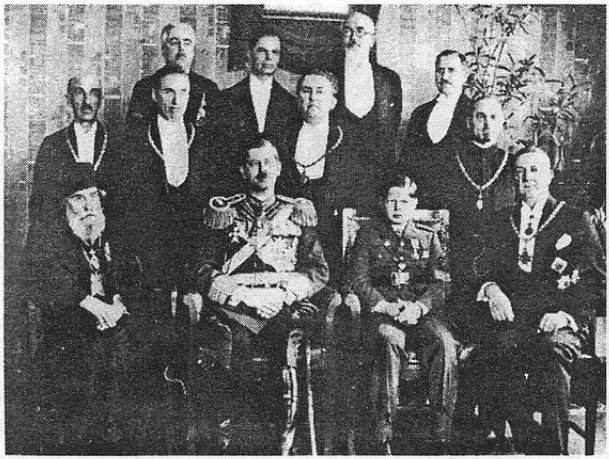

Regele Carol al II-lea și principele Mihai la Universitatea din Cernăuți

lor la acelea de ordin industrial, comercial, agricol, tehnic, cultural și social", excluzându-se activitățile politice. De asemenea, decretul menționa că breslele „își exercită activitatea numai pe plan național", ele „nu vor putea fi afiliate organizațiilor cu caracter internațional sau să fie reprezentate la manifestațiuni sau congrese internaționale fără autorizația expresă a Ministerului Muncii"; în acest fel se interziceau acțiunile de colaborare și solidaritate a organizațiilor profesionale din România cu cele din alte țări. Breslele aveau dreptul de a desemna reprezentanți în Camerele de Muncă și în Casele de Asigurări Sociale, de a încheia contracte colective de muncă, de a desemna delegați în comisiile de conciliațiune sau arbitraj în orice conflict de muncă ivit în circumscripția lor teritorială. Ele erau concepute ca organizații profesionale cu caracter guvernamental. Între condițiile de înființare a unei bresle figura și declarația de respectare a Constituției și legilor țării, de renunțare la orice formă de activitate internă sau externă „contrară intereselor statului", adică regimului, precum și de recunoaștere a faptului că breslele „constituie un factor de cooperare activă cu toți ceilalți factori ai economiei naționale". Urmărind să-i capteze pe cetățeni, să le distragă atenția de la problemele vieții de zi cu zi, la 22 februarie 1940, Ministerul Muncii a fost împuternicit să înființeze așezămintele „Muncă și Voie Bună"; ele aveau menirea să se ocupe de organizarea timpului liber al muncitorilor, funcționarilor particulari și meseriașilor, în vederea „desăvârșirii lor sufletești, morale, intelec-

Regele Carol al II-lea
la congresul
„Astrei" din Brașov

tuale și fizice", adică să-i educe în spiritul atașamentului față de regimul instaurat de Carol al II-lea.

Regele și susținătorii lui trăiau într-o continuă stare euforică. Semnificativă este sărbătorirea celei de a 45-a aniversări a suveranului, la 16 octombrie 1938. Toate mijloacele de propagandă au fost mobilizate pentru a elogia realizările „marelui suveran", care „binemerita de la patrie". Ca expresie a prețuirii de care se bucura din partea românilor, Carol al II-lea a primit numeroase cadouri, între care cel oferit de Banca Națională a României. Guvernatorul Băncii Naționale, Alexandru Ottulescu, a obținut aprobarea Consiliului de conducere al acestei instituții pentru a oferi lui Carol o hartă a României gravată pe o placă de aur; placa avea 16 kg. Regele a apreciat execuția hărții, dar a întrebat: „Unde sunt munții? Lipsesc munții". În consecință, Banca Națională a mai scos 20 de kg aur, realizând harta în relief. „De astă dată, capul încoronat a fost pe deplin mulțumit. I-a plăcut harta"[53].

Urmărind să atragă tineretul de partea sa, Carol al II-lea a reorganizat Straja Țării, prin decretul-lege din 15 decembrie 1938[54]. Toți băieții între 7 și 18 ani și toate fetele între 7 și 21 de ani inclusiv erau în *mod obligatoriu* încadrați în această organizație. Comandantul suprem era regele —

[53] Sică Alexandrescu, *Povestiri*, București, Editura Cartea Românească, 1970, p. 81–85.

[54] „Monitorul oficial", nr. 292 din 15 decembrie 1938.

„marele străjer" — căruia toți stăjerii trebuiau să-i jure credință. Lozinca organizației era: „Credință și muncă pentru țară și rege". Întreaga activitate a organizației a fost axată pe proslăvirea instituției monarhice și a lui Carol al II-lea.

Pentru a „organiza națiunea" și a o mobiliza alături de regim, Armand Călinescu a propus regelui să constituie un partid nou, deosebit de cele vechi prin denumire, structură și program[55]. Noul partid trebuia să „acopere" actele regelui, să asigure selecția cadrelor, să influențeze tineretul, să consolideze pozițiile regimului pe plan internațional și, totodată, să dea o lovitură de grație vechilor partide, care-și continuau activitatea *de facto.*

La 16 decembrie 1938 a apărut decretul-lege privind înființarea Frontului Renașterii Naționale[56], al cărui scop declarat era „mobilizarea conștiinței naționale în vederea întreprinderii unei acțiuni solidare și unitare românești de apărare și propășire a patriei și de consolidare a statului". Urmărind să dezintegreze vechile partide prin atragerea unor cadre în posturi de conducere, se preciza că Frontul Renașterii Naționale era „unica organizație politică în stat", orice altă activitate politică decât aceea a Frontului Renașterii Naționale fiind socotită clandestină; contravenienții erau pedepsiți cu degradarea civică între 2–5 ani. Numai Frontul avea dreptul de a fixa și depune candidaturi în alegerile parlamentare, administrative și profesionale. Șeful suprem al Frontului Renașterii Naționale era regele, care îndruma activitatea Consiliului Superior Național (format din 150 membri), Directoratului (numărând 30 de persoane) și a celor trei secretari generali (fiecare răspunzând de câte o secție: agricultură și muncă manuală; comerț și industrie; ocupații intelectuale). În întreaga rețea a partidului organele de conducere erau numite pe scară ierarhică, nefăcându-se nici un fel de alegeri. La ceremonii și activități oficiale membrii partidului purtau uniforme albastre iarna și albe vara. Potrivit aprecierilor făcute de oamenii regimului, Frontul Renașterii Naționale a fost creat „cu menirea de a fi instrumentul de realizare a unei democrații purificate"[57]. Terminologia, chiar confuză, este de reținut, având în vedere faptul că noțiunea de democrație devenise desuetă, fiind scoasă din

[55] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 402.

[56] „Monitorul oficial", nr. 293 din 16 decembrie 1938.

[57] Aurelian Bentoiu, *Orientări în ideologia Frontului Renașterii Naționale,* în *Zece ani de domnie a M.S. Regelui Carol II,* vol. I, București, 1940, p. 84.

vocabularul politic oficial. În septembrie 1939 s-a creat un minister al Frontului Renașterii Naționale, în fruntea căruia a fost numit profesorul Constantin C. Giurescu.

Armata și magistratura au fost și ele „reformate"; sub pretextul „întineririi" corpului de ofițeri și de magistrați s-au făcut masive pensionări, puneri în disponibilitate, transferări, numiri, care au vizat ocuparea tuturor posturilor importante de către oameni devotați lui Carol al II-lea. Asemenea „mișcări de cadre" s-au efectuat și în învățământ. Schimbările au fost numeroase — colecția „Monitorul oficial" stă mărturie — dar ele nu au fost spectaculoase, șocante, ci au îmbrăcat, de fiecare dată, o formă legală.

Carol al II-lea a participat în ziua de 5 mai 1939 la inaugurarea expoziției „Luna Cărții", organizată sub înaltul său patronaj, de Fundațiile Culturale Regale. În acel an, expoziția s-a axat pe două momente fundamentale: 50 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu și 100 ani de la nașterea regelui Carol I. În Parcul „Regele Carol al II-lea" s-a inaugurat „Aleea Restaurației", precum și restaurantul „Pescăruș".

La 9 mai 1939 a fost decretată o nouă lege electorală[58], care preciza că aveau drept de vot numai știutorii de carte, ceea ce însemna o serioasă limitare a numărului de alegători; votul era exprimat prin scrutin uninominal pe circumscripții. Numărul deputaților s-a redus de la 387 la 258 (câte 86 pentru fiecare „profesie"). Senatul era alcătuit din 88 de senatori aleși, 88 numiți de rege și un număr variabil de senatori de drept. Femeile au primit, pentru prima dată în istoria României, dreptul de vot pentru Adunarea Deputaților și Senat, dar ele nu puteau fi alese. În același timp, legea prevedea că aveau dreptul de a vota numai cei care știau carte. Prin ridicarea vârstei de la 21 ani la 30 și prin restricția privind știința de carte, numărul alegătorilor s-a redus de la 4,6 milioane în 1937 la 2 milioane în 1939.

Alegerile parlamentare s-au desfășurat în zilele de 1 iunie (Adunarea Deputaților) și 2 iunie (Senat). Campania electorală a fost extrem de scurtă, pentru a nu da răgaz oamenilor politici din opoziție să se manifeste. În listele electorale au fost înscriși 2 025 123 cetățeni, care aveau de ales 258 deputați din 462 candidați; o treime din totalul candidaților erau foști parlamentari, iar două treimi candidau pentru prima dată[59]. Așa cum

[58] „Monitorul oficial", nr. 106 bis din 9 mai 1939.

[59] *Alegerile parlamentare*, în „Timpul", din 2 iunie 1939.

era de așteptat, alegerile s-au soldat cu victoria Frontului Renașterii Naționale, singura organizație care a depus liste electorale. În parlament au fost aleși sau numiți (ca senatori) și unii intelectuali de prestigiu precum: N. Iorga, Petre Andrei, Mihai Ralea, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, C. Rădulescu-Motru, Constantin C. Giurescu, Dimitrie Pompei, Grigore Antipa, Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, Mihail Sadoveanu, Ion Jalea, George Georgescu, George Enescu, Al. Rosetti, Dim. Gusti, precum și mai mulți social-democrați (Ioan Flueraș, Iosif Jumanca, Carol Bartha, Al. Bartalis ș.a.)[60].

Adunările legiuitoare și-au început activitatea la 7 iunie 1939; în Mesajul de deschidere, Carol al II-lea afirma că acestea „sunt reunite sub semnul renașterii și al concordiei naționale", generate de actul din 10 februarie 1938, când el, regele, a intervenit „cu gândul curat și cu conștiința" că îndeplinește „un comandament pe care îl impuneau zilele grele ce treceam și moștenirea sfântă a făuritorilor României Mari"[61]. Apoi fiecare deputat și senator a depus următorul jurământ: „Jur credință regelui Carol al II-lea. Jur să păstrez Constituțiunea și legile țării, să mențin unitatea națională și să apăr integritatea teritoriului României"[62].

Carol al II-lea se afla în culma puterii; el era „salvatorul", omul „providențial", „depozitarul" idealurilor naționale. Martha Bibescu, privind „spectacolul", scria: „«I-a înfășat [regele, pe parlamentari] pe toți în alb» [...] În orice caz, uniforma lor dă o înfățișare curățică [...] Vechii politicieni, trecuți prin ciur și prin sită — «cu frunțile cele mai posomorâte, poate cele mai posace» — au fost spoiți cu var ca niște pomi fructiferi sau ca niște WC-uri de gară — ca tot ce trebuie dezinfectat [...] Printre ei, mulți l-au împroșcat pe rege cu noroi și, la cea mai mică dovadă de slăbiciune din partea lui, sunt gata să-l împroaște din nou. Probabil că tocmai de aceea le-a dat haine care se pătează ușor — ca să-i împiedice de a se murdări"[63].

---

[60] „Monitorul oficial", nr. 128 bis din 6 iunie 1939.

[61] „D.S.", nr. 1, ședința din 7 iunie 1939, p. 1.

[62] „Monitorul oficial", nr. 127 din 5 iunie 1939.

[63] Martha Bibescu, *Jurnal politic. 1939–1941,* Studiu introductiv, note și traducere de Cristian Popișteanu și Nicolae Minei, București, Editura Politică, 1979, p. 77–78.

2. Între aparențe și realitate

Constituirea Parlamentului marca încheierea procesului de instituționalizare a regimului instaurat la 10 februarie 1938. Nota caracteristică a acestui regim a fost o mare diferență între conținut și formă, o extraordinară propagandă în favoarea „noii ere" inaugurată de Carol al II-lea, dar care, în fond, continua cele mai multe practici din perioada anterioară. Cunoscând din interior acest regim, Valer Pop scria: „La aparență, România era organizată ca un stat totalitar, cu o Constituție autoritară, cu un partid unic, cu regele șef de partid, cu toată lumea îmbrăcată în uniformă, cu salutul roman etc., etc. Toate acestea erau însă o *simplă spoială* care nu putea exclude realitatea pentru observatorul perspicace: România făcea antisemitism de circumstanță, regim totalitar cu masoni și democrați cunoscuți și încerca să încropească a apropiere de Germania cu anglo și francofilii ș.a.m.d. Regele era încurajat de oameni de aceleași credințe, iar situația Elenei Lupescu era mai tare decât oricând"[1].

Interesante sunt și aprecierile regelui Mihai, pe atunci Mare Voievod de Alba Iulia și moștenitor al tronului: „Încetul cu încetul regele Carol începuse să se preocupe mai mult de prestigiul său personal decât de interesul național. Căpătase pentru manifestările pompoase și pentru paradele bătătoare la ochi un gust care se apropia de ridicol. În timp ce uzinele germane de armament mergeau în plin, suveranul României dădea impresia că se interesează mai mult de croiala uniformelor sale sclipitoare decât de mobilizarea necesară a armatei. În acele vremuri tulburi, țara avea nevoie de un monarh luminat, dar ea avea în fruntea ei un *dictator de operetă* (subl. n.), care amintea neplăcut de domnitorii și pașii ocupației turcești"[2].

La rândul său, Carol al II-lea avea să scrie: „Lumea democratică n-a auzit decât versiuni ale unor nemulțumiți și a adoptat formula lor: «dictatura regelui Carol», fără a vedea adevăratul rost al acestei schimbări. [...] Instaurarea noului regim în România a fost semnalul unei lupte înverșunate pentru salvarea țării și pentru curmarea unui rău ce lua, din ce în ce, proporții mai îngrijorătoare"[3]. El avea în vedere, pe de o parte

---

[1] Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal,* Ediție Nicolae Mareș, București, Editura Colosseum, [1991], p. 30.

[2] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 73.

[3] Carol II, *În Zodia Satanei. Reflexiuni asupra politicii internaționale,* București, Editura Universitaria, 1994, p. 95.

luptele sterile de partid și de altă parte ascensiunea Gărzii de Fier, pe care o considera un grav pericol pentru existența României.

Deschiderea Parlamentului a coincis cu un alt mare eveniment pentru Carol al II-lea: aniversarea Restaurației. Festivitățile au început în ziua de 6 iunie la aeroportul Băneasa, în prezența membrilor Ordinului „Virtutea Aeronautică". După masă la Arenele Romane, deschiderea Congresului Căminelor Culturale și prima serbare a Serviciului Social. Carol nota: „Discursuri, conferiri de decorații. Foarte frumos a vorbit un țăran din Maramureș". Apoi defilarea în fața Palatului. În zilele următoare, serbare la stadionul ANEF, defilare la Șosea, împărțirea de decorații, distribuirea drapelelor la unitățile militare, banchete, discursuri.

Acțiunea „reformatoare" a lui Carol se desfășura pe fondul deteriorării situației internaționale, ca urmare a politicii „conciliatoriste" promovate de Marea Britanie și Franța față de pretențiile revizioniste ale Germaniei. La mijlocul lunii septembrie 1938 agitațiile minorității germane din Cehoslovacia au luat amploare, liderul acesteia Henlein ajungând să adreseze un ultimatum guvernului de la Praga. În acest context, prin acordul de la München din 29–30 septembrie 1938, cele două mari puteri occidentale au hotărât ca Cehoslovacia să cedeze Germaniei o parte din teritoriul său. Carol al II-lea avea să aprecieze: „la 29 septembrie se produce cea mai tragică lovitură de teatru a istoriei contemporane", horărârea fiind luată „fără ca țara direct interesată [Cehoslovacia] să fie consultată"[4].

La 18 octombrie 1938 ministrul de Externe al Poloniei, colonelul Józef Beck, în cadrul unei discuții avute cu Carol al II-lea la Galați, a propus ca România să participe la împărțirea Cehoslovaciei, preluând localitățile de graniță în care exista un mare număr de români. Regele a respins această propunere, arătând că România n-a profitat și nu va profita niciodată de clipele de restriște prin care trece un prieten[5].

Prin arbitrajul de la Viena, din 2 noiembrie 1938, Polonia și Ungaria au primit o parte din teritoriul Cehoslovaciei, astfel că hotarele confirmate prin tratatele de pace începeau să se năruie rând pe rând.

În acest context, regele Carol al II-lea a întreprins vizite la Londra (15–18 noiembrie), Bruxelles (19 noiembrie) și Paris (20–21 noiembrie),

---

[4] *Ibidem,* p. 80.

[5] Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 – mai 1940,* București, Editura Academiei, 1971, p. 86–87.

solicitând sprijin economic și politic pentru a respinge presiunile Germaniei. În mod concret, el a cerut extinderea relațiilor comerciale, îndeosebi prin sporirea exportului românesc, acordarea unor credite pentru înzestrarea armatei române, sporirea livrărilor de armament[6]. Dar cele două guverne au evitat să-și ia vreun angajament, ceea ce însemna, în fond, că România nu putea conta pe sprijinul Marii Britanii și al Franței. Deși vizitele au constituit, practic, un eșec, mijloacele de propagandă din țară le-au prezentat în cele mai luminoase culori. Ele au fost transmise în direct la radio, iar presa nu găsea cuvinte pentru a elogia pe Carol al II-lea, ca un mare om politic al Europei, respectat atât de popoarele vizitate, cât și de liderii lor. Faptul că regele a primit „Ordinul Jartierei", cea mai înaltă distincție britanică, era apreciat de presa din România ca dovada cea mai clară a faptului că suveranul era recunoscut ca una dintre cele mai proeminente personalități ale timpului. Carol al II-lea avea să aprecieze că politica „de împăciuire care era să culmineze prin rușinea de la München ne azvârlea, vrând-nevrând, în orbita germană"[7]. Încă înainte de a pleca la Londra, Carol al II-lea a avut în vedere o eventuală vizită în Germania, trimițând pe Gh. Brătianu, Atta Constantinescu și C. Argetoianu să-i pregătească terenul[8]. La întoarcerea spre țară, regele a hotărât să se oprească în Germania, dând vizitei sale un caracter particular[9]. La 24 noiembrie, Carol al II-lea s-a întâlnit cu Adolf Hitler la Berchtesgaden[10]. Aflând despre eșecul vizitelor de la Londra și Paris, Hitler a căutat să-l impresioneze pe Carol al II-lea, vorbindu-i de forța militară a Germaniei, de succesul obținut la München și avertizând că dacă „Cehoslovacia va păși din nou pe urmele domnului Beneš, atunci distrugerea ei va fi inevitabilă". Propunerile regelui de a se dezvolta relațiile economice dintre România și Germania au fost acceptate, dar în privința construirii unei autostrăzi între cele două țări, Hitler s-a arătat rezervat, afirmând că trebuie să se vadă dacă ea ar aduce un profit și, de asemenea, dacă nu ar putea fi folosită de Rusia în eventualitatea unui conflict militar. În legă-

---

[6] Rebecca Haynes, *Romanian Policy towards Germany, 1936–1940,* London, 2000, p. 56–58.

[7] Carol II, *În zodia Satanei,* p. 95.

[8] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 64/1938, f. 1.

[9] „Universul", din 26 noiembrie 1938.

[10] Ion Calafeteanu, *Români la Hitler,* București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 18–23.

tură cu aspirațiile revizioniste ale Ungariei pe seama României, führerul a declarat că un conflict între cele două state „nu privește în mod direct Germania și în consecință ea nu are de ce să ia poziție într-un asemenea caz". Desigur, afirmația era de circumstanță, deoarece regele știa prea bine că Germania încuraja pretențiile revizioniste ale Ungariei. De asemenea, Hitler a declarat că „Germania nu este interesată în mod direct de chestiunea carpato-ucraineană". Ministrul de Externe Joachim von Ribbentrop preciza că führerul era de părere „că nu trebuie să ne angajăm față de români, declarându-ne ostili față de ocuparea acestui teritoriu de către Ungaria". Atunci când regele Carol al II-lea a afirmat că are sentimentul că Germania sprijinea în mod constant Ungaria, ministrul de Externe al Reichului a răspuns: „acest lucru este foarte lesne de înțeles, având în vedere politica anterioară a Micii Înțelegeri, care era un fel de aliată a Franței". La întrebarea regelui cu privire la faptul dacă Germania apreciază că Rusia urmărea „să ajungă la revoluția mondială prin intermediul mijoacelor militare", Hitler a răspuns că el „nu consideră această eventualitate ca imposibilă", iar Ribbentrop a arătat că în ultima vreme la Moscova se muncea „în mod consistent în vederea declanșării revoluției mondiale". În mod cert, Carol al II-lea a plecat de la întâlnirea cu Hitler foarte îngrijorat pentru soarta României; era limpede că Germania nu era dispusă să-i ierte politica externă alături de Franța, pe care o considera ostilă Reich-ului. Iar pretențiile revizioniste ale Ungariei erau tratate de Germania ca firești, singura chestiune fiind aceea a momentului în care ele urmau a fi satisfăcute.

De asemenea, regele a constatat că el personal nu se bucura de încrederea lui Hitler, fiind considerat răspunzător pentru orientarea politicii externe a României alături de adversarii Germaniei. Sub impresia acestei întâlniri, Carol al II-lea a decis să dea o lovitură decisivă Mișcării Legionare, în care Hitler putea avea încredere, deoarece această organizație se pronunțase, în mod constant, pentru o alianță cu Germania. Profitând de faptul că în ziua de 28 noiembrie s-a încercat un atentat asupra lui Florian Ștefănescu-Goangă, rectorul Universității din Cluj[11], regele, de comun acord cu Armand Călinescu, a hotărât suprimarea lui Corneliu Zelea Codreanu.

[11] „Universul, din 30 noiembrie 1938.

În noaptea de 29/30 noiembrie 1938, în timp ce erau transportați de la închisoarea din Râmnicu Sărat în cea de la Jilava, Corneliu Zelea Codreanu și alți 13 legionari („nicadorii" și „decemvirii") au fost asasinați. În comunicatul dat publicității se afirma că mașinile în care se aflau deținuții „au fost atacate cu împușcături de necunoscuți, care au dispărut și în acel moment transferații, profitând de faptul că transportul se făcea în automobile Brek tip jandarmi, deschise și pe timp de noapte și ceață deasă, au sărit din mașină, îndreptându-se cu vădită intenție de a dispărea în pădure. Jandarmii, după somațiile legale, au făcut uz de armă". Au fost cu toții omorâți, deși era „noapte și ceață deasă".[12] În realitate, ei au fost uciși prin strangulare și apoi înmormântați în curtea închisorii Jilava Regimul lui Carol al II-lea a comis adevărate asasinate politice, cu grave consecințe asupra evoluției României. Unul dintre puținii lideri politici care justifica aceste crime a fost C. Argetoianu: „Dacă în primăvara trecută, în loc să învingă regele Carol, ar fi învins Zelea Codreanu, câte sute, câte mii dintre ai regelui — nu 14 — ar fi căzut cu pieptul ciuruit de gloanțe? Cine a început cu metodele sângeroase? Ei. Luptă au vrut, luptă au găsit"[12A]. Sub impresia uciderii „căpitanului", numeroase cadre legionare și alte persoane arestate au dat declarații de „supunere și renunțare la orice acțiune interzisă de legi". Printre aceștia s-au numărat Nae Ionescu, Radu Meitani, col. Ștefan Zăvoianu[13]. Ca urmare a legământului de credință față de regim, în decembrie 1938 au fost eliberați 131 de legionari[14]. Aflând de uciderea „căpitanului", Hitler a ordonat restituirea imediată a decorațiilor pe care Carol le acordase lui Hermann Göring și altor demnitari germani cu ocazia vizitei sale; de asemenea, în mod ostentativ, cărțile lui Codreanu au fost puse în vânzare în librăriile germane, iar Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei la București, a fost rechemat în concediu „sine die", lăsând să se înțeleagă că, în curând, va urma ruperea relațiilor diplomatice cu România.

Principalul colaborator al lui Carol al II-lea era Armand Călinescu, o adevărată „eminență cenușie" a regimului și cel mai activ și energic membru al guvernului. Patriarhul Miron Cristea, bătrân și bolnav, era mai mult un decor. După moartea lui Miron Cristea, în fruntea guvernului a fost numit, la 6 martie 1939, Armand Călinescu. El s-a aflat în perma-

[12] *Ibidem,* din 2 decembrie 1938.

[12A] Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice,* vol. 5, p. 242.

[13] „Universul", din 11 decembrie 1938.

[14] *Ibidem,* din 23 decembrie 1938.

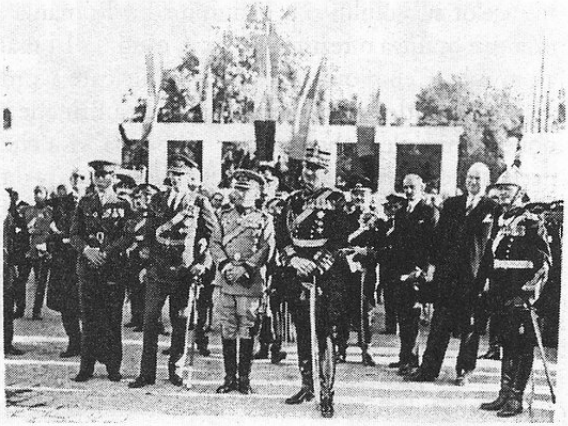

Regele Carol al II-lea la serbarea centenarului pompierilor, tabăra de la Cotroceni

nență, de la 10 februarie 1938 până la moartea sa, la 21 septembrie 1939, în fruntea Ministerului de Interne, conducând simultan și alte ministere, între care cel al Apărării Naționale. Armand Călinescu a fost omul pe care Carol al II-lea s-a sprijinit în toate acțiunile de politică internă și externă, socotindu-l cel mai capabil și devotat colaborator al său.

Guvernul Armand Călinescu și-a început activitatea la 7 martie 1939. Acest guvern a fost confruntat cu grave probleme externe, datorate — în principal — presiunilor Germaniei. Pentru a detensiona situația creată după uciderea lui Codreanu, guvernul român a propus dezvoltarea relațiilor economice între cele două țări. Ministrul de Externe Grigore Gafencu a avut convorbiri la București cu dr. G. Stelzer, consilierul Legației germane, și cu colonelul Alfred Gerstenberg, atașat militar, propunând încheierea unui acord economic de lungă durată între cele două țări, care să țină seama de cerințele Reichului, iar în schimb Germania să garanteze granița de vest a României și să nu mai sprijine pretențiile revizioniste ale Ungariei.

Delegația economică germană, condusă de Helmuth Wohlthat, a sosit în București la 13 februarie, fiind primită în aceeași zi de Carol al II-lea, care și-a exprimat sprijinul pentru încheierea cu succes a tratativelor. Pretențiile germane au descumpănit însă pe rege, întrucât nu era vorba de un tratat încheiat între două țări suverane, ci de subordonarea economică a României; în acest scop, delegații germani au propus „adaptarea" economiei românești la nevoile Reichului, mai ales în ce privește agricultura; dezvoltarea unei industrii germano-române de petrol, exploatarea în comun a

resurselor subsolului și a pădurilor din România ș.a. Delegația română la tratative opunea o rezistență dârză, când, la 14 martie 1939, trupele naziste au invadat Cehoslovacia, călcând în picioare acordul de la München, iar la 15 martie Hitler a intrat în Praga. Marea Britanie și Franța, deși garantaseră noile granițe ale Cehoslovaciei stabilite la München, s-au mulțumit să facă declarații că aceasta era ultima agresiune pe care o mai tolerau. Oficialitățile și poporul român și-a manifestat solidaritatea activă cu popoarele Cehoslovaciei, acordându-le sprijin material și moral.

Guvernul Călinescu a decis mobilizarea unor contingente de rezerviști, acțiune desfășurată cu deplin succes. N. Iorga scria: „Cei care au alergat la regiment duc în sufletele lor una din acele voințe care sunt în stare să frângă orice dușmănie. Ei s-ar bate pe viață și pe moarte"[15].

Întrunit la 17 martie 1939, Consiliul de Coroană a aprobat în unanimitate „acțiunea diplomatică urmată și măsurile militare luate [de guvern] și a hotărât desăvârșirea lor pentru apărarea intereselor naționale"[16].

Germania a profitat din plin de climatul politic creat prin ocuparea Cehoslovaciei pentru a impune guvernului român acceptarea unui tratat care să ducă la subjugarea economică a României. În ziua de 22 martie Wohlthat a declarat lui Grigore Gafencu că era hotărât să părăsească în ziua următoare România, amenințând astfel cu ruperea tratativelor, ceea ce, evident, ar fi înrăutățit și mai mult relațiile dintre cele două țări. Delegații români însă au continuat să nu accepte punctele prin care se urmărea subordonarea economică a României. În fața acestei situații, mărturisea Wohlthat, „am intervenit atât de violent, încât a fost chemat și primul ministru Călinescu". După discuții încordate, desfășurate în prezența șefului guvernului român, în noaptea de 22/23 martie s-a ajuns la semnarea tratatului economic. Astfel, guvernul a făcut mari concesii economice, în speranța că va evita ocuparea militară a României de către Germania. Dealtfel, Armand Călinescu s-a exprimat foarte clar:„dau petrol și grâu, ca să nu dau sânge și pământ"[17].

În fapt regimul lui Carol al II-lea încerca o politică de echilibru pe plan extern, căutând să îndepărteze pericolele ce planau asupra României. Pe fondul activizării diplomației occidentale, ca urmare

---

[15] „Neamul românesc", din 25 martie 1939.

[16] „Monitorul oficial", nr. 66 din 18 martie 1939.

[17] Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Editura Sport-Turism, 1981, p. 512.

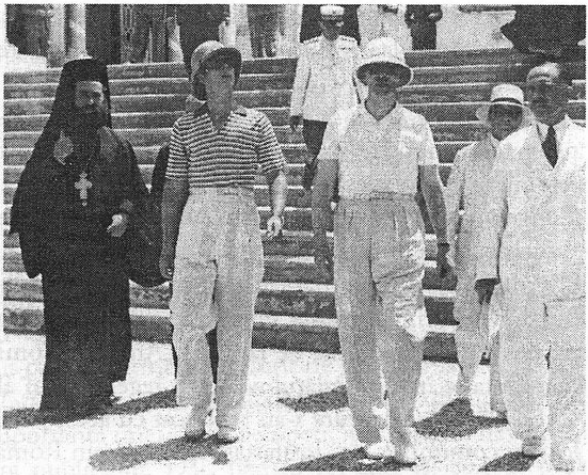

Regele Carol al II-lea și Marele Voievod după vizitarea unei mănăstiri (1939)

a demersului făcut de V.V. Tilea, ministrul României la Londra[18], în ziua de 13 aprilie 1939 guvernul român a primit garanțiile Marii Britanii și Franței, care se angajau ca, în cazul în care independența României ar fi fost amenințată, să-i acorde imediat ajutorul care le stă în putință. Acest fapt a iritat profund guvernul de la Berlin, deoarece apărea evident că amenințarea ce plana asupra României venea din partea Germaniei. Pentru a-l „îmbuna" pe Führer, Carol a decis ca la festivitățile prilejuite de împlinirea vârstei de 50 de ani (Hitler se născuse în aprilie 1889), să participe o delegație reprezentativă: Al. Vaida-Voevod — consilier regal, Teofil Sidorovici — comandantul Străjii Țării, prof. Victor Vâlcovici — secretar general al Frontului Renașterii Naționale[19].

În zilele de 18–20 aprilie 1939, ministrul de Externe Grigore Gafencu a făcut o vizită la Berlin, în cursul căreia a avut convorbiri cu Adolf Hitler, Joachim von Ribbentrop și Hermann Göring. A fost prima vizită a unui ministru de Externe român făcută în Germania după 1918, ea fiind determinată de mutațiile survenite în viața internațională. Cu acest prilej, Gafencu a afirmat dorința României de a nu se angaja în conflictul dintre marile puteri, de a-și consolida statu-quo-ul teritorial, de a apăra

[18] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 11–15.

[19] *Sărbătorirea d-lui Hitler,* în „Universul", din 21 aprilie 1939.

pacea în sud-estul Europei. Liderii Germaniei au luat act de aceste poziții, exprimându-și, la rândul lor, dorința dezvoltării relațiilor economice cu România.

Regimul a decis să folosească ziua de 1 Mai — sărbătoare legală — pentru a demonstra sprijinul pe care muncitorii și funcționarii îl acordau regimului și mai ales lui Carol al II-lea. În acea zi a fost organizat primul Congres al breslelor, la care au luat cuvântul primul ministru Armand Călinescu și ministrul Muncii Mihai Ralea; ei au subliniat rezultatele obținute după 10 februarie 1938, ca urmare a „politicii înțelepte" a regelui și au exprimat voința întregului popor Român de a apăra granițele patriei. După adunările de la sălile „Aro" și „Tomis" a fost organizată o manifestație în fața Palatului Regal, regele Carol al II-lea salutându-i pe „breslași". Între cei care s-au remarcat cu acest prilej prin scandarea unor lozinci comuniste — „Jos fascismul!", „Vrem România liberă și independentă" etc. — poliția a reținut și numele tânărului Nicolae Ceaușescu.

Peste o săptămână, la 8 mai 1939, s-au desfășurat serbările comemorative pentru centenarul regelui Carol I. Ele au început la Turnu Severin, unde principele Carol a pus pentru prima dată piciorul pe pământul României. Aici, regele Carol al II-lea a dezvelit o placă comemorativă. Au urmat o slujbă la catedrală, parada militară și a Frontului Renașterii Naționale. Festivitățile au continuat în București, în zilele de 9 și 10 mai, prilej cu care Regele a țintuit noile drapele pe care le-a conferit unor unități militare și a oferit decorații. Suveranul a inaugurat statuia regelui Carol I, amplasată în Piața Palatului, operă a sculptorului iugoslav Ivan Meštrović; cu acest prilej s-a oficiat o slujbă religioasă și s-au rostit discursuri. S-a desfășurat apoi parada militară, precum și a Frontului Renașterii Naționale — „funcționari, bărbați și femei, o lungă șerpuire albastră de toată frumusețea", cum nota Carol; între cei îmbrăcați în uniformă regele îl menționa pe Nicolae Iorga, a cărui apariție „a făcut senzație, și el era mândru, parcă era un copil căruia i se dăduse o jucărie nouă". La paradă a asistat și „Duduia", care „s-a declarat cât se poate de mulțumită". Pe Câmpul Cotrocenilor a avut loc o altă serbare, cu trecerea în revistă a trupelor, defilarea veteranilor, invalizilor, premilitarilor. Carol al II-lea menționa că publicul „a fost impresionat și aplaudă cu entuziasm"[20].

---

[20] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. II. Ediție Nicolae Rauș, București, Editura Scripta, 1997, p. 94–96.

Cu prilejul centenarului au fost publicate cuvântările regelui Carol I (sub îngrijirea lui Constantin C. Giurescu), s-au tipărit volume omagiale, de amintiri etc.

Carol al II-lea a prețuit cultura și a căutat să-și lege numele de opere fundamentale, realizate în timpul domniei sale. Una dintre cele mai importante realizări în domeniul științei și culturii, de care regele Carol al II-lea și-a legat numele, a fost *Enciclopedia României.* Lucrarea a apărut după o muncă titanică, desfășurată sub egida Asociației Științifice pentru Enciclopedia României, al cărei președinte de onoare era Carol al II-lea, președinte activ fiind Dimitrie Gusti. În mai 1938 era editat primul volum, precedat de un cuvânt introductiv, scris de Carol al II-lea: „Enciclopedia României! Iată un vis care încolțește de generații în sufletul iubitorilor de țară. Importanța unei astfel de opere nu mai este nevoie de a o aminti și prezenta publicului. Dar, pentru cei care își cunosc prea puțin țara, cât și pentru aceia care de dincolo de granițele noastre firești vor citi această publicație va fi o revelație, arătând ce a fost trecutul nostru, care sunt și vor fi posibilitățile actuale și viitoare ale României". Enciclopedia apărea sub patronajul regelui Carol al II-lea, fiind subvenționată de numeroase bănci, societăți industriale și persoane, între care Banca Națională a României, Uzinele și Domeniile Reșița, Societatea Steaua Română, inginer Constantin Orghidan, inginer Nicolae Malaxa. În timpul domniei lui Carol al II-lea au apărut trei volume: *Statul* (1938), *Țara Românească* (1938), *Economia națională. Cadre și producție* (1939). Ultimul volum avea să se tipărească în 1943, cu subtitlul: *Economia națională. Circulație, distribuție și consum.*

Una dintre cele mai importante acțiuni în domeniul culturii a desfășurat Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", al cărei director general era Alexandru Rosetti, cunoscut specialist în istoria limbii române, profesor al Universității din București. Sub conducerea lui Alexandru Rosetti, Fundația a tipărit operele marilor scriitori români: B.P. Hasdeu, Al. Odobescu, I.L. Caragiale, I. Creangă, Șt.O. Iosif, Al. Macedonski. În 1939 a apărut primul volum intitulat Mihai Eminescu — *Opere,* ediția Perpessicius, care se va încheia abia peste patru decenii. De asemenea, la îndemnul lui Rosetti, criticul literar George Călinescu a elaborat monumentala lucrare *Istoria literaturii române,* care avea să vadă lumina tiparului în septembrie 1940. Vasile Radu și Gala

Galaction au tălmăcit *Biblia,* cu sprijinul moral și material al regelui Carol al II-lea.

În Piața Senatului s-a amenajat Palatul Culturii Românești, în care erau expuse cele mai recente realizări în acest domeniu, un loc central ocupându-l cărțile editate de Fundația „Regele Carol II". Suveranul însuși a participat la lansarea unor cărți, a prezidat saloane culturale, a ținut discursuri pline de miez, cu judecăți de valoare pertinente, adesea originale[21]. În ziua de 26 mai 1938, regele a fost prezent la festivitățile de la Ateneul Român prilejuite de inaugurarea „Marii Fresce" realizată de pictorul Costin Petrescu, în care era înfățișată evoluția istoriei românilor, de la începuturi până la Marea Unire din 1918. Carol al II-lea aprecia: „«Fresca» e bine, în genul acesta de pictură. Compoziția e mai bine decât pictura; timpul, estompând, poate, unele culori prea vii, va îmbunătăți opera"[22]. La 5 februarie 1939 a fost dezvelită statuia regelui Ferdinand în orașul Chișinău. În ziua de 16 decembrie 1939, Carol al II-lea a participat la inaugurarea Institutului de Istorie Universală condus de N. Iorga. Regele a ținut să noteze: „Institutul e mic, dar poate da rezultate frumoase. O sală de conferințe și o bibliotecă, pentru care s-a rezervat foarte mult loc. Alăturea, într-o altă aripă a casei, este ceea ce Iorga numește Muzeul, de fapt locuința sa, în care a adunat anumite tablouri și obiecte de valoare foarte variată. Această parte este o mică escrocherie a dezinteresatului savant, care și-a clădit, astfel, gratuit, o locuință nouă, unde stă cu toată familia și este întreținut, astfel, de stat"[23]. Regele a susținut participarea României la expozițiile și târgurile internaționale organizate în Europa (Milano, Paris, Bruxelles) și S.U.A. (New-York).

În 1938–1939, situația internațională a cunoscut o deteriorare tot mai gravă. După ocuparea Austriei și Cehoslovaciei, România devenea tot mai vulnerabilă. Sistemul de la Versailles, pe care se baza politica externă a Bucureștilor, se prăbușea precum un castel din cărți de joc. Franța și Marea Britanie se aflau într-o continuă defensivă, în timp ce Germania și Uniunea Sovietică se afirmau puternic ca cele mai mari puteri ale Europei. În aceste condiții, Armand Călinescu stăruia pentru inițierea unor negocieri care să ducă la ameliorarea relațiilor dintre România și Uniunea

---

[21] Cristian Sandache, *Viața publică și intimă a lui Carol al II-lea,* București, Editura Paideia, 1998, p. 53.

[22] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. I, p. 148.

[23] *Ibidem,* vol. III. Ediție Nicolae Rauș, București, Editura Scripta, 1998, p. 22.

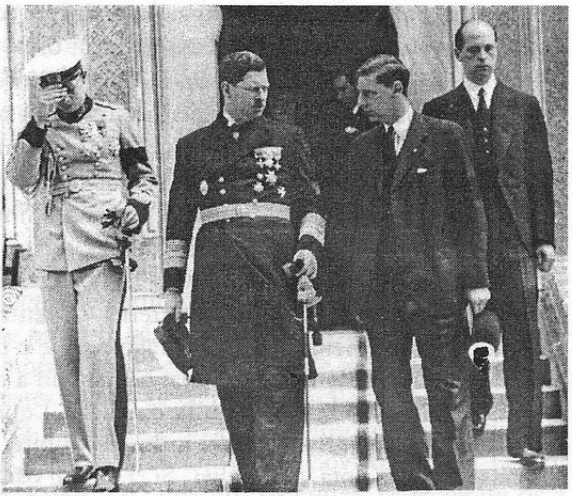

Regele Carol al II-lea, Marele Voievod Mihai, principele Nicolae și arhiducele Anton de Habsburg (1938)

Sovietică pe baza recunoașterii stau-quo-ului teritorial. La 8 mai 1939 Gr. Gafencu a avut o discuție în București cu Potemkin, adjunctul comisarului poporului pentru Afacerile Externe, în cadrul căreia ministrul român și-a exprimat dorința îmbunătățirii relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică. În ziua de 11 august, Carol al II-lea a avut o întrevedere cu Ismet Inönü, președintele Turciei, insistând asupra ideii ca guvernul turc să mijlocească o apropiere româno-sovietică. Carol al II-lea nota[24]: „am rugat pe turci să facă pe intermediarii și cu prilejul vizitei ce o va face Saračoğlu, în curând la Moscova. Mi-au răspuns la aceasta că ce dăm în schimb, că dacă am primi Pactul Mării Negre ar putea să garanteze că e lucru făcut. De dat ceva în schimb, pentru moment e greu, căci ar fi rău primit de opinia publică. Cel mult s-ar putea face o declarație că convenționea militară cu Polonia față de Rusia să fie pusă momentan în adormire". Carol nu putea accepta Pactul Mării Negre deoarece „este contrarie politicii ce o ducem, de a nu face nimic care să irite pe germani și care să le dea o scuză să ne atace. Orișice pact cu U.R.S.S. ar fi flamură roșie inutilă în fața ochilor germani. La aceasta Ismet mi-a răspuns că nu vede importanța acestui lucru, căci, după orice probabilitate, tot vom fi atacați. I-am răspuns că și eu văd această probabilitate, dar că, cu toate

[24] *Ibidem,* vol. II, p. 164–167.

acestea, cât voi putea evita trăsnetele germane voi încerca s-o fac și că prudența mă face să acționez în așa fel încât orice s-ar întâmpla să încerc să evit ca o provocare românească, oricât de neînsemnată ar fi ea, să provoace ostilitățile și să deie cea mai aparentă scuză puterilor garante, să pot invoca «casus foederis»", căci, am adăugat eu, „nu toți aliații noștri sunt turci", adică să-și respecte angajamentele luate prin tratate. De altfel, Inönü a declarat că „dacă România este atacată, intră și Turcia imediat în acțiune și că putem conta absolut pe ei".

În această vizită a fost luat și Marele Voievod de Alba Iulia, nu pentru a se iniția în probleme de politică externă, ci pentru a-l face să depășească o gravă criză sentimentală. El se îndrăgostise de o tânără, Yvonica; îi făcuse declarații, îi trimisese scrisori, dar aceasta nu a răspuns, așa cum spera, sentimentelor sale. Într-o discuție cu Elena Lupescu, tânăra Yvonica a spus foarte clar: „nu poate fi vorba de iubire din partea ei față de Mihăiță". Regele nota la 18 iulie: „Și el, bietul băiat, își făcea iluzii"[25]. S-a ajuns destul de repede la o înțelegere: în ziua de 24 iulie „Yvonica a dat scrisorile cerute și i s-a pus la Bancă dota de 2 000 000 lei"[26]. Pentru a-l face pe Mihai să uite eșecul în prima sa dragoste, regele l-a luat în călătoria pe mare. Regele Carol al II-lea scria la 24 iulie: „La 12½ se îmbarcă Mihăiță, pe care-l primim cu toții foarte cald. Se înțelege ușor că disperarea lui a fost extremă, mai ales când a citit scrisoarea ei, o scrisoare care conținea toate elementele voite, dar lipsită de cel mai elementar simț de tandresă și de inimă. Bietul copil a fost disperat și pentru prima dată l-am văzut plângând cu nesaț. Își lăsase capul pe umărul meu și lacrimile curgeau cu nesaț. I-am spus că nimeni mai bine decât mine pricepe disperarea lui și adânca lui durere și mâhnire și că bine face că plânge, că îl va ușura. Totuși, îl rog ca în fața celorlalți să fie bărbat și prinț. Mi-a promis și s-a ținut de cuvânt"[27]. Călătoria pe mare a durat aproape trei săptămâni, timp în care Elena Lupescu și Ernest Urdăreanu l-au consolat pe tânărul principe. La 12 august, Carol al II-lea nota că Marele Voievod pare „dezgustat de Yvonica, îndeosebi pe chestiunea că ea trăiește cu Știubei"[28]. Acest Știubei era ofițer de ordonanță al regelui Carol al II-lea și o persoană foarte apropiată de Elena Lupescu. Treptat, Marele Voievod

[25] *Ibidem*, p. 140.
[26] *Ibidem*, p. 144.
[27] *Ibidem*, p. 147–148.
[28] *Ibidem*, p. 167.

și-a revenit după această criză sentimentală, găsindu-și o nouă prietenă: pe Irina (Irinel) Malaxa, sora colegului său de clasă Costache Malaxa, copiii marelui industriaș Nicolae Malaxa, aflat în cercurile Palatului. Irina, o fată brunetă, tandră și interiorizată era o parteneră potrivită pentru Mihai.

În vara anului 1939, guvernul român și-a pus mari speranțe în tratativele anglo-franco-sovietice care să ducă la un acord vizând apărarea stau-quo-ului teritorial și stoparea unor noi acțiuni agresive ale Germaniei. Dar aceste tratative au eșuat, iar la 23 august 1939 a fost semnat pactul Molotov-Ribbentrop, prin care Uniunea Sovietică și Germania își delimitau sferele de influență în Estul Europei. Încă de la 21 august, când a aflat că Ribbentrop se pregătea să plece la Moscova, regele a intrat în alertă: „Urdăreanu telefonează că are ceva extrem de important și grav de comunicat. Îmi aduse știrea oribilă că Germania iscălește cu U.R.S.S. un pact de neagresiune și că Ribbentrop merge la Moscova ca să aducă la îndeplinire acest act de înaltă trădare din partea Sovietelor [...] Pentru noi e cât se poate de periculos, căci una din speranțele ce le aveam de a avea un spate sau un flanc oarecum asigurat s-a dus. Nu cred că U.R.S.S. va merge mai departe, adică va participa la un război alături de Germania, dar, desigur, ne va putea crea greutăți în Basarabia"[28A]. În anexa secretă a pactului se preciza că Uniunea Sovietică manifesta un „interes special" pentru Basarabia, în timp ce Germania se „dezinteresa" de acest teritoriu. Armand Călinescu nota: „Lovitura de teatru a acordului germano-sovietic. Socotesc situația foarte gravă. S-au înțeles oare la o împărțire a Poloniei și României? [...] Merg cu Gafencu la rege. Îl găsesc impresionat, dar neschimbat în opinii! Tot antigerman și pro-francofil, pro-anglofil. Crede că am urmat o bună politică. Vom continua și vom întări înarmarea. Atmosfera exclude ideea schimării de guvern"[29].

Optimismul liderilor politici, și mai ales al regelui, era cu totul exagerat. În fapt, soarta României fusese decisă de cele două mari puteri totalitare. La 1 septembrie 1939 a izbucnit cel de-al doilea război mondial, prin atacarea Poloniei de către Germania și apoi, la 17 septembrie, și de către Uniunea Sovietică.

În după amiaza zilei de 6 septembrie 1939 s-a întrunit la Palatul Cotroceni Consiliul de Coroană[30], convocat de Carol al II-lea pentru a

---

[28A] *Ibidem,* p. 176–177.

[29] Armand Călinescu, *Însemnări politice,* p. 425.

[30] Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 170–173; Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. II, p. 204–207.

discuta poziția României în noul context internațional. Au participat: Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Ernest Urdăreanu, Arthur Văitoianu, Al. Vaida-Voevod, Gh. Gh. Mironescu, N. Iorga, dr. C. Angelescu, Gh. Tătărescu, C. Argetoianu și Ernest Baliff. După o scurtă introducere făcută de rege, a urmat expunerea ministrului de Externe, Gr. Gafencu; toți membrii Consiliului de Coroană au aprobat politica dusă de guvern: „S-a făcut tot ce se putea face în împrejurări atât de grele" (Vaida); „Sunt de acord cu politica făcută de guvern până acum și felicit" (Mironescu); „Dacă s-a procedat bine? S-a făcut tot, nu se putea face mai mult" (dr. C. Angelescu); „Ca și toți colegii, nu pot decât să aprob tot ce s-a făcut" (C. Argetoianu). În privința liniei de urmat s-a exprimat, în unanimitate, dorința ca România să-și păstreze neutralitatea. Arthur Văitoianu a cerut o „neutralitate absolută" dar și întărirea oștirii; Al. Vaida a propus: să se publice o declarație de neutralitate, iar guvernul să încerce să obțină garanții din partea marilor puteri, în special a Germaniei, că vor respecta neutralitatea țării noastre; să se continue eforturile pentru încheierea unui tratat de neagresiune cu Ungaria, care ar aduce „o destindere în toată țara și îndeosebi în Ardeal"; să se dea o atenție deosebită relațiilor cu Uniunea Sovietică, „ca să putem pune capăt îndreptățitei noastre îngrijorări". Gh. Gh. Mironescu s-a declarat și el pentru publicarea declarației de neutralitate și „dacă putem obține garanții de la Germania și o asigurare de respectare, cu atât mai bine". În cuvântul său, N. Iorga a cerut „să nu facem niciodată o politică de frică" și a precizat: „Țin să spun următoarele: facem o altă politică decât aceea pe care am dori s-o facem. Am fi voit o altă politică, nu ne e dat s-o putem împlini. Deci vom păstra neutralitatea. Dar să fie o neutralitate demnă și onestă. Intervențiile necontenite ale domnului Fabricius, care nu are spirit, nici simțul realităților, trebuie să se termine odată. Publicul nu vrea război, nu vrea însă biruința Germaniei. Dorim cu toții încetarea unui regim de teroare în Europa. Neutralitatea înseamnă onestitate — să păstrăm o neutralitate onestă. Nu trebuie să îngăduim mai mult ca alte state neutre. Este singura atitudine pe care o putem avea". Dr. C. Angelescu și Gh. Tătărescu s-au pronunțat și ei pentru o neutralitate „cu cinste și corectitudine", ultimul arătând că „armata trebuie să stea de veghe la hotare". C. Argetoianu a cerut „Să fim neutri cinstiți și s-o spunem pe față [...]. Totul însă este nesigur. Un singur lucru este sigur: la sfârșit va rămâne o putere imensă"; în consecință el a propus: „Să băgăm seama la Rusia. Este victorioasa zilei de mâine. Cer deci raporturi normale cu Rusia. Să căutăm lămuriri și o apropiere de ea".

E. Baliff s-a pronunțat și el pentru neutralitate, precum și pentru întărirea armatei, care „trebuie să ne apere la hotare". Președintele Consiliului de Miniștri, Armand Călinescu, după ce a explicat politica promovată de guvern, a subscris la opinia participanților. S-a adoptat comunicatul în care se arăta: „Consiliul, în unanimitate, a hotărât observarea strictă a regulelor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict"[31]. Așa cum faptele au dovedit, această neutralitate a avut un caracter activ, în esență favorabilă aliaților anglo-francezi și victimelor agresiunii.

Guvernul și poporul român au acordat un larg sprijin oficialităților și poporului polonez[32]. Acest fapt a nemulțumit profund Germania, care a pus la cale asasinarea lui Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri. În ziua de 21 septembrie 1939, acesta a fost răpus cu 20 de gloanțe de revolver. Potrivit unor informații, echipa de asasini a fost dirijată de Horia Sima direct, de la fața locului[33]. Apoi ucigașii legionari s-au deplasat la sediul Societății de Radiodifuziune unde, forțând intrarea și imobilizând personalul tehnic, au reușit să anunțe la microfon că primul ministru al țării a fost omorât. Cu sprijinul personalului Radiodifuziunii autoritățile au prins pe asasini, care au fost duși la locul crimei și împușcați[34]. Uciderea lui Armand Călinescu a fost o mare pierdere pentru Carol al II-lea, care nota la 21 septembrie 1939: „La ora 14, Călinescu a fost asasinat mișelește de o bandă de gardiști [...] Pierderea aceasta a președintelui Consiliului, Armand Călinescu, este ireparabilă. N-am găsit la noi în țară [pe] cineva care să fi corespuns mai bine misiunii cu care fusese însărcinat. Pentru mine personal, este o pierdere de neînlocuit. Puteam să fiu liniștit cu el. Energic, capabil, spirit politic clar, care vedea departe și lua măsuri bine potrivite situațiilor. Pe lângă aceasta, îmi va aduce nesfârșite complicații politice, atât interne, cât și externe"[35]. Ceilalți lideri politici nu s-au ridicat la nivelul dorințelor și speranțelor

---

[31] *România va observa cu strictețe regulile neutralității,* în „Universul", din 8 septembrie 1939.

[32] Vezi, pe larg, Grigore Gafencu, *Politica externă a României,* București, 1939, p. 45–46; Milică Moldoveanu, *Contribuții privind relațiile româno-poloneze în timpul celui de-al doilea război mondial,* în „Rev. ist.", nr. 6/1979.

[33] Ion Bodunescu și Ion Rusu-Șirianu, *Descifrarea unei istorii necunoscute,* vol. III, București, Editura Politică, 1975, p. 82.

[34] „Neamul românesc", din 23 septembrie 1939.

[35] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. II, p. 226.

suveranului. Regele l-a numit în fruntea guvernului pe generalul Gheorghe Argeșanu, iar la Interne pe generalul Gabriel Marinescu.

Guvernul Argeșanu avea misiunea de a reprima energic Mișcarea Legionară. Acțiunea a fost coordonată de Gabriel Marinescu, membru de bază al camarilei regale. În câteva zile au fost executate toate căpeteniile legionare aflate în lagăre și închisori, precum și câte 3–4 legionari în fiecare județ, corpurile lor fiind apoi expuse — ca și cele ale asasinilor lui Călinescu — în piețe publice. A fost una dintre cele mai crunte represiuni din istoria României, circa 200 de persoane fiind omorâte fără judecată și fără nici o formă legală. Aceste asasinate politice au avut mai curând un efect invers decât cel așteptat de Carol al II-lea. Aflând despre aceste represiuni, Grigore Gafencu, ministrul de Externe, nota: „Am cerut chiar în acea noapte [de 21/22 septembrie 1939] să văd pe Urdăreanu la Cotroceni. Am ținut să-i declar că, deși sunt mai apropiat prieten al celui care ne-a fost ucis azi, totuși sfătuiesc să nu se facă fapte de sângeroasă răzbunare. Să nu se mai verse sânge între rege și țară. Răzbunarea cere din nou răzbunare și alunecăm astfel pe calea unui măcel între români"[36]. Dar intervenția n-a avut rezultatul așteptat. La rândul său, N.D. Cocea, adversar înverșunat al legionarilor, scria: „nu se poate justifica, după oroarea asasinatului legionar, oroarea crimelor săvârșite [...] Dacă sfetnicii regelui și-au închipuit că vor da astfel o lecție poporului, s-au înșelat în chip stupid. E mai probabil că nu și-au închipuit nimic. Au făcut ceea ce au făcut, în ceasuri de panică. Au ucis, au măcelărit, din frică. Frica e astăzi suprema înțelepciune a guvernanților, unica sfetnică a regelui"[37]. După o săptămână de teroare, guvernul Argeșanu a fost înlocuit, la 28 septembrie 1939, cu un altul, prezidat de Constantin Argetoianu.

Guvernul Argetoianu trebuia să calmeze spiritele. În fruntea Ministerului de Interne a fost numit Nicolae Ottescu, iar Gabriel Marinescu a preluat conducerea nou înființatului Minister al Ordinei Publice. Pentru a demonstra cât de iubit este suveranul de întreaga națiune, guvernul a organizat festivitățile prilejuite de ziua de naștere a lui Carol al II-lea. În mesajul guvernanților adresat suveranului se aprecia că în acea zi de 16 octombrie 1939 „cele 20 de milioane de români își unesc gândul, rugând pe Atotputernicul să dea sănătate și viață lungă marelui nostru rege". Instituțiile publice și școlile erau închise pentru ca funcționarii,

[36] Grigore Gafencu, *Însemnări politice,* p. 338.

[37] N.D. Cocea, *Jurnal,* Cuvânt înainte, îngrijirea textului și note de Al. Gh. Savu, București, Editura Politică, 1970, p. 44.

elevii, profesorii și învățătorii să participe la festivități. În chemarea adresată de Frontul Renașterii Naționale se cerea: „Cu toții într-un gând să arătăm suveranului țării iubirea plină de devotament cu care națiа recunoscătoare înconjoară în fiecare moment pe regele său". Au fost organizate serbări populare, concerte etc. La ședința festivă a Frontului Renașterii Naționale desfășurată la Ateneul Român, C. Argetoianu spunea: „Primul nostru gând trebuie să se îndrepte cu caldă dragoste și recunoscătoare încredere către regele și îndrumătorul nostru. Cu desăvârșită claritate de vederi, cu intuiția pe care Dumnezeu o hărăzește numai marilor conducători de neamuri, cu o neșovăielnică voință, Majestatea Sa a brăzdat cărările, pe care poporul nostru înaintează cu pași siguri". Carol al II-lea recepta cu multă plăcere elogiile, dar și darurile ce le primea. La 16 octombrie 1939, el nota: „ziua mea, începută sub cele mai frumoase auspice, [cu] vreme frumoasă și caldă. [...] Bucuria, la deșteptare, cât se poate de dulce. Mihăiță a apărut, pentru prima oară, în redingota de Marină. Au urmat, pe urmă, felicitările, mai întâi Curtea, pe urmă Guvernul, cu cadourile respective. Acela al Guvernului, «Autoportretul» lui Luchian, mi-a făcut îndeosebi plăcere"[38].

Elogiile la adresa regelui curgeau în cascadă, ele fiind dirijate de Ministerul Propagandei Naționale, creat la 3 octombrie 1939. Acest minister trimitea ziarelor titluri de articole care trebuiau publicate, care apoi erau verificate de cenzură. Propaganda se desfășura, în aceeași notă, și în străinătate, bineînțeles cu cheltuieli importante făcute pe seama bugetului României. După o zi de mari festivități, seara, în București, a avut loc retragerea cu torțe, organizată de Frontul Renașterii Naționale și Gărzile Naționale. Radiodifuziunea a avut, timp de mai multe zile, un program „adecvat".

Între propaganda oficială și percepția publicului exista o sensibilă discrepanță. La 16 octombrie 1939, N.D. Cocea nota: „Ziua de naștere a regelui. De trei zile nu-i mai tace gura radioului, anunțându-ne evenimentul acesta extraordinar. Și presa, prin toate penele redactorilor și colaboratorilor ei ocazionali: miniștri, ministeriabili, frontiști, străjeri, lingăi etc., etc. — îi ține hangul. Articole. Discursuri. Interviuri. Fotografii. Tot ce vreți. Pe toate glasurile. Și pe toate limbile. Curat vorba M[ajestății] S[ale]: «N-am c... destul de mare pentru toți câți ar vrea să-l lingă». Un ceas delicios de audiție radiofonică. Subiectul: proslăvirea regelui. Cuvintele cele mai răsuflate din vocabularul românesc, plus neo-

[38] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. II, p. 250–251.

logismele, turnate cu ghiotura, cu nemiluita, cu lopata și cu hârdăul sub nasul M.S. și pentru distracția publicului. M-am amuzat ca un copil. Contrastul era așa de mare între frazele bombastice și răceala sau sărăcia sentimentelor, încât aveam mereu impresia unei farse-bufe jucate cu accente tragice de răposatul [actor] Nottara. Sau închipuiți-vă Marșul renașterii naționale, și Imnul regal cântate pe motivele săltărețe ale versetului «La moară la hârța-pârța». Cum o fi suportând regele, dacă nu e complet cretin, și cum i-o fi plăcând? Dacă mai are un pic de sensibilitate într-însul, toate laudele astea lamentabile în monotonia lor lipsită de avânt, de spontaneitate, de spirit inventiv măcar. Dacă presa ar fi liberă, dacă gura cetățeanului ar fi slobodă, treacă-meargă, ar fi încă explicabile setea și goana asta după adulație. Dar așa? Cu cenzură! Cu stare de asediu! Să-ți pui tu slugile să te laude la gazetă. Să te declari satisfăcut. Să-ți tocmești tu singur argați cu ziua care să te ridice în slava cerului. Și să te potrivești vorbelor lor. Să te socotești om mare pentru asta. Haram de rege! Nu i-o fi c... destul de mare. Dar nici căpățâna Măriei Sale nu-i mai mare decât c..."[39].

Oficialitățile nu numai că nu intenționau „să pună frâne" propagandei de slăvire a lui Carol al II-lea, ci căutau noi forme prin care să se remarce prin servilismul lor. Ministrul de Interne, într-o notă din 15 noiembrie 1939, adresată Ministerului Propagandei Naționale, sugera ca în almanahurile ce se editau la sfârșit de an, „să se introducă negreșit material informativ privind pe rege, Marele Voievod Mihai, regimul nou, realizările sale, activitatea și rostul Frontului Renașterii Naționale, Straja Țării, toate acestea fiind de natură să ridice nivelul publicațiilor"[40].

Constatând că guvernul Argetoianu era ineficient, iar miniștrii începuseră să se certe între ei și să se reclame reciproc, regele a decis înlocuirea acestuia. De comun acord cu Elena Lupescu și cu Ernest Urdăreanu, a apelat la Gheorghe Tătărescu. Acesta a acceptat, dar a cerut demiterea lui Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei și subsecretar de Stat la Ministerul de Interne în momentul uciderii lui Călinescu, avansat apoi, în timpul guvernului Argeșanu, în funcția de ministru de Interne. Regele a trebuit să satisfacă această cerere a lui Tătărescu; cu mult regret nota la 23 noiembrie: „Principalul sacrificat e bietul Gabriel [Marinescu], care nu

[39] Dr. D. Cocea, *Jurnal*, p. 70–71.

[40] Arh. N.I.C., fond M.P.N. Presa Internă, dos. 295/1939, f. 9.

se va mai întoarce nici la Prefectura Capitalei. Este necesar din toate punctele de vedere. Pare-se că jaful patronat de el la Poliție a depășit orice măsură"[41]. Într-adevăr, profitând de situația sa, ca membru de bază al camarilei regale, Gabriel Marinescu a recurs la afaceri în stil mare, inclusiv prin patronarea unor tripouri. În privința titularului la Ministerul de Interne, suveranul scria: „au fost și aici fricțiuni. Eu doream să i se încredințeze lui Giurescu, dar în ruptul capului n-a fost primit, așa încât el, Tătărescu, a rămas ad-interim la acest Minister"[42]. Până la urmă, postul a fost ocupat de Mihail Ghelmegeanu.

Guvernul Gh. Tătărescu a operat o spectaculoasă schimbare de tactică, intrând în contact cu liderii partidelor din opoziție și cerându-le să treacă peste deosebirile care le despărțeau și să se unească în jurul regelui. Această politică de reconciliere a fost confirmată de Carol al II-lea în discursul său din noaptea Anului Nou 1940: „Trecem, o știm cu toții, prin vremuri îngrijorătoare — deci vremuri în care simțământul de solidaritate națională și de unire împrejurul unui singur gând și a unei singure credințe, trebuie să fie mai puternic decât oricând. Eu, care stau neclintit de veghe ca România să pășească hotărât pe calea dezvoltării ei pașnice, simt mai mult ca oricine această nevoie, ca toate puterile conștiente ale țării să se pună umăr la umăr ca aceste nevoi să se împlinească"[43].

Regele părea a înțelege faptul că instituțiile create de el, ca și întreaga politică urmată până atunci nu au dat rezultatele așteptate. În fond, larga „adeziune populară" de care se vorbea era iluzorie în condițiile în care propaganda ostilă regimului era interzisă, presa partidelor politice suprimată, singurele întruniri politice admise fiind cele de adeziune față de Carol al II-lea și politica sa.

Deși a înghițit fonduri însemnate, Straja Țării n-a putut deveni o organizație temeinică, nu și-a dovedit eficiența sperată de rege. Cei peste 4 milioane de tineri înscriși în Straja Țării au fost organizați în legiuni, centurii, stoluri, iar conducătorii lor instruiți în tabere speciale (pentru apărarea pasivă; formații sanitare; poștă și telegraf; telefon; radiotelefonie; tracțiune mecanică; localizarea incendiilor; ateliere și industrii etc.). Activitățile desfășurate au căpătat mai mult un caracter tehnic, aspectul

[41] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. II, p. 290.
[42] *Ibidem*, p. 292.
[43] „Universul", din 3 ianuarie 1940.

politic, de proslăvire a „marelui străjer", desfășurându-se formal, neavând o reală aderență în masa participanților. La 7 august 1940, regele nota că Teofil Sidorovici a propus unificarea Străjerilor Țării și Frontului Național-Studențesc: „văzând lipsa mijloacelor de acțiune și de educație morală a acestor instituții, încep să fiu de acord cu acest plan"[44].

Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.) n-a putut căpăta consistența dorită de rege. Cei peste 3,5 milioane de membri pe care-i avea încă din ianuarie 1939[45] nu se simțeau legați între ei, fiind, cei mai mulți, înscriși din oficiu (membrii breslelor, funcționarii de stat ș.a.), iar alții — doritori să ocupe posturi — din oportunism politic. Frontul nu avea un program și o ideologie clare. În afară de câteva lozinci de proslăvire a suveranului și de justificări, adesea naive, a regimului instaurat la 10 februarie 1938, F.R.N. nu a putut îmbogăți peisajul politic al țării cu aproape nimic. El era o anexă, care se manifesta la zile festive și parăzi, când o masă de uniforme (albastre sau albe) inunda instituțiile publice și piețele. Vechile asperități între grupările politice care-l sprijineau pe Carol al II-lea nu numai că nu s-au tocit, dar chiar s-au amplificat, fiecare voind să tragă foloase cât mai consistente de pe urma noului regim. Astfel încât, Frontul Renașterii Naționale „a rămas un conglomerat de grupări, curente, orientări și tendințe, care se reuneau pentru a constata că de fapt sunt în dezacord și care-și trăiau în realitate viața în afara Frontului"[46].

Parlamentul, căruia Carol afirma că i-a dat un conținut nou, cu adevărat reprezentativ, s-a dovedit și el o instituție incomodă pentru regim. Conform decretului din 3 iunie 1939, deputații și senatorii au fost obligați să depună jurământ de credință față de rege și să poarte uniforma Frontului Renașterii Naționale. Între cei care au refuzat s-au aflat Iuliu Maniu, I. Mihalache, dr. N. Lupu, C.I.C. Brătianu, Grigore Iunian, Mihai Orleanu (senatori de drept), fapt ce a fost comentat în termeni cu totul nefavorabili regelui Carol al II-lea. În timp ce unii deputați au găsit de datoria lor să laude pe rege, care a „salvat" țara, alții au adoptat o atitudine critică față de regim. Tradiția parlamentară de șapte decenii crease o mentalitate demo-

---

[44] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 267.

[45] *Guvernul Renașterii Naționale. Noua eră constituțională,* [București, 1939], p. 12.

[46] Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România. 1919–1940,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 180.

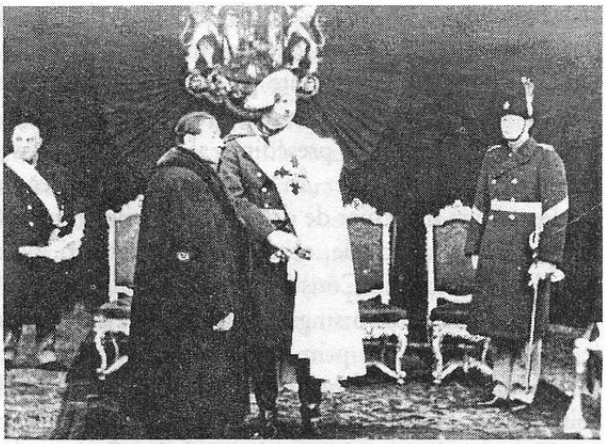

Regele Carol al II-lea, Marele Voievod Mihai și Gh. Tătărescu, prim-ministru, la o solemnitate

cratică, și anume aceea de a controla activitatea guvernamentală și a se implica în toate problemele interesând statul român.

Președinte al Adunării Deputaților a fost ales Al. Vaida-Voevod, iar al Senatului — Nicolae Iorga. Dacă Vaida se considera un „simplu chibiț", Iorga înțelegea să joace un rol activ, să contribuie la ridicarea prestigiului acestei instituții, precizând că nu a lingușit „niciodată pe nimeni", că din marea carte a istoriei a învățat că toate „monarhiile de silă" s-au „prăbușit", că el nu era capabil decât de „pasiunea pentru interesele fundamentale ale țării și ale națiunii"[47]. Pentru a fi sigur că va putea conduce în mod independent și o perioadă lungă de timp lucrările Senatului, N. Iorga a contribuit la elaborarea unui Regulament al „maturului corp", care prevedea ca președintele să fie ales pentru întreaga legislatură (de 6 ani), iar nu pentru fiecare sesiune în parte. Acest fapt a alertat pe Carol al II-lea, care nu putea accepta să fie cenzurat de o persoană atât de incomodă și influentă în opinia publică; de aceea a manevrat pentru înlăturarea lui N. Iorga[48]. Prezentat în ședința din 13 iunie 1939, proiectul de Regulament a fost respins (cu 88 voturi contra, 49 pentru și 1 nul)[49]. În fața acestei situații, Iorga a declarat: „Respingerea Regulamentului, la a cărui

[47] „D.S.", nr. 2 ședința din 9 iulie 1939, p. 10.

[48] Al. Gh. Savu, *De ce a demisionat Iorga din Senat?*, în „Magazin istoric", nr. 9/1969, p. 85; Petre Țurlea, *Nicolae Iorga între dictatura regală și dictatura legionară*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 96–100.

[49] „D.S.", nr. 3 ședința din 13 iunie 1939, p. 44.

redactare am colaborat, o consider ca voința dv. de a fi conduși altfel decât după ideile pe care le-am enunțat în cuvântarea mea și care sunt la baza vieții mele politice, sprijinite pe păstrarea ordinei în folosul nației, care altfel poate cădea în păcate mai grele decât ale vechiului regim"[50]. Peste două zile în funcția de președinte al Senatului a fost ales C. Argetoianu, care a ținut să precizeze: „În regimul actual cred că nu mai poate fi vorba de drepturi și nici chiar de drepturi colective, întrucât ele reprezintă însumarea celor individuale, ci numai de îndatoriri, de datorii. Parlamentul actual, în concepția Constituțiunii din anul trecut, atât Senatul, cât și Camera, n-au decât o singură datorie: să ajute puterea executivă în confecționarea legilor și prin urmare în organizarea statului"[51]. Era astfel formulată — de un fervent susținător al lui Carol — concepția privind rolul Parlamentului în noul regim.

Totuși, o anumită opoziție a continuat să se manifeste în Adunarea Deputaților și în Senat, punând guvernul și pe Carol al II-lea în situații delicate. În decembrie 1939, când guvernul a depus spre ratificare 260 de decrete-lege, deputatul Carol Pop declara: „credem că această ratificare nu poate fi o simplă formalitate [...] Discuțiunea aceasta este un fericit prilej pentru noi să exprimăm câteva deziderate în legătură cu modul cum se legiferează la noi [...] Primul deziderat este acela ca de aceste decrete, cu putere de lege, guvernul să facă uz numai în cazuri urgente, în cazuri de extremă necesitate și în cazuri bine motivate de o necesitate absolută de stat și de interes general". În continuare, referindu-se la cele 260 de decrete-lege, el afirma că se aflau multe care „prin forma lor, prin conținutul lor și prin soluțiunea pe care le dau problemelor la care se referă, nu justifică nici o urgență și nici necesitatea absolută de interes general și de stat"[52]. Asemenea afirmații au fost însoțite de ropote de aplauze din partea deputaților.

O discuție similară a avut loc în martie 1940, când au fost depuse spre ratificare 163 de decrete-lege. Deputatul I. Gurită a evidențiat „scăderile" sistemului întronat de guvern și necesitatea de a se acționa pentru „menținerea prestigiului acestui Parlament"[53]. Un alt deputat, I. Marinescu,

[50] *Ibidem.*

[51] *Ibidem,* nr. 3 ședința din 15 iunie 1939, p. 45.

[52] „D.A.D.", nr. 16 ședința din 16 decembrie 1939, p. 323.

[53] *Ibidem,* nr. 12 ședința din 23 martie 1940, p. 539.

ținea să precizeze: „ratificarea aceasta nu este o simplă formalitate; prin ratificare se cere învoirea noastră la ceea ce s-a comis, se cere să dăm acestor decrete-lege un caracter de difinitivat, de permanență. Prin urmare, trebuie să știm ce se aduce spre ratificare. Ori, domnilor, în loc să ni se aducă, după cum era firesc, după umila mea părere, aceste legi la cunoștință, ni s-a dat o tabelă conținând titulatura lor. Astfel încât noi nu sântem în măsură de a aprecia în exercitarea acestui atribut al nostru, legislativ, ce decrete-lege, ratificăm"[54]. Până la urmă punctul de vedere oficial a avut câștig de cauză, dar votul obținut (86 pentru și 18 contra)[55], nu era deloc încurajator pentru Carol al II-lea, care constata — cu surprindere — că exista o reală opoziție în Parlament, deși toți deputații fuseseră aleși pe listele Frontului Renașterii Naționale. În discuțiile parlamentare s-au ridicat și alte probleme: deputații și senatorii să nu fie obligați să poarte uniformele Frontului Renașterii Naționale, necesitatea creșterii rolului Corpurilor legiuitoare, să se prezinte rapoarte și informări privind activitățile diplomatice desfășurate de guvern etc. Evident, Carol al II-lea nu putea fi mulțumit de modul în care deputații și senatorii își înțelegeau rolul în cadrul noului regim; de aceea a hotărât să le ofere cât mai puțin timp pentru discuții. Și altfel, sesiunile parlamentare au fost foarte scurte: 7 iunie — 11 iulie 1939, 7 martie — 19 aprilie 1940 și 3 iulie 1940 (s-a închis în aceeași zi), deci în total circa două luni din cei doi ani și jumătate de existență a regimului. Evident, Parlamentul n-a fost ceea ce Carol a dorit; de altfel, la 5 iulie 1940, Corpurile legiuitoare au fost dizolvate prin decret regal, deși — potrivit legii — ele fuseseră alese pe 6 ani.

Breslele de lucrători, funcționari particulari și meseriași, concepute ca organizații de sprijinire a regimului, au cunoscut și ele o evoluție spectaculoasă. Inițial, P.C.R. s-a opus întemeierii breslelor, cerând reînființarea sindicatelor întemeiate pe principiul luptei de clasă. Dar, treptat, constatând că breslele cuprindeau un mare număr de membri, că ofereau un cadru legal de manifestare pentru oamenii muncii, Partidul Comunist a decis ca membrii săi să se înscrie în bresle și să acționeze pentru transformarea acestora în adevărate organizații muncitorești. În urma activității desfășurate de comuniști, dar și ca urmare a unei tradiții încetățenite

[54] *Ibidem*, p. 579.
[55] *Ibidem*, p. 591.

în rândul muncitorilor, breslele au devenit organizații revendicative ale membrilor lor. În replică, guvernul a trecut la dizolvarea unor bresle. Astfel, încă o structură creată de regim acționa într-o altă direcție decât cea dorită de acesta.

În timp ce Carol al II-lea și colaboratorii săi vorbeau despre cinste, corectitudine, morală, despre necesitatea economiilor și a sacrificiilor pentru țară, mai ales pentru armată, corupția a devenit un adevărat flagel. O realitate indubitabilă a regimului a constituit-o utilizarea masivă a bugetului României de către o grupare restrânsă de persoane. În fruntea acestei grupări se afla însuși Carol al II-lea, care, cu o râvnă rar întâlnită, a achiziționat pachete de acțiuni la aproape toate marile întreprinderi din România. De asemenea, treptat, s-a constituit, alături și adeseori în concurență cu capitalul bancar liberal, un nou centru financiar, al cărui exponent era statul și bugetul său. Însăși Banca Națională a României a ieșit de sub tutela liberalilor și a trecut în dependență față de puterea executivă. Astfel, între stat (reprezentat prin rege și camarila sa) și marea burghezie industrială și bancară s-a realizat o unitate de interese, o interdependență.

Era deci firesc ca noul regim să promoveze în plan economic în primul rând interesele acestei grupări. De altfel, încă de la început, Carol al II-lea a inițiat modificarea organelor de conducere a economiei și a creat altele noi. Astfel, la 7 aprilie 1938, Consiliul Superior Economic a primit sarcina de a elabora planul general economic al țării[56], la 2 mai s-a creat Comisia specială pentru îndrumarea, încurajarea și organizarea exporturilor de cereale[57], la 8 aprilie Ministerul Industriei și Comerțului a fost transformat în Ministerul Economiei Naționale[58], la 15 octombrie s-a înființat Ministerul Înzestrării Armatei[59].

Cu sprijinul direct al statului, s-au detașat puternic câțiva mari capitaliști, în fruntea cărora se afla însuși Carol al II-lea; el era acționar la „Malaxa", „Uzinele și Domeniile Reșița", „Mica", „S.A. Telefoane", „I.A.R."–Brașov, „Titan–Nădrag–Călan", „Banloc", „Astra Română", la fabricile de hârtie „Letea" și „Bușteni", la fabricile textile Buhuși și Azuga,

[56] „Monitorul oficial", nr. 81 din 7 aprilie 1938.

[57] *Ibidem,* nr. 99 din 2 mai 1938.

[58] *Ibidem,* nr. 28 din 8 aprilie 1938.

[59] *Ibidem,* nr. 240 din 15 octombrie 1938.

la fabricile de zahăr Lujani, Chitila, Giurgiu și Sascut; el deținea mai mult de două treimi din acțiunile întreprinderii forestiere „Cloșani" ș.a. De asemenea, Carol era principalul acționar la Banca de Credit Român și deținea poziții importante la Banca Națională a României și la Banca Românească. Întrucât se practica sistemul ca numele regelui să nu apară întotdeauna, el fiind reprezentat de diferite persoane, nu se poate face o evaluare certă a totalului acțiunilor pe care el le-a avut și ca atare a averii de care dispunea[60]. Cele mai multe acțiuni erau puse pe numele lui Ernest Urdăreanu, care a devenit în martie 1938 ministrul Casei Regale, bucurându-se de încrederea deplină a lui Carol al II-lea și a Elenei Lupescu.

Regele Carol al II-lea împreună cu Ernest Urdăreanu (în stânga)

Nicolae Malaxa deținea majoritatea capitalului sau importante pachete de acțiuni la întreprinderile „Malaxa", „Malaxa–Tohanul Vechi", „Malaxa–Tuburi și oțelărie", „Astra–Arad", „I.O.R.", „Unio Satu Mare", „Compagnie Européene des Participations Industrielles" (C.E.P.I.) din Monaco, Uzinele și Domeniile Reșița (U.D.R.). La uzinele „Malaxa" comenzile de stat dețineau o pondere de 98% din producție, în timp ce comenzile particulare erau de numai 2%, fapt ce explică interesul lui N. Malaxa de a câștiga bunăvoința lui Carol al II-lea, prin acordarea unor cadouri substanțiale și prin atragerea lui în consiliile de administrație ale întreprinderilor pe care le conducea.

Max Auschnitt deținea majoritatea acțiunilor la U.D.R., uzinele Titan–Nădrag–Călan, Socomet, C.E.P.I. După ani lungi de colaborare,

[60] Vezi, în detaliu, *Ancheta întocmită în 1941 privind fraudele din avutul public săvârșite de regele Carol al II-lea,* în Arh. N.I.C., fond Președ. Cons. Min., dos. 721/1941.

între N. Malaxa și Max Auschnitt a izbucnit un conflict, alimentat de monopolurile germane. În timp ce N. Malaxa era pentru o conlucrare strânsă cu capitalul german, M. Auschnitt era adeptul colaborării cu capitaliștii englezi și francezi. Regele Carol al II-lea a înclinat spre Malaxa, manevrând astfel încât Auschnitt să demisioneze din funcția de președinte al Consiliului de administrație al U.D.R., în locul său fiind ales, la 19 iulie 1939, Ernest Urdăreanu, ministrul Palatului[61]. La 21 august 1939 noul președinte a sesizat Parchetul, care a decis trimiterea lui Auschnitt în judecată sub învinuirea de gestiune frauduloasă, escrocherie și fals[62]. Procesul s-a bucurat de multă publicitate, regimul căutând să demonstreze că era ferm hotărât să pună capăt abuzurilor și ilegalităților, chiar atunci când era vorba de persoane care s-au aflat în anturajul suveranului. Efectul însă a fost invers în opinia publică. Fruntașul național-țărănist Ion Hudiță nota că procesul era o manevră a lui Urdăreanu și a lui Carol „de a-l sili să cedeze averea"[63], că propaganda oficială era inutilă, deoarece „toată lumea știe că procesul are loc pentru simplul motiv că Auschnitt a refuzat să se lase jefuit de Carol și de camarila lui"[64]. Procesul s-a încheiat la 16 martie 1940, prin condamnarea lui Auschnitt la 6 ani închisoare corecțională și plata a 98 milioane lei și 166 000 lire sterline. Astfel a sfârșit unul dintre cei mai mari capitaliști din România perioadei interbelice.

Un alt „stâlp" al regimului a fost Ion Gigurtu, care conducea grupul „Mica" — din care făceau parte „Societatea Mica", „Asociația minieră Gh. Șulțiu", „Pyrit", „Breaza–Zlatna", „Societés Mines d'or de Straja" ș.a. — care exploata bogățiile aurifere și metalele neferoase din România. Poziția sa economică, precum și întinsele relații pe care le avea în Germania au avut un rol hotărâtor în numirea lui I. Gigurtu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri în vara anului 1940.

---

[61] Philippe Marguerat, *Le III-e Reich et le petrole roumain. 1938–1940,* Leiden, 1977, p. 145.

[62] „Timpul", din 18 februarie 1940.

[63] Ion Hudiță, *Jurnal politic. 1940,* Studiu introductiv și note de acad. Dan Berindei, Iași, Institutul European, 1998, p. 41.

[64] *Ibidem.*

Din gruparea patronată de Carol al II-lea mai făceau parte Ernest Baliff, Ioan Bujoiu, Oscar Kaufmann, C. Argetoianu, Alexandru Scanavi, precum și membrii familiei regale.

Se cuvine remarcată preocuparea statornică a lui Carol atât pentru obținerea unor venituri personale tot mai mari, cât și stăruința lui pentru modernizarea economiei românești, pentru dezvoltarea industriei autohtone, în special a celei pentru apărarea națională. Vizitele făcute în marile întreprinderi industriale, recomandările făcute, recompensele acordate vizau stimularea producției, asigurarea unui nivel competitiv pentru produsele românești.

Sprijinită de stat, marea burghezie industrială și bancară și-a consolidat pozițiile, dobândind profituri considerabile. Astfel, profitul net realizat în 1938–1940 de marile societăți industriale era considerabil: „Mica" — 47%, „Industria iutei" — 18%, „Astra Română" — 17,5%, „Concordia" — 12%, „Malaxa" — 300–1000%[65]. În timp ce, spre exemplu, Banca Națională a acordat în 1939 cu 53% mai multe credite pentru marea industrie decât în 1938[66], iar Banca pentru Industrializarea și Valorificarea Produselor Agricole (creată la 5 decembrie 1938) acorda credite pentru producția și valorificarea produselor numai celor care aveau proprietăți mai mari de 5 ha. În același timp, regimul a decis sporirea orelor de lucru de la 8 la 10 în întreprinderile industriale oricând necesitățile o impuneau, a interzis dreptul la grevă, a stabilit obligația celor concentrați de a lucra pământurile moșierești.

Toate acestea au făcut ca procesul de concentrare a bogățiilor la un pol și al sărăciei la altul să se accentueze, să crească diferențierile sociale și, ca o consecință a lor, să apară tensiuni greu de stăpânit. Potrivit datelor statistice, numărul grevelor s-a ridicat în anul 1938 (după 10 februarie) la 80, în 1939 la 87, în 1940 (până la 6 septembrie) la 24[67]. La acestea se adaugă numeroase alte conflicte colective de muncă, acțiunile revendicative de natură economică ale multor țărani, funcționari, meseriași etc.

Sub regimul stării de asediu și al cenzurii abuzurile și ilegalitățile guvernanților, în frunte cu regele Carol al II-lea, nu puteau fi dezvăluite.

---

[65] *Situația clasei muncitoare din România. 1914–1944.* Sub redacția prof. univ. dr. N.N. Constantinescu, București, Editura Politică, 1966, p. 361.

[66] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, Editura Politică, 1970, p. 234–235.

[67] *Ibidem*, p. 258, 368, 373.

Dar în opinia publică exista convingerea că între vorbe și fapte era o mare diferență, astfel că propaganda oficială nu a avut credibilitatea sperată de regimul carlist. S-a produs o tot mai accentuată înstrăinare între elita conducătoare și populație, cu consecințe negative pentru soarta generală a țării, într-o vreme când presiunile externe deveneau tot mai amenințătoare.

3 Prăbușirea regelui Carol al II-lea

Primele luni ale anului 1940 s-au caracterizat prin reluarea operațiunilor militare pe Frontul de Vest și prin mutații fundamentale în viața politică a României. Regele Carol al II-lea a depus mari eforturi pentru a se adapta noilor realități.

Pentru a-și dovedi „bunele intenții", Carol al II-lea a hotărât la 20 ianuarie 1940 reorganizarea Frontului Renașterii Naționale, stabilind eligibilitatea organelor de conducere până la ținut (inclusiv), instituirea funcțiilor de președinte, vicepreședinte și secretar general al Frontului. La 23 ianuarie în conducerea Frontului Renașterii Naționale au fost numiți: Al. Vaida-Voevod (președinte), Gh. Tătărescu (vicepreședinte), Const. C. Giurescu (secretar general) — persoane care proveneau din trei grupări politice diferite și care se spera că vor putea mijloci realizarea unor acorduri cu partidele din opoziție.

Politica de reconciliere a fost lansată tocmai atunci când Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu căutau să-și coordoneze eforturile pentru a realiza un „bloc opoziționist", care să preia puterea în momentul falimentului total al lui Carol al II-lea. Având în vedere situația internațională foarte grea a țării, unii fruntași național-țărăniști (Ion Mihalache, dr. N. Lupu) și național-liberali (dr. C. Angelescu, dr. Ion Costinescu) s-au declarat pentru primirea propunerilor făcute de Gh. Tătărescu. În acest spirit, Ion Mihalache a acceptat demnitatea de consilier regal, la 17 aprilie 1940[1].

Președinții celor două partide au rămas însă adversari ai reconcilierii dorită de Carol al II-lea, continuând tratative pentru crearea blocului opoziționist. Ei au comunicat regelui că nu-i vor face dificultăți, lăsându-l

[1] „Monitorul oficial", nr. 93 din 18 aprilie 1940.

să conducă țara în modul în care el socotea necesar, purtând, bineînțeles, răspunderea pentru rezultatele obținute.

Mișcarea legionară s-a arătat foarte receptivă la propunerile de reconciliere. Pe fondul acestor reorientări politice, la 15 martie 1940 a încetat din viață Nae Ionescu, unul dintre cei mai fervenți „carliști", devenit după 8 iunie 1930 „sfătuitorul" cel mai apropiat al regelui, căzut în dizgrație la sfârșitul anului 1933, internat în lagăr 1938, apoi eliberat din cauza stării sale de sănătate. La moartea lui Nae Ionescu, regele nota: „Ca om, îmi pare rău căci, cu toate defectele lui, a fost o personalitate interesantă, și, în zilele când ținea la mine, mi-a fost de un mare folos. Însă, pe zi ce trecea, s-a stricat, și defectele caracterului său au ieșit tot mai mult la iveală [...] Avea în firea lui ceva machiavelic [...] Moartea lui aduce un mare serviciu țării, căci era una din marile piedici la ralierea legionarilor"[2].

În urma tratativelor purtate de împuterniciții guvernului și reprezentanți ai Palatului cu Vasile Noveanu, un număr mare de legionari au făcut declarații de renunțare la convingerile lor și de loialitate față de regim. Ca urmare a acestora, prin deciziile Ministerului de Interne din 15, 23, 26, 27 martie și 20 aprilie 1940 s-a trecut la eliberarea în masă a legionarilor din lagăre și închisori. O mare parte a gardiștilor care fugiseră în Germania s-a întors în țară. La 18 aprilie Carol al II-lea a primit la Palat o delegație de legionari, oficializând reconcilierea între legionari și regim. În cursul audienței, Vasile Noveanu l-a asigurat pe rege de loialitatea legionarilor și a solicitat desființarea lagărelor, înmormântarea creștinească a morților, acordarea unei amnistii pentru toți legionarii. Regele a fost de acord cu primele două solicitări, urmând să analizeze „părinteşte" problema amnistiei, pentru fiecare caz în parte, asigurându-i că se va rezolva „cât mai bine, spre folosul general". După plecarea delegației, Carol nota: „Impresia mea este că sunt sinceri și că, cu foarte puțină bunăvoință, vor fi utili pentru viitor, aplicând deviza lor: «Dumnezeu, Națiune, Rege»"[3]. Dar, la 24 aprilie, regele scria că l-a primit pe ministrul de Interne Ghelmegeanu, care este „foarte îngrijorat de manifestațiunile legionarilor, care au tendința de a se regrupa cu idelogia lor. Trebuiesc frânați și, în același timp, continuat cu destinderea și să se dea o amnistie"[4].

---

[2] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 100.

[3] *Ibidem,* p. 141.

[4] *Ibidem,* p. 145.

Regele găsea timp — chiar în acea atmosferă de tensiune internațională și internă — să se relaxeze[5]. În aceeași zi, 24 aprilie, nota: „am lucrat la mărci, iar seara am văzut filmul «Cocoșatul de la Notre-Dame»". La 25 aprilie a semnat decretul pentru amnistierea legionarilor, iar seara a plecat la Reghin, cu „Duduia, Mihăiță, Ernest [Urdăreanu], Costache Malaxa, Pastia, părintele Nae Popescu, [Ilie] Radu și căpitanul Plesnilă". Vineri, 26 aprilie, au mers la Lăpușna pentru vânătoare și au ascultat Prohodul, slujit de Nae Popescu. Sâmbătă, 27 aprilie, a fost la pescuit, a jucat table cu Urdăreanu: „Voie bună la toți. Duduia, deși nu se simte prea bine, e foarte mulțumită. Mihăiță, foarte bine și extrem de atent cu ea". Seara au asistat la slujba Învierii. În ziua de Paști a plouat. „Fiecare face ce vrea. Eu citesc. Zi fericită, fără istoric". Și, în următoarele zile a fost frig și a plouat, astfel că regele a rămas în casă și a jucat table. Îi parvin vești proaste: „Aliații nu au putut rezista [...] Prost, prost, prost!". În sfârșit, vremea s-a ameliorat, Carol și suita sa au plecat la vânătoare de cocoși de munte; între succese și împușcarea unui cocoș „cântărind vreo 5 kg"; de asemenea, la pescuit: „Am prins trei păstrăvi, dintre care unul de 800 gr".

Revenind în București, regele a avizat programul serbărilor pentru 10 mai. Generalul Ilcuș i-a prezentat listele cu cei ce trebuiau decorați; revizuirea tabelelor „m-a ținut mai mult de 3 ceasuri"[6], notează Carol, întrucât erau incluse și persoane care nu intrau în vederile sale; apoi listele cu cei ce urmau să fie înaintați în grad. În seara zilei de 9 mai, suveranul a primit „știri îngrijorătoare asupra atitudinii Germaniei. Toată ziua posturile Reichului au radiodifuzat că la ei ar fi îngrijorări asupra acțiunei Aliaților în Balcani și că trebuise să se pregătească ca să reacționeze în orice moment. Pe urmă, ministrul Elveției, [René] de Weck, s-a prezentat lui Gafencu ca să-i spună că a fost însărcinat de Guvernul său să ne înștiințeze că a aflat din sursă diplomatică că Germania ar dori să clarifice atitudinea noastră. I s-au dat toate lămuririle liniștitoare. Aceasta a căzut ca o bombă"[7]. În dimineața zilei de 10 mai a mai venit o „bombă": Germania a atacat Olanda, Belgia și Luxemburgul.

---

[5] *Ibidem*, p. 145–151.

[6] *Ibidem*, p. 152.

[7] *Ibidem*, p. 154.

În acest context, sărbătorirea zilei de 10 mai s-a desfășurat într-o atmosferă încărcată. A avut loc parada militară în fața Palatului Regal, recepția tradițională, seara retragerea cu torțe „normală, dar fără entuziasmul popular — nota Carol. Se simte presiunea. Publicul este foarte îngrijorat, mai ales după știrile din Norvegia, despre numărul foarte mare (mult exagerat prin prisma cafenelelor) al nemților ce sunt în țară"[8].

Având în vedere evoluția evenimentelor de pe Frontul de Vest și starea de spirit a populației, Carol al II-lea a decis ca de ziua Restaurației să nu se organizeze festivități. El i-a scris primului ministru: „Sunt foarte mișcat de intențiile guvernului, dar consider că vremurile nu sunt prielnice pentru astfel de manifestațiuni, cari comportă cheltuieli[9]. Aflând de la radio despre o asemenea decizie, Horia Sima scria: „Am tras concluzia că trebuie să fie panică la Palat"[10]. Totuși, unele festivități au avut loc: deschiderea „Lunii Bucureștilor", inaugurarea ecluzei între lacurile Herăstrău și Floreasca, vizitarea pavilioanelor Expoziției în care se „arată destul de plastic realizările ce s-au făcut în acești 10 ani"[11]. Expoziția a fost organizată pe domenii de activitate: agricultură, industrie, căi ferate, artă, propagandă etc., astfel încât cetățenii să poată vedea cât mai clar progresele realizate în timpul domniei regelui Carol al II-lea. Ziarul „România" a consacrat un număr special celor 10 ani de la restaurație, în timp ce „Universul" i-a dedicat 4 pagini.

Au fost publicate două volume intitulate *Zece ani de domnie a M.S. Regelui Carol II,* în care au semnat cele mai ilustre personalități ale vieții culturale din România: Nicolae Iorga, George Enescu, Dimitrie Gusti, Ion Simionescu, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Lucian Blaga, A.C. Cuza, Petre Andrei, Daniel Danielopolu, Ion Rădulescu, Iosif Gabrea, I.D. Enescu, Camil Petrescu, Ion Marin Sadoveanu, Nichifor Crainic, Adrian Maniu, Andrei Rădulescu, Grigore Antipa, Ștefan Ciobanu, Șerban Cioculescu, Grigoraș Dinicu, Radu Portocală, Emanoil Bucuța etc. De asemenea, au ținut să aducă elogii lui Carol al II-lea: Patriarhul Nicodim, Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Argetoianu, Gh. Gh. Miro-

[8] *Ibidem,* p. 158.

[9] *Ibidem,* p. 177.

[10] Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase,* Timișoara, Editura Gordian, 1995, p. 55.

[11] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 194.

nescu, Victor Iamandi, Mitiță Constantinescu, Grigore Gafencu, Aurelian Bentoiu, Traian Pop, Victor Dombrovski, Mihail Ghelmegeanu, dr. C. Angelescu, Teofil Sidorovici ș.a. Cu același prilej aniversar, Teofil Sidorovici, comandantul Străjii Țării, a editat cartea *Carol II. Din culmea unui deceniu de glorioasă domnie.* Au fost publicate broșuri de propagandă, poezii, între care și una semnată de Tudor Arghezi, care conținea următoarele versuri: „De-a pururea de-aici înainte/ Au să mi-l țină vremurile minte [...] Graiul gândit, atât cât va fi grai/ O să-și aducă-aminte de frumosul crai/ Și mintea, cât va fi o minte/ Smerită-și va aduce-aminte".

În timp ce oficialitățile sărbătoreau împlinirea a zece ani de la urcarea pe tron a lui Carol al II-lea, P.C.R. a dat publicității broșura *România sub domnia lui Carol al II-lea Hohenzollern*[12], în care se arăta: „Afară de o clică restrânsă de profitori ai regimului dictaturii regale, toată populația muncitoare din România privește cu adâncă ură și revoltă prezența de 10 ani a lui Carol Hohenzollern la conducerea țării [...] Cointeresat în majoritatea întreprinderilor bancare și industriale cu capital românesc și străin, regele Carol organizează sub scutul teroarei sângeroase un jaf nemaipomenit al celor ce muncesc. Prin jocul politicii financiare și fiscale, prin decretarea legilor economice speciale, el favorizează concentrarea și cartelarea băncilor și întreprinderilor industriale, asigurându-le câștiguri ridicate monopoliste în urma scumpirii continue a vieții". În document se aduceau exemple concrete privind modalitățile de îmbogățire personală a regelui, se sublinia esența politicii pe care acesta o promova: „Poreclit de profitorii regimului ca «rege al muncitorilor», Carol Hohenzollern se află de fapt în fruntea capitalului monopolist român, care organizează exploatarea sălbatică a muncitorimii; el ține în mâinile sale aparatul de stat, care prin teroare și opresiune sângeroasă asigură existența acestui regim de spoliere nerușinată a celor ce muncesc în această țară".

Regele nota că i-au parvenit „manifestațiuni foarte multe de simpatie din toate colțurile și din toate straturile", iar darurile au fost substanțiale: Viorel V. Tilea — o cutie de aur, servitorii Casei Regale — un album omagial în care au scris câte ceva: „foarte frumos și mișcător"; Duduia i-a oferit un automobil marca Zephyr; Guvernul — pictura „Vedeta" din

[12] *Monarhia de Hohenzollern văzută de contemporani. Antologie.* Coordonatori: Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, București, Editura Politică, 1968, p. 340–345.

1877, realizată de Nicolae Grigorescu și un „Cap de Christ" pictat de El Greco; Banca Națională o plachetă de aur masiv (12 kg.) și o casetă cu medalii comemorative; Societatea „Mica" — minereuri de aur; Primăria municipiului București — o cupă de argint; Societatea „Petroșani" — o cutie de aur din noile exploatări de la Baia Mare, precum și o „serie nesfârșită de obiecte de aur de foarte mare valoare"; generalul Dombrovski (primarul Capitalei) — un portret al soției țarului Nicolae II; generalul Ilcuș — un buzdugan de aur[13]. Regele a făcut și el cadouri: „Lui Mihăiță i-am decernat noul Colan al Ordinului Casei Domnitoare, cred unul dintre cele mai frumoase care există, și sunt mândru că desenul e făcut de mine. După masă [în ziua de 6 iunie] confer *Duduii* și lui Urdăreanu «Comanderia pentru Merite». Duduii însemnul special pentru doamne, dar în briliante, foarte frumos lucrat de Weiss [bijutier]. Am convingerea că, din toate decorațiile ce le dau, acestea sunt cele mai meritate. Ei, pentru nesfârșitul devotament, credință și dragoste ce mi-a arătat-o în tot acest timp, fiind stâlpul moral de care am putut să mă reazim în toate aceste clipe grele. El [lui], pentru incontestabila muncă depusă în serviciul meu și al țării"[14].

La sfârșitul anului 1939 și începutul lui 1940 situația economică a României a început să se deterioreze. Pierderea unor piețe externe — cele din Austria, Cehoslovacia, Polonia — și desfășurarea operațiunilor pe Frontul de Vest au afectat balanța comercială a României. Procesul inflaționist a început să ia amploare, produsele de primă necesitate s-au scumpit. Concentrările și rechizițiile s-au amplificat, fapt ce a afectat desfășurarea activităților productive, mai ales în agricultură. Deși în buget au fost înscrise fonduri însemnate pentru armată, militarii erau prost echipați și fără o dotare corespunzătoare. Cei concentrați erau datori să vină cu haine și încălțăminte de acasă. Un document oficial, din 24 august 1938, constata că majoritatea veneau încălțați cu opinci, mulți nu aveau nici un fel de încălțăminte și numai 10% posedau încălțăminte cu care se putea executa instrucția[15]. Ministrul Înzestrării Armatei scria în memoriile sale: „Gl. dr. Marinescu vine să-mi spună detestabila situațiune în care se

[13] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 193–195.

[14] *Ibidem,* p. 193.

[15] Arh. M.Ap.N., fond 333. Cabinetul Ministrului de Război, dos. 78/1938, f. 449.

găsește Serviciul sanitar al armatei [...] vizitez Atelierul Central de Confecții al armatei. O impresie de jale [...] Mașini vechi, murdărie, lipsă totală de organizare"[16].

Pe măsură ce situația României se degrada, regele Carol al II-lea acționa cu tot mai multă hotărâre pentru a-și spori averea. Comisia de anchetă, numită de Ion Antonescu, avea să constate numeroasele abuzuri și ilegalități ale suveranului. Raportul Comisiei[17] a fost împărțit în mai multe capitole: În primul capitol, intitulat *daruri, avantagii și subvenții primite de la particulari* se arăta că fostul suveran „a primit de la particulari o serie întreagă de daruri și avantaje prin care și-a mărit în mod considerabil averea. Prin valoarea lor, toate aceste daruri au depășit semnificația unor manifestări protocolare sau a unor mărturii de devotament și afecțiune deosebită, devenind pur și simplu mijloace ilicite de îmbogățire în dauna particularilor". Astfel, de la N. Malaxa a primit diverse daruri, între care întregul său grajd de curse în valoare de circa 2 000 000 lei, o colecție de mărci de circa 5 000 000 lei, un tablou de Grigorescu, un tablou de Luchian etc. Max Auschnitt a plătit contravaloarea a 6 000 lire sterline, cu care a fost cumpărat un armăsar de prăsilă pentru Carol al II-lea. Regele a mai primit: de la societatea „Reșița" suma de 150 000 000 lei, de la Armand Călinescu o stemă a Frontului Renașterii Naționale înconjurată cu pietre de valoare costând 250 000 lei, de la C.F.R. o plachetă de platină cu briliante și rubine valorând 900 000 lei. Banca Națională a României a oferit regelui suma de 81 000 000 lei pentru Fundația Regală, 225 colecții mari de monede jubiliare de aur bătute cu prilejul împlinirii a 10 ani de domnie, 22 monede mari, 22 mijlocii și 22 mici emise cu ocazia comemorării a 100 de ani de la nașterea întemeietorului dinastiei române, aur nativ în valoare de 225 345 lei (plus 689 684 lei de la Ministerul Apărării Naționale) pentru realizarea unui buzdugan, 24,578 kg aur în valoare de 5 652 963 lei pentru confecționarea unui pahar și a unei farfurii, precum și a hărții României în relief. De la societatea „Techirghiolul" (anexă a Băncii Marmorosch, Blank et comp.) vila „Cetatea de

[16] Victor Slăvescu, *Note și însemnări zilnice,* vol. II. Ediție îngrijită, cuvânt înainte și indice de Georgeta Penelea-Filitti, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 376–382.

[17] *Ancheta întocmită în 1941 privind fraudele din avutul public săvârșite de Carol al II-lea, loc. cit.*

Nisip", construită pe terenul statului (4,5 ha); de la societatea „Lujani" — 435 000 acțiuni în valoare nominală de 217 500 000 lei; de la Banca Marmorosch, Blank et comp. — 10 000 bucăți acțiuni în valoare de 5 757 000 lei; de la „Société Financière Textile pour la France et l'Etranger" — 9 000 acțiuni în valoare de 13 565 000 lei; de la Societatea „Astra-Vagoane" — 30 000 acțiuni în valoare de 46 227 252 lei. În total, averea lui Carol al II-lea a fost sporită prin acțiuni cu 204 113 231 lei.

Capitolul al doilea al raportului se ocupa de *Sporirea patrimoniului fostului suveran în dauna statului.* Pe această linie se înscriau obținerea a 100 pogoane din pădurea Snagov, din partea primăriei municipiului București; dobândirea ilegală de imobile ale statului prin procedeul dării în plată: ferma Clinciu-Spanțov (770,8 ha), o parte din terenul Școlii de Horticultură de la Băneasa (3 540 m.p.), Stațiunea de Montă Băneasa (5 ha cu construcții), pepiniera de la Murfatlar (72 ha), balta Iezerul-Mostiștea (1 010,4 ha), balta Boianu-Sticleanu (6 206,6 ha), pădurea Hereasca (34,8 ha), teren de cultură în prelungirea pădurii Hereasca (6,5 ha), toate obținute de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor în schimbul exproprierii unor proprietăți aparținând Coroanei pentru a fi demolate și a se construi Palatul Regal din București, care era folosit tot de suveran. După o serie de manevre, Carol al II-lea a obținut 15 ha de vie la Cotnari („donate" de cooperativa din localitate), pe care au fost construite pivnița și instalațiile de vinificare, plătite din fondurile Ministerului Agriculturii și Domeniilor (14 713 907 lei). O cale importantă de sporire a veniturilor regelui Carol al II-lea a fost acordarea și întrebuințarea de devize din fondul statului în valoare de 533 227 214 lei (pentru cumpărarea a 302 automobile, în intervalul 1930–1940, lichidarea unor drepturi succesorale, achiziționarea iahtului „Luceafărul", cheltuieli de întreținere în străinătate, transferuri pentru persoane străine și pentru interese familiale, transferuri pentru depozite în străinătate, exportul în compensație pentru domeniile Coroanei ș.a.). Scutirile și reducerile de impozite și taxe au constituit o altă cale de îmbogățire a suveranului (numai scutirile de taxe pentru produsele petroliere utilizate de Casa Regală se ridicau la 28 915 699 lei, pentru taxele de consumație la diverse produse la 38 168 485 lei, pentru taxele de apă, canal, electricitate, gunoi în intervalul 1934–1940 la 10 992 214,10 lei, pentru țigări eliberate gratuit de C.A.M. suma de 1 284 200 lei etc. etc. Pentru castelul de la Scroviștea, Carol a obținut de la guvern circa 69 milioane lei

(pentru construirea de străzi, asanarea lacului din preajmă ș.a.). Guvernul a mai oferit 127 899 000 lei din fondul „Ordinea Publică", care au fost folosiți pentru cumpărarea a două automobile pentru vânătoare, pentru plata unei foste metrese a tatălui Elenei Lupescu, pentru plata poliției personale a lui Ernest Urdăreanu, pentru plata rentei unei artiste (Tatiana Grossu) de la Teatrul Național din București, care a trebuit să se stabilească la Paris în urma insistențelor Elenei Lupescu ș.a.

Deși iahtul „Luceafărul" era proprietatea lui Carol al II-lea, el a fost înscris în lista vaselor marinei române, cheltuielile de întreținere și plata personalului (37 132 034 lei) fiind suportate de stat. De asemenea, numeroase persoane, detașate pentru a face serviciul la Palat, erau plătite de guvern. Priceput și pasionat filatelist, Carol al II-lea a obținut din partea Direcției Generale a P.T.T. numeroase timbre românești și străine, precum și un specialist în materie detașat la Palat pentru a aranja colecția suveranului; suma cheltuită de menționata Direcție se ridica la 3 759 901 lei. Casa Regală nu a ezitat să folosească automobile rechiziționate, nici să obțină plata de către Societatea de Telefoane a abonamentelor (6 784 838 lei) și a convorbirilor telefonice în țară și în străinătate (17 963 648 lei). Carol al II-lea și-a însușit circa 6 milioane lei, proveniți din fondul „Soldați" (depunerile soldaților în termen detașați la Palat pentru ca la încheierea stagiului să aibă o sumă de bani). Pe cheltuiala statului s-au făcut amenajări la proprietatea particulară a regelui de la Băneasa (circa 1 500 000 lei).

La categoria „diverse" raportul menționa: Regia Autonomă a C.F.R. a executat pentru Casa Regală un automotor regal de vânătoare cu două remorci-platformă în valoare de 2 milioane lei; două vagoane frigorifice speciale pentru vânat la prețul de 9 900 000 lei. Prefectura Poliției Capitalei a acordat o echipă de gardieni compusă din 18 oameni și un șef de secție cu misiune specială pe lângă casa Elenei Lupescu, începând din anul 1934; nu a perceput nici un fel de taxe de timbru, înregistrare și impozit pentru mașinile Casei Regale; a executat la tipografia proprie diverse lucrări, registre și imprimate pentru care n-a perceput nici o sumă, în afară de costul hârtiei; a furnizat, în mai 1932, Palatului Regal o instalație completă de cinema în valoare de 298 000 lei. Direcția Comercială a Pescăriilor nu a aplicat Casei Regale pentru livrările de icre taxa de lux de 16,50%, care, potrivit calculelor, se cifra la 30 197 lei; a oferit în perioada 1936–1940 cantitatea de 328,236 kg icre negre pentru care nu s-au

reținut impozitele datorate statului în valoare de 76 017 lei; a predat gratuit Casei Regale icre negre în valoare de 6 482 000 lei. Direcția Generală a Poliției și Siguranței Statului a plătit lunar 10 000 lei sub formă de diurnă soției unui maior mort la Jilava, 300 000 lei lui Eugen Bianu pentru urmărirea lui B. Știrbey. Direcția Generală a Pădurilor Statului a acordat lui Carol al II-lea lemne în valoare de 288 572 lei, a efectuat în 1937 lucrări la Castelul de vânătoare de la Lăpușna în valoare de 997 420 lei și în 1938 lucrări de înfrumusețare a aceluiași castel în valoare de 1 097 914 lei. Ministerul Sănătății și Asigurărilor Sociale a dat Casei Regale două aparate de radiologie în valoare de 1 130 100 lei. Fondul Bisericesc Ortodox Român din Bucovina a oferit pentru castelul de vânătoare din Poiana Ițcani două vagoane de lemne de foc și a cheltuit 420 000 lei pentru reparații și ameliorări la menționatul castel. Primăria municipiului București a cumpărat colecții de inele vechi și diferite tablouri în sumă de 925 000 lei, pe care le-a dăruit lui Carol al II-lea. Primăria municipiului Ploiești a oferit regelui o cantitate de produse petroliere în valoare de 485 961 lei etc. etc.

Suveranul și-a sporit averea și pe calea obținerii de subvenții din partea statului, în valoare totală de 125 337 805 lei (pentru întreținerea palatelor regale, pentru transportul de persoane și materiale pe C.F.R., pentru asigurarea tablourilor; numai pentru vânătorile regale, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a acordat subvenții însumând 10 020 000 lei, iar pentru construirea grajdurilor din str. Virgiliu din București suma de 4 900 792 lei).

La capitolul al III-lea al raportului, intitulat *Sume a căror proveniență nu s-a putut stabili,* comisia de anchetă înscria două lăzi cu bani lichizi, totalizând 110 850 000 lei, predate de Ernest Urdăreanu în ziua de 6 septembrie 1940 administratorului bunurilor private ale lui Carol al II-lea, precum și suma de 32 950 000 lei transferați în dolari prin Banca Națională a României și depuși la The Chase Bank din New York.

Sume însemnate au fost deturnate din ordinul lui Carol al II-lea din fondurile destinate de guvern construirii Palatului Regal; astfel, s-au construit locuințe pentru personalul Palatului Regal din Splaiul Independenței (circa 250 000 000 lei) și grajdurile de la stația de montă Mogoșoaia (44 851 810 lei); pentru diverse cheltuieli de întreținere și deplasări s-au consumat 11 363 938 lei etc.

După întinse cercetări, instanța specială de judecată de pe lângă Curtea de Casație, prin decizia nr. 1 din 26 noiembrie 1941 a obligat pe Carol al II-lea să restituie statului proprietățile dobândite pe căi ilegale. De asemenea, fostul rege trebuia să plătească statului român despăgubiri în valoare de 1.161.762.359 lei. Este de înțeles că statul n-a primit niciodată această sumă. Se adăugau valorile aflate în străinătate, pe care comisia nu a putut să le cerceteze. C. Argetoianu scria la 31 iulie 1938 despre „neîncetatele transferuri pe care regele prevăzător le face în străinătate"[17A], cu complicitatea ministrului de Finanțe, Mitiță Constantinescu.

În timp ce se înfrupta din belșug din bugetul statului, în primul rând din fondurile destinate armatei, Carol al II-lea nu înceta să țină discursuri despre cinste, corectitudine, despre forța de granit a oștirii române și despre hotărârea ei de a apăra fiecare palmă din pământul țării. În mod ostentativ, el și-a petrecut sărbătorile din iarna anului 1939 spre 1940 în rândul militarilor, începând de la granița de Vest, din Oradea, apoi în Dobrogea, la Constanța, și în Est, la Chișinău. În „capitala Basarabiei" regele a ținut un patetic discurs, în care a afirmat „drepturile noastre istorice asupra acestui ținut moldovenesc", după care a asistat la parada militară. Carol avea să noteze: „În timpul parăzii mi-a fost frig, mai ales la picioare, și aceasta m-a făcut să mă duc pe jos până la Cercul Militar. Entuziasmul publicului a fost stârnit cu acest prilej. Am impresia că a fost o bună inspirație"[18]. Într-adevăr, oamenii, care nu știau că regelui îi era frig, a crezut că el se „coborâse" în mijlocul poporului, ca un semn al deciziei de a fi alături de el, în cazul unei agresiuni sovietice.

Aceeași idee — a apărării cu orice preț a teritoriului național — a fost expusă de regele Carol al II-lea și în Mesajul de deschidere a lucrărilor Parlamentului, la 7 martie 1940: „Toate resursele teritoriului, toate puterile de muncă, de producție și de schimb au fost puse în slujba înzestrării militare cu ajutorul însuflețit al întregii țări, conștiente că Armata rămâne chezășia supremă a independenței și integrității fruntariilor"[19].

La 28 mai 1940 a avut loc un Consiliu de Coroană, care a decis ca România să renunțe la politica de neutralitate și să se orienteze spre cel de-al III-lea Reich. În aceeași zi, Gh. Tătărescu, din însărcinarea lui Carol al II-lea, i-a înmânat lui Fabricius, ministrul Germaniei la București, declarația solemnă a guvernului român privind intenția sa de a adera la

---

[17A] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice,* vol. 5, p. 64.

[18] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 43.

[19] „D.A.D.", nr. 1 ședința din 7 martie 1940, p. 1.

Axă, în cazul în care va primi din partea acesteia sprijinul diplomatic, eventual și militar, pentru o rezistență împotriva oricărei revendicări teritoriale la adresa României[20].

La 1 iunie 1940 conducerea Ministerului de Externe a fost încredințată lui Ion Gigurtu, cunoscut pentru sentimentele sale progermane; din întregul aparat de stat au fost îndepărtați, într-un interval foarte scurt, toți cei cunoscuți pentru atitudinea lor proengleză și profranceză. În locul lui Gigurtu, în fruntea Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor a fost numit — după „ideea" Duduii — Ion Macovei.

Carol al II-lea urmărea cu multă îngrijorare evoluția luptelor pe Frontul de Vest[21]. La 11 iunie nota: „Știrile de pe front continuă să fie dezastruoase". 12 iunie: „De pe front, înaintarea peste tot a germanilor. Au trecut Seine inferioară și Marna, la Domens, se apropie cu pași repezi de Paris". 13 iunie: „De pe front, aceleași știri triste, înaintarea [germanilor] continuă [...] germanii sunt la 20 km de Paris". 14 iunie: „Se vede, prin formidabila înaintare de azi, că armata franceză și-a pierdut orice forță de rezistență [...] A căzut Parisul! Iată strigătul de durere sfâșietoare care domină ziua". Peste mai mulți ani, Carol al II-lea avea să scrie: „Un strigat de durere a străbătut lumea întreagă. A căzut Parisul! Că acest oraș, focarul tuturor libertăților, tuturor ideilor generoase, poate fi călcat de cizma brutală a germanilor depășea putința de înțelegere a celor mai mulți, era ceva de neconceput. Era dispariția unui simbol de rezistență față de vandali, era o făclie de eternă speranță ce se stingea de pe suprafața pământului". Durerea n-a fost numai morală, ci aproape fizică, cu atât mai mare cu cât după cetatea luminii s-a prăbușit și Franța. Și, într-adevăr, în urma acestor vești sfâșietoare o umbră deasă s-a întins asupra sufletului și minților celor care credeau în dreptate și libertate. Ultima licărire de speranță în inima celor mai mulți s-a stins"[22].

Pe acest fond, regele Carol al II-lea a decis să modifice baza regimului său, să adopte formele de tip totalitar, specifice Germaniei și Italiei. La 12 iunie 1940 suveranul discuta cu Urdăreanu reorganizarea Frontului Renașterii Naționale, „necesitatea ca să facem o mișcare de apropiere de Germania", eventuala numire a lui Alexandru Vaida-Voevod în fruntea

[20] Arh. N.I.C., fond Preș. Cons. Min., nr. 5/1940, f. 49.

[21] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 189–205.

[22] Idem, *În zodia Satanei*, p. 131.

Guvernului. De asemenea, a pornit pe drumul „reconcilierii" cu Mișcarea Legionară[23].

După mai multe întrevederi avute cu ministrul de Interne Mihail Ghelmegeanu și cu Ernest Urdăreanu, la 18 iunie 1940, comandantul legionar Horia Sima a fost primit de suveran. Carol nota cele spuse de Sima: „A fost dușmanul meu de moarte, a fost aceasta, căci a fost rău informat și a crezut că vreau să arunc România în lupta contra Germaniei. El, locuind acolo și văzând formidabila ei pregătire, a considerat aceasta ca dezastrul țării și a venit să îl împiedice cu orice mijloace. Astăzi, însă, vede că situația este cu totul alta, când a studiat noua Constituție". Horia Sima a mai cerut să fie eliminați „interpușii" între legionari și rege, să se creeze „un nou organism politic, autoritar și unitar", la care sunt gata să colaboreze și ei"; „chestiunea evreiască trebuie rezolvată"; „este absolut necesar de a se forma o echipă de guvernare din oameni noi și cu o mentalitate omogenă"; „trebuie să pășim hotărât pe bazele puse de ea la a doua revoluție totalitară, singura care va putea scăpa țara. Mi-a afirmat, terminând, că pot avea încredere în credința și cinstea legionarilor. Am impresia că este sincer", conchidea Carol al II-lea[24].

La rândul său, Horia Sima era convins că prin deplina reconciliere cu legionarii, regele „voia să facă o demonstrație de politică externă. Voia să arate Berlinului că conflictul cu Garda de Fier s-a aplanat și acum toată țara este cu el, afară de opoziția partidelor de orientare anglo-saxonă. În același timp, urmărea să ofere o garanție spectaculoasă a bunei credințe în eforturile ce făcea de a se apropia de Axă. Dacă accepta să primească pe Horia Sima, cunoscut prin intransigența cu care propaga idealurile «noii ordine europene», nu mai exista nici un motiv ca să nu i se acorde și lui încrederea"[25].

Audiența a durat două ore, timp în care Horia Sima și-a expus ideile, fiind rareori întrerupt de Carol: „La plecare mi-a strâns mâna, mi-a ținut-o câtva timp în mâna lui, ca și cum voia să mă convingă să rămân prieten leal al Coroanei"[26].

---

[23] Vezi detalii în *Dosar Horia Sima (1940–1946).* Ediție Dana Beldiman, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 102–198.

[24] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 205–207.

[25] Horia Sima, *Sfârșitul domniei sângeroase,* p. 127.

[26] *Ibidem,* p. 129.

Manevrele privind schimbarea orientării politicii interne și externe erau făcute de Carol al II-lea prin intermediul lui Urdăreanu. El era folosit în relațiile cu diverși lideri politici și membri ai guvernului, la elaborarea unor decrete, statute, programe etc. La 21 iunie 1940, Carol nota: „Azi-de-dimineață, înainte de a veni la Palat, Urdăreanu a fost la D[uduia] și i-a spus, lucru ce bănuiam, că vrea să se ocupe și să devie șeful de Stat Major al partidului, care, după câte s-a hotărât azi-seară, va lua denumirea de Partidul Poporului"[27]. Până la urmă s-a convenit ca acesta să se numească Partidul Națiunii. La 22 iunie a apărut decretul-lege privind transformarea Frontului Renașterii Naționale în Partidul Națiunii; acesta era declarat „partid unic și totalitar", aflat sub conducerea supremă a regelui. În acest partid erau obligați să se înscrie toți funcționarii publici, membrii organelor de conducere a asociațiilor profesionale, membrii consiliilor de administrație ale întreprinderilor publice și private ș.a. Cei care refuzau să se înscrie erau în mod automat revocați din funcție[28].

Ernest Urdăreanu a fost numit șeful Statului Major al Partidului Națiunii și ministru secretar de stat. Carol al II-lea nota: „Cred că azi [Urdăreanu] nu se mai poate plânge că nu i-am acordat toată încrederea, adică toate ce mi le-a cerut ca să poată lucra nestingherit cum zice el"[29].

Partidul Națiunii — datorită evoluției rapide a evenimentelor externe — n-a apucat să se organizeze, întrucât regimul însuși s-a prăbușit. În speranța că va obține bunăvoința lui Hitler, Carol al II-lea a promulgat în aceeași zi, 22 iunie 1940, decretul-lege pentru „apărarea ordinei politice unice și totalitare a statului român"[30], care prevedea pedepse grele pentru cei ce făceau propagandă în vederea schimbării organizării politice a țării, care ar fi constituit asociații secrete sau ar fi reconstituit asociații dizolvate, precum și orice fapte care ar fi urmărit să discrediteze Partidul Națiunii — „organizația politică unică" recunoscută de lege.

Conform celor stabilite cu regele 23 iunie 1940, Horia Sima a adresat legionarilor la apelul de a se înscrie în Partidul Națiunii. Imediat s-a făcut publică hotărârea principalelor cadre legionare de a urma acest apel, aderând la Partidul Națiunii.

---

[27] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 209.

[28] „Monitorul oficial", nr. 142 din 22 iunie 1940.

[29] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 211.

[30] „Monitorul oficial", nr. 142 din 22 iunie 1940.

Din însărcinarea regelui, Ernest Urdăreanu și M. Ghelmegeanu au tratat cu C.I.C. Brătianu, obținând din partea acestuia un apel către membrii Partidului Național-Liberal de a se înscrie în Partidul Națiunii[31]. Iuliu Maniu n-a putut fi determinat să facă același gest, iar la 26 iunie I. Mihalache a demisionat din calitatea de membru al Consiliului de Coroană[32].

În aceași zi, 26 iunie 1940, Carol al II-lea a aflat de la Gh. Tătărescu: „A fost, pare-se, azi-seară, o panică la Marele Stat Major, care se așteaptă cât mai curând la un atac de partea Sovietelor [...] După masă, vizitez „Luna Cărții", care este complect dominată de Fundațiile mele, și Expoziția de vânătoare, unde sunt, mai ales, țapi foarte frumoși. Mai spre seară, Urdăreanu vine să-mi raporteze o conversație [pe] care a avut-o azi-dimineață cu inspectorul diplomatic, von Killinger. Nu este de loc îmbucurător, căci el declară că [germanii] nu pot face nimica să ne apere de ruși și nici ceva precis față de unguri și bulgari. Tot recomandă de a ne înțelege cu U.R.S.S., cedând, la nevoie, un petec de pământ, pe care-l vom recupera pe urmă, zice el"[33]. În fapt, cele două mari puteri — Germania și U.R.S.S. — au hotărât să pună în aplicare cele convenite la 23 august 1939 în privința României. Încă de la 4 aprilie 1940, Veaceslav Mihailovici Molotov, președintele Comisarilor Poporului și comisar al poporului pentru Afacerile Străine al U.R.S.S., declarase în Sovietul Suprem că între România și țara sa exista o problemă litigioasă, aceea a Basarabiei. La 23 iunie, a doua zi după capitularea Franței, Molotov l-a informat pe Friederich Werner von Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova, că „soluționarea problemei Basarabiei nu mai permite acum nici o amânare" și că guvernul sovietic „tinde acum, ca și mai înainte, la soluționarea pe cale pașnică, însă este decis să întrebuințeze forța în caz că guvernul român refuză o înțelegere pașnică. Pretenția sovietică se extinde și asupra Bucovinei care are populație ucraineană". Schulenburg informa Berlinul: „Molotov a adăugat că guvernul sovietic contează pe faptul că Germania nu va incomoda acțiunea sovietică, ci o va sprijini. Guvernul sovietic va face totul din partea lui pentru a apăra

[31] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, p. 356.

[32] „Monitorul oficial", nr. 146 din 27 iunie 1940.

[33] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 215.

interesele germane în România"[34]. La 25 iunie 1940, Joachim Ribbentrop a cerut lui Schulenburg să comunice lui Molotov că „Germania este fidelă acordurilor de la Moscova. Ea este deci dezinteresată de problema Basarabiei. În această regiune trăiesc aproximativ 100 000 de germani etnici. Germania este bineînțeles interesată de soarta acestor germani etnici și așteaptă ca viitorul acestor germani să fie asigurat". În același timp, Ribbentrop ținea să precizeze: „Pretenția guvernului sovietic asupra Bucovinei este o noutate. Bucovina a fost mai înainte provincia Coroanei austriece. De aceea Germania este, în special, interesată de soarta acestor germani etnici". Conducerea Reichului — arăta Ribbentrop — este pregătită, „în spiritul înțelegerii cu Moscova, să sfătuiască conducerea română pentru o clarificare pașnică a problemei Basarabiei, în sensul rusesc", întrucât Germania avea un mare interes „ca România să nu devină teatru de război"[35]. După un nou schimb de mesaje între Ribbentrop și Molotov, guvernul sovietic a hotărât să-și limiteze pretențiile la Basarabia și nordul Bucovinei.

Regele României era cu totul străin de cele puse la cale pe seama țării sale, fiind preocupat de probleme diverse; el își încheia notele din 26 iunie: „Seara, Duduia la Ghelmegeanu, așa încât am rămas cu Mihăiță, care și-a pregătit micul discurs pentru mâine, ziua cea mare a bacalaureatului". La ora 2 noaptea, Carol al II-lea a fost trezit din somn de Urdăreanu, care i-a adus la cunoștință că s-a trimis o notă ultimativă de la Moscova. Textul complet al notei a fost recepționat în București abia la ora 7 dimineața. În seara zilei de 26 iunie (ora 22), Molotov a înmânat ministrului României la Moscova, Nicolae Davidescu, o notă ultimativă prin care se cerea guvernului român să „înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia" și „să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei"; în notă se preciza: „Guvernul sovietic așteaptă răspunsul guvernului regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent"[36]. Teritoriul ce urma să fie cedat avea o suprafață de circa 50 000 km^2 și o populație de 3,8 milioane locuitori. Din însemnările sale zilnice, aflăm despre activitatea și poziția regelui Carol al II-lea în acele împrejurări[37]. La 27 iunie el nota:

---

[34] *23 August 1944. Documente,* vol. I. 1939–1943, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 77–78.

[35] *Ibidem,* p. 80–81.

[36] *Ibidem,* p. 216.

[37] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* ol. III, p. 216–223.

„Această știre m-a trăznit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad". Totuși, prima grijă a suveranului nu a fost să discute cu factorii responsabili situația creată, ci să participe la ceea ce trebuia să fie „marea bucurie a bacalaureatului lui Mihăiță. Început la 8, am putut să asist 3/4 de ceas și am constatat că copiii au răspuns foarte frumos. Ședința este solemnă, toți băieții în frac". Abia la ora 9 s-a întâlnit cu Tătărescu, Gigurtu și Urdăreanu, în timpul discuțiilor regele pronunțându-se pentru rezistență: „Nu pot concepe, ca suveran al țării, cum pot să cedez teritorii care sunt, hotărât, de fapt și istoric, românești". S-a decis consultarea miniștrilor Axei. Mai întâi a fost chemat Fabricius, dar chiar în timpul audienței, „i se aduce o telegramă din partea lui Ribbentrop în care ne sfătuiește, în numele interesului păcii în această parte a lumii, să acceptăm ultimatumul"! Italianul Ghigi „ne sfătuiește și el să cedăm". Apoi, Carol al II-lea a discutat cu reprezentanții armatei, Ilcuș și Țenescu: „Părerea lor este că nu putem rezista pe trei fronturi și că rezistența ar putea duce la pierderea forței noastre armate". Așadar, mult elogiata forță militară și capacitate de rezistență nu mai existau, în momentele cruciale pentru destinul României.

În vederea discutării situației a fost convocat, pentru ora 12, Consiliul de Coroană[38]. Au participat: Gh. Tătărescu, N. Iorga, Gh. Gh. Mironescu. Al. Vaida-Voevod, dr. C. Angelescu, C. Argetoianu, E. Baliff, Victor Iamandi, Mircea Cancicov, Victor Antonescu, Ion Gigurtu, Victor Slăvescu, Silviu Dragomir, Ernest Urdăreanu, M. Ghelmegeanu, Mitiță Constantinescu, Mihai Ralea, Petre Andrei, Traian Pop, gen. Ion Ilcuș, Constantin C. Giurescu, Nicolae Hortolomei, Radu Portocală, Ioan Christu, Aurelian Bentoiu, Ștefan Ciobanu, Ion Macovei, gen. Florea Țenescu. După discuții, 11 participanți s-au declarat împotriva acceptării notei ultimative (N. Iorga, dr. C. Angelescu, Gh. Gh. Mironescu, Victor Iamandi, Victor Antonescu, Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Traian Pop, N. Hortolomei, Petre Andrei, E. Urdăreanu), 4 s-au pronunțat pentru discuții cu partea sovietică (Radu Portocală, Const. C. Giurescu, M. Ghelmegeanu, Mitiță Constantinescu), 11 au fost pentru cedarea teritoriilor cuprinse în nota sovietică, iar 1 vot (al președintelui Consiliului de Miniștri) a fost „rezervat". S-a convenit ca guvernul să transmită răspunsul părții române, în sensul propunerii de a se începe negocieri.

[38] Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 189–208.

Dar Carol al II-lea avea în acele momente și o altă grijă: „Se făcuse 2, a avut loc promovarea clasei lui Mihăiță și declararea lor ca bacalaureați, după care am oferit băieților câte o tabacheră și lui Mihăiță Ordinul «Pentru Merit» și alte decorații profesorilor și lui [Petre] Andrei [ministrul Educației Naționale], care a prezidat comisiunea. A avut, pe urmă, loc masa pentru noii promovați și profesorii lor. Oricine își poate închipui [ce] a fost în sufletul meu în acele momente, mai ales că chestiunea nu este publică. La șampanie am ținut un mic logos, care cred că a fost foarte frumos. Am vorbit, adânc emoționat fiind, atât de bacalaureatul lui Mihăiță, cât și de oribilele evenimente ale zilei. Mihăiță, cu glas tare, a citit cuvântarea pregătită astă seară".

Între timp au sosit răspunsurile la demersurile diplomatice făcute pe lângă guvernele de la Berlin, Roma, Ankara, Atena și Belgrad. Concluzia era limpede: România nu se putea bizui pe nici un sprijin extern; mai mult decât atât, guvernele Germaniei și Italiei au insistat ca România să satisfacă imediat cererile sovietice. În aceste condiții s-a convocat o nouă ședință a Consiliului de Coroană, care a început la ora 24. De această dată împotriva acceptării notei ultimative au fost numai 6 participanți (N. Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Șt. Ciobanu, E. Urdăreanu), ceilalți fiind pentru cedare, excepție făcând Victor Antonescu, care s-a abținut. În luarea hotărârii un rol decisiv l-a avut gen. Florea Țenescu, șeful Marelui Stat Major, care a arătat că România nu dispunea de forțele materiale necesare pentru o rezistență de lungă durată.

Carol nota: „am ieșit din el [Consiliu] amărât și dezgustat". Cel mai mult pare a-l fi impresionat atitudinea comandanților militari: „Am avut un oribil sentiment astăzi, când mai mulți ofițeri au venit, după masă, să mă roage să cedez, căci altfel mergem la dezastru sigur"[39].

Răspunsul guvernului sovietic a sosit în noaptea de 27/28 iunie și se cerea ca în decurs de patru zile, începând de la ora 14 ora Moscovei, la 28 iunie, România să evacueze trupele din Basarabia și nordul Bucovinei, răspunsul fiind așteptat „nu mai târziu de 28 iunie, ora 12 (ora Moscovei)"[40]. La ora 11 guvernul român a transmis că „pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare

[39] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 221–223.

[40] „Universul", din 4 iulie 1940.

specificate în răspunsul sovietic"[41]. La 3 iulie 1940 trupele sovietice s-au instalat pe noile granițe dintre România și U.R.S.S.

În acest context, Carol al II-lea a pornit pe calea colaborării deschise cu Garda de Fier, sperând că astfel va câștiga încrederea lui Hitler. În noul cabinet, constituit la 28 iunie, tot sub președinția lui Gh. Tătărescu, Horia Sima a fost numit subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale; astfel, pentru prima dată de la crearea sa, Garda de Fier devenea partid politic de guvernământ. La 30 iunie, regele a comunicat lui Fabricius hotărârea sa de a renunța la garanțiile anglo-franceze și dorința de a se ajunge la un acord general cu Germania; la 1 iulie Carol al II-lea a solicitat ca o misiune militară germană să fie trimisă în România.

Absorbit de reorientările politice și schimbările de miniștri, Carol al II-lea nu s-a preocupat de evacuarea românilor din Basarabia și nordul Bucovinei, care s-a făcut într-un haos general: Regele se mulțumea să observe; la 30 iunie nota: „Știrile din Basarabia sunt tot triste. Din păcate, am avut dreptate cu așa-numita reorganizare a F.R.N. Mulți dintre conducătorii de acolo s-au arătat complet bolșevizați, fiind cei dintâi care au primit cu drapele roșii și cu flori trupele sovietice. Incidente cu populația, mai ales evreiască, au avut loc peste tot. Din această cauză, evacuările, cari și așa au fost grele, în multe locuri au fost făcute imposibile. S-au împușcat funcționari, s-au atacat și dezarmat chiar unități militare. Ritmul înaintării trupelor Roșii a depășit cu mult planul stabilit și a adăugat și mai mult la dezordine"[42]. În ziua de 3 iulie consemna: „Știrile din Basarabia sunt foarte triste. Astăzi a fost ultima zi a evacuării și a fost hotărâtă zi de doliu național. Evreii și comuniștii s-au purtat în mod oribil. Asasinate și molestări ale ofițerilor și ale acelora care voiau să plece"[43].

Pe acest fond s-a produs incidentul sângeros de la Dorohoi, în ziua de 2 iulie. Generalul Gh. Tătăranu informa Marele Stat Major: „În dimineața de 2 iulie Reg[imentul] 3 Grăniceri Pază, venind din Basarabia unde a avut dificultăți foarte mari cu evreii de la nord de Prut, trecând prin Dorohoi s-au răzbunat. Au împușcat mortal 40 și rănit 15. S-au devastat câteva prăvălii"[44]. La rândul său, Lilly Marcou avea să scrie: „Țara

[41] *Ibidem.*

[42] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 228.

[43] *Ibidem,* p. 232.

[44] *Al doilea război mondial. Situația evreilor din România,* vol. I (1939–1941). Partea întâi. Coordonator Alesandru Duțu și Constantin Botoran, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane. Fundația Culturală Română, 1994, p. 94.

a intrat într-un vârtej de violențe, soldat între altele, cu pogromul de la Dorohoi. Ca răzbunare pentru că fuseseră huiduiți de evrei în timp ce trupele române se retrăgeau din ținutul Herța, militarii români au ucis la Dorohoi cincizeci dintre coreligionarii ofensatorilor. Fapt agravant, masacrul s-a produs în incinta cimitirului, unde evreii erau pe punctul să îngroape un soldat român de origine evreiască"[45].

Ministerul de Interne a decis instituirea unor comitete alcătuite din reprezentanți ai autorităților, secretarii Partidului Națiunii, comandanții gărzilor naționale, străjeri și societăților de ocrotire socială care să organizeze primirea și cazarea celor evacuați. Au fost stabilite și anumite zone de încartiruire, dar această acțiune s-a desfășurat cu multă greutate, deoarece nu a fost elaborat din timp un plan de evacuare.

În ziua de 4 iulie o delegație alcătuită din 12 foști miniștri, în frunte cu Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, s-a prezentat la Palat într-o audiență colectivă[46], cerând regelui să constituie un guvern de concentrare națională. Carol al II-lea nota: „am primit o delegație a bătrânilor politicieni, care au cerut să mă vază urgent. La 1½ au apărut fosilele, în cap cu Dinu Brătianu și Maniu [...] A început a vorbi Dinu Brătianu, care spune că țara e demoralizată, că armata este în așa hal încât nu se poate conta pe ea, că toți acei care au condus țara în anii din urmă sunt responsabili, că ei sunt capabili să galvanizeze țara împrejurul lor, că regimul este de vină și că țara cere oameni noi. Asta totul spus pe un ton patriarhal și blajin. A urmat la vorbă Maniu, care declară că este cu totul de acord cu cele spuse de Dinu și a mai adăugat câteva atacuri la adresa regimului. Foarte răspicat și cu glas tare am răspuns, profitând, întâi, de cele spuse asupra armatei, că nu permit nimănui să puie la îndoială sufletul și spiritul armatei noastre, că regret că abia astăzi au venit acești domni să se puie la dispoziția mea, când de ani de zile fac apel la unirea tuturor. Că dacă vor să lucreze, n-au decât să vie în organizație [Partidul Națiunii], care deschide larg porțile tuturora"[47]. Inițiativa acestui demers fusese luată de C.I.C. Brătianu, iar Iuliu Maniu s-a raliat fără prea multă convingere. Încă de la 28 iunie 1940, la o întâlnire a conducerii Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu se exprimase foarte tranșant: „Dacă nu reușim să ne debarasăm cât mai repede de acest ticălos [Carol al II-lea], suntem pierduți definitiv"[48]. După întrevederea cu regele „Dinu Brătianu și

[45] Lilly Marcou, *op. cit.*, p. 261.
[46] „România", din 6 iulie 1940.
[47] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 234–235.
[48] Ion Hudiță, *Jurnal politic. 1940*, p. 218.

V. Sassu i-au cerut scuze lui Maniu, care a rezistat până în ultimul moment să meargă cu ei la această audiență, știind dinainte că era cu totul inutilă. «Un rezultat, d-le Maniu, tot am avut astăzi, i-a spus Sassu, ne-am convins cu toții și în mod definitiv că acest individ este o pacoste pentru țară și trebuie îndepărtat de pe tron prin orice mijloace"[49]. O idee similară exprima și cunoscutul ziarist Pamfil Șeicaru, care într-un memoriu adresat regelui cerea: „renunțarea la Urdăreanu, sau abdicarea"[50].

Carol al II-lea a decis formarea în aceeași zi a unui **cabinet prezidat de Ion Gigurtu;** acest act a marcat schimbarea bazei politice a regimului, deoarece persoanele aparținând grupărilor lui Gh. Tătărescu și Armand Călinescu au fost înlăturate, locul lor fiind luat de oameni politici cu vederi de dreapta și extrema dreaptă din diferite grupări politice, care rămaseseră credincioși lui Carol al II-lea și erau dispuși să meargă pe linia concesiilor față de Germania. Calitatea politică a noilor miniștri era mediocră. Pamfil Șeicaru aprecia că guvernul reprezenta „un număr de clovni la o îngropăciune"[51]. În acest guvern, prezidat de I. Gigurtu, legionarii au primit trei locuri: Horia Sima (Ministerul Cultelor și Artelor), Vasile Noveanu (Ministerul Inventarului Avuției Publice), Augustin Bideanu (subsecretariatul de stat la Ministerul de Finanțe). Nichifor Crainic — el însuși ministru al Propagandei Naționale — avea să aprecieze că guvernul era „un mozaic incoerent, al cărui criteriu component era: personalități care să fie eventual agreate la Berlin și la Roma"[52]. La 7 iulie Horia Sima a demisionat, în locul lui fiind numit, peste două zile, avocatul legionar Radu Budișteanu.

După tensiunea de la sfârșitul lunii iunie și începutul lui iulie, Carol al II-lea a decis să se refacă. La 7 iulie nota: „Mihăiță s-a dus cu prietenii la Scroviștea, așa încât am putut să iau masa singur cu Duduia, bucurie care nu mi s-a întâmplat de multă vreme. După masă, ne-am dus și noi la Scroviștea, unde am petrecut o după-amiază liniștită și plăcută la aer curat. Seara, copiii la masă, și pe urmă, un foarte amuzant film german"[53].

---

[49] *Ibidem,* p. 226.

[50] Martha Bibescu, *Jurnal politic,* p. 191.

[51] Martha Bibescu, *Jurnal politic,* p. 193.

[52] Nichifor Crainic, *Zile albe. Zile negre. Memorii,* vol. I, Ediție Nedec Lemnaru, București, Casa Editorială Gândirea, 1991, p. 315.

[53] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 239.

În ziua de 21 iulie: „E cald astăzi și Duduia nu se simte bine. După masă, a rămas trântită, iar spre seară am avut buna inspirație să ne așezăm pe terasa de sus. Aici a fost aer și era plăcut. Seara, ca de obicei, cinema"[54]. La 27 iulie: „După-masă m-am dus la Scroviștea să vânez țapi [...] Seara, cinema"[55].

Pe plan intern, guvernul a intensificat măsurile antisemite[56]. În ziua de 9 august 1940 a fost adoptat decretul-lege privitor la „starea juridică a locuitorilor evrei din România"[57], prin care aceștia nu aveau dreptul să ocupe funcții publice, să facă parte din consilii de administrație, să dobândească proprietăți rurale, să fie militari de carieră ș.a.

Prin aceste măsuri, regele urmărea să câștige încrederea Germaniei și, în același timp, să obțină sprijinul legionarilor. Calculele sale s-au dovedit însă falimentare.

Pe plan extern, guvernul a încercat să se „adapteze" la noile realități. În ziua de 5 iulie 1940, I. Gigurtu declara că „guvernul înțelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin–Roma"[58].

Hitler aprecia că sosise vremea satisfacerii pretențiilor teritoriale ale Ungariei și Bulgariei pe seama României. Pentru prima dată această idee a fost formulată cu claritate la 3 iulie, când, în cadrul unei întrevederi cu Carol al II-lea, Fabricius a transmis, din însărcinarea lui Ribbentrop, opinia Reichului că România „nu va putea evita cedarea anumitor teritorii" și că aceasta „constituie condiția primordială pentru o pacificare reală a Balcanilor". Cu același prilej, Fabricius l-a întrebat pe rege dacă România acceptă începerea unor negocieri cu Ungaria și Bulgaria[59].

La 6 iulie 1940, Carol a făcut cunoscut lui Fabricius că, în principiu, era de acord cu inițierea de negocieri, care să aibă la bază schimbul de populație și numai în subsidiar eventuale rectificări de frontieră[60]. Carol al II-lea a solicitat o întrevedere cu Hitler, dar a fost refuzat categoric. La

---

[54] *Ibidem*, p. 251.

[55] *Ibidem*, p. 256–257.

[56] *Evreii din România între anii 1940–1944*, vol. I. *Legislația antievreiască*. Prefață: șef rabin dr. Moses Rosen. Volum alcătuit de Lya Benjamin. Colaborator științific Șerban Stanciu, București, Editura Hasefer, 1993, p. XXVI–XXVIII.

[57] „Monitorul oficial", nr. 183 din 9 august 1940.

[58] *Declarația guvernului I. Gigurtu*, în „Timpul", din 6 iulie 1940.

[59] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, p. 388.

[60] *Documents on German Foreign Pollicy. 1918–1945*. Stationery Office, London, 1957, doc. nr. 123.

15 iulie, Führerul a adresat regelui României o scrisoare, prin care făcea un aspru rechizitoriu la adresa politicii externe a României, atrăgându-i atenția că „Orice încercare de a înlătura prin manevre tactice de vreun fel sau altul pericolele care amenință țara dumneavoastră, trebuie să [sufere] și va suferi un eșec. *Sfârșitul, mai devreme sau mai târziu — și poate în foarte scurt timp — va fi chiar distrugerea României*" (subl. n.)[61]. Hitler cerea ca România să pornească imediat pe calea „înțelegerii" cu Ungaria și Bulgaria, punând la bază cesiuni teritoriale în favoarea acestora.

Regele Carol al II-lea a decis să răspundă afirmativ la propunerea Germaniei, în speranța că prin tratative directe cu Ungaria și Bulgaria va reuși să evite cedări teritoriale masive. Pentru a cunoaște mai exact punctul de vedere al guvernului român, I. Gigurtu (președintele Consiliului de Miniștri) și M. Manoilescu (ministrul de Externe) au fost invitați să facă o vizită în Germania. În ziua de 26 iulie cei doi demnitari români au avut mai întâi discuții cu Ribbentrop, căruia i-au remis o scrisoare a lui Carol către Hitler, ca răspuns la scrisoarea acestuia din 15 iulie 1940. Regele își exprima teama față de reacția poporului român în cazul unor cesiuni teritoriale, apreciind că „s-ar putea ajunge la tulburarea situației interne a României, ar pune în pericol situația mea [...]. De aceea, pot accepta numai un acord și o soluție care nu ar duce la o zguduire totală a statului român actual". Totodată, Carol sugera ca Germania să-și asume largi obligații față de România, care să compenseze pierderile teritoriale pe care ea le-ar suferi. A urmat întrevederea lui I. Gigurtu și M. Manoilescu cu Hitler și Ribbentrop[62]. Gigurtu a insistat ca sacrificiile României să nu fie prea mari, susținând ideea schimbului de populație și a apreciat că pretențiile Ungariei erau exagerate. Adolf Hitler a subliniat necesitatea tratativelor directe ale României cu Ungaria și Bulgaria, a acceptat ideea schimbului de populație, emițând chiar propunerea unui plebiscit în teritoriile revendicate, sub controlul unor state „neutre".

Ca rezultat al convorbirilor de la Berchtesgaden, guvernul român s-a angajat să înceapă în cel mai scurt timp tratative cu Ungaria și Bulgaria pe baza schimbului de populație, însoțit de unele cedări teritoriale din partea României.

Apoi, Ion Gigurtu și Mihail Manoilescu au plecat în Italia, având la Roma, în zilele de 27 și 28 iulie, discuții cu Benito Mussolini și Galeazzo Ciano, care au repetat punctele de vedere formulate de Adolf Hitler.

---

[61] *August 1944. Documente,* vol. I, p. 89.

[62] Arh. M.A.E., fond 71, Transilvania, vol. 40, f. 227–237.

În declarațiile făcute după întoarcerea în țară, I. Gigurtu și M. Manoilescu au căutat să pregătească opinia publică pentru negocierile cu Ungaria și Bulgaria, avansând ideea schimbului de populație, „care implică în mod fatal mici cesiuni teritoriale din partea noastră". Ei nu au pierdut ocazia să arunce vina pe predecesorii lor, care „n-au știut să prevadă, sau măcar să vadă"[63].

Opinia publică din România a primit cu îngrijorare perspectiva unor noi pierderi teritoriale. La rândul lor, partidele politice căutau să arunce întreaga vină pe seama lui Carol al II-lea. În fața vremurilor grele ce se anunțau, elita politică era tot mai divizată. Într-o discuție avută cu Constantin Argetoianu la 31 iulie, Iuliu Maniu declara: „Soluția mea o cunoașteți: anularea regimului de dictatură, guvern național, mobilizarea generală a armatei și discuții cu Germania și Italia cu arma în mână; dacă regele Carol vrea să rămână pe tron în aceste condiții n-are decât să rămână, dacă îi dă mâna; mai bine ar fi să plece, căci prezența lui pe tron constituie un obstacol în tratativele noastre cu Hitler și Mussolini"[64].

La 3 august, Fabricius a transmis lui M. Manoilescu cererea lui Hitler ca guvernul român să cedeze Bulgariei întregul Cadrilater, ceea ce arată limpede că negocierile preconizate aveau un caracter formal, hotărârile fiind luate la Berlin.

Pozițiile lui Carol al II-lea începeau să se năruie[65]. La 7 august 1940 nota: „După amiaza a fost teribilă, căci, timp de 2 ore, am discutat în pustiu cu o delegație a foștilor gardiști, în cap cu Sima, din care făceau parte Mironovici, Corneliu Georgescu și profesorul Brăileanu. Sima a început să vorbească tacticos și cu mari spații între vorbe [...] Guvernul actual nu poate face față situației și nu vreau să fie acuzați mai târziu că n-au avut curajul să spuie adevărul [...] Trebuie o schimbare de concepție în viața statului nostru [...] Schimbarea nu se poate face decât prin generația tânără. Mișcarea Legionară este chemată să dea trup și suflet noii alcătuiri". La întrebarea lui Carol, de ce nu lucrează în Partidul Națiunii, legionarii au răspuns că „nu pot lucra cu cadre vechi și că nu le convine caracterul ei de obligațiune [...] Concluzia lui Horia Sima este că partidul să fie legionar și cu regele legionarilor. I-am răspuns că sunt regele românilor". Carol conchidea: „Am împresia că a fost în zadar", neputându-se

[63] „Timpul", din 12 august 1940.

[64] Ion Hudiță, *Jurnal politic. 1940,* p. 257.

[65] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 268–270.

ajunge la un punct de vedere comun. A doua zi regele a fost la Periș, pentru vânătoare de țapi: „Am tras unul destul de bun". Seara, film german despre afacerea Dreyfus.

Conformându-se cererii lui Hitler, guvernul român a făcut demersuri la Sofia pentru începerea de negocieri privind Cadrilaterul. Tratativele au început la Craiova, în ziua de 19 august 1940. Delegația română condusă de Alexandru Cretzianu avea mandat să accepte ideea cedării Cadrilaterului, astfel că discuțiile au vizat probleme concrete asupra modului de rezolvare a acestei chestiuni.

Tratativele româno-maghiare desfășurate la Turnu Severin în perioada 16–24 august nu au putut duce la nici un rezultat, datorită deosebirii fundamentale în abordarea subiectului aflat în discuție. În timp ce delegația română condusă a Valer Pop propunea un schimb de populație, cu o mică rectificare de frontieră, cea ungară în frunte cu Andrei de Hory pretindea cedarea a două treimi din teritoriul Transilvaniei[66]. În aceste condiții, Germania și Italia au hotărât să intervină direct. La 26 august Ribbentrop a propus lui Ciano convocarea la Viena a miniștrilor de Externe ai României și Ungariei pentru a primi „sfaturile amicale" ale Axei în vederea găsirii unei soluții. În ziua de 27 august Hitler a fixat noua frontieră româno-maghiară, după ce, cu o zi înainte, a ordonat ca 10 divizii să se deplaseze imediat spre frontiera de est a Germaniei, iar la extremitatea sudică a Guvernământului general din Polonia două divizii de tancuri să fie pregătite pentru a înainta rapid spre România. La 28 august patru divizii blindate și două motorizate au primit ordin ca la 31 august să fie gata de acțiune în vederea ocupării zonei petroliere românești[67].

În seara zilei de 27 august, guvernele României și Ungariei au primit invitația din partea Germaniei și Italiei de a delega pentru „arbitraj" la Viena pe miniștrii de externe, investiți cu „depline puteri pentru tratative"; ei trebuiau să fie la Viena în ziua de 29 august 1940. Cele două guverne puteau hotărî dacă era util ca ministrul de Externe să fie însoțit și de un al doilea delegat. Carol al II-lea nota: „Seara, lovitură de teatru: Manoilescu și un alt delegat sunt chemați, joi, la Viena, unde vor avea discuții cu Ribbentrop și Ciano. Ce o fi și asta? Ne găsim într-o situație

[66] Valeriu Pop, *Bătălia pentru Ardeal,* Pregătirea pentru tipar și prezentare Nicolae Mareș, București, Editura Colosseum, [1991], cap. III.

[67] A. Simion, *Dictatul de la Viena,* Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 185.

nouă, poate bună, poate rea? Ni se va da, poate, posibilitatea de a expune mai clar teza noastră. Sunt foarte îngrijorat, totuși, de situație"[68].

În ziua de 29 august, când Manoilescu și Valer Pop plecau la Viena, unde urma să se hotărască soarta Transilvaniei, Carol al II-lea participa la o „masă străjerească": „Voie bună și foarte interesantă discuție a Frontului Studențesc, care trebuie înglobat în Străjerie. Pe urmă, am distribuit unele decorații". După masă, „s-a produs drama, care poate să ne ducă departe"[69].

Ribbentrop și Ciano au cerut la Viena, în mod ultimativ, guvernului român să comunice până la ora 24, în noaptea de 29/30 august, dacă acceptă sau nu „arbitrajul"[70]. La Consiliul de Coroană[71], întrunit la orele 3 noaptea, au participat: I. Gigurtu — președintele Consiliului de Miniștri, consilierii regali și membrii guvernului: C. Argetoianu, Gh. Gh. Mironescu, Victor Antonescu, A.C. Cuza, generalul Arthur Văitoianu, dr. C. Angelescu, mitropolitul Nicolae Bălan, Victor Iamandi, Al. Vaida-Voevod, patriarhul Nicodim Munteanu, Gh. Tătărescu, generalul Ernest Baliff, D. Caracostea, Nichifor Crainic, contraamiral N. Păiș, Ion V. Gruia, I. Macovei, David Popescu, Stan Ghițescu, Radu Budișteanu, dr. Victor Gomoiu, dr. V. Noveanu, M. Priboianu, Andrei Rădulescu (președintele Înaltei Curți de Casație), generalul Gh. Mihail (șeful Marelui Stat Major), Silviu Dragomir (deputat), Teofil Sidorovici (comandantul Străjii Țării). Alături de aceștia, regele a decis să invite și pe liderii politici aparținând partidelor „istorice" (C.I.C. Brătianu, I. Mihalache, M. Popovici) și Gărzii de Fier (Ion Moța, Horia Zelea Codreanu). Însuși acest fapt arată că regele fusese nevoit să renunțe la structura Consiliului de Coroană stabilită de el în martie 1938 și să revină la vechea formă, în care să fie cuprinși șefii de partide și diferiți fruntași ai vieții politice. Discuțiile au fost contradictorii. I. Gigurtu a informat Consiliul asupra notei ultimative primite de la Viena, afirmând că „a refuza ultimatumul ce ni se dă, ar fi să mergem la distrugere sigură". Carol a întrebat pe generalul Gheorghe Mihail, șeful Marelui Stat Major, dacă în cazul respingerii arbitrajului, România putea rezista cu forța armelor. Acesta a răspuns că

---

[68] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 288.

[69] *Ibidem*, p. 289.

[70] Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii, iulie-august 1940*, Ediție îngrijită, note, postfață și indice de Valeriu Dinu, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 183–245.

[71] Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 230–249.

„spiritul oștirii este pentru a se bate", dar că în eventualitatea unui război cu Germania, armata română ar putea rezista cel mult două săptămâni. O opinie similară a exprimat și generalul Constantin Niculescu, ministrul Apărării Naționale. Intervenția celor doi, încă de la început, avea menirea să direcționeze hotărârea Consiliului în sensul acceptării dictatului. Întrucât în timpul desfășurării ședinței s-au făcut repetate intervenții de la Viena pentru transmiterea neîntârziată a răspunsului, n-au putut avea loc dezbateri ample. Totuși, mai mulți dintre cei prezenți au vorbit împotriva acceptării „arbitrajului". Menționăm pe: Victor Iamandi: „Trebuie să rezistăm pentru că războiul nu s-a terminat"; Nicolae Bălan: „A accepta arbitrajul înseamnă a intra în necunoscut; ori, noi nu putem să lăsăm destinul neamului nostru pe seama necunoscutului"; Ion Mihalache: „pământul țării nu se poate ceda, nici discuta"; M. Popovici: „sunt hotărât pentru rezistență, pentru sacrificiul suprem al națiunii". Împotriva acceptării „arbitrajului" s-au mai declarat: C.I.C. Brătianu, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu, Silviu Dragomir, Arthur Văitoianu. Pentru acceptare s-au pronunțat: Al. Vaida-Voevod, Gh. Tătărescu, Nichifor Crainic, I.V. Gruia, Andrei Rădulescu, C. Argetoianu, Nicodim Munteanu, Gh. Gh. Mironescu, D. Caracostea ș.a. Punându-se la vot, 21 de participanți s-au pronunțat pentru acceptarea „arbitrajului", 10 au fost contra, iar unul s-a abținut. Cei care au votat „pentru" aparțineau cercurilor Palatului, sau erau oameni politici strâns legați de Carol al II-lea, membri ai guvernului, precum și reprezentanți ai Gărzii de Fier. Cei care au votat „contra", proveneau, în principal, din Partidul Național-Țărănesc și din Partidul Național-Liberal. S-a abținut Teofil Sidorovici, comandantul Străjii Țării.

Pe baza unui act semnat de Carol al II-lea și de I. Gigurtu, delegația română a fost autorizată să accepte „arbitrajul". Spre deosebire de iunie 1940, regele și-a moderat atitudinea: „Trebuie multă chibzuință. Am eu dreptul de a împinge țara la un dezastru sigur? Era o vreme când credeam că o rezistență eroică poate scăpa țara, dar astăzi, după pilda Poloniei și a Belgiei, în fața unor armamente și a unei aviații covârșitoare, țările cu mijloace limitate pot ele, oare rezista? Cedând, pot să-mi păstrez armata intactă, pot păstra entitatea statului român, pot să reclădesc, cu o muncă fără preget, un suflet nou al țării mele, pot să nădăjduiesc într-un viitor mai bun. S-a recreat iredenta românească. Ne-am întors la zilele copilăriei mele, când toți aveam pe buze și în inimă «Idealul Național». Știu pe de altă parte, ce risc personal iau primind această înfrângere. Știu că, pentru

cel puțin mult timp, eu sunt pierdut și că tot ce voi face și voi zice voi fi considerat ca vorbele și faptele unui trădător de neam și a unui vânzător de țară. La 8 iunie eram la Zenit, azi sunt la Nadir. Mă chinuie, de ieri, gândul dacă am dreptul de a lua această răspundere într-un fel sau altul, dacă n-aș face mai bine să renunț la toate și să fac gestul suprem de a abdica. Simt că, în zilele ce vor veni, se va acumula așa o cantitate de ură împotriva mea încât cu greu voi putea ține capul sus. Atacurile vor fi conjugate din partea lui Maniu și a Gărzii de Fier. Așa este soarta noastră, a celor care suntem pironiți la locul de răspundere, și, adesea, dacă îl părăsim, dezastrul țării este și mai mare. Am spus o vorbă azi-seară Duduii și lui Urdăreanu asupra acestui gând care mă frământă. Au respins cu indignare ideea. Eu tot voi rămâne răstignit pe crucea mea"[72].

În ziua de 30 august, ora 15,00, a avut loc în Palatul Belvedere din Viena actul semnării dictatului impus de Germania și Italia. În timp ce delegații maghiari erau evident satisfăcuți, M. Manoilescu, în momentul când i s-a prezentat harta mutilată a României, a leșinat. După ce și-a revenit, ministrul de Externe și-a pus iscălitura pe acest document de tristă memorie pentru istoria poporului român, în timp ce Valer Pop a refuzat categoric să-l semneze. După consumarea acestui moment, Germania și Italia au dat garanții „pentru integritatea și inviolabilitatea teritoriului statului român", pentru a mai atenua ceva din impresia pe care acest act avea s-o producă asupra României. Prin Dictatul de la Viena a fost desprins din trupul României un teritoriu de 43 492 km^2, cu o populație de 2 667 000 locuitori, dintre care 50,2% erau români, 37,1% maghiari și secui, iar ceilalți erau germani, evrei și alte naționalități.

În aceeași zi, de la ora 10^{30}, a avut loc o ședință a Biroului Partidului Național-Țărănesc care a analizat situația de după Consiliul de Coroană. În final a vorbit Iuliu Maniu, care a spus: „Dezastrul de astăzi este opera unui dezechilibrat care de zece ani a folosit avantajele care i le-a dat tronul pentru a corupe oamenii politici, exploatându-le ambițiile și pasiunea pentru avere. Această clică de ticăloși, în cap cu Carol poartă cea mai mare răspundere pentru nenorocirile care s-au abătut asupra țării". Președintele Partidului Național-Țărănesc aprecia că „prezența acestui ticălos pe tronul țării este astăzi o *primejdie națională,* din moment ce știm că el este azi un trădător al intereselor țării, noi nu mai putem participa la nici un guvern național câtă vreme el nu abdică și nu lasă tronul fiului său". În

[72] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 292–293.

momentul când Iuliu Maniu vorbea, a sunat telefonul; era Ernest Urdăreanu, care i-a adresat invitația de a participa la Consiliul de Coroană, precizând că regele dorea să-l vadă „neapărat" la ora cinci după masă. După ce a primit invitația, Maniu a spus: „Mi-e penibil să dau ochii de el căci trebuie să-i cer neapărat abdicarea"[73].

În noaptea de 30/31 august (ora 24) a început un nou Consiliu de Coroană, pentru a lua cunoștință de conținutul hotărârii de la Viena. Au participat și Iuliu Maniu, Gh. Brătianu, Nicolae Iorga, Alexandru Nicolescu (mitropolitul greco-catolic al Blajului) care nu putuseră fi găsiți pentru primul Consiliu. Fiind primit de rege înainte de ședință, Iuliu Maniu a făcut un aspru rechizitoriu la adresa regimului de după 10 februarie 1938, a întregii domnii a lui Carol al II-lea, conchizând: „În politică greșelile se plătesc și se sancționează, ca și în viața socială de toate zilele" — „Va să zică sunteți de părere să abdic?" — a întrebat regele. — „Da, Majestate, nu văd altă ieșire", a căzut răspunsul liderului național-țărănist. Venise timpul revanșei, iar Iuliu Maniu nu mai era dispus la nici o concesie față de un om pe care-l considera responsabil pentru lichidarea regimului democratic și pentru pierderea integrității teritoriale a României. El s-a referit și la modul în care urma să se acționeze în continuare: „socot că M[ajestatea] V[oastră] trebuie să abdice și să lase tronul Voievodului Mihai, sub care un guvern național ar putea relua discuțiile cu Germania și Italia în vederea unei soluționări acceptabile a diferendumului nostru cu ungurii"[74].

În cadrul ședinței Consiliului de Coroană[75], I. Gigurtu a declarat: „Trebuie să ne căutăm un reazem și n-avem de ales unde să găsim acest reazem decât la puterile Axei. Acest reazem ne costă foarte scump, însă în orice caz ne păstrăm ființa statului". Împotriva dictatului au vorbit mai mulți participanți: N. Iorga: „Ceea ce se întâmplă acum este numai biruința unei caste stăpânitoare în Ungaria"; Nicolae Bălan: „Precum am refuzat arbitrajul, refuz în momentul acesta din tot sufletul meu și în numele întregului cler și popor al bisericii mele rezultatul care ni s-a făcut cunoscut astăzi"; Iuliu Maniu: „niciodată nu vom recunoaște o hotărâre — oricine ar duce-o — care ar stabili o rupere a Ardealului sau a unei părți a lui de la patria mumă". Carol al II-lea nota că Maniu „se răstește

[73] Ion Hudiță, *Jurnal politic. 1940*, p. 300.

[74] Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 302.

[75] Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 252–279.

Pierderile teritoriale ale României din anul 1940

ca la un miting". Au mai vorbit împotriva dictatului Gh. Brătianu, Al. Niculescu ș.a. Până la urmă, majoritatea participanților s-a pronunțat pentru acceptarea arbitrajului Axei, apreciindu-se că era vorba de un sacrificiu temporar și că garanțiile date de Germania și Italia fereau țara de noi sacrificii teritoriale. După ce descria modul de desfășurare a ședinței Consiliului de Coroană, Carol al II-lea conchidea: „Așa se încheie această tristă, sfâșietoare zi de adâncă mâhnire sufletească. Eu nu mai sunt om. Acestea toate mă apasă îngrozitor. N-aș fi crezut că în timpul vieții mele să văd așa o catastrofă națională"[76].

În zilele imediat următoare, Carol al II-lea a încercat să iasă de sub presiunea nervoasă în care se afla: „Plâng și mă răstesc la oricine și orice", nota el la 1 septembrie. Pentru a se calma a început să lucreze la mărci (timbre), să asculte discuri la gramofon. Luni, 2 septembrie, ziua de naștere a Elenei Lupescu: „De dimineață, mă scol greu. E ziua iubitei mele. Cât de întunecat e sufletul, atât de frumoasă e vremea. Un soare strălucitor și temperatura încălzită după ultimile zile de frig. O deștept cu flori și cu un dar de farfurii de argint, singurul lucru mai de soi ce l-am găsit în aceste vremuri grele"[77]. În aceeași zi, regele a avut discuții cu generalul David Popescu, ministrul de Interne: „îi atrag atenția foarte hotărât asupra primejdiilor ce ne amenință din cauza spiritului public, în ce privește arbitrajul. Zice că cunoaște acestea toate și că poate garanta ordinea". Aceeași opinie exprima și președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gigurtu: „El este optimist și crede hotărât că va domina situația"[78]. Dar ei se înșelau sau nu voiau să-i spună adevărul. Mult mai sincer a fost Valer Pop, care i-a spus: „Valul de nemulțumire împotriva mea crește vertiginos, zice el, chiar în armată. După el, chestiunea prezintă o deosebită gravitate, căci ura se îndreaptă împotriva mea. Maniu, în primul rând, și alții, cer plecarea mea"[79].

Imediat ce a aflat despre dictatul de la Viena, populația a ieșit în stradă, manifestând energic împotriva Germaniei și a Italiei care au rupt o parte din trupul României, precum și a Ungariei horthyste care a acaparat pe nedrept un străvechi teritoriu românesc. Neținând seama de legea stării de asediu, muncitori, țărani, funcționari, intelectuali, tineri, bătrâni, femei și bărbați, legionari, liberali, național-țărăniști, social-democrați,

[76] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 295.
[77] *Ibidem*, p. 295–296.
[78] *Ibidem*, p. 296.
[79] *Ibidem*.

comuniști sau de alte orientări politice și-au exprimat într-o unanimitate impresionantă refuzul de a accepta dictatul de la Viena. Pe adresa lui Carol al II-lea au fost trimise numeroase telegrame prin care se cerea rezistența armată. Astfel, în telegrama „Comitetului pentru afirmarea vrerilor Transilvaniei" se arăta: „Intelectualii, muncitorii și țăranii români din Transilvania, adunați în sala festivă a rezidenței Regale a Ținutului Someș, reînnoind telegrama pe care v-au trimis-o ieri, cer să dispuneți ca armata română, credincioasă misiunii ei, să nu părăsească pozițiile pe care le deține pe Frontul de Vest, ci să apere cu viața ei pământul sfânt al țării, în hotarele lui de până acum. Nu vrem să ne plecăm în fața dictatului de la Viena. Cerem demiterea imediată a guvernului care l-a acceptat și formarea unui guvern de rezistență națională, care să reprezinte cu demnitate și energie interesele patriei primejduite"[80].

Masele asociau dictatul de la Viena cu numele lui Carol al II-lea, care acaparase puterea în stat. Trăgând toate foloasele pentru el, inclusiv de ordin material, regele nu-și îndeplinise principala obligație — aceea de a menține integritatea teritorială a României. În mai puțin de trei luni, țara pierduse 99 738 km^2 (33,8% din suprafața totală) și 6 821 000 locuitori (33,3% din populația sa)[81].

Guvernul prezidat de Gigurtu a încercat să stăvilească manifestațiile populare, ordonând autorităților să intervină pentru restabilirea ordinei[82]. Dar, în numeroase cazuri, autorități înseși s-au alăturat manifestanților care condamnau dictatul de la Viena și politica lui Carol al II-lea de acceptare a acestuia. În ultima zi a lunii august și în primele zile ale lunii septembrie masele populare și-au recucerit drepturile și libertățile democratice: dreptul de întrunire, de organizare, libertatea cuvântului, a presei. În acele zile, așa cum remarca Lucrețiu Pătrășcanu, regimul lui Carol al II-lea „era virtualmente lichidat"[83].

Deși momentele erau decisive, liderii Partidului Național-Țărănesc și al Partidului Național-Liberal nu și-au asumat rolul de a organiza și con-

---

[80] O. Ghibu, *În preajma arbitrajului (dictatului) de la Viena din 30 august 1940 și reacțiunea lui imediată. Memorii în manuscris,* p. 18, în Arh. N.I.C., Fonduri personale. Octavian Ghibu.

[81] Vezi, pe larg, *Pierderile economiei românești în urma cedărilor de teritorii. Reduceri generale. Teritorii, populație, bogății,* București, 1940.

[82] *Orice manifestații publice sunt interzise. Comunicatul Ministerului de Interne,* în „România", din 5 septembrie 1940.

[83] Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi,* București, Editura Politică, 1970, p. 189.

duce România pe drumul revenirii la regimul democratic, parlamentar-constituțional, de a apăra granița de Vest. Ei priveau cu satisfacție prăbușirea regimului instaurat de Carol al II-lea, dar văzând situația grea în care se găsea țara n-au avut curajul să-și asume răspunderea; ei se temeau de o intervenție militară străină, care ar fi dus la desființarea statului român.

Pe de altă parte, legionarii s-au dovedit extrem de activi. În ziua de 1 septembrie a fost răspândit un manifest, semnat de Horia Sima, în care se afirma: „Astăzi, când dezastrul țării este îngrozitor de mare, când puterea statului este fărâmițată, când un întreg popor nevinovat e azvârlit în cea mai neagră deznădejde, lovit, umilit, batjocorit, când anarhia cea mai cumplită ne amenință, când foametea bate la ușă și când toată lumea indica pe vinovat, Garda de Fier e silită să părăsească atitudinea ei de largă înțelegere față de rege și să-i ceară singurul act patriotic ce i-a mai rămas, singura și ultima datorie: *Să abdice!* E strigătul unanim al țării. Voința totală a unui popor. Orice altă încercare e condamnată pieirii. Agentul masoneriei și al iudaismului, omul democrațiilor prăbușite, autorul dezastrului țării să plece de pe tronul României"[84].

Într-o discuție cu Martha Bibescu, ziaristul Pamfil Șeicaru aprecia: „Feciorul unei slujnice ar ști cum să plece, dacă e dat afară. El nu știe. Se cramponează. E fără rușine!" Martha Bibescu nota că Pamfil Șeicaru „Exultă. Fierbe. Vrea cu orice preț o soluție radicală: — Să alunge câinele [Carol al II-lea], cățeaua [Elena Lupescu] și cățelul [Marele Voievod Mihai]. S-au curățat! Să se care cu toții!"[85].

În acel context a apărut în prim plan figura generalului I. Antonescu. Acesta era cunoscut ca un adversar înverșunat al regelui Carol al II-lea, mai ales după ce, la sfârșitul lunii iunie 1940, prezentase regelui o scrisoare prin care se oferea să salveze „ce mai este cu putință de salvat, din Coroană, din ordine și din granițe"; el cerea suveranului să nu mai asculte de „forțele oculte", care „ne-au adus unde ne găsim"[86]. Drept răspuns, Carol a decis la 9 iulie internarea generalului la mănăstirea Bistrița (Vâlcea). Aici el a stabilit, prin intermediul lui M. Antonescu, legături cu Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei la București. Martha Bibescu nota o discuție pe care a avut-o cu soția lui Fabricius în ziua de 17 iulie 1940: „D-na Fabricius revine asupra cazului Antonescu: — Armata dv. trebuie să fie gata de război și el este cel mai bun general pe care-l aveți.

---

[84] Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase,* p. 207–208.

[85] Martha Bibescu, *Jurnal politic,* p. 205.

[86] „Cuvântul", din 29 iunie 1941.

Chiar dv. mi-ați spus că așa îl apreciază și francezii, care cunosc armata dv. Tocmai de aceea regele face o nebunie ținându-l la pușcărie. Dacă-l omoară, e o mare pierdere; dacă nu-l omoară, Antonescu va ieși din închisoare în fruntea unei grupări de militari, pentru a-l izgoni pe Carol de pe tron"[87].

Momentul îndeplinirii acestei „profeții" se apropia. Cel care i-a sugerat lui Carol al II-lea să apeleze la generalul Antonescu a fost Valer Pop. În ziua de 2 septembrie, regele nota: „Trebuie, zice el, cât mai repede o schimbare de guvern. Va trebui găsit cineva cu prestigiu și autoritate, cum ar fi, după părerea lui, generalul Antonescu. Am rămas uimit de această propunere. Voi putea, oare, avea încredere în el? Trebuie să mărturisesc că m-a pus foarte pe gânduri"[88].

De fapt, Carol al II-lea nu avea soluții. Situația din țară se deteriora de la o oră la alta. În ziua de 3 septembrie legionarii au ocupat mai multe instituții publice în Brașov și Constanța, au întreprins atacuri asupra postului de Radio și a Telefoanelor, s-au masat în Piața Palatului trăgând focuri de revolver. Carol a decis să apeleze, cu inima îndoită, la Antonescu: „Până mai ieri, în domiciliu forțat la Bistrița, care va fi atitudinea lui. Raporturi are bune cu Garda de Fier, cu Dinu Brătianu și cu Maniu. Acesta e un avantaj. Înainte de a face un pas definitiv, am pus pe Urdăreanu să-l întrebe pe generalul [Gheorghe] Mihail ce părere are asupra acestei eventualități. Răspunsul lui a fost clar, că nu-l iubește, dar că consideră că este un soldat și că nu poate trăda. Această părere a fost ultima picătură care a făcut să iau hotărârea"[89].

Între timp, Iuliu Maniu a avut o întrevedere cu Antonescu în ziua de 1 septembrie la Ploiești, în cursul căreia cei doi au căzut de acord să acționeze pentru detronarea lui Carol al II-lea și formarea unui guvern de uniune națională. De asemenea, Antonescu a avut discuții cu C.I.C. Brătianu și cu H. Sima în vederea constituirii cabinetului de „uniune națională". Intuind că generalul nu voia să se lase dominat, președinții celor două partide democratice au adoptat tactica tergiversărilor, cerând mai întâi să obțină abdicarea lui Carol. Pe de altă parte, H. Sima, contactat la Brașov de Mihai Antonescu (în calitate de emisar al generalului) a spus: „Dacă pierdem acest moment, pierdem ultima oportunitate. Regele tre-

[87] Martha Bibescu, *Jurnal politic,* p. 195–196.

[88] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 296.

[89] *Ibidem,* p. 298.

buie să plece. Trebuie să dăm această satisfacție poporului lovit, umilit și batjocorit"[90]. Generalul Ion Antonescu urmărea să obțină puterea pe cale legală, să formeze un guvern după voința sa, și apoi să-l detroneze pe Carol. La 4 septembrie, ora 12, generalul a fost însărcinat oficial cu constituirea unui nou guvern[91]. Informându-l pe Fabricius și pe Ghigi asupra misiunii primite și a planurilor sale, cei doi l-au „sfătuit" pe Antonescu, în numele Germaniei și Italiei, să-și asume puteri dictatoriale, să înlăture camarila și să acționeze pentru detronarea regelui[92]. La rândul său, I. Antonescu s-a angajat să „observe" dictatul de la Viena, să accepte ajutor militar german pentru asigurarea garanțiilor date de Germania și Italia la 30 august privind integritatea și inviolabilitatea teritoriului statului român, să acționeze pentru adâncirea relațiilor economice româno-germane. În urma acestor discuții, Fabricius telegrafia la Berlin: „Cred că în persoana lui am găsit un om în fruntea guvernului român, care este ferm hotărât să execute importantele noastre cereri aici". După aceste discuții, generalul I. Antonescu a cerut, în seara zilei de 4 septembrie (ora 21), lui Carol să-l investească cu puteri depline, declarând că Maniu, Brătianu și Sima cereau abdicarea regelui ca o condiție prealabilă a participării lor la un guvern de „uniune națională". După multe ezitări, dându-și seama că nu mai avea pe cine se sprijini și că orice rezistență era zadarnică, regele Carol al II-lea a semnat, în dimineața zilei de 5 septembrie (ora 3,50), decretul — elaborat de Mihai Antonescu — prin care I. Antonescu era învestit „cu depline puteri pentru conducerea statului român"[93].

Regele era despuiat de principalele prerogative; el rămânea în continuare cu unele atribute nominale: era capul oștirii, avea dreptul de a bate monedă; conferea decorațiile române; avea drept de grațiere, amnistie și reduceri de pedepse; primea și acredita ambasadorii și miniștrii plenipotențiari; încheia tratate. În aceeași zi a fost suspendată Constituția din 27 februarie 1938 și au fost dizolvate Corpurile legiuitoare. Prin aceste decrete se punea de fapt capăt regimului instaurat la 10 februarie 1938.

În orele imediat următoare, I. Antonescu și-a asigurat sprijinul unor adjutanți regali și al comandantului trupelor de gardă (generalul Coroamă), iar pe generalii devotați lui Carol fie că i-a trimis „în misiune"

---

[90] Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase,* p. 242

[91] „Monitorul oficial", nr. 205 din 5 septembrie 1940.

[92] *Pe marginea prăpastiei,* vol. I, București, 1941, p. 43.

[93] „Monitorul oficial", nr. 205 din 5 septembrie 1940.

departe de Capitală, fie că i-a reținut, sub diferite pretexte, în clădirea Președinției Consiliului de Miniștri, făcându-i inofensivi[94]. În tot acest interval, legionarii se agitau în jurul Palatului și trăgeau focuri de armă pentru a-l intimida pe rege, dar generalul Antonescu nu a intervenit pentru a restabili ordinea, lăsând să se înțeleagă că nu o putea face atâta timp cât Carol era pe tron. Foarte explicit a fost Valer Pop despre care Carol al II-lea nota că în ziua de 5 septembrie 1940, „a venit să mă vază, sunt convins că cu conivența lui Antonescu, și mi-a spus că singura soluțiune este plecarea mea. Este cererea tuturora, a străzii, a armatei și a oamenilor politici. Ar fi condiția pe care au pus-o Maniu, Brătianu și gardiștii spre a colabora"[95].

În această atmosferă, în seara zilei de 5 septembrie (ora 21,30), Antonescu l-a trimis pe adjutantul său, lt.-col. Elefterescu, cu un mesaj prin care-i cerea lui Carol să abdice, avertizându-l că în cazul unui refuz nu mai răspundea de securitatea persoanei și anturajului regal. I-a lăsat totuși timp de gândire până a doua zi, la 4 dimineața. Carol al II-lea a consultat o seamă de oameni politici, între care Valer Pop, M. Manoilescu, Gh. Brătianu, A.C. Cuza, care l-au sfătuit să abdice. Același punct de vedere au exprimat generalii Coroamă și David Popescu. Numai generalii Paul Teodorescu și Gh. Mihail au cerut regelui să rămână pe tron, angajându-se să ia măsurile necesare pentru înlăturarea lui I. Antonescu și zdrobirea „bandelor legionare".

Carol al II-lea se afla încă în dilemă: „Care este interesul suprem al Patriei? Dacă rămân, vrea să zică rezistență, vărsare de sânge, neliniște și, peste acestea, poate, o intervenție străină dușmănoasă. Am dreptul de a pune Țara în această periculoasă situație, chiar dacă, finalmente, este surparea ei?"[96]. În fapt, Carol al II-lea era puternic marcat de acceptarea dictatului de la Viena și supralicita pericolul. Adversarul său cel mai hotărât și care dispunea de o forță politică reală era Iuliu Maniu. Dar liderul național-țărănist evita să apară în public și să-și asume răspunderea guvernării. Agitațiile legionarilor erau supraevaluate, iar pericolul era mai curând teoretic, decât real. Seriozitatea acestei amenințări avea să fie comentată chiar de Antonescu: „Când se va scrie vreodată istoria acestei

---

[94] *Pe marginea prăpastiei,* vol. I, p. 45.

[95] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 301.

[96] *Ibidem,* p. 302.

lovituri de stat, se va vedea că au fost lucruri bune de operă comică. Căci manifestațiile a 200 de tineri și cele câteva focuri de armă ce s-au tras nu pot fi socotite ca o revoluție autentică"[97].

Pe de altă parte, era limpede că regele nu mai avea pe cine se sprijini. Armata — umilită prin retragerea fără luptă din Basarabia, nordul Bucovinei și nord-estul Transilvaniei — nu mai era alături de el; din contra, mulți militari participau și ei la manifestațiile de stradă. Organele Ministerului de Interne erau timorate de ofensiva Mișcării Legionare, multe cadre din acest minister și din Serviciile Secrete se temeau că vor fi trași la răspundere pentru acțiunile represive din anii 1938–1939.

Atmosfera la Palat era extrem de sumbră și confuză. Carol se consulta cu Elena Lupescu și cu Urdăreanu. Marele Voievod Mihai a întrebat ce se întâmplă, de ce a fost numit în fruntea guvernului generalul Antonescu, dar regele, „nervos și pe un ton tăios, a refuzat să-i răspundă"[98]. Atunci, principele Mihai s-a adresat lui Urdăreanu, dar acesta i-a răspuns evaziv, ceea ce nu a făcut decât să-i sporească starea de confuzie a celui ce avea să devină, peste numai o zi, regele României. După propriile-i mărturisiri, făcute lui Arthur Gould Lee, atunci când a ieșit de la rege, Antonescu i s-a adresat cu cuvintele: „Alteța Voastră nu are motive de îngrijorare. Situația este gravă, dar generalul Antonescu o ține sub control". Voievodul Mihai i-a comunicat aceste vorbe tatălui său, dar explicațiile au fost alambicate: „Regele Carol fuma nervos țigară după țigară, până ce în cameră puteai să tai fumul cu cuțitul. Conversația [cu Elena Lupescu și cu Urdăreanu] trecea de la momente de dispută la scurte perioade de tăcere. Mihai nu înțelegea mare lucru din ceea ce se spunea și, ori de câte ori cerea explicații, răspunsurile primite erau improvizate. Așa că se așează tăcut pe canapea, urmărind ore în șir conversația și intervenind arare-

---

[97] *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. I. Ediție de documente întocmită de: Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici, București, Arhivele Naționale ale României, 1997, p. 7.

[98] Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera și ciocanul. Povestea regelui Mihai al României*. Traducere din engleză de Maria Bică, București, Editura Humanitas, 1998, p. 14.

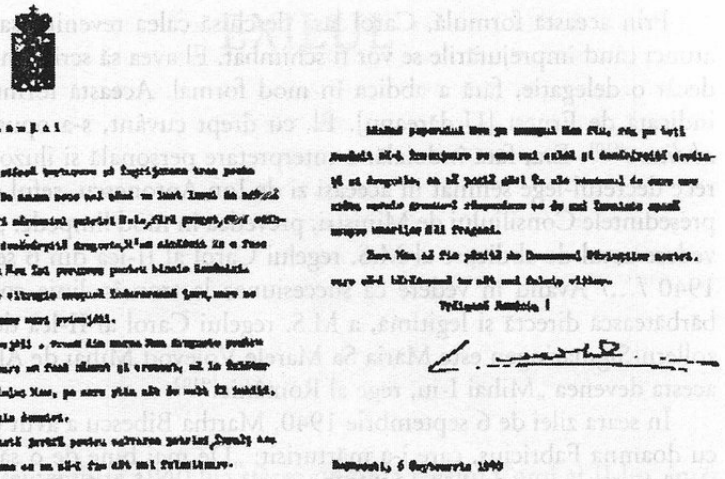

ori"[99]. În acest timp, manifestațiile din Piața Palatului continuau, cerându-se abdicarea regelui. Fiind noaptea târziu, Carol „îl trimise la culcare" pe fiul său, care adormi aproape instantaneu.

Apoi, spre dimineață, regele Carol al II-lea a semnat următorul manifest către țară: „Vremuri de adâncă turburare și îngrijorare trec peste scumpa mea țară. De acum 10 ani când am luat locul de adâncă răspundere de a fi regele patriei mele, fără odihnă și cu cea mai desăvârșită dragoste m-am străduit de a face tot ce conștiința mea îmi poruncea pentru binele României. Azi, zile de vitregie nespusă îndurerează țara, care se găsește în fața unor mari primejdii. Aceste primejdii, vreau din marea mea dragoste pentru acest pământ în care am fost născut și crescut, să le înlătur trecând astăzi fiului meu, pe care știu cât de mult îl iubiți, grelele sarcini ale domniei. Făcând această jertfă pentru salvarea patriei, înalț cea mai caldă rugăciune ca ea să fie cât mai folositoare. Lăsând poporului meu, pe scumpul meu fiu, rog pe toți românii să-l înconjoare cu cea mai caldă și mai desăvârșită credință și dragoste, ca să poată găsi în ele reazimul de care are atâta nevoie greaua-i răspundere ce de azi înainte apasă pe umerii săi fragezi. Țara mea să fie păzită de Dumnezeul Părinților noștri, care să-i hărăzească un cât mai falnic viitor. Trăiască România"![100]

[99] *Ibidem*, p. 15.

[100] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Mihai I, dos. 4/1941, p. 3–4; „România", din 9 septembrie 1940.

Prin această formulă, Carol lăsa deschisă calea revenirii sale la tron atunci când împrejurările se vor fi schimbat. El avea să scrie: „n-am făcut decât o delegație, fără a abdica în mod formal. Această formulă a fost indicată de Ernest [Urdăreanu]. El, cu drept cuvânt, s-a opus la vorba *abdicare*"[101]. Era, fără îndoială, o interpretare personală și iluzorie, deoarece decretul-lege semnat în aceeași zi de Ion Antonescu, șeful statului și președintele Consiliului de Miniștri, prevedea în mod limpede: „Având în vedere actul de abdicare al M.S. regelui Carol al II-lea din 6 septembrie 1940 /.../ Având în vedere că succesiunea la tron în linie coborâtoare bărbătească directă și legitimă, a M.S. regelui Carol al II-lea de Hohenzollern-Sigmaringen este Măria Sa Marele Voievod Mihai de Alba Iulia", acesta devenea „Mihai I-iu, rege al României"[102].

În seara zilei de 6 septembrie 1940, Martha Bibescu a avut o discuție cu doamna Fabricius, care i-a mărturisit: „De mai bine de o săptămână, soțul meu n-a mai închis ochii. Nici Antonescu... În sfârșit, astă-noapte, la ora două, soțul meu a putut să-i telefoneze lui Ribbentrop că el [regele Carol al II-lea] a abdicat"[103].

[101] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. III, p. 303.
[102] „Monitorul oficial", nr. 206 bis din 6 septembrie 1940.
[103] Martha Bibescu, *Jurnal politic,* p. 206.

EXILUL

La 6 septembrie 1940 lua sfârșit domnia regelui Carol al II-lea, într-o atmosferă extrem de încărcată. Dacă la 8 iunie 1930, când s-a urcat pe tron, el întruchipa speranța spre mai bine a multor români, fiind considerat de unii drept „salvatorul" țării, acum, după zece ani, el oferea imaginea dezastrului național.

Criticile, înăbușite ani de-a rândul, au izbucnit într-o violență de limbaj nemaiauzit până atunci împotriva unui rege.

Ziarul „Universul" publica, sub semnătura directorului său, Stelian Popescu, un articol care începea astfel: „A abdicat acela care a fost Carol al II-lea. Acela de care generațiile viitoare își vor aduce aminte ca de cea mai mare pacoste căzută vreodată pe capul României. S-a sfârșit azi, 6 septembrie 1940, o parte din calvarul pe care timp de zece ani îl îndură neamul acesta cu resemnare și bărbăție demnă de o cauză mai bună, în speranța că o cât de mică licărire de cumințenie, se va ivi în capul degeneratului care ajunsese pe tronul țării"[1]. La rândul lor, național-țărăniștii jubilau. Ioan Hudiță nota la 6 septembrie 1940: „Ziua cea Mare" [...] Evenimentul este atât de uimitor că nu-mi vine să-l cred real. Prea mult l-am așteptat și dese ori fără speranțe prea mari". Uitând de tragedia prin care trecea poporul român, de prăbușirea României Întregite, aceștia jubilau: „La zece vin Costică Mihăilescu și Lupu cu prăjituri și o sticlă de șampanie pentru «a sărbători abdicarea bestiei», zice Lupu. Ne-am îmbrățișat toți trei, ne-am felicitat și ne-am bucurat ca niște copii"[2].

[1] „Universul", din 6 septembrie 1940 (ediție specială).

[2] Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 319.

Președintele Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu, analizând într-un amplu articol cauzele prăbușirii din 6 septembrie 1940, afirma: „Regele Carol II a recurs la diverse expediente și manopere cu scopul de a introduce și consolida un regim personal, grupând în jurul său elemente iresponsabile și politicieni neprevăzători, terorizați sau ademeniți prin favoruri [...] Cauza abdicării este concepția sa generală de domnie personală, fără ideal, fără moralitate și fără busolă sigură, în continuă oscilație oportunistă, practicată prin manevre și abilități care au săpat prăpastia între Coroană și țară și care a trebuit să ducă la falimentul și distrugerea politicii sale"[3]. Liderul Partidului Național-Liberal, C.I.C. Brătianu, scria: „formarea guvernelor cu oameni fără tradiție, nici experiență, cu lipsa de unitate între membrii lui, cu nenumărate schimbări de deținerea portofoliilor ministeriale, și decretelor-lege nestudiate apărute prin inspirații nocturne au creat o stare de instabilitate care a dezorganizat administrația țării și a armatei [...] Propaganda, pentru care s-au cheltuit sute de milioane, a fost făcută nu pentru interesul țării, ci pentru proslăvirea regimului instaurat în România [...] Țara a fost încontinuu ținută în necunoștința celor ce se petrec și a soartei ce o așteaptă [...] poporul nostru, sub un regim de dictatură, de cenzură și opresiune, ținut izolat de Coroană, nu poate fi făcut răspunzător de actele guvernanților săi pe care nu i-a ales și i s-au impus"[4]. Partidul Comunist din România, în documentul intitulat *Punctul nostru de vedere*[5], datat 6 septembrie 1940, făcea un aspru rechizitoriu la adresa domniei lui Carol al II-lea, apreciind că au fost „Zece ani de exploatare și opresiune sângeroasă, de chinuri și lipsuri pentru populația muncitoare". Documentul cerea: „Pregătiți-vă de lupte mari prin lupte de zi cu zi, muncitori ai uzinelor și fabricilor, asupriți și exploatați ai satelor din România! Strângeți forțele voastre revoluționare, uniți-vă în coloanele frontului unic popular al tuturor celor ce muncesc, al tuturor celor asupriți! [...] Cu încredere în victorie, la luptă revoluționară".

În acea atmosferă de refulare generală, când toate relele, necazurile și umilințele erau puse în seama fostului rege Carol al II-lea, a existat și o voce lucidă, aparținând marelui istoric Nicolae Iorga. În articolul *Vorbe*

---

[3] Iuliu Maniu, *Cauzele prăbușirii fostului regim, Ibidem,* din 13 septembrie 1940.

[4] Constantin I. C. Brătianu, *Către cetățenii României Mari, Ibidem,* din 7 septembrie 1940.

[5] Ioan Scurtu, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (februarie 1938—septembrie 1940),* București, Tipografia Universității, 1974, p. 294–296.

cuvenite, publicat în „Neamul românesc", N. Iorga scria: „E o elementară datorie de onestitate să se recunoască, la plecarea regelui Carol II, și iubirea cu care a fost chemat de întreaga țară, și lungile ostenele pe care le-a cheltuit pentru a lucra în fruntea tuturor la întărirea și înălțarea ei. Dacă azi greutăți neprevăzute au putut face inpopulară o domnie pe care n-avem încă perspectiva trebuitoare pentru a o judeca, nu ne putem purta față de acela înaintea căruia până ieri s-au descoperit toate frunțile ca acele națiii înjosite, care înjosesc azi pentru a lovi cu pietre mâine. Nenorocirea are drepturile ei și față de cel din urmă om, cu atât mai mult față de cine a fost acestei țări un rege dorit și iubit atâția ani de zile și căruia numai asprimea vremurilor ne-a împiedicat, ieri încă, de a-i serba deceniul de muncă"[6]. La rândul său, Martha Bibescu nota la 6 septembrie 1940: „Ce nebunie! 1930–1940, zece ani de domnie și nimeni care să-l apere!"[7]

În cei zece ani de domnie a lui Carol al II-lea, România a parcurs mai multe etape de evoluție. Din punct de vedere economic, criza din 1929—1933, apoi puternicul avânt din anii 1934–1938 și, în sfârșit, începutul recesiunii (1939–1940). În ansamblu a fost o perioadă de progrese notabile, cu deosebire în ceea ce privește economia și mai ales industria. Viața politică a fost foarte agitată, au avut loc mari confruntări între forțele democratice și cele extremiste; partidele politice au cunoscut un proces de erodare, ceea ce a înlesnit lui Carol al II-lea să treacă la dizolvarea lor formală în martie 1938, pe fondul unei evidente ascensiuni a Gărzii de Fier. Mutațiile din vara anului 1940 n-au fost rezultatul unor evoluții firești, ci al contextului internațional, al creșterii agresivității Germaniei. În plan cultural s-au înregistrat progrese remarcabile, atât în privința creșterii nivelului de cultură al maselor, cât și în afirmarea unei reale elite intelectuale. Politica externă a României s-a caracterizat prin dinamism, prin efortul depus la nivel continental pentru salvgardarea păcii; până la urmă, decisivă a fost poziția marilor puteri, care a condus spre cea de a doua conflagrație mondială, țara noastră fiind victima politicii de forță și de dictat a Uniunii Sovietice, Germaniei și Italiei.

Între 10 februarie 1938 și 5 septembrie 1940, monarhia din România s-a aflat la apogeul ei, reușind sa manevreze principalele pârghii ale statului, să impună propria-i voință celorlalți factori politici. Nesocotirea normelor constituționale tradiționale — datând încă din 1866 — în care monarhia își avea locul bine stabilit, încercarea de a instituționaliza un

---

[6] „Neamul românesc", din 6 septembrie 1940.

[7] Martha Bibescu, *Jurnal politic,* p. 206.

regim care să graviteze în jurul tronului s-au dovedit, până la urmă falimentare. La 5 septembrie 1940 Carol al II-lea a fost silit să renunțe la principalele prerogative regale — nu numai la cele înscrise în Constituția din 1938, dar și la cele statuate în 1866 și 1923 — monarhul rămânând cu unele funcții onorifice, mai mult de decor, fără a se mai putea implica efectiv în conducerea statului român, iar la 6 septembrie a trebuit să abdice.

Dar, dincolo de soarta unui om, fie el chiar rege, sau a unei instituții, numită monarhie, se evidențiază realitatea că țara însăși a fost adusă, cu sau fără voia lui Carol al II-lea, într-o situație extrem de grea. România evolua într-un anumit context internațional, care-și punea amprenta asupra întregii Europe. În septembrie 1940 un număr de zece state erau ocupate de Germania și de Italia (Cehoslovacia, Austria, Polonia, Albania, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburg, Danemarca, Norvegia), în 8 existau regimuri dictatoriale (Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, Germania, Italia, Grecia, Spania, Portugalia), în patru monarhii parlamentare (Marea Britanie, Irlanda, Suedia, Islanda) și numai două erau republici (Elveția și Finlanda); U.R.S.S. era republică socialistă[8]. După cum lesne se poate observa, România era înconjurată de state ocupate sau cu regimuri dictatoriale, fapt ce se repercuta negativ asupra propriului său regim politic. Trei dintre vecinii României — Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria — îi luaseră părți din teritoriu, iar Germania considera sud-estul Europei ca zona sa de influență și dominație.

În acest context, după 5 septembrie 1940, forma de guvernământ din România avea să sufere și ea modificări sensibile, puterea politică fiind deținută de „conducătorul statului", aflat într-o situație superioară instituției monarhice.

În ziua de 6 septembrie 1940, după difuzarea *Proclamației* către români, fostul monarh Carol al II-lea împreună cu Elena Lupescu și Ernest Urdăreanu și-au făcut în grabă bagajele. La un moment dat a apărut și Mihai, care abia depusese jurământul în calitate de rege al României. Carol l-a rugat să ajute și el la strângerea bagajelor, timp în care i-a dat câteva sfaturi, între care cel mai important a fost acela de a acționa pentru păstrarea și creșterea prestigiului instituției monarhice.

Înainte de a părăsi Capitala, Carol a dorit să-și ia la revedere de la colaboratori și de la amicii din timpul domniei. Personalul de la Palat s-a

[8] Ioan Scurtu, *Evoluția Europei în perioada 1918–1940. Situația României*, în *Românii în istoria universală*. Coordonatori, I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1986, p. 573–575.

prezentat cu sentimentul că se despart de stăpânul lor, pe care-l regretau. Oamenii politici, cu rare excepții, au evitat să-l întâlnească. Nicolae Malaxa abia a răspuns la telefon, iar generalul Ilasievici a refuzat să-l însoțească peste graniță. Carol a trebuit să constate cât de ingrată este ființa umană, inclusiv a românilor.

Antonescu i-a dat lui Urdăreanu o scrisoare pentru Carol prin care-i acorda libertatea de a călători unde dorea și o alta prin care i se fixa o alocație anuală de 20 miloane lei[9]. Inițial Ion Antonescu a promis că-l va însoți chiar el pe Carol până la graniță, dar apoi a renunțat, invocând motivul că era bolnav, astfel că l-a delegat pe generalul David Popescu, ministrul de Interne.

În dimineața zilei de 7 septembrie, la ora 3, trenul special, alcătuit din 12 vagoane, s-a pus în mișcare pentru a-l duce pe cel care fusese Carol al II-lea, regele României peste granițele țării. Călătoria nu a fost lipsită de peripeții, dar Carol a reușit să scape nevătămat în urma unui atentat pus la cale de legionari în gara Timișoara. A. Simion descrie astfel scena plecării lui Carol: „Într-o frumoasă zi de sfârșit de vară, un tren special compus din 12 vagoane vopsite în alb gonea cu maximă viteză pe o câmpie întinsă. Călătorii, puțini la număr, se mai aflau încă sub impresia cumplitei spaime prin care trecuseră în ultima gară, unde trenul fusese atacat cu rafale de mitralieră. Ei scăpaseră de la moarte numai datorită prezenței de spirit a șefului de gară, care i-a indus în eroare pe atacatori, dând semnalul ca trenul să treacă în viteză prin gară. Fără a fi în stare să scoată o vorbă, călătorii scrutau nerăbdători zarea, unde se profilau contururile clădirilor unei localități. Dincolo se afla frontiera. Într-acolo era scăparea. Speranțele începuseră să mijească din nou în sufletele lor, pe măsură ce se apropiau de graniță. Dar deodată se auzi zgomotul unei rafale de armă automată. Privind cu precauție pe fereastră, constatară cu groază că din spate se apropia cu mare viteză o locomotivă, de pe care mai multe mitraliere vărsau un adevărat potop de foc asupra trenului cel alb. Ultimii kilometri ai drumului, până la graniță, au fost parcurși într-un asurzitor vacarm, provocat de duelul de foc ce se încinsese între urmăritori și garda militară a trenului. Zeița Fortuna a surâs încă o dată călătorilor, care au reușit să ajungă neatinși dincolo de frontieră, unde au răsuflat ușurați! Scăpaseră!"[10].

---

[9] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 305.

[10] A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, p. 5.

Horia Sima afirma că această tentativă a fost solicitată de Ion Antonescu. Comandantul legionar a fost chemat de general, care i-a spus: „Domnule Sima, iată chestiunea urgentă pentru care te-am chemat. Regele Carol pleacă în seara asta, la ora 7, cu un tren special spre Timișoara și de-acolo mai departe spre Iugoslavia. Eu i-am garantat securitatea personală și m-am învoit ca să-și ia toate lucrurile de valoare ce le are el și doamna Lupescu. Nu mă puteam opune, căci interesul meu și al țării este să ne scăpăm cât mai repede de el. Dar cum am fost informat de la Palat, regele a trimis să fie încărcate în vagoane și lucruri care nu sunt ale lui, care aparțin statului, patrimoniului național, între care și o colecție prețioasă de tablouri, în afară de aurării și argintării. A despuiat literalmente Palatul de toate obiectele de valoare. Eu nu pot să fac nimic ca să opresc acest jaf. Dar inima mă doare. Mi-am dat cuvântul de onoare să plece cu toate lucrurile lui. Dar ceea ce eu nu pot să împiedic, puteți d-voastră să faceți. Trebuie oprit trenul regal la Timișoara și să faceți o percheziție în vagoane și tot ce vi se pare că aparține patrimoniului național, să descărcați"[11]. Dar tentativa legionarilor de a opri trenul regal nu a reușit.

De la 6 septembrie 1940, Carol al II-lea a devenit o persoană particulară. După ce a traversat Iugoslavia a ajuns în Italia, de unde a trecut în Elveția și apoi s-a stabilit în Spania. Valoarea bunurilor scoase din țară de Carol al II-lea nu a putut fi estimată. Este cunoscut faptul că pentru transportul pe calea ferată, compania care administra porțiunea Madrid—Zaragoza a cerut guvernului român suma de 17 946 pesetas (480 497 lei) reprezentând costul a 18 bilete clasa I la vagon de dormit, transportul a 3 460 kg de bagaje, 4 câini, 3 automobile, precum și a biletelor pentru persoanele care au condus vagoanele și automobilele cu trenul special Barcelona—Sitges. Pentru a nu tensiona relațiile cu Spania, conducătorul statului român, Ion Antonescu, a aprobat, la 11 septembrie 1941, plata sumei cerută de compania respectivă[12]. Din Spania a trecut, în martie 1941, clandestin în Portugalia, după care în luna mai același an a plecat în America, locuind succesiv în Cuba, Mexic și Brazilia. La 7 iulie 1947 s-a căsătorit cu Elena Lupescu, acordându-i titlul de Alteță Regală, prințesa Elena de România. Nepriindu-le clima, Carol și Elena Lupescu,

[11] Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase,* p. 246.

[12] Mihai Ipate, *Ultima afacere a lui Carol al II-lea,* în „Regăsirea", aprilie 2000, p. 2–3.

însoțiți de Ernest Urdăreanu și tânăra sa soție, Monique, au revenit în Europa, stabilindu-se la Estoril în Portugalia.

În tot acest interval de timp a încercat să reintre în viața politică, în calitate de rege al României, dar nu a fost acceptat de Aliați, mai ales de guvernul Marii Britanii. A reușit să stabilească în 1943 unele contacte cu C.A. Umanski, ambasadorul sovietic în Mexic. În mai 1944 Carol a propus ambasadorului să transmită la Moscova cererea sa de creare a unui guvern român pe teritoriul aflat sub controlul Armatei Roșii. La 2 mai Carol nota: „Iată și această nouă și neașteptată fază a activității mele începută, și am sentimentul că pot privi viitorul cu mai multă încredere. Scrupule nu am de a fi făcut acest gest, căci, timp de 4 ani, am încercat tot ce era posibil cu anglo-saxonii și, în mod sistematic, am fost continuu refuzat și jignit"[13].

Dar, peste câteva luni a avut loc lovitura de stat de la 23 August 1944. Vestea l-a bucurat, deoarece România ieșise din Axă și trecuse de partea Națiunilor Unite. Dar l-a și întristat, deoarece în realizarea acestei schimbări un rol important a revenit lui Iuliu Maniu, pe care Carol nu a ezitat să-l califice „escroc politic"[14].

În timpul exilului a lucrat la cartea sa intitulată *În zodia satanei,* pe care a încheiat-o în decembrie 1945*. Lucrarea era o combinație între memorii și reflecții asupra evenimentelor internaționale de după 1918, o analiză a politicii României și a relațiilor ei cu marile puteri; din carte se degajă o ură înverșunată împotriva lui Adolf Hitler și o anumită simpatie pentru politica externă a Uniunii Sovietice și chiar pentru Stalin.

Carol a urmărit cu atenție și emoție — la radio, din presă, prin discuții cu diverse persoane — evoluția evenimentelor din România. A încercat să întrețină o corespondență cu fiul său, regele Mihai, dar acesta — aflat sub influența mamei sale — a evitat orice legătură cu tatăl său. Aflând că la 23 martie 1946 a încetat din viață Barbu Știrbey, Carol nu s-a abținut să noteze că acesta era primul dintre marii intriganți ai României moderne „care se duce, cu el se sfârșește un mare realizator de

---

[13] Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice,* vol. IV. Ediție de Marcel Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, București, Editura Curtea Veche, 2000, p. 190.

[14] *Ibidem,* p. 220.

* Lucrarea cu acest titlu a apărut în România în anul 1994, copyrightul aparținând prințului Paul de România.

conspirații și de neliniște"[15]. De la radio a aflat despre abdicarea regelui Mihai; în caietul său, Carol nota: „Vestea a căzut ca o măciucă pe capul nostru, am rămas, literalmente, trăznit"[16].

După ce regele Mihai a luat drumul exilului, Carol al II-lea a căutat să stabilească o legătură cu acesta, dar fără succes. Fiul său nu l-a invitat nici măcar la căsătoria sa cu Ana de Bourbon-Parma, fapt ce-l determina pe Carol să noteze: „toată atitudinea aceasta de perseverentă tăcere față de mine mă supără și mă indignează la extrem. E o lipsă de bun simț și de delicatețe care întrece orice"[17].

În mai 1950, Carol al II-lea a avut ultima apariție notabilă în public, participând la Expoziția filatelică internațională organizată de Royal Philatelic Society la Londra. Colecția sa de tibre a fost așezată în „Salonul de onoare", alături de cele mai celebre colecții de timbre din lume. A fost invitat să rostească un discurs la deschiderea expoziției, fiind ovaționat de asistență și felicitat[18].

Carol al II-lea a murit în ziua de 3 aprilie 1953, în urma unui atac de cord, fiind înmormântat în biserica mănăstirii São Vicente din Lisabona, alături de regii Portugaliei, întrucât mama tatălui său (Ferdinand) fusese principesă portugheză. Deasupra sarcofagului în care se află corpul neînsuflețit al lui Carol al II-lea a fost așezat drapelul României cu stema regală. La slujba de înmormântare fii săi — Mihai și Mircea Grigore — nu au participat; nu au fost prezente nici una dintre surorile sale; singurul membru al familiei regale care l-a însoțit pe ultimul drum a fost principele Nicolae.

Dar, nici după moarte, fostul monarh al României nu a avut tihnă. În 1993, cele două sicrie au fost scoase din Panteonul Regal și amplasate într-o cămăruță alăturată, stivuite unul peste altul, cel al regelui Carol al II-lea deasupra, iar al soției sale dedesubt. Încăperea a fost încuiată, nefiind accesibilă publicului[19]. Deoarece Carol nu și-a scris testamentul, au început procesele pentru moștenirea averii sale între Elena Lupescu și Mircea Grigore Lambrino (Zizi Lambrino murise la 26 martie 1953). În februarie 1957, Tribunalul Suprem al Portugaliei l-a declarat pe Mircea

---

[15] Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice.* Ediție Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, București, Editura Curtea Veche, 2001, p. 46.

[16] *Ibidem,* p. 169.

[17] *Ibidem,* p. 246.

[18] Lilly Marcou, *op. cit.,* p. 333.

[19] Lilly Marcou, *Regele trădat,* p. 14.

Grigore Lambrino fiu legitim al lui Carol, obținând astfel dreptul de moștenitor. Elena Lupescu a murit la 7 iunie 1977, fiind înmormântată alături de soțul ei; pe sarcofag au fost gravate cuvintele: „Altețа Sa Regală, principesa Elena a României".

În februarie 2003, guvernul României a decis aducerea în țară a osemintelor regelui Carol al II-lea și ale Elenei Lupescu, care au fost depuse la Curtea de Argeș. Sicriul cu rămășițele pământești ale regelui au fost depuse în Paraclisul Sfinții Apostoli Petru și Pavel, unde, pe unul din pereți a fost gravată cu litere de aur inscripția: „Carol al II-lea. Rege al României. 1930–1940". Sicriul Elenei Lupescu a fost îngropat în cimitirul mănăstirii, pe piatra funerară fiind scris: „Elena Lupescu. 1899—1977". La ceremoniile desfășurate în București (Aeroportul Otopeni) și Curtea de Argeș (mănăstire) regele Mihai nu a participat, el fiind reprezentat de ginerele său, Radu"[20].

La 10 octombrie 1944, Consiliul de Miniștri al României a hotărât închiderea dosarului întocmit în timpul guvernării Antonescu privind recuperarea bunurilor scoase din țară sau obținute fraudulos de fostul rege Carol al II-lea. Astfel că averea acestuia a rămas intactă, moștenitoare fiind Elena Lupescu. Înainte de a muri, Elena Lupescu a lăsat prin testament bunurile pe care le avea, soției lui Ernest Urdăreanu, Monique. A urmat o nouă serie de procese, între Monica Urdăreanu, regele Mihai și Mircea Grigore Lambrino. În dispută s-au aflat numeroase bunuri, dar mai ales cele 41 picturi scoase de Carol al II-lea din țară, în septembrie 1940, din „Colecția de tablouri Carol I"[21]. Între acestea se aflau capodopere ale picturii universale, semnate de Rembrandt, Jan Brueghel, Antonius van Dyck, El Greco, Velázquez, Hubert Coltzins cel Bătrân ș.a. Alte procese au vizat recunoașterea lui Paul, fiul lui Mircea Grigore Lambrino, ca aparținând familiei regale a României. După cinci decenii de la moartea sa, moștenitorii continuă să fie învrăjbiți și să se târască prin tribunale.

Principele Carol, devenit Carol Caraiman, apoi regele Carol al II-lea și, în sfârșit, cetățeanul Carol, rămâne un subiect controversat pentru urmașii săi, pentru familia domnitoare, dar și pentru oamenii politici și pentru istorici.

---

[20] *Osemintele regelui Carol al II-lea sosesc azi în țară,* în „Azi" din 13 februarie 2003; *Osemintele regelui Carol al II-lea au fost înhumate la Curtea de Argeș,* în „Adevărul" din 15 februarie 2003; *Despărțiți după 50 de ani,* în „Ziua" din 15 februarie 2003.

[21] Vezi lista și descrierea acestora în Neagu Cosma, *Culisele Palatului Regal.* Ediție revăzută și adăugită, București, Editura Globus, 1998, p. 378–391.

INDICE DE PERSOANE*

A

Agârbiceanu, Ion 257
Agrigoroaiei, Ion: 328
Alecsandri, Vasile 249
Alecu, Liana 97
Aleksandru, regele Iugoslaviei 156, 176
Alexandrescu, Sică 254
Alexandrescu, Sorin 217
Alfons al XII-lea, regele Spaniei 116
Anastasescu, Iancu 62
Andrei de Hory 310
Andrei, Petre: 151, 246, 257, 289, 302, 303
Angelescu, Constantin 58, 74, 115, 149, 166
Angelescu, Constantin dr. 166, 167, 231, 233, 272, 286, 290, 302, 311, 312
Angelescu, Paul: 110, 185, 192
Antipa, Grigore: 257, 289
Anton de Habsburg, arhiduce: 123, 156
Antonescu, Emanoil: 44
Antonescu, Ion: 192-194, 221, 244, 292, 318-322, 324, 329, 330, 333
Antonescu, Maria: 193
Antonescu, Mihai: 102, 194, 318, 319, 320
Antonescu, Petre: 188
Antonescu, Victor: 240, 302, 303, 311, 312
Ardeleanu, Ion: 246
Argetoianu, Constantin: 33, 39, 43, 61, 99, 109, 110, 113, 117, 120, 123-128, 134, 137, 148, 154, 158, 162, 165, 167, 170, 174, 176, 183, 184, 199, 210, 213, 214, 230, 231, 233, 240, 245, 252, 260, 262, 272, 274, 275, 276, 280, 285, 289, 296, 302, 309, 311, 312
Arghezi, Tudor: 185, 186, 290
Arimia, Vasile: 246
Arjoca Ilie: 20
Artenie, Victor: 30
Auboin, Roger: 112
Auschnitt (Auschnit, Ausnit), Max: 122, 129, 152, 171, 201, 249, 283, 284, 292

* Indice întocmit de Gabriel-Florin Matei.

Averescu, Alexandru: 18, 20-22, 27, 45, 48, 52, 60, 62, 63, 67, 70, 72, 78, 84, 87, 91-93, 99, 129, 130, 132, 136, 137, 154, 161, 174-177, 183, 184, 190, 191, 210, 211, 230, 231, 233
Axinte, Ion: 16, 20

B

Bacovia, Gorge: 186
Baliff, Ernest: 16, 240, 272, 273, 285, 302, 311
Banu, Constantin: 61, 102
Baraschi, Constantin 188
Barry, du ~, doamna (Madame): 130, 131
Barry, Jean du ~: 131
Bartalis, Alexandru: 257
Bartha, Carol: 257
Bădescu, Amedeu: 101, 104, 105, 114
Bălan, Nicolae: 51, 240, 311, 312, 314
Beaumont, Maurice: 29
Beck, Jósef: 259
Beću, Jeanne v. Barrym du~ 131
Beer, Klaus: 42
Bejan, Petre 182, 185
Beldiman, Dana: 298
Benes, Edvard: 156, 260
Benjamin, Lya: 307
Bentoiu Aurelian
Bentoiu, Aurelian: 185, 255, 290, 302
Berindei, Dan: 227, 284
Bethlen, György: 49
Bianu, Eugen: 106, 143
Bibescu, Martha 149, 156, 257, 306, 318, 319, 324, 327
Bică, Maria: 322
Bideanu, Augustin: 306
Blaga, Lucian: 185, 257, 289
Blank, Aristide: 16, 109, 110, 128, 129
Bocu, Sever: 45, 80
Bodunescu, Ion: 33
Bogdan, Ioseph: 14
Boilă, Romul: 194,
Boilă Zaharia: 15, 75, 77, 81, 82, 106, 141, 153, 208, 209, 247,
Brana, Nicolae v. Nicolae de Hohenzollern, principe
Bratu, Traian: 91
Brăileanu, Traian: 309
Brătianu, Constantin (Bebe) 246
Brătianu, Constantin I.C. (Dinu) 164, 167, 168, 179, 180-182, 189, 193, 206, 210, 211, 214, 223, 228, 230, 233, 245-247, 278, 286, 300, 305, 311, 312, 319, 326
Brătianu, familia 79, 114, 182, 223
Brătianu, Gheorghe I. 79, 80, 83, 91, 100, 102, 103, 105, 120, 121, 134, 137, 148, 154, 159, 160, 161, 175, 181, 182, 190-194, 205, 209-211, 214-217, 223, 233, 260, 314, 316, 321
Brătianu, Ion (Ionel) I.C. 7, 9-12, 17-23, 27-29, 46, 57, 61, 81, 102, 155
Brătianu, Vintilă 29, 30, 35, 37, 40, 41, 45, 47, 48, 59, 60-63, 79, 80, 82, 84, 92, 93, 100, 101, 103-105, 113, 114, 167
Brâncoveanu, Constantin 185
Briand, Aristide: 30
Brueghel, Jan: 333
Bucuța, Emanoil: 289
Budișteanu, Radu: 58, 306, 311
Bujoiu, Ioan: 285
Bujor, Paul: 84
Burileanu, Dimitrie: 103
Buruiană, Constantin: 58, 191
Buzatu, Gheorghe: 234, 242, 244, 265, 328
Buzdugan, Gheorghe 7, 8, 10, 11, 19, 32, 40, 42, 46, 47, 48, 49, 52
Buzdugan, Lică: 42

C

Calafeteanu, Ion: 260
Cancicov, Mircea: 302
Cantacuzino, I.G. 99
Cantacuzino-Grănicerul, Gheorghe 172, 173, 212
Cantacuzino-Pașcanu, Alexandru: 74, 75
Caracostea, Dumitru: 311, 312
Caragea, Lucia: 95
Caragiale, Ion Luca: 267
Caraiman, Carol v. Carol al II-lea de Ho.. 7
Caranfil, Gheorghe 185
Carol I Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, rege al României: 116, 156, 183, 185, 188, 189, 256, 266, 267, 333
Carol al II-lea de Hohenzollern-Sigmaringen, rege al României: 7, 8, 11-20, 23, 26-28, 30-41, 44-46, 51, 53, 56-126, 128, 129, 131, 133-135, 137, 138, 141-146, 151, 153-156, 158, 159, 163-167, 169-191, 193-199, 201-210, 212-216, 218-222, 226-233, 237, 239, 240-242, 244-252, 254, 255-271, 273-333
Cartland, Barbara: 77, 172
Cădere, Victor: 17, 78
Călinescu, Alexandru: 188
Călinescu Armand: 140-143, 145, 149, 151, 173, 183, 197, 198, 202, 206, 208, 214, 216, 217, 220-223, 261-264, 266, 228, 229, 233, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 255, 268, 271-274, 276, 292, 306
Călinescu, George: 267
Cămărășescu, George: 143
Ceaușescu, Nicolae: 266
Cebuc, Alexandru: 246
Chiper, Ioan: 207
Chirculescu, C.: 28
Christu, Ioan: 302
Ciano, Galeazzo: 308, 310, 311
Cicio-Pop, Ștefan: 49, 51, 82, 85, 86, 91
Cihoski, Henri: 65, 194
Ciobanu, Mircea: 96
Ciobanu, Ștefan: 289, 302, 303
Cioculescu, Șerban: 289
Ciolan, Petre: 15, 45, 68, 69
Cioran, Emil: 234
Ciucă, Marcel-Dumitru: 322, 331, 332
Coandă, Constantin: 91, 233
Cocea, N.D.: 274, 275
Codreanu, Corneliu Zelea: 66, 127, 139, 151, 152, 162, 163, 165, 168, 172-174, 190, 204-210, 216-218, 222-225, 227, 230, 242, 243, 244, 245, 261-263
Codreanu, Horia Zelea: 311
Coroamă, 320, 321
Cosma, Neagu: 333
Costăchescu, Nicolae: 198, 202, 223
Costian, M. I.: 40, 92, 117
Costinescu, Emil: 164
Cotigă, Traian: 128
Crainic, Nichifor: 16, 56, 80, 83, 86, 128, 166, 289, 306, 311, 312
Creangă, Ion: 267
Cretzianu, Alexandru: 15, 310
Cristescu, căpitan: 73
Cristescu, Eugen: 183
Cristian, V.: 328
Cutișteanu, Simion: 122
Cuza, A.C.: 20, 81, 86, 88, 162, 221, 222, 226, 240, 289, 311, 321
Cuza, Alexandru Ioan: 248
Cuzin, Alexandru: 18

D

Dahinten, colonel: 73
Danielopolu, Daniel: 289
Davidescu, Nicolae: 301
Davila, Citta: 17
Deac, Augustin: 290
Denize, Eugen: 219, 234
Desplaces, Philippe Viguié: 96
Diamandi (Diamandy), Constantin: 24, 30, 39
Dinicu, Grigoraș: 289
Dinu, Valeriu: 311
Dobrescu, D.: 187
Doicescu, Octav: 188, 189
Dombrovski, Victor: 240, 290, 291
Doncea, Constantin: 151
Donescu, Al. G.: 188
Dragomir, Silviu: 257, 289, 302, 303, 311, 312
Dreyfus, Alfred: 310
Duca, I.G.: 12, 22, 25, 27, 28, 33, 35, 36, 53, 81, 82, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 114, 120, 131, 136, 148, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 172, 174, 179, 205, 206, 207, 224
Dumbrăveanu, avocat: 107
Dumitrescu 14, 108, 110, 115, 145, 146, 169, 171
Dumitrescu, Constantin (Puiu): 14, 69, 71-73, 94, 108, 109, 110, 112, 141, 143, 145, 149, 156, 158, 169, 170, 171
Dumitrescu, Grigore: 164, 168
Dumitrescu, Jenny: 170
Dyck, Antonius van ~: 333

E

Easterman, A.L.: 17
Ebert, Meyer: 49
Elefterescu, locotenent-colonel: 321
Elena, principesă: 8, 9, 37, 38, 43, 45, 62, 64, 68, 76-78, 82, 93, 96, 97, 98, 105, 110, 113, 124, 125, 126, 141, 142, 149, 166, 199
Elena, principesa v. Lupescu, Elena (Magda)
Eliade, Mircea: 186, 234, 244
Elisabeta (Elisabeth) de Wied, regină a României: 156
Elisabeta, principesă, fiica Mariei și a lui Ferdinand: 96, 198, 199
Elsberry, Terence: 124
Emanuel, Stan: 58
Eminescu, Mihai: 256, 267
Enescu, George 156, 257, 289
Enescu, Ion D.: 289
Eșianu, Cornelia 163
Eșianu, Delia: 163

F

Fabricius, Wilhelm: 262, 272, 296, 302, 304, 307, 309, 318, 320, 324
Făgărășanu, Ioan: 204
Farago, Elena: 186
Ferdinand I, rege 268, 332
Ferdinand I-Victor-Albert Meinrad de Hohenzollern, rege al României 7, 11, 22, 24, 27, 32, 34, 35, 48, 49, 60, 76, 81, 83, 87, 89, 90, 94, 97, 100, 116, 185, 188, 189, 199, 248, 251
Ferdinand, Franz: 211
Filderman, Wilhelm: 225
Filipescu 23, 58, 137, 138, 190, 192, 210, 211, 214, 233
Floresco, Stephane: 27
Florescu, general: 143
Florescu Ioan (Jean) Th.: 61, 101, 137
Flueraș, Ion: 50, 51
Forțu, Grigore: 149, 166

Fotino, George: 206
Franasovici, Richard: 61, 156, 167, 177, 178, 185, 215
Franz Joseph I, împărat: 211
Furdui, Gheorghe: 205

G

Gabrea, Iosif: 289
Gafencu, Grigore: 54, 58, 65, 95, 108, 114, 121, 125, 158, 159, 160, 178, 223, 263, 264, 265, 269, 271, 272, 273, 274, 288, 290
Galaction, Gala: 186, 268
Garoflid, Constantin: 88
Gatoski, Nicolae: 14, 34, 35, 72, 73
George, rege al Greciei: 198, 199
Georgescu, Corneliu: 309
Georgescu, George: 257
Georgescu, Sică: 194
Gerota, Dimitrie: 161, 166, 203, 204
Gerstenberg, Alfred: 263
Ghelmegeanum Mihail: 149, 198, 221, 223, 277, 287, 290, 298, 300, 301, 302
Gheorghiu, N.: 128
Gheorghiu-Dej 151
Ghiață, Petre 182
Ghibu Ohisifor: 317
Ghibu, Octavian: 317
Ghițescu, Stan: 311
Ghigi, Pelegrino: 302, 320
Gigurtu, Ion 284, 297, 302, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 314, 316, 317
Gigurtu, Ion: 110, 227
Giurescu, Constantin C.: 100, 102, 256, 257, 267, 277, 286, 302
Goga Octavian: 18, 21, 27, 55, 63, 70, 79, 83, 87, 91, 129, 130, 138, 148, 154, 159, 162, 196, 197, 210, 211, 214, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 233, 234, 236
Goga, Eugen: 139
Gomoiu, Victor: 166, 311
Gongopol, Constantin: 21, 28, 51
Göring, Hermann: 262, 265
Gotcu, căpitan: 16
Greco, El (Domesticos Thetokópulos): 291, 333
Grigorescu, Nicolae: 248, 291, 292
Grossu, Tatiana: 294
Gruia, Ion V.: 311, 312
Gujdu, colonelul: 16
Guranda, N.: 216
Gusti, Dimitrie: 248, 257, 267, 289

H

Haiduc, v. Caragea, Lucia 95
Halippa, Pantelimon: 151
Haret, Spiru: 188
Hasdeu, Bogdan Petriceicu: 267
Haynes, Rebecca: 260
Heathert, Dutley: 34, 35
Heinen, Armin: 163
Hicks, Williams: 36
Hillgruber, Andreas: 227
Hiott, Constantin: 94
Hitler, Adolf: 17, 115, 207, 227, 260-262, 264, 265, 299, 304, 307-310, 331
Hohenzollern, familie princiară 122, 290
Holban, Anton: 16
Hortolomei, Nicolae 302
Hotineanu, Radu: 243
Hotineanu, Romulus: 151, 169
Hudiță, Ioan: 227, 228, 232

I

Iamandi, Victor: 19, 162, 182, 206, 215, 240, 290, 302, 303, 311, 312
Iancovescu, Ion: 143
Iancovescu, Puiu: 183
Iancu, Carol: 225
Ilasievici, Constantin: 94, 108, 149, 185, 329
Ilcuș, Ion: 288, 291, 302
Ileana, principesă, fiica Mariei și a lui Ferdinand: 123, 124, 250
Inculeț, Ion: 100, 185, 205
Inönü, Ismet: 269, 270
Ioanițescu, D.R.: 25, 224
Ioanițescu, Pompiliu: 85
Ioncioaia, Florea: 163
Ionescu, Barbu: 13, 33, 34, 36, 37
Ionescu, Eugen: 186
Ionescu, Nae: 16, 41, 56, 57, 67, 79, 82, 109, 133, 143, 155, 160, 163, 166, 171, 172, 173, 192, 205, 224, 244, 262, 287
Ionescu, Take: 233
Ionescu, Toma: 240
Ionică, inginer: 209
Ioniță, Gh. I.: 122
Ioniță, Ionel C.: 188
Iorga Nicolae: 7, 10, 18-27, 29, 41, 49-52, 55, 56, 63, 66, 78, 79, 82-86, 88, 89, 91, 93, 94, 98, 101, 110, 112, 116-121, 123, 126-128, 131-135, 137-140, 154, 174, 177, 185, 207, 208, 210, 214, 215, 219, 230, 231, 234, 235, 238, 242, 243, 245, 257, 264, 266, 268, 272, 279, 289, 302, 303, 314, 326, 327
Iosif. Șt. O.: 267
Ipate, Mihai: 330
Irimescu, Radu: 185
Iuca, Dumitru: 185
Iunian, Grigore: 26, 45, 48, 54, 64, 72, 77, 78, 86, 87, 91, 140, 143, 148, 150, 154, 179, 190, 210, 211, 214, 278

J

Jalea, Ion: 188, 257
Jeftić, Bogoljub: 157
Jouvenal, Bertrand de ~: 15
Jumanca, Iosif 257
Kaufman, Oscar: 110

K

Killinger, Manfred von~: 300

L

Lahovary, Simona: 11, 12
Lambrino, Mircea Grigore: 332, 333
Lambrinom Ioana (Jeanne) Maria Valentina (Zizi): 13, 107, 332
Lapedatu, Alexandru: 182
Laptev, C. Em.: 33, 36
Lazăr, Ilie: 247
Le Mesureur v. Carol al II-lea
Lee, Arthur Gould: 97, 322
Leibovici v. Ionescu, Barbu 13
Lemnaru, Nedic: 83
Leucuția, Aurel 45, 46, 77, 81, 247
Ludovic al XV-lea, rege al Franței 131
Lupaș, Ioan: 257
Lupescu, Elena Magda (Duduia): 13, 17, 26, 33, 38, 39, 46, 62, 68, 71, 76, 77, 78, 82, 93, 105-110, 131, 141-143, 149, 153, 156, 158, 163, 165, 166, 169, 170-172, 174, 178, 179, 183-185, 190-192, 199-202, 206, 207, 212, 213, 218, 233, 247, 258, 270, 276, 283, 294, 316, 318, 322, 328, 330, 332, 333
Lupescu, Elena, spălătoreasă: 106
Lupescu, Emil: 187

Lupescu, Ionel: 86
Lupu, N.: 21, 48, 49, 64, 66, 79, 83, 84, 87, 88, 92, 93, 116, 147, 150, 154, 176, 177, 187, 203, 228
Lupu, Nicolae: 278, 286, 325

M

Macedonski, Alexandru: 267
Macovei, Ion: 297, 302, 311
Madgearu, Virgil: 17, 27, 31, 32, 38, 39, 45, 81, 106, 150, 192, 193, 197, 203, 205, 247
Malaxa, Costache: 288
Malaxa, Irina (Irinel): 271
Malaxa, Nicolae: 122, 129, 152, 155, 171, 201, 267, 271, 283, 284, 292, 329
Mamina, Ion: 210, 271, 302, 311, 314
Maniu, Iuliu 11, 17, 20-22, 25-32, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 45, 46, 48-55, 57, 60, 64-72, 75, 76, 77, 78, 81-83, 87, 91-94, 97, 98, 105, 106, 110-122, 132, 135, 136, 138, 139, 140-148, 153, 158, 159, 161, 175, 179, 189-192, 194-198, 202, 205, 207, 209, 210, 214, 216, 217-223, 225, 228, 230-232, 244-247278, 286, 300, 305, 306, 313, 314, 321, 326
Maniu, Adrian: 186, 289
Manoilescu, Mihail: 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 72, 82, 86, 106, 108, 109, 115, 116, 117, 123, 128, 129, 167, 168, 169, 308, 309, 311, 313, 321, 308
Manolescu, colonel: 72
Manolescu-Strunga, Ion: 247
Manu, D.: 56
Manu, Ella: 170
Manu, Henri: 170
Marcu-Pandrea, Nadia: 156
Mareș, Nicolae: 310
Marguerat, Philippe 284
Maria Alexandra Victoria de Edinburgh, regină a României: 8, 9, 10, 38, 40, 48, 50, 57, 60, 94, 95, 97, 98, 123, 183, 188, 249, 251
Marin, Vasile: 207
Marinescu, Florian: 94
Marinescu, Gabriel (Gavrilă): 15, 58, 75, 94, 106, 145, 146, 151, 183, 184, 185, 190, 191, 201, 202, 205, 206, 208, 215, 274, 276, 277
Marinescu, I.: 280
Mavrodi, Alexandru: 61, 110
Măcărescu, Gheorghe: 25
Măldărescu, Relu: 52
Mărdărescu, Gheorghe: 65
Mârzescu, Gheorghe 25, 27
Medrea, Cornel: 188
Meitani, Radu: 262
Melic S. Mendel v. Mihail Mircea
Mestrović, Ivan: 266
Micescu, Istrate: 102, 218, 222, 226, 235
Mihăescu, Gib: 186
Mihai I, principe, apoi rege al României: 7, 8, 9, 16, 20, 22, 24, 36, 37, 45, 56, 57, 59, 75, 76, 83, 85, 95, 96, 98, 125, 140, 142, 149, 183, 184, 199-201, 213, 258, 270, 271, 276, 314, 318, 322-324, 328, 331-333
Mihai, Viteazul: 98, 101, 248
Mihail, Gh.: 311, 319, 321
Mihail, Mircea (Melic S. Mendel): 14
Mihalache Ion: 21, 27, 31, 48, 54, 55, 77, 80, 83, 91, 115, 132, 139, 141, 145, 146, 154, 161, 176, 177, 191, 196-198, 201-203, 206, 210, 211, 213-217, 233, 240, 278, 286, 300, 311, 312

Milică Moldoveanu, 273
Minei, Nicolae: 257
Minovici, Nicolae: 189
Miron, Cristea 7, 8, 10, 31, 42, 47, 77, 80, 83, 84, 87, 229, 231, 239, 262
Mironescu, Gheorghe Gh.: 45, 48, 80, 83, 84, 87, 88, 91, 111, 116, 141, 146, 231, 241, 272, 302, 311, 312
Mironovici, Radu: 309
Mirto, Eduard: 80, 149
Modreanu, Ion: 58, 191
Moța, Ion: 207, 311
Moisuc, Viorica: 201, 259
Molotov, Veaceslav Mihailovici: 271, 300, 301
Moșoiu, Tiberiu: 185
Moruzov, Mihail: 169, 193
Movilă, Ieremia: 50
Mussolini, Benito: 115, 207, 308, 309

N

Napoleon I Bonaparte, împărat: 121
Neagoe, Stelian: 33, 43, 54, 158, 213, 227, 231, 252
Nenciulescu, Nicolae: 187
Nenișor, Sergiu: 223
Nicoară, Ion: 72
Nicodim Munteanu: 240, 289, 311, 312
Nicolae (Nikolai) al II-lea, țar al Rusiei: 291
Nicolae de Hohenzollern (Nichy), principe, fiu al Mariei și al lui Ferdinand: 7, 9, 10, 19, 40, 42-45, 47, 48, 57, 59, 60, 72, 76, 79, 80, 83, 89, 94, 96, 97, 109, 124, 210-212, 251, 332
Nicolas, Eugen v. Carol al II-lea
Nicolau, căpitan 16
Nicoleanu, Eracle: 74, 75, 94
Niculescu, Alexandru: 240, 314, 316
Niculescu, Constantin: 312
Niculescu, Maria: 193
Nițescu, Voicu: 64, 74, 231
Nobilescu, Dionisie: 27, 61, 62
Nottara, Constantin: 276
Noveanu, Vasile: 287, 306, 311

O

Odobescu, Alexandru: 267
Onofrei, Mihai: 188
Opriș, căpitan: 73, 74
Orghidan, Constantin: 267
Orleanu, Mihai: 278
Ottescu, Nicolae: 274
Ottulescu, Nicolae: 164, 254

P

Pakula, Hannah: 249
Pandrea, Petre: 156
Pangal, Ion 174, 175
Papacostea, Petre: 22
Pastia 288
Paul Boncour, Joseph: 156
Paul de România 331
Pavel, Ion C.: 20
Păiș, Nicolae: 240, 311
Pătrășcanu, Lucrețiu: 317
Pătrașcu, Milița: 188, 189
Penelea-Filitti, Georgeta: 292
Perieteanu, I. Gr.: 224
Perpessicius, (Panaitescu S. Dimitrie): 267
Petala, Nicolae: 65
Petrescu, Camil: 186, 289
Petrescu, Cezar: 19, 75, 186, 247
Petrescu, Costin: 268
Petrovicescu, Constantin: 173
Petrovici, Ion: 27, 86
Pistiner, Iacob: 66

Pitulescu, Ion: 143, 191, 192
Plesnilă, căpitan: 288
Poincaré, Raymond: 39
Pompei, Dimitrie: 257
Pop Mureşan, Pompiliu: 51
Pop, Carol: 280
Pop, Ionel: 151
Pop, Sanda: 181
Pop, Traian: 290, 302, 303
Pop, Valer: 181, 182, 185, 207, 258, 310, 311, 313, 316, 319, 321
Popa, Apostol: 85
Popescu, David: 311, 316, 321, 329
Popescu, Nae: 288
Popescu, Stelian: 132, 325
Popescu-Puţuri, Ion: 290
Popişteanu, Cristian: 235, 257
Popovici, Andrei: 16, 40
Popovici, Bogdan Florin: 322
Popovici, Mihai: 17, 27, 45, 48, 54, 64, 158, 196, 311, 312
Popp, Ghiţă: 247
Pordea, Augustin: 104
Portocală, Radu: 289, 302
Potârcă, Virgil: 80, 198, 221, 223
Potemkin, Vladimir Petrovici 269
Prager, Emil: 187
Precup, Victor: 16, 28, 69, 71-73, 169, 170
Presan, Constantin: 48, 51, 79, 92, 93, 99, 210, 211, 240
Priboianu, Mihail: 311

R

Racoviţă, N.: 16, 56, 82, 86
Radian, Alexandru: 240
Radu, Ilie: 288
Ralea, Mihai: 198, 223, 246, 257, 266, 302
Rauş, Nicolae: 201, 266, 268
Rădăceanu, Lothar: 88, 147
Rădulescu, Andrei: 51, 52, 289, 311, 312
Rădulescu, Ion: 289
Rădulescu, Savel: 223
Rădulescu-Mehedinţi, V.: 222, 223
Rădulescu-Motru, Constantin: 257
Rău, Ilie: 106
Râpeanu, Sanda: 7, 126
Râpeanu, Valeriu: 7, 126
Rebreanu, Liviu: 185
Rembrandt, van Rijn: 333
Ribbentrop, Joachim von ~: 261, 265, 271, 301, 302, 307, 308, 310, 311, 324
Rist, Charles: 132
Rosen, Moses: 307
Rosetti, Alexandru: 257, 267
Rosetti, Radu: 235
Roth, Hans Otto: 49
Rudeanu, Vasile: 65
Rusu-Şirianu, Ion: 33, 273

S

Sadoveanu, Ion Marin: 289
Sadoveanu, Mihail: 186, 257
Samson, A.P.: 19, 120, 177, 178
Samsonovici, Nicolae: 72, 193
Sandache, Cristian: 268
Sassu, V. P.: 159, 306
Sauciuc-Săveanu, Teofil 51
Savu, Al. Gh.: 140, 165, 274, 278, 279, 285, 300, 307
Sărăţeanu, Constantin: 51-55, 70, 76, 80, 83, 84, 87
Săveanu (Dumitrescu, Dolette, Dolleti), Ioana: 43, 57, 124
Săveanu, Nicolae (Nicuşor) N.: 43, 180
Săveanu, Radu N.: 43
Sân-Giorgiu, Ion: 18, 102, 192, 198, 247

Scanavi, Alexandru: 199, 285
Schulenburg, Friederich Werner von –: 300, 301
Scurtu, Ioan: 42, 123, 201, 228, 234, 326, 328
Sebastian, Mihail: 186
Silvian, M.: 56
Sima, Horia: 173, 174, 205, 273, 289, 299, 304, 306, 309, 318-320, 330
Simian, Dinu: 223
Simionescu Ion: 289
Sitta v. Elena 97
Slăvescu, Victor: 240
Socor, Emil: 115
Sorel: 149
Stamatiu, Ecaterina: 96
Stănescu, M.C.: 56
Stângaciu, general: 141, 169
Stelescu, Mihail: 128, 205, 207
Stere, Constantin: 46, 48, 49, 54, 65
Stoica, Chivu: 151
Stoika, August: 16
Sturdza, Alice: 190
Sturdza, Ileana: 149
Sturdza, Mihail 227

Ş

Şeicaru, Pamfil: 38, 39, 48, 106, 107, 111, 233, 306, 318
Şerban, Alexandru: 152, 156
Ştefănescu, căpitan: 16
Ştefănescu, Gică: 84
Ştefănescu-Amza, Constantin: 143
Ştefănescu-Goangă, Florian: 261
Ştefan, Marian: 235
Ştirban, Marcel: 10
Ştirbey, Barbu: 21, 23, 94, 95, 231, 249, 295, 331
Şuluţiu, Gheorghe: 284

T

Tabacovici, Nicolae: 110
Tătărescu, Gheorghe: 17, 21, 61, 103, 167, 168, 174, 177, 178-182, 185, 192, 193, 195-197, 203, 208-210, 212, 214-216, 219-221, 223, 224, 229, 231, 233, 239, 245, 246, 272, 276, 277, 286, 296, 300, 302, 304, 306, 311, 312
Tăutu, Teodor: 16
Temple, Shirley: 201
Teodorescu, Anibal: 147
Teodorescu, Aurelian: 322
Teodorescu, Paul: 15, 20, 75, 185, 231, 321
Teodorescu, Virgiliu Z.: 188
Teodorescu-Braniște 15, 57, 67, 78
Theodorian-Carada, Marius 30, 40
Tilea, Viorel V.: 17, 69, 149, 240, 265, 290
Titeanu, Eugen: 205
Titulescu, Nicolae: 19, 27, 48, 116, 135, 140, 141, 155, 168, 170, 182, 193, 208, 223
Tomescu, V.: 49
Trancu-Iași, Grigore: 138, 161
Treptow, Kurt W.: 242, 244
Troncotă, Constantin: 169
Tulceanu, N.: 149

Ţ

Ţenescu, Florea: 302, 303

U

Urdăreanu, Ernest: 172, 184, 185, 201, 213, 220, 221, 229, 249, 270, 271, 272, 274, 276, 283, 284, 288, 291, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 306, 313, 314, 319, 322, 324, 328, 329, 331, 333

Urdăreanu, Monica: 333
Ursu, Traian: 28

V

Vaida–Voevod 25
Vaida-Voievod, Alexandru: 27, 46, 48, 51, 53, 54, 58, 64, 66, 67, 72, 74, 75, 135, 139, 140, 141, 146, 148, 149, 151-156, 158, 160, 161, 172, 195, 196, 210, 214, 215, 224, 231, 233, 240, 241, 245, 265, 272, 279, 286, 289, 302, 311, 312
Vasile Radu 267
Valle, general italian: 248
Vasilescu-Valjean, I.: 102
Văitoianu, Arthur: 91, 231, 233, 272, 311, 312
Vâlcovici, Victor: 117, 265
Velázquez, Diego Rodriguez de Silva: 333
Vițianu, Ion: 93
Vișoianu, Constantin: 223
Vlădescu, Gheorghe: 28
Vlahuță, Alexandru: 132
Voiculescu, Vasile: 186
Vorobchievici, Victor: 59

W

Waldeck, R.G.: 149
Weck, René de ~: 288
Weiss, Felix: 291
Wieder, Felix: 109
Wilhelm al II-lea, împărat al Germaniei: 121
Wilhelm de Hohenzollern 60
Wohlthat, Helmuth: 263, 264

Y

Yvonica 270

X

Xeni, Constantin: 172

Z

Zăvoianu, Ștefan: 16, 262
Zamfirescu, Dragoș: 164
Zotta, C.: 149

În cei zece ani de domnie a lui Carol al II-lea, România a parcurs mai multe etape de evoluție. Din punct de vedere economic, criza din 1929–1933, apoi puternicul avânt din anii 1934–1938 și, în sfârșit, începutul recesiunii (1939–1940). În ansamblu a fost o perioadă de progrese notabile, cu deosebire în ceea ce privește economia și mai ales industria. Viața politică a fost foarte agitată, au avut loc mari confruntări între forțele democratice și cele extremiste; partidele politice au cunoscut un proces de erodare, ceea ce a înlesnit lui Carol al II-lea să treacă la dizolvarea lor formală în martie 1938, pe fondul unei evidente ascensiuni a Gărzii de Fier. Mutațiile din vara anului 1940 n-au fost rezultatul unor evoluții firești, ci al contextului internațional, al creșterii agresivității Germaniei. În plan cultural s-au înregistrat progrese remarcabile, atât în privința creșterii nivelului de cultură al maselor, cât și în afirmarea unei reale elite intelectuale. Politica externă a României s-a caracterizat prin dinamism, prin efortul depus la nivel continental pentru salvgardarea păcii; până la urmă, decisivă a fost poziția marilor puteri, care a condus spre cea de a doua conflagrație mondială, țara noastră fiind victima politicii de forță și de dictat a Uniunii Sovietice, Germaniei și Italiei.